

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

USAK UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume 10

Sayı/Issue 4

Aralık/December 2017

Sahibi

Uşak Üniversitesi Adına

Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ

Rektör

Editörler

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Yrd. Doç. Dr. Leyla AKSU KILIÇ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZ, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Murat ÖNTUĞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Saim SAVAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Alejandro GARCÍA-SANJUAN, Huelva Üniversitesi, İspanya

Prof. Andre Prera Moshe VERISSIMO, Lizbon Üniversitesi, Portekiz

Prof. Dimitris J. KYRTATAS, Thess Üniversitesi, Yunanistan

Prof. Orlin SABEV, Bulgaristan Bilimler Akademisi, Bulgaristan

Prof. Richard Candida SMITH, Kaliforniya Üniversitesi, ABD

Doç. Dr. Barış METİN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Birol ERKAN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hacer TOPAKTAŞ, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Nurgün KOÇ, Karabük Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Nuri KARAKAŞ, Ege Üniversitesi, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Leyla AKSU KILIÇ, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. M. Salih ERKEK, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Selda GÜNER, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Cilt 10 Sayı 4 Hakem Kurulu

Prof. Dr. Hasan MERT, Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN, Uşak Üniversitesi

Prof. Dr. Taşkın KETENÇİ, Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Aybike PELENK ÖZEL, Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Banu ÇULHA ÖZBAŞ, Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Cüneyt AKIN, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Doç. Dr. Çetin TÜRKYILMAZ, Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Ercan ÖZEN, Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Nurgün KOÇ, Karabük Üniversitesi

Doç. Dr. Özer ÇETİN, Balıkesir Üniversitesi

Doç. Dr. Uğur KESKİN, Anadolu Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Barış ÇİFTÇİ, Nevşehir Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Eser YEŞİLDAĞ, Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Gülten BULDUKER, Kırıkkale Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hatem TÜRK, Giresun Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Fırat ŞENOL, Anadolu Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İsmail ABALI, Iğdır Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Leyla AKSU KILIÇ, Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Deniz, Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Muhammet AVAROĞULLARI, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Orkide BAKALIM, Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Özlem DUĞAN, Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Selahattin POLAT, Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Serkan SARI, Dicle Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Sevtap SARIOĞLU UĞUR, Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Şule GÜÇYETER, Uşak Üniversitesi

Düzenleme ve Koordinasyon

Arş. Gör. Dr. Alper ERSAYDI

Arş. Gör. Semra AKINCI

Bu dergi, ulusal hakemli bir dergidir ve yılda dört kez yayımlanmaktadır. Yazıların bütün sorumlulukları yazar(lar)ına aittir.

Adres

Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü,UŞAK

sosyaldergi@usak.edu.tr

Tarandığı İndeksler

Eğitim Bilimleri İndeksi

Araştırmacı

Asos İndeks

Türk Eğitim İndeksi

Publisher

On Behalf of Usak University

Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ

Rector

Editors

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

Assist. Prof. Dr. Leyla AKSU KILIÇ

Publication Board

Prof. Dr. Mehmet ÖZ, Hacettepe University, Turkey

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN, Usak University, Turkey

Prof. Dr. Murat ÖNTUĞ, Usak University, Turkey

Prof. Dr. Saim SAVAŞ, Usak University, Turkey

Prof. Alejandro GARCÍA-SANJUAN, Huelva University, Spain

Prof. Andre Prera Moshe VERISSIMO, University of Lisbon, Portugal

Prof. Dimitris J. KYRTATAS, University of Thess, Greece

Prof. Orlin SABEV, Bulgarian Academy of Science, Bulgaria

Prof. Richard Candida SMITH, University of California, USA

Assoc. Prof. Barış METİN, Usak University, Turkey

Assoc. Prof. Birol ERKAN, Usak University, Turkey

Assoc. Prof. Hacer TOPAKTAŞ, Istanbul University, Turkey

Assoc. Prof. Nurgün KOÇ, Karabuk University, Turkey

Assoc. Prof. Nuri KARAKAŞ, Ege University, Turkey

Assist. Prof. Leyla AKSU KILIÇ, Usak University, Turkey

Assist. Prof. M. Salih ERKEK, Usak University, Turkey

Assist. Prof. Selda GÜNER, Hacettepe University, Turkey

Volume 10 Issue 33 Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Hasan MERT, Ege University

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN, Usak University

Prof. Dr. Taşkın KETENCİ, Mersin University

Assoc. Prof. Aybike PELENK ÖZEL, Kocaeli University

Assoc. Prof. Banu ÇULHA ÖZBAŞ, Dokuz Eylül University

Assoc. Prof. Cüneyt AKIN, Afyon Kocatepe University

Assoc. Prof. Çetin TÜRKYILMAZ, Hacettepe University

Assoc. Prof. Ercan ÖZEN, Usak University

Assoc. Prof. Nurgün KOÇ, Karabük University

Assoc. Prof. Özer ÇETİN, Balıkesir University

Assoc. Prof. Uğur KESKİN, Anadolu University

Assist. Prof. Barış ÇİFTÇİ, Nevşehir University

Assist. Prof. Eser YEŞİLDAĞ, Usak University

Assist. Prof. Gülten BULDUKER, Kırıkkale University

Assist. Prof. Hatem TÜRK, Giresun University

Assist. Prof. Hüseyin Fırat ŞENOL, Anadolu University

Assist. Prof. İsmail ABALI, Iğdır University

Assist. Prof. Leyla AKSU KILIÇ, Usak University

Assist. Prof. Mehmet Deniz, Usak University

Assist. Prof. Muhammet AVAROĞULLARI, Muğla Sıtkı Koçman University

Assist. Prof. Orkide BAKALIM, Usak University

Assist. Prof. Özlem DUĞAN, Usak University

Assist. Prof. Selahattin POLAT, Usak University

Assist. Prof. Serkan SARI, Dicle University

Assist. Prof. Sevtap SARIOĞLU UĞUR, Usak University

Assist. Prof. Şule GÜÇYETER, Usak University

Arrangements and Coordination

Res. Asst. Dr. Alper ERSAYDI

Res. Asst. Semra AKINCI

journal is refereed and published four times in a year. Writers are solely responsible for the content of their articles.

Address

Usak University, 1 Eylül Kampüsü, USAK

sosyaldergi@usak.edu.tr

Indexes

Eğitim Bilimleri İndeksi

Araştırmax

Asos İndeks

Türk Eğitim İndeksi

İçindekiler/Contents

Sibel FETTAHOĞLU/Saulye KHUSAYAN

Yeni Finansman Olanağı: Kitle Fonlama

New Financial Technique: Crowd Funding

497-521

Ali PULAT/Keziban KARAARSLAN

Yansıma Dergisi Üzerine Bir İnceleme

An Examination on Yansıma Magazine

523-554

İlker DERE/ Ahmet ASLAN/Zeynel ADAKUŞ/ Hasan ALTUN

Muhammed Ali'nin Maçlarını İzleyenlerin Hatıraları (1970-1980)

Memories of the Turks Who Watched the Matches of Muhammad Ali (1970-1980)

555-584

İsmail EGE

Düldül Dağı'nın Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli (Kuzey Amanoslar),
Düzici/OSMANİYE

Natural Environment Features and Tourism Potential of Düldül Mountain (North Amanos), Düzici
District/Osmaniye Province

585-617

Barış METİN/Kamil UYGUN/ Mehmet ORAN

Ortaokul Sosyal Bilgiler ve Eşdeğer Derslerin Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'daki Öğretim
Programlarının Yapı Yönünden Karşılaştırılması

Middle School Social Studies and Equivalent Course of Turkey, Azerbaijan and Turkmenistan in Terms
of the Structure of Education Programs in Comparison

619- 642

Erhan SOLMAZ

Hayat Veren Hayat Alan Bir Unsur Olarak Ak Toprak

The White Soil As A Breathing and Blasting Element

643-652

Uğur KESKİN

Bilimsel Etik İhlallerinin Kökenine İlişkin Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Origin of Scientific Ethics Violations

653-674

Mehmet KARAYAMAN/ Buğra İNAL

Seyahatnamelere Göre 19. Yüzyılda Anadolu'da Yaşayan Türklerin Mezar Kültürü

Burial Culture of Anatolian Turks in 19th Century in Consideration of Itineraries

675-689

İbrahim Ethem DAĞDEVİREN/ Şakir MİRZA

Meslek Yüksekokulları Personelinin İş Tatmin Düzeylerinin Belirlenmesi: Uşak Üniversitesi Örneği
Determination Of Job Satisfaction Levels of Vocational School Staff: Usak University Case 691-707

Mehmet Salih ERKEK

II. Meşrutiyet Sonrası İktisad-ı Milli Fikrinin Edebiyata Yansıması: Kazım Nami Bey'in İş Ordusu Adlı Eseri Üzerinden Bir Değerlendirme

Reflections of National Economy Idea to Literature After Second Constitutional Era: Evulation via Kazım Nami Bey's "İş Ordusu" 709-733

Yeni Finansman Olanığı: Kitle Fonlama
New Financial Technique: Crowd Funding

Sibel FETTAHOĞLU¹
Saulye KHUSAYAN²

Extended Abstract

Crowdfunding is an alternative financing method which created \$ 2.7 billion capital, thus attracting the attention of the industry (crowdsourcing.org). Crowdfunding is defined as a financing method for a project or a venture as providing from some investors on internet platforms. Thus, small funds from big crew provide big funds for project finance. Crowdfunding gives an advantage for entrepreneurs about finding sources for their ideas in the world without any financial institutions. In the world ten crowd funding platforms are the most popular sites: Gofundme, KickStarter, Indiegogo, YouCaring, Causes, Gi-veforward, Patreon, Crowdrise, Fundly and Firstgiving. In USA KickStarter, in Germany Startnext, in Dubai Aflannah, in China DemoHour, in Russia Boomstarter and in Turkey fongogo are the most popular crowdfunding platforms. Crowdfunding is different from angel invest and venture capital. It can be implemented four different types: According to debt, stock, donation and award. Several crowdfunding initiatives seek to attract donations rather than offer financial rewards. Crowd funders also likely lack the expertise and skills to perform adequate due diligence. Since everyone is able to join. Three main stakeholders of crowd funding are identified: Investors, platform and startups. Those three groups and the interactions between them form an elementary structure of crowdfunding process. Crowdfunding process can be explained five steps: In the first step campaign materials are prepared like video, campaign timeline...etc. In the second step entrepreneurs test their campaign material by asking for feedback from their personal network and community of

¹Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
stopdemir@kocaeli.edu.tr

² Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman Yüksek Lisans
Öğrencisi. saulye.kh@gmail.com

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 22/06/2017-Kabul Tarihi: 26/10/2017

supporters. In the third step entrepreneurs publicize the crowdfunding project to potential supporters. In the fourth step entrepreneurs follow through with project goals. And the last step entrepreneurs provide crowdfunding advice and funds back to the community. Crowdfunding becomes a current issue in international area as entrepreneurs' financing opportunities about their business ideas. But in Turkey crowd funding is a new term. Crowdfunding mechanism can be worked in only countries where legal arrangements and technological substructure are established. In 2012 Jumpstart Our Business Startups (JOBS Act) was signed into law in the USA. Securities and Exchange Commission adopts rules for crowdfunding. In European Union some countries have established law about crowd founding in their countries. In Turkey crowdfunding law scheme has been prepared and gave the parliament for becoming law in 2016. Aim of this study is to address the basic dynamics of this funding method by examining the existing literature on crowd funding. Within the study, the history of crowdfunding is reviewed and its scope is defined. Furthermore, crowd funding types and their functions are characterized as well as its main actors. Lastly assessments of the current situation of the system in the World and Turkey are evaluated regarding legal regulations, strengths and weaknesses, success criteria.

Öz

Kitle fonlama, 2013 yılında dünya çapında yaklaşık 2,7 milyar ABD doları fon yaratan alternatif bir finansman yöntemi olarak sektörün ilgisini çekmeye başlamıştır (crowdsourcing.org). Bu alternatif finansman olanağının Türkçe karşılığı "kitle fonlama" olarak çevrilebilen "crowdfunding" finansman yöntemidir. Kitle fonlaması, bir proje ya da girişimin bir grup yatırımcı tarafından internet aracılığı ile finanse edilmesidir. Dolayısıyla internet üzerinden ulaşılan büyük kitlelerden küçük miktarlarda kaynak sağlanarak fon yaratılmaktadır. Bu çalışmada, yeni bir finans olanağı olan kitle fonlamanın çeşitli açılardan ele alınması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında kitle fonlamanın geçmişi, kapsamı tanımlanarak, kitle fonlama türleri, temel aktörleri ve işleyişlerine yer verilmektedir. Dünyada ve Türkiye'de sistemin mevcut durumuna, yasal mevzuatlara, üstün ve zayıf yönlerine, başarı kriterlerine ilişkin tespitler değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kitle Fonlama, Alternatif Finansman Tekniği, Kitle Fonlamaya İlişkin Yasal Düzenlemeler

Abstract

Crowd funding is an alternative financing method in the world in 2013 which created \$ 2.7 billion capital, thus attracting the attention of the industry (crowdsourcing.org). Crowdfunding is defined as a financing method for a project or a venture as providing from some investors on internet platforms. Thus, small funds from big crew provide big funds for project finance. Aim of this study is to address the basic dynamics of this funding method by examining the existing literature on crowd funding. Within the study, the history of crowd funding is reviewed and its scope is defined. Furthermore, crowd funding types and their functions are characterized as well as its main actors. Lastly assessments of the current situation of the system in the World and Turkey are evaluated regarding legal regulations, strengths and weaknesses, success criteria.

Keywords: Crowd Funding, Alternative Financing Technique, Crowd Funding Regulations

Giriş

Kitle fonlama, son yıllarda özellikle Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'de ciddi kaynaklar yaratabilen yeni nesil bir fonlama sistemidir. Dünya Bankası'nın araştırmalarına göre 2025 yılında 96 milyar ABD dolarına erişmesi öngörülen bu kaynağın dünya risk sermayesi toplam hacminin 1,8 katı büyüklüğünde bir gelişim göstermesi beklenmektedir. Bu gelişimle birlikte Avrupa ve Orta Asya bölgelerinde 13,8 milyar ABD dolarlık fonlamanın sağlanması tahmin edilmektedir (Sancak, 2016:100).

İngilizce 'crowdfunding', Türkçe karşılığı kalabalık veya kitleler (crowd) ile fonlama (funding) kelimelerinin birleşimini ifade eden bu yeni kavram ilk olarak 2006 yılında Jeff Howe tarafından ortaya konmuştur. Literatürde kitle fonlama kavramının kökleri, crowdsourcing (kitle kaynaklardan yararlanma) yaklaşımına büyük benzerlikler gösterir (<https://ria.ru> Erişim tarihi:29.03.2017).

Kitle fonlamanın çalışma sistemi, girişimcilerin iş fikirlerini veya projelerini hayata geçirebilmeleri için ihtiyaç duydukları finansal desteğin internet üzerinden ulaşılabilen platformlar ile tanıtılarak projeye ilgi duyan yatırımcılardan kaynak sağlama esasına dayanır. Özellikle geleneksel finansman kaynaklarından yeterli desteği bulamayan girişimciler, projelerini uygulamaya koymak için ihtiyaç duydukları fonu internet üzerinden

kitlelere açık çağrıda bulunarak sağlamaktadır. Girişimciler projelerini kitlelere internet üzerinde oluşturulan kitle fonlama platformlarında hazırladıkları tasarımlarla sunarlar. Fon sağlayıcı niteliği taşıyan yatırımcılar ise ilgilerini çeken projelere yine ilgili platformlar aracılığıyla kaynak sağlarlar. Kitle fonlama platformlarını, girişimciler sadece fon yaratmak için değil, ayrıca ürünlerine ilişkin pazarlama faaliyetlerini sürdürmek ve pazar araştırması yapmak için de kullanabilmektedirler. Bu sistemde girişimci, yatırımcı ve tüketicinin internet ortamında aracısız buluşması sağlanmış olur (Atsan ve Erdoğan, 2015:300).

Schwienbacher ve Larralde (2010:4)'ye göre kitle fonlaması, bir proje ya da girişimi finanse ederken bankalar, girişim sermayesi yatırım ortaklıkları ya da iş melekleri gibi profesyonel taraflar yerine bir grup bireye başvurmak suretiyle sağlanmaktadır.

Kitle fonlaması ile finans, 2008 küresel finansal krizden sonra küçük ölçekli ve yeni kurulmuş genç işletmelerin finansman kaynağı bulmakta yaşadıkları zorlukları gidermeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Bankaların, küçük işletmeleri kredinin geri ödenmesi açısından riskli görmeleri, finansman kaynaklarının maliyetinin yüksek olması, internete erişimin dijitalleşmeyle birlikte kolaylaşması kitle fonlamasının kısa sürede yaygınlaşmasını sağlamıştır (Onur ve Değirmenci, 2015:1).

Kitle fonlama uygulanmaya ilk kez Avustralya'da başlamıştır. Dünya çapında hızlı kullanımı yayılmaktadır. 2012 yılında ABD'de Amerikan senatosunun çıkardığı yeni Jumpstart Our Business Startups Act 'JOBS Act' ile yasalaştırması Meksika, Kanada ve diğer ülkelerin ilgilerini çekmiştir. Avrupa ülkelerinde kitle fonlama ağı modelleri üzerinde çalışma başlatılmıştır (Sancak, 2016:100).

Günümüzde başta ABD olmak üzere, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'da bulunan 45 ülkede aktif olarak faaliyette bulunan toplam 672 kitle fonlama platformu bulunmaktadır (Onur ve Değirmenci, 2015:1). Dünya'da en sık kullanılan ilk 10 kitle fonlama sitesi Gofundme, KickStarter, Indiegogo, YouCaring, Causes, Gi-veforward, Patreon, Crowdrise, Fundly ve Firstgiving'tir. 2009 yılında ABD'nin New-York'ta kurulan KickStarter platformu, 2015 yılında en iyi olan 10 projeleri 71,5 milyon ABD dolarlık fon toplamıştır (<https://ria.ru> Erişim tarihi:29.03.2017). Kickstarter aynı zamanda Forbes'in en iyi 10 kitlesel fonlama platformu listesinde de ilk sırada gelmektedir. Kickstarter'in ana

rakibi Indiegogo platformudur. Bu platformda yer alan projeler kendi aralarında çok farklı, örneğin teknolojik yönlü ya da bağış amaçlı finansal olmayan projeler de sunulmaktadır. Bu platformun avantajlarının birisi "ya hep ya hiç" modeli ile daha esnek finansman modeli olan "hepsini tut" modelini birlikte kullanmasıdır. Indiegogo platformu, "hepsini tut" modelini kullandığı durumda toplanan fonların % 9'unu, "Hep ya da hiç" modelini kullandığı projelerden ise % 4'lük ücret almaktadır. Hepsi veya hiç modeline göre çalışan kitle fonlama modelinde, hedeflenen kaynak, fon toplama süresi içerisinde toplanırsa, proje sahibi kaynağı alır, eğer amaca ulaşamazsa toplanan kaynağın yatırımcılara geri iade edilme prensibiyle çalışır. 'Hepsini tut' modelinde ise amaca ulaşamazsa bile toplanan kaynağın girişimciye aktarılması prensibi uygulanır.

Dünyanın en bilinen kitle fonlama platformlarının diğer birisi ise Gofundme'dir. Burada yer alan projeler bağışa dayalıdır. Site, ilk 2008 yılında kurulmuş, ama bugün var olan markası altında 2010 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Dünya'nın her yerinden bu platformda yatırım yapılabilir (https://ria.ru/disabled_know/20160822/1474985105.html, Erişim tarihi: 29.03.2017).

ABD'de kayıtlı olan ArtistShare kitle fonlama platformu ile müzisyenler, yeni kayıtlar ve çekim videoları kaydetmek için kaynak toplamaktadır. ArtistShare'de yer alan projeler çok başarılı olmuşlar ve birçok ödül kazanmıştır. Ayrıca 10 projeye "Grammy" ödülü verilmiş durumdadır. 2010 yılında kurulan Fransız Ulule kitle fonlama platformunda yaratıcı, yenilikçi ve sosyal projeler bulunmaktadır. Burada melez finansal model geçerli olmak üzere proje sahibi Kickstarter gibi hedeflenen fon miktarına ulaşmayı öngörmekte veya önsatış prosedürü düzenleyerek pazar talebine göre ürünün fiyatını belirlemesi ve az miktarda ön siparişler almak gibi avantajları elde edebilir.

Almanya'nın ilk ve en büyük kitle fonlama platformu olan Startnext, 2010 yılında faaliyetini başlamıştır ve kendisini gönüllü komisyon ile hizmet eden dünyada ilk platform olarak konumlandırmaktadır. Projelerin fon toplama kampanyasının başarıyla tamamladıktan sonra, girişimci (proje sahibi) bu platformu desteklemek için ne kadar komisyon vereceği konusunda özgürdür. Startnext'de Almanya, Avusturya ve İsviçre'den yaratıcı ve yenilikçi projeler sunulabilir. Almanya'da www.betterplace.org/de, Avusturya'da www.respekt.net vb. aynı amaçlı faaliyet gösteren web siteleri mevcuttur. Bunların dışında Avrupa ülkelerinde başarılı ve yaygın kullanılan

kitle fonlama sitelerin biri ise Danimarka'nın www.boomerang.dk'dir. Başlangıçta video oyunlar ve müzik projeleri fonlama yapmış ve sonra topluma yönelik ve sosyal projeleri desteklemeyi öngörmektedir.

Ortadoğu kitle fonlama platformları arasında Dubai'den Aflamnah (Birleşik Arap Emirlikleri) gibi finansal olmayan ödüle dayalı platformlar gözlenmektedir. Bu platformun temeli film endüstrisi ve diğer yaratıcı projeleri finaslama faaliyetinden oluşmaktadır. Diğer platform ise kâr amacı gütmeyen platform Yomken'dir. Kahire merkezli online mağaza olarak çalışmaktadır.

Çin, kitle fonlama sisteminin gelişiminde önemli katkıda bulunur. Çin'de işlem gören platformların en büyüğü DemoHour'dır. 2011 yılında çalışmaya başlamış ve Intel Capital ve Matrix Partners'den milyonlarca dolarlık yatırım olanağına sahip olmuştur ve platform "ya hep ya hiç" şeklinde çalışmaktadır. Dreamore, "hep ya hiç" modeline yaratıcı projelerle çalışan ikinci Çinli kitle fonlama platformudur. 2013'te başlatılan Fundator platformu, "ya hep ya hiç" ve "hepsini tut" modelini birlikte uygulamaktadır. Bu site finansal olmayan ödüllü kitle fonlama projeleri, hisseye dayalı projeler ile birlikte işbirliği yapmanın yanı sıra borç verme temelli olarak çalışır. Bu sitelerin dışında çok sayıda kitle fonlama platformları mevcuttur.

Güneydoğu Asya'da faaliyetini sürdüren platformlar arasında KitaBisa platformu Kickstarter'in Endonezya versiyonu olarak tanımlanır ve 2013 yılından başlayarak "ya hep ya hiç" modeline dayalı çalışır. İkincisi ise Singapur'un "ToGather.Asia" adlı platform 2012 yılında Asya'nın Güneydoğu bölge ülkelerinde faaliyet göstermek amacıyla kurulmuştur.

Rusya'da en önde gelen kitle fonlama sitesi Boomstarter ve Planeta'dır. 2012 yılının ortalarında kurulmuştur ve her iki site, finansal olmayan bağışa dayalı model çerçevesinde faaliyet göstermek üzere Kickstarter ve IndieGoGo ile benzer şekilde çalışmaktadır. Planeta.ru 2012 yılında kurulmuş ve yaklaşık iki bin proje için başarıyla fon sağlamıştır. Proje sahipleri planeta.ru aracılığıyla dört yılda 432.400.000 ruble toplamayı başarmıştır. Platformda, kitle fonlama hizmetinin yanı sıra projelerin tanıtımını yapma, üretim, üretim sonrası lojistik ve proje sahipleri için kitle fonlama işlemleri hakkında bilgi veren eğitim projeleri gerçekleştirilebilmektedir. Bunların dışında platform online yayın, online mağaza gibi hizmetler sunmaktadır. Bağışa dayalı hayırsever projeler için

platform tarafından hizmet ücreti talep edilmemektedir. Ama genelde başarılı olan projelerden %5'lik komisyon alarak platform kendi faaliyetini sürdürmek için finans kaynağı sağlamaktadır. İstatistiklere göre, 2015 yılında Rusya'nın kitle fonlama pazarının işlem hacmi 100 milyon ruble tutarında 228 proje için gerekli finansmanı sağlamıştır. Rusya'da finans sektörü için 7 Haziran günü kitle fonlamanın hayata geçtiği gün olarak kabul edilir.

Türkiye'de girişimci eko-sisteminde alternatif fon olanağı sunacak kitlesel fonlama platformlarının sağlıklı çoğalması ve yaygın kullanımları için gerekli düzenlemelerde kamu kuruluşlarına destek verilmesi, bu konuda gerek girişimcilere gerek platformlara tanıtım, işleyiş ve eğitim desteklerini verebilmek amacıyla kurulan Kitlesel Fonlama Derneği'nin hedefi ise Türk girişimcilerinin kitlesel fonlama platformları aracılığı ile 2023 senesinde 1 Milyar Dolar fon kaynağına ulaşmalarını sağlamak olarak belirlemektedir (www.kitselfonlamaderneği.org, Erişim tarihi: 20 Mayıs 2017). Türkiye'de ödül temelli kitlesel fonlama yapılabilmektedir. Bu kategorilerde faaliyet gösteren dört kitlesel fonlama platformu mevcuttur. Bunlar; fongogo.com, fonlabeni.com, biayda.com, crowdfon.com'dur.

Kitlesel fonlamada, sosyal ağlar ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması finans sektöründe yenilik yaratmakta ve kitlesel fonlama geleneksel fonlamalardan büyük farklılık göstermektedir. Kitlesel fonlama ile genç girişimlerin, işletme sermayesi için ailelerine, arkadaşlarına ve kişisel kaynaklarına olan bağımlılığı ortadan kaldırılarak büyük kitlelerden kaynak oluşturulmaktadır (Atsan ve Erdoğan, 2015:309). Kitlesel fonlama, yatırımcı arama, ilişki kurma, ikna etme süreçlerini kolaylaştırarak zaman kazandırmaktadır. Projeye gerçekten ilgi duyan yatırımcılarla işbirliği yapma olanağını sağlamaktadır. Kitlesel fonlama, kaynak bulmada yer ve zaman kısıtını ortadan kaldırmaktadır. Girişimciler iş fikirleri için dünyanın her yerinden yatırımcı bulma şansına sahiptirler. Fon sağlayıcılar, ürünü ilk kullananlar olup, bu ilgi doğru bir şekilde yönlendirilebilirse ürün için ağızdan ağıza yayılan çok yararlı bir pazarlama oluşturabilir (Ergen ve diğerleri, 2013:6). Ayrıca kitle fonlamanın gelişimi ile işsizlik oranının azaltılması ve bu tür fonlarla KOBİ'lere destek verilmesi sağlanmaktadır (Kuznetsov, 2017: 67).

Kitle fonlaması, melek yatırım ve girişim sermayesine benzer gibi görünse de bu iki finansman yöntemine alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Melek yatırımcı, kendi finans kaynağı ile gelişmekte olan bir işletmenin

büyümesini sağlayan, tavsiye ve iş tecrübeleri ile katkıda bulunan yatırımcıdır (Bingöl ve Türkmen, 2016:360). Girişim sermayesi finansında melek yatırımın aksine bireysel yatırımcılar yerine, kurumsal bir girişim sermayesi yatırım ortaklığı söz konusudur. Girişim sermayesi yatırım ortaklığı profesyonel yatırımcılardan oluşur. Yeniliklerin ve Araştırma-geliştirme harcamalarının finansında girişim sermayesi özellikle KOBİ'ler açısından önemli bir finansman seçeneğidir (Fettahoğlu, A., 1992). Kitlese fonlamanın bu iki finansman yönteminden temel farkları aşağıda Tablo 1'de (<http://www.crowdfundny.nl/difference-angel-investment-venture-capital-and-crowdfunding>, Erişim tarihi: 20.05.2017 ile Wilson ve Testoni,2014:6) özetlenmektedir:

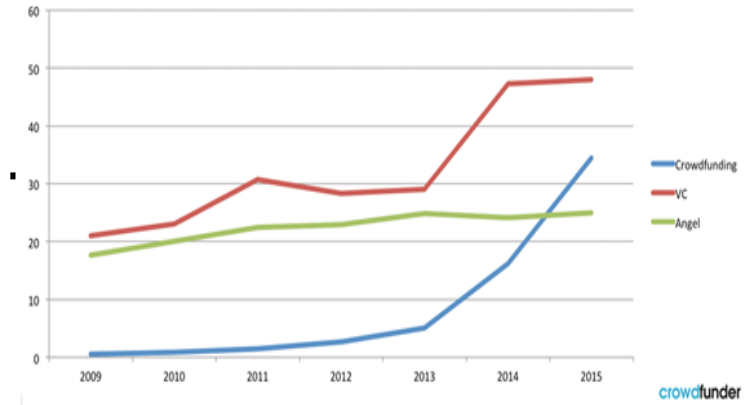
Tablo 1: Melek Yatırım, Girişim Sermayesi ve Kitle Fonlama Farkları

	Melek Yatırım (Angel Invest)	Girişim Sermayesi (Venture Capital)	Kitle Fonlama (Crowdfunding)
Yatırımcı Türü	Genelde bireysel yatırımcı	Girişim sermayesi yatırım ortaklığı	Kişilerden oluşan büyük bir kitle
Yatırım Tutarı	Orta (Ör. 1 milyon ABD doları altı)	Yüksek (Ör. 1 milyon ABD doları üstü)	Düşük (Ör. Birkaç yüz bin ABD doları veya altı)
Özsermaye	Yüksek getiri sağlanmaktadır.	Düşük getiri sağlanmaktadır.	Yatırımcısına, ödül, ön alım hakkı gibi olanaklar sağlar.
Hedef Kitle	Gelişmekte olan işletmeler (Startup)	Kendini kanıtlamış işletmeler	Gelişmekte olan işletmeler (Startup)
Yönetime Dahil Olma	Genel kurulda yer almaz	Genel kurulda yer alır	Genel kurulda yer almaz
Katkı	Tecrübe ve iş bağlantıları	İş bağlantıları	Doğrudan bir katkısı yoktur
Motivasyon ve Yatırımdan Beklenen Getiri	Finansal getiri önemlidir fakat başlıca neden değildir.	Finansal getiri kritiktir. Çünkü girişim sermayesi ortaklıktaki paylarını satarak yeni projeler için finans kaynağı sağlamak ister.	Finansal getiri önemli olmakla birlikte yatırım yapmak için tek neden değildir.
Geçmişteki Deneyim	Geçmiş dönemlerin girişimcileridir.	Finans, danışmanlık ve farklı sektörlerden deneyime sahiptirler.	Çoğunda geçmişte yatırım deneyimi bulunmamaktadır.

Yatırımın Coğrafi Yakınlığı	Çoğu yatırım yerel kalmaktadır.	Yerli ortaklarla ulusal ve artan bir şekilde uluslararası yatırımlar.	Yatırımlar internet üzerinden yapılmakta olup girişim sermayesine göre yatırımın mesafesi daha uzaktır.
-----------------------------	---------------------------------	---	---

Mikrofinansman (mikrokredi); küçük miktarlı kısa vadeli herhangi bir teminat ve kefalet istenmeden finansman sağlayan bir kredi türüdür. Mikrofinansman ile resmi ve büyük finans kuruluşlarıyla ilişkiye geçemeyen küçük bütçeli yatırımcılara finansal destek sağlanmaktadır (<http://www.banki.ru/wikibank/mikrofinansirovanie/> Erişim tarihi:07 Haziran 2017). Mikrofinansmanda yatırımcıların girişimciye sağlaması gereken fon miktarının çok az olması kitle fonlama (crowdfunding) ile aynı özellik taşımaktadır. Bu tür finansman aracının yeni girişimcileri desteklemek için kullanılması, maliyetin kredi verenin faaliyet masraflarını karşılayacak kadar düşük faizli olması özellikle yatırımın getirisini ençoklamak yerine girişimciye fayda sağlamak başlıca hedefdir. Ancak mikrofinansman kurumları belirli seviyede kârlı çalışmaktadır(www.szse.cn/main/files/2013/12/02/688605620099.pdf, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2017).

Şekil 1 - Kitle Fonlama, Melek Yatırım ve Girişim Sermayesinin Yıllara Göre Gelişim Eğilimleri (2009-2015)

Kaynak: <https://www.forbes.com/sites/chancebarnett/2015/06/09/trends-show-crowdfunding-to-surpass-vc-in-2016/3/#439987d92ecd>, Erişim Tarihi:20.05.2017).

ABD’de kitle fonlamanın gelişimi 2013 yılından sonra diğer alternatif yatırım araçlarından daha hızlı yükseliş göstermektedir. Şekil 1’de görüldüğü gibi kitle fonlamanın 2015 yılında melek yatırım fonlarını geçtiği gözlenmekte olup 2020 yılına kadar girişim sermayesini aşan trend içinde olacağı öngörülmektedir.

Avantajlarının yanında kitle fonlamaya ilişkin birtakım dezavantajlar da söz konusudur: Kitle fonlamasıyla finans kaynağı sağlanan girişim projeleri, hayata geçirilme süreci içinde herhangi bir değiştirilme olanağından yoksundur. Genelde bu tür projelerin yenilikleri içermesi nedeniyle gerekli fon miktarı önceden kesin olarak belirlenememektedir (Saibel ve Volkova, 2016:533). Kitle fonlamasını sağlayan yatırımcıların büyük kısmı deneyimsiz yatırımcılar olabilir. Binlerce bilinmeyen yatırımcı binlerce farklı beklenti ve bu beklentileri karşılanmazsa işletme ya da girişimci aleyhine gelişebilecek durumlara neden olabilir. Kitle fonlamayı tercih etmeden önce girişimci, kontrolü muhafaza etmelerine olanak verecek bir örgüt yapısına ve stratejilere karar vermelidirler (Saibel ve Volkova, 2016:533).

Kitle fonlamada yatırımcıların sunulan projeye fon sağlaması, kitle fonlama platformunda girişimcinin iş fikri ile ilgili sunacağı tanıtıma dayanmaktadır. Özellikle hisseye dayalı kitle fonlamada iş fikrine yönelik olarak sunulan bilgi ne kadar açıklayıcı ve iş fikrinin yenilikçi yönünü, gelir modelini, ne kadar iyi anlatırsa o derece yatırımcının ilgisini çekecektir. Ancak bu detaylı bilgilendirme bir yandan da fikri hakların korunması ile ilgili problemler doğurabilir. Bu durum girişimcilerin, iş fikirlerinin çalınması, benzer iş fikirlerinin uygulamaya konması gibi riskler nedeniyle endişelenmelerine yol açabilir (Atsan ve Erdoğan, 2015:310).

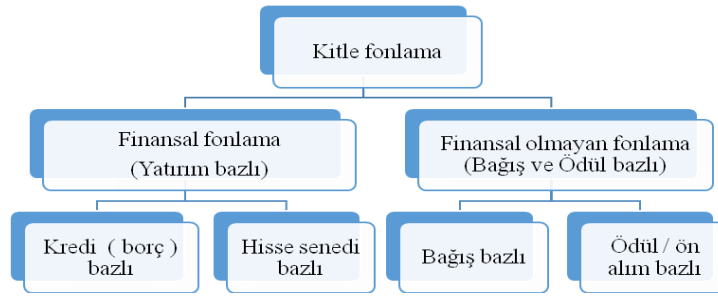
Kitle fonlama, girişimcilere sadece fon kaynağı yaratmaktadır. Melek yatırımcılar ve girişim sermayesi finansında olduğu gibi danışmanlık, deneyim paylaşımı gibi olanakları yaratamaz. Fon sağlayıcılar açısından bakıldığında ise, girişimcilerin projelerini başarılı bir şekilde gerçekleştirememeleri ya da sahte projeleri finanse etme riski gibi durumlar dezavantaj yaratabilecektir. Kitle fonlama platformunda yer alan projelerin fon toplama kampanyası başarısız olduğunda girişimci, başka yatırımcılarla ilişki kurmak, tekrar kaynak toplama işlemini yürütmek, hatta ürünü pazarlama olanağını bile tamamen kaybederek bu sektörden silinmek riskini de üstlenmektedir.

Bu çalışmada, yeni bir finans olanağı olan kitle fonlamanın çeşitli açılardan ele alınması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın ikinci bölümünde kitle fonlama türleri, üçüncü bölümde kitle fonlamanın tarafları ve işleyişi ve dördüncü bölümde ise kitle fonlama ile ilgili yasal düzenlemeler üzerinde durulmuştur.

Kitle Fonlama Türleri

Kitle fonlama uygulamaları, literatür incelendiğinde dört farklı fonlama modelinden oluşmaktadır. Bu fonlama modelleri kendi içerisinde finansal olmayan ve finansal fonlama şeklinde iki başlık altında sınıflanmaktadır. (Atsan ve Erdoğan, 2015:302)

Şekil 2 - Kitle Fonlama Sınıflanması (Sancak, 2016:101).

Finansal fonlamalı (yatırım amaçlı) kitle fonlama modellerinde yer alan borç ve hisseye dayalı kitle fonlamasında, girişimci kredi yoluyla ya da girişimin fikri mülkiyet haklarına ilişkin varlıklarını ya da hisselerini satarak yatırımcılardan kaynak toplar. Girişim sermayesi yatırım ortaklığından ve melek yatırımcılardan farklı olarak bu tür kitle fonlama modellerine yatırım yapan yatırımcılar daha küçük miktarlı yatırım yapmaktadırlar (Onur ve Değirmenci, 2015:2). Finansal fonlamalı kitle fonlama modelleri “crowdinvesting” olarak tanımlanabilmektedir. (Salenko, 2017:140)

Finansal olmayan fonlamalı (bağış ve ödüle dayalı) kitle fonlama modelinde ise yatırımcılar belli bir nedenden ve bir amacı gerçekleştirmek için yatırım yaparlar (Ergen ve diğerleri, 2013:4). Bağış olarak bir projenin gerçekleşmesi için fon toplayan ve proje katılımcılarına ödül verilmesi üzerine kurulu bir sistemdir. Kitle fonlama ile ilgili literatür incelendiğinde bazı kaynaklarda, finansal olmayan kitle fonlama, bağışa dayalı, ödüle dayalı ve ön siparişe dayalı olarak üçe ayrıldığı görülmektedir (Salenko, 2017:140).

Bağışa dayalı kitle fonlama, herhangi bir getiri beklentisi olmadan sadece projeye katkıda bulunmak amacıyla sosyal motivasyon ve hayırseverlik amacıyla gerçekleşen fonlama modelidir. Bu modelde fon sağlayıcıları kâr amacı taşımamaktadır. Dolayısıyla bağışa dayalı kitle fonlamanın özel projeler için kullanımı tercih edilir.

Ödüle (ön alıma) dayalı kitle fonlama, kitle fonlamanın en yaygın kullanılan şeklidir. Ödül karşılığı kitle fonlamasında yatırım yapanlar herhangi bir getiri beklemezsizin yaptıkları destek karşılığında finansal olmayan bir ödül alırlar. Ödüller, teşekkür notundan, bir kitap armağanına veya bir kitabın önsözünde ya da filmin tanıtımında yapımına katkı verenlerin isimlerinin geçmesine değin çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir. Ön alım modellerde ise kitle fonlamaya katılan katılımcılara, girişimcinin piyasaya süreceği ürünü ücretsiz veya daha ucuz bir fiyatla önceden satın alma hakkı verilmektedir. Örneğin Kickstarter kitle fonlama platformunda 2016 yılında yapılan "SpeedX Leopard" isimli bisiklet kampanyası ile katılımcılara dünyanın neresinde olursa olsun gönderilmek üzere satış fiyatından indirim yaparak bir ön alım sağlamıştır. 1251 katılımcı bu projeyi \$2.319,856 olarak finanse etmişlerdir(<https://www.kickstarter.com/projects/speedx/speedx-leopard-the-first-ever-smart-aero-road-bike/description>, Erişim tarihi:07.06.2017).

Kredi veya borçlanma yoluyla kitle fonlamada (P2P - Peer to Peer) girişimciler, kitlelerden borç şeklinde fon toplarlar ve belirlenen dönem sonunda faiziyle birlikte borcun geri ödenmesi yükümlülüğünü üstlenirler. Bu modeli, bankalardan kredi alabilmek için yeterli varlığa ya da teminata sahip olmayan kişiler ile küçük işletmeler ve bankalardan daha düşük faiz oranı ile borçlanmak isteyenler kullanmaktadır. Faiz oranı belirlenirken risk faktörü dikkate alınmaktadır. İlgili faiz hesaplaması bağımsız kurumlar tarafından yapılabildiği gibi kitle fonlama platformları aracılığıyla da yapılabilir. Kitle fonlama platformları belirli bir ücret karşılığında belirlenen krediyi toplayıp ödemeleri kredi verenlerin hesabına yatırmaktadır. P2P ile geleneksel bankacılıkta olduğu gibi para yaratma mekanizması söz konusu olmadığından bankalar gibi sistemik riske maruz kalma olasılıkları da söz konusu değildir(Buysere ve diğerleri, 2012:11). crowdcube.com, circleup.com, seedrs.com vb. hisse senedine dayalı kitle fonlamada, başlangıç sermayesi için fon desteği arayan yeni genç girişimcilere yatırımcılar tarafından sağlanan destek karşılığında hisse senedi, kâr payı veya oy kullanma hakkı vermektedirler. Belleflamme, Lambert ve

Schwienbacher(2014:6-7)'ün de belirttiği gibi hisse senedine dayalı kitle fonlamayı geleneksel sermaye artırımından ayıran temel farklılık fonlama sürecinden kaynaklanır: Girişimci, hisse senedine dayalı kitle fonlamada, ihtiyaç duyduğu kaynak için platform üzerinden çağrıda bulunur. Yatırımcılar, kararlarını platformda yapılan bilgilendirmeye dayalı olarak verir. Kitle fonlama platformları söz konusu süreçte standart yatırım sözleşmelerini hazırlayarak fonlama sürecini yönetmektedir (Ahlers ve diğerleri,2015:955). Hisseye dayalı kitle fonlama, diğer türler içinde en karmaşık ve yasal altyapısı en güçlü olması gereken yatırım türüdür.

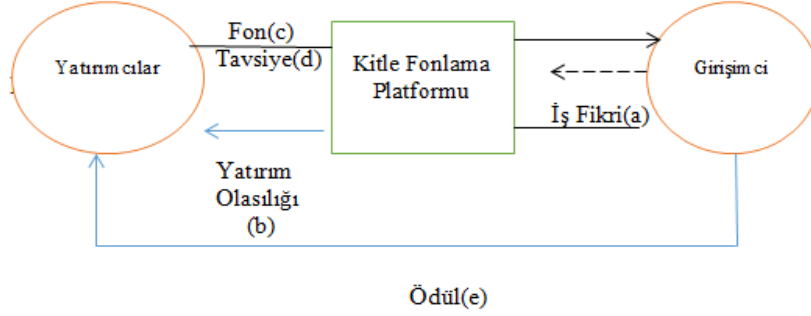
Kitlesel fonlama sistemi yoluyla dünyada en fazla fon toplamış olan proje Starcitizen projesidir. Starcitizen bir video oyunu projesidir. Proje belirli dönemlerde hem Kickstarter aracılığıyla hem bağımsız olarak şimdiye kadar 72.188.761\$ fon toplamıştır. Bu miktar kitlesel fonlama ile ulaşılan en yüksek fon miktarıdır.

Massolution Kitle Fonlama Sektör Raporuna göre 2015 yılında küresel kitle fonlama yoluyla yaratılan fon miktarı 2012 yılında 2,7 milyar\$ iken, bu rakam 2013 yılında 6,1 milyar\$, 2014 yılında 16,2 milyar\$, 2015 yılında ise 34,4 milyar\$ olarak gerçekleşmiştir. Bu fonun büyük kısmı olan 25 milyar doları P2P krediye dayalı kitle fonlama, kalan 5.5 milyar doları ödüle, bağışa dayalı ve 2,5 milyar dolarlık kısmını ise hisseye dayalı kitle fonlama oluşturmaktadır (<http://crowdexpert.com/crowdfunding-industry-statistics/>, Erişim Tarihi: 20.05.2017). Dünya Bankası'nın 2013 yılı raporuna göre ise 2025 yılında 96 milyar\$a erişmesi öngörülen kitlesel fonlama pazarının, dünya risk sermayesi toplam hacminin 1,8 katı büyüklüğünde bir gelişim göstermesi beklenmektedir (The World Bank, 2013:43-44).

Kitle Fonlamanın Katılımcı Tarafları ve İşleyişi

Kitle fonlama mekanizmasının üç tarafı bulunur: (1)Girişimci, (2)Kitle fonlama platformu ve (3)Yatırımcılar.

Şekil 3- Kitle Fonlamada Taraflar ve İşleyiş Süreci(Valanciene ve Jegeleviciute, 2014)

Girişimci, kitle fonlama sürecinde yatırımcılara fonlama karşılığı maddi ya da maddi olmayan getiri sunarak açık çağrıda bulunan taraf olarak ifade edilebilir. Yatırımcılar, ilgili süreç içinde finansal kaynaklarını ilgili projeye sunmaya karar veren taraftır. Girişimcilerle yatırımcıların buluşmasını sağlayan araçlar ise bu mekanizmada web siteleridir. Şekil 3’de de görüldüğü gibi, kitle fonlama platformları ile girişimciler iş fikirlerini fon kaynağı sağlamak için geniş bir kitleye çağrıda bulunur(a). Kitle fonlama platformları, iş fikirlerini duyurur ve yatırımcılar için yatırım olasılığı yaratır(b). Yatırımcılar iş fikirlerini değerlendirir ve beğendikleri, inandıkları bir projeyi seçerek fonlar(c). Bazı durumlarda yatırımcı iş fikrine ilişkin geçmiş deneyimlerini ve tavsiyelerini de girişimciyle paylaşabilir(d). Girişimci sağladığı fon karşılığında yatırımcıya geri dönüş olarak küçük bir hediye verebileceği gibi ortaklık payı ya da gelirden belli bir yüzde vermek şeklinde maddi ödüllerde verebilir (e). Proje için başarılı bir fonlama sağlanırsa girişimci, platforma genellikle toplanan miktarın %5-%10 u arasında bir ücret ödemektedir.

Hui, Greenberg ve Gerber, (2014:4-9)’e göre kitle fonlamanın işleyiş mekanizması beş aşamadan oluşur:

- **Birinci adım:** Kampanyanın hazırlık aşaması ilk aşamayı oluşturur. Bu aşamada, projeyi tanıttak videonun hazırlanması, proje bilgileri, fonlama hedef tutarı, kampanyanın süresi ve ödül tanımı kampanyanın sayfasında ifade edilmek üzere hazırlanır.
- **İkinci adım:** Kampanyanın uygun olup olmadığının test edilmesi, değerlendirilmesi ikinci aşamayı oluşturur. Bu aşamada girişimciler öncelikle yakın çevresi, özellikle aile ve arkadaşlarından geri bildirim alır.

- **Üçüncü adım:** Uygun görülen projenin platformda yayınlanması ve kampanyanın başlatılmasıdır.
- **Dördüncü adım:** Bu aşamada, girişimciler, hedeflenen fonlama tutarını ve gönderecekleri ödül ya da siparişleri takip ederler. Bu aşamada binlerce destekleyiciye gönderilmesi gereken ödüller olabilir.
- **Beşinci adım:** Bu aşamada fonlama gerçekleştikten sonra, girişimciler yaşadıkları deneyimlerini aktararak platform ile ilgili geri dönüşümü sağlar.

Kitle Fonlamaya İlişkin Yasal Düzenlemeler

Kitle fonlama mekanizmasının gelecekteki potansiyelini fark eden gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, kitle fonlamaya ilişkin yasal düzenlemeler yapmaya çalışmaktadırlar. Kitle fonlama ile ilgili mevzuatlarında düzenlemeler yapan bazı ülkeler aşağıda incelenmektedir:

Amerika Birleşik Devletleri'nin Kongresinden Ocak 2012'de geçip, Barrack Obama'nın 5 Nisan 2012 tarihinde yasalaştırdığı Yeni Başlayanlar için Hızlı Başlangıç Kanunu (JOBS Act-Jumpstart Our Business Startups), ABD'de direkt olarak kitle fonlamasını yasal hale getirecek olan II. bölümü dahil olmak üzere bazı bölümleri 23 Eylül 2013 itibarıyla ABD'nin sermaye piyasası kurulu olan SEC (Securities And Exchange Commission) tarafından onaylanmıştır.

'JOBS Act' kanununun özellikle Başlık 3 bölümünde kitle fonlaması ile ilgili şu gereklilikleri şart olarak tanımlamıştır: (<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-112hr3606enr/pdf/BILLS-112hr3606enr.pdf>):

- Firmalar 12 ay içerisinde fonlama platformu aracılığıyla 1 milyon Amerikan dolarına kadar para toplayabilir. 2014'te Temsilciler Meclisinin bazı üyeleri, yıllık limiti 5 milyon dolara çıkaracak yeni bir yasa önermiştir.
- Firmalar istediği fon tutarına göre kendi finansal durumunu bazı belgelerle açıklaması gerekir. Örneğin 100.000 ABD dolara kadar fon toplamak isteyen girişimciler, varsa vergi beyannamelerinden ve şirketin ana icra memurunun onayladığı finansal tablolardan elde edilen bazı finansal verileri sağlamalıdır. 100,000 dolar ile 500,000 dolar arasında sermaye arayanların bağımsız bir muhasebeci ile Komisyon tarafından belirlenen standartlar ve prosedürlere göre

gözden geçirilen finansal tabloları hazırlamaları gerekir. Eğer 500,000 dolardan fazla fon toplanması istenirse finansal tabloları denetimden geçirilmiş olmalıdır.

- Bireysel yatırımcılar 12 aylık bir dönem boyunca sadece belirli bir miktarda sınırlı olarak yatırım yapabilirler. Eğer yatırımcının yıllık geliri veya net değeri 100,000 doların altında ise 2.000\$'a kadar veya yıllık gelirlerinin %5'i oranında yatırım yapabilirler. Eğer yıllık geliri veya net değeri 100,000\$'ın üzerinde olan yatırımcılar ise toplam gelirinin %10'una kadar yatırım yapabilirler, fakat 12 ay içinde toplam yatırım tutarı 100.000\$'ı aşamaz. (JOBS Act, Title III, SEC-302, H.R.3606-10).
- Kitle fonlama yoluyla fon talebinde bulunacak olan girişimciler hisse satışını bir aracı kanalıyla yapmalıdır. Bu aracı bir broker-dealer veya SEC ve FINRA'ya kayıtlı bir finansman portalı olmalıdır.
- Girişimciler finansal ve diğer bilgileri yıllık olarak ve projenin yayınlanma zamanında hem SEC'e hem de yatırımcılara açık hale getirmelidirler.

Kitle fonlama açısından bakıldığında, yasa yürürlüğe girmeden önce bağış ve ödüle dayalı çalışan mekanizma, yasayla birlikte hisse satışına ilişkin kısıtlamaları kolaylaştırılarak hisseye dayalı çalışan bir mekanizma haline dönüştürülerek gelişmiştir.

Kanada'da ise kitle fonlama ile ilgili yasal durum nedir diye bakıldığında, bağış, ödül ve ön alım finansal olmayan temele dayanarak çalışan kitle fonlama platformlarının ülkede yaygınlaştığı görülmektedir. Hisseye dayalı kitle fonlamanın kuralları üzerinde sürekli çalışılmakta olup Mart 2014'te ilk Ontario Menkul Kıymetler Komisyonu tarafından önerilen kitle fonlama muafiyeti ile her yıl maksimum 1.5 milyon dolar kazanılmasına izin veren daha geniş bir model sunulmuştur. Bununla birlikte kitle fonlama portallarının düzenli kayıtlarının olmasını şart koşulmuştur(http://crowdfunding.cmf-fmc.ca/regulatory_updates/equity-crowdfunding-in-canada)

2015 yılından beri, Kanadalı yaratıcı girişimciler işletmelerini finanse etmek için hisseye dayalı kitle fonlamayla sermaye biriktirmeye başvurabilmektedirler. Bu yeni fonlama modundan yararlanmak için uygulanan koşullar bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Genel olarak Kanada'da iki farklı hisseye dayalı kitle fonlama sistemi vardır. Bu sistemler, bazı illerin menkul kıymet denetleyicileri tarafından uygulanan

genel kamuoyunu hedefleyen sermaye dolaşımı kampanyalarını yasallaştırmak ve yönetmek için uygulanan kuralları ortaya koymaktadır. Tüm hisseye dayalı kitle fonlama işlemleri bu tür finansman için özel olarak tasarlanmış bir web portalı üzerinde (ör. StellaNova, GoTroo ve FrontFundr) gerçekleştirilmelidir ve iki istisnadan birinde belirtilen tüm şartları yerine getirmelidir. Kampanyaya, yalnızca muafiyetin uygulandığı ilin sakinleri katılabilir. 2015 yılında Kanada'da ilk uygulanan '45-316' sayılı muafiyeti (Start-up), bazen "küçük istisna" olarak adlandırılmaktadır. Uygulaması daha kolaydır, işletme halka açık değilse finansal tabloları sunma zorunluluğu yoktur, gerçekleştirilen kampanyada 250.000 dolara kadar fon toplayabilir (yılıda en fazla iki kampanya düzenleme olanağı vardır), bunun yanı sıra bireysel yatırımcılardan çıkarılacak yatırımın azami tutarı 1,500 dolar olmalıdır. Diğer bir sistem ise '45-108' sayılı Kitle Fonlama Yönetmeliğidir. Bu muafiyet 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Daha yüksek bir fonlama tavanı sunmaktadır.

AB'deki kitle fonlama uygulamalarına bakıldığında, bazı üye ülkeler ve düzenleyici kurumlar bu sistem için daha net bir çerçeve hazırlamak üzere hali hazırda önemli adımlar atmışlardır. Kitle fonlama'nın küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanı için sağladığı avantajlar nedeniyle, Avrupa Komisyonu Kitle fonlama'yı destekleme niyetinde olduğunu belirtmiştir. 2011 yılında onaylanan Alternatif Yatırım Fonu Yönetici Direktifi (AIFMD) Temmuz 2013'te yürürlüğe girmiştir. Bu karmaşık mevzuat, kitle fonlama ödemeler dahil olmak üzere AB çapında tüm alternatif yatırım kaynaklarını düzenlemek üzere tasarlanmış ve AB'nin finansman ekosisteminin büyük bölümünde etki göstermektedir. Kitle fonlamanın etkileri, fonlama platformları ve fonlamak isteyenlerin bu düzenleyici rejimden muaf olup olmayacağına bağlıdır. (http://crowdfunding.cmf-fmc.ca/regulatory_updates/equity-crowdfunding-in-the-european-union, Erişim tarihi: 10.06.2017).

İtalya'da, Hisse Senedi Modeli potansiyel olarak düzenlenen faaliyet rejimine tabidir. 221/2012 İtalyan Kanununa göre, İtalyan start-up şirketlerinin hisselerinin ihracında birtakım kısıtlamalar söz konusudur. Bununla birlikte birçok kitle fonlama platformu, 221/2012 Sayılı Kanunun yayımlanmasından ve CONSOB düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden sonra start-up şirketleri, düzenlenmiş faaliyet rejiminden (icracı olarak değil komisyoncu olarak) istisna ve muafiyetler kullanabilmektedir. Borca dayalı fonlama modelinin işleyişi, konsolide Bankacılık Kanunu ve ilgili yönetmelik hükümlerine tabidir. Ancak İtalya, hisseye dayalı kitle fonlama

uygulamasını kapsamında düzenlemeler yapan Avrupa'daki ilk ülke olmaktadır. Çünkü bu düzenlemelerin ilk etkisi 2013 Temmuz ayında olmuştur ve 'yenilikçi başlangıç aşamasındaki (start-up) şirketler' için kitle fonlama platformları aracılığıyla sermaye artırımına izin verilmiştir(http://crowdfunding.cmf-fmc.ca/regulatory_updates/equity-crowdfunding-in-the-european-union, Erişim tarihi: 10.06.2017).

İngiltere'de kitle fonlamayla ilgili düzenlemelerin gelişimine bakıldığında, hisse ve borca dayalı kitle fonlamanın düzenlemesi gelişme halindedir. Hisseye dayalı kitle fonlama mevcut duruma göre İngiltere'de yasal değildir, ancak bunun gerçekleşmesine izin veren bazı istisnalar bulunmaktadır. İngiltere Hükümeti, Nisan 2014'ten itibaren P2P borca dayalı fonlama faaliyetini yürürlüğe koymak için önerisini yayınlamış ve bu düzenlemeler Finansal Yönetim Kurumu "Financial Conduct Authority (FCA)" tarafından onaylanmıştır. Bağış ve ödüle dayalı kitle fonlamada ise 2013 yılında FCA tarafından CrowdCube adlı şirketin faaliyete geçmesi ruhsatlandırılmış; böylece Birleşik Krallığın ilk kitle fonlama platformu yatırımcıların hizmetine girmiştir. Nisan 2015 itibarıyla, CrowdCube 78 Milyon Pound'un üzerinde para toplamış ve 229 girişimi fonlamıştır. (European Crowdfunding Network, 2013)

Fransa'da kitle fonlama uygulamasını kapsamında yatırımcıların güvenliğini sağlayacak daha uygun bir düzenleyici çerçeve çizilmesi için 2013 yılında ilk adımlar atılarak 2013 yılının Eylül ayında, kitle fonlama için yapılan yeni yasal düzenlemenin ilk versiyonu Fransız Hükümeti tarafından duyurulmuştur ve altı haftalık bir danışma süreci başlatılmıştır. 1 Ekim 2014 tarihinde yeni düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Yeni yasa çerçevesinde kitle fonlama yoluyla sağlanan finansman tutarı 1 milyon euro olarak belirlenmiş ve tüm platformların ORIAS'a kayıtlı olma zorunluluğu getirilmiştir (Şvalts, 2014. Закон О Краудфандинге Вступает В Силу Во Франции (Fransa'da Kitle Fonlama Yasası Yürürlüğe Giyor), Yayın Tarihi: 07-10-2014, <http://crowdsourcing.ru>). Önerilen bu düzenleme kitle fonlama platformları (kitle fonlama yatırım servisi sağlayıcıları) için özel bir statü oluşturulması ile başlamıştır.

Japonya'da üç tür kitle fonlama vardır. Bunlar bağış, satın alma ve finansal kitle fonlama olarak ayrılmaktadır. Bağış kitle fonlama geri dönüş sağlamadığı için diğer türlere göre popüler değildir. Ama satın alma türü Japonya'da en popüler kategoridir. Japonya'da finansal kitle fonlama hisseye dayalı ve krediye dayalı olarak iki alt kategoriye ayrılmıştır. Krediye

dayalı fonlama, girişimciye borç finansmanı sağlarken, hisseye dayalı fonlama ise girişimciler için sermaye finansmanı sağlar. Kitle fonlama endüstrisi gelişiminde hisseye dayalı kitle fonlamanın kullanımı oldukça nadir olduğu için menkul kıymetler düzenlemesine kitle fonlama ile ilgili ilavelere ihtiyaç duyulmuştur. Finansal Araçlar ve Değişim Yasası(Financial Instruments and Exchange Act (FIEA) 2014 yılında reforma uğramış ve reform 2015 yılında yürürlüğe girmiştir. Şimdiye kadar sadece bir hisseye dayalı kitle fonlama platformu vardır. (Morita, 2016:2-3).

Yasa kapsamında 10-50 milyon Japon Yeni sermayeli şirketlere kitlesel fon sağlanması mümkün hale getirilmiştir. Yatırımcıların kitlesel fonlama yöntemi ile yatırım yapma limitleri de 500.000 Japon Yeni ile sınırlandırılmıştır.

Dünya bankasının Çin Halk Cumhuriyeti için öngörmüş olduğu yüksek kitle fonlama potansiyeline (2025 sonuna 50 Milyar ABD dolarına ulaşması öngörülmektedir) rağmen henüz resmi bir yasa, yönetmelik veya yayımlanmış kural bulunmamaktadır. Ancak 2015 yılında Haidian Bölgesi Halklar Mahkemesinde görülen dava yasal düzenlemelerin kısa zamanda yapılacağına işaret etmektedir.(<http://www.jpmp.us/article-54-1.html> Erişim tarihi: 22.05.2017)

Singapur Para Otoritesi, kitle fonlama projelerine ilişkin düzenleyici bir yaklaşım benimseyerek, mevcut olan mevzuatlar çerçevesinde, platform üzerinde kitle fonlamaya ilişkin çeşitli yenilikleri deneme ve uygulama yapma olanağını sağlamaktadır. Platformlar önemli bir ölçüğe ulaştığında Singapur Para Otoritesi tarafından orantılı olarak müdahale edilerek en uygun düzenlemelerin yapılması planlanmaktadır.

Malezya'da, Singapur'un aksine kitle fonlamaya yönelik zıt bir yaklaşım uygulamaktadır. Malezya Menkul Kıymet Borsa Komisyonu, kitle fonlama sistemine ilişkin lisanslama yaparak, bu bölgede yasal düzenlemeleri gerçekleştiren ilk ülke haline gelmiştir. Lisanslama şartlarına uygun görülen alixglobal.com, ata-plus.com, crowdplus.eu, euity.pitchin.my, eureeca.com ve crowdo.com gibi platformlar seçilerek kitle fonlama pazarını oluşturmaktadır. Böylece, yapılan yasal düzenlemelerle kuralları belirlenmiş bir düzende, iyi platformların seçimi ve onayını yürütmek için ciddi bir kolaylık sağlanmış ve böylece potansiyel katılımcıların korunduğu bir ortamda faaliyetler gerçekleşmektedir (Kuznetsov, 2017:73).

Rusya Merkez Bankası'nın 09.11.2016 tarihli açıklamasında kitle fonlama için yasal düzenlemelerin hazır olduğu açıklanmıştır. Buna göre Rus Merkez Bankası kitle fonlamaya üç temel açıdan düzenleme getirmeyi öngörmektedir:

- Kitle fonlama platformlarının faaliyetlerini düzenlenmesi; sahipleri ve yönetimi için şartların belirlenmesi;
- Menkul kıymet ihracı (platformlar vasıtasıyla teklif edilen) ve borç alanlar için şartların belirlenmesi;
- Kredi portföyünü kullanan alacaklılar ve yatırımcılar için şartların belirlenmesi.

(<http://www.cbr.ru/eng/press/Default.aspx?PrId=event&id=714> Erişim tarihi: 29.03.2017)

Türkiye'de yeni gelişmekte olan kitle fonlama sadece başışa ve ödüle dayalı olup, bu alanda 'crowdfon.com', 'biayda.com', 'fonlabeni.com' ve 'fongogo.com' gibi kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Başış ve ödüle dayalı sistemlerin finansal bir yapı içermemesinden dolayı, bu türdeki fonlamanın önünde engel bulunmamaktadır. (Tekeoğlu, 2015:299) Hisse ve borçlanmaya ilişkin kitle fonlama ise bankacılık, Sermaye Piyasası Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'na ilişkin düzenlemeleri gerekli kıldığından henüz aktif olarak uygulanmamaktadır. Hisseye dayalı kitlesel fonlamanın Türkiye'de uygulanabilmesi için 6362 numaralı Sermaye Piyasası Kanunu üzerinde çalışılmaktadır. Bu çalışmanın kapsamında Türkiye'de sağlıklı bir şekilde başlaması ve yaygınlaşmasını amaçlayan yeni Kitlesel Fonlama Kanun tasarısı Meclise 2016 yılının sonunda sunulmuştur. SPK'nın Birincil Düzenlemelerini yaptığı kanun tasarısının ikincil düzenlemelerine yönelik sektör görüş ve önerilerinin oluşturduğu Kitlesel Fonlama Derneği (KFD) Çalıştay Raporu bulunmaktadır. (www.kitleselfonlamadernegi.org, Erişim tarihi: 20 Mayıs 2017) Bu tasarının yasalaşmasıyla birlikte Türkiye, kitle fonlamayı ABD ve İngiltere'den sonra mevzuatına sokan üçüncü ülke konumunda olacaktır (<http://www.dunya.com/ekonomi/internetten-kitle-fonlama-mevzuata-giriyor-haberi-343300>, Erişim tarihi: 20 Mayıs 2017).

Sonuç

Uluslararası alanda gelişmesini hızla sürdüren kitle fonlama ile girişimcilerin iş fikirlerini finanslama olanakları Türkiye için yeni gündeme gelmiştir. Türkiye'de 26 Aralık 2016 tarihinde tasarı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan kitle fonlama mevzuatı ile alternatif bir finansman

olanağı girişimcilere sunulmuş olacaktır. Küreselleşme ve dijitalleşmenin de etkisiyle girişimcilerin iş fikirlerini hayata geçirmelerinde ulusal sınırları da aşarak dünyanın herhangi bir yerinden bir kitle fonlama platformu üzerinden iş fikrini ya da projesini tanıtır aracısız bir şekilde yatırımcıların, destekleyicileri ile buluşması sağlanmaktadır. Geleneksel finansman kaynaklarından yeterli desteği bulamayan girişimciler, projelerini uygulamaya koymak için ihtiyaç duydukları fonu internet üzerinden kitlelere açık çağrıda bulunarak sağlamaktadır.

Kitle fonlama, girişim sermayesi ve melek yatırıma benzer gibi görünse de farklılaştığı tarafları vardır. Her üç finansman yönteminde amaç, bankalar başta olmak üzere kredi kurumlarından kredi almak için teminat gösteremeyen, yeterli kaynağı olmayan genç girişimcilerin iş fikirlerini, projelerini hayata geçirmeleri için fon kaynağı yaratmaktır. Melek yatırımcı, bireysel olarak uygun gördüğü iş fikirlerini desteklerken girişim sermayesi, girişim sermayesi yatırım ortaklıkları aracılığıyla fon kaynağını kurumsal olarak sağlar. Kitle fonlama ise internet üzerinden bir zaman ve yer sıkıntısı olmadan dünyanın her yerinden bir kitle fonlama platformu üzerinden halktan, yatırımcılardan projesi, iş fikri için kaynak toplayabilmektedir.

Kitle fonlama sisteminin işleyebilmesi için ilgili ülkede hukuki düzenlemelerin yapılmasının yanında teknolojik altyapı olanaklarının da iyileştirilmesi gerekmektedir. Çünkü kitlesel fonlamada taraflar internet üzerinden oluşturulan platformlarda bir araya gelmektedir. Dolayısıyla mobil veri ağlarına ve güvenilir internet erişimlerinin olması gerekir. Kitle fonlamanın hızlı gelişmesi için kitle fonlama işlemi düzenleyici sistemin kurulması, kitle fonlamanın iş modellerinin yenilenmesi, yatırımcının korumasını sağlayacak yasal düzenlemelerin artırılması gerekmektedir. Bunun yanında iş fikrinin ya da projenin platform üzerinde detaylı bir tanıtımı kamuoyuna sunularak açık çağrıda bulunulduğu için iş fikri sahiplerinin de fikri haklarının korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin oluşturulması, geliştirilmesi gerekmektedir. İlerleyen süreçte kitle fonlama platformlarının Türkiye’de faaliyetlerinin yoğunlaşması ile araştırmacılar açısından daha farklı boyutlarıyla kitle fonlamanın analiz edilmesi olanağı oluşacaktır.

Kaynakça

AHLERS, G.K.C., CUMMING, D., GÜNTHER, C. and SCHWEİZER, D. (2015), "Signaling In Equity Crowdfunding", *Entrepreneurship Theory and Practice*, DOI: 10.1111/etap.12157: 955-980.

ATSAN, N. ve ERDOĞAN ORUÇ, E. (2015), "Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlese Fonlama (Crowdfunding)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1): 297- 320.

BELLEFLAMME, P., LAMBER, T. and SCHWIENBACHER, A. (2014), "Crowdfunding:Tapping The Right Crowd" *Journal of Business Venturing*, 29: 585-609.

BİNGÖL, G. ve TÜRKMEN, S.Y.(2016), "Girişimciliğin Finansmanında Melek Sermaye ve Türkiye Uygulaması". *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Sayı 45, Cilt 12: 357-373.

BUYSERE, K., GAJDA, O., KLEVERLAAN, R., and MAROM, D. (2012), "A Framework for European Crowdfunding", http://eurocrowd.org/2012/10/29/european_crowdfunding_framework, Erişim Tarihi: 10.05.2017.

ERGEN, M., LAU, J., ve BİLGİNOĞLU K. (2013), "Dağıtk Girişimci Sermayesi Kitle Fonlaması", 3. Sanayi Şurası <http://girisimcilik.mustafaergen.com/uploads/1/0/5/9/10590997/dagitikgirisimcisermayesi-2.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2017.

European Crowdfunding Network (2013), "Regulation of Crowdfunding in Germany, the UK, Spain and Italyand the Impact of the European Single Market". <https://tr.scribd.com/document/147595237/Regulation-of-Crowdfunding-in-Germany-the-UK-Spain-and-Italy-and-the-Impact-of-the-European-Single-Market>, Erişim Tarihi: 12.06.2017.

FETTAHOĞLU, A. (1992), Riziko Sermayesi Finansı Koşulları ve İşleyişi, Trabzon, KOSEM Ankara Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Eğitim Merkezi.

FREEDMAN, D.M., and NUTTING, M.R. (2015), "A Brief History of Crowdfunding Including Rewards, Donation, Debt, and Equity Platforms in the USA", <http://www.freedman-chicago.com/ec4i/History-of-Crowdfunding.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06.2017.

HUI, J.S., GREENBERG, M.D., and GERBER, E.M. (2014), "Understanding the Role of Community in Crowdfunding Work", *ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work*, DOI: 10.1145/2531602.2531715.

KLIMIN, S.A. (2016), "Краудфандинг как перспективный способ финансирования стартап-компаний (Türkçesi:Kitle Fonlama Startup Şirketler İçin Perspektif Bir Finansman Kaynağı Olması)", *Young Scientist Journal*, 2 (106):514-516.

KUZNETSOV, V.A. (2017), "Краудфандинг: актуальные вопросы регулирования (Türkçesi: Kitle Fonlama Kapsamında Yasal Düzenlemeler İle İlgili Konular)". *Journal Credit and Money*, Yayın No: УДК 336.7(1):65-73.

MORITA, H. (2016), "Crowdfunding in Japan: Current Regulation and the Future of Business", *SSRN Papers*, 1-14.

ONUR, M. N. ve DEĞİRMENCİ, Ö. (2015), Crowdfunding-Kitle Fonlaması, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları, Sayı: 2015-7.

SAIBEL, N.U, ve VOLKOVA, V.V. (2016), "Краудфандинг как источник финансирования малого бизнеса в условиях экономического кризиса (Türkçesi: Kitle Fonlamanın Ekonomik Krizde Küçük İşletmeler İçin Finansman Kaynağı Olması)", *Young Scientist Journal*, 28 (132): 531-536.

SALENKO, T.V. (2017), "Сущность и виды краудфандинга как перспективной формы финансирования инновационного малого бизнеса(Türkçesi:Yenilikçi Küçük İşletmelerin Finansman Kaynağı Olan Kitle Fonlamaların Tanımı ve Türleri)",138-142. www.pglu.ru, Erişim Tarihi: 29.03.2017.

SANCAK, İ.E. (2016), "Applicability and Readiness of Crowdfunding in Turkey", *International Journal of Business and Social Science*,7(1):99-110.

SÜRMEĒİ, Y. (2016), "Yeni Nesil Yatırım Sistemi Kitlese Fonlama Nedir", <http://startopenhukuku.com>, Erişim tarihi:29.03.2017.

SÜRMEĒİ, Y. (2017), "Kitlese Fonlama Sistemi Mevzuata Giriyor", <http://startopenhukuku.com>, Erişim tarihi:29.03.2017.

SCHWIENBACHER, A., and LARRALDE, B. (2010), "Crowdfundig of Small Entrepreneurial Ventures", *SSRN Electronic Journal*, DOI: 10.2139/ssrn.1699183: 1-23.

ŞVALTS, V. (2014), "Закон О Краудфандинге Вступает В Силу Во Франции (Türkçesi:Fransa'da Kitle Fonlama Yasası Yürürlüğe Giriyor", Yayın Tarihi: 07-10-2014, <http://crowdsourcing.ru>, Erişim Tarihi: 12.06.2017.

TEKEOĞLU, N. (2015), "Kitlese Fonlama İle Alternatif Film Finansmanı Oluşturma ve Bir Film Analizi: Sıra Dışı İnsanlar". *International Journal of Social Science*, 38:295-302.

The World Bank (2013), "Crowdfunding's Potential for the Developing World", 1-103.

VALANCIENE, L., and JEGELEVICIUTE, S. (2014), "Crowdfunding for Creating Value: Stakeholder Approach", *Procedia Social and Behavioral Sciences*,156: 599-604.

WILSON, K.E., and TESTONI, M. (2014), "Improving the Role of Equity Crowdfunding in Europe's Capital Markets". *Bruegel Policy Contribution*, 2014(09):1-14.

Краудфандинговые платформы в России и мире (Türkçesi: Rusya ve Dünya'daki Kitle Fonlama Platformları), РИА НОВОСТИ. Güncelleme tarihi: 22.08.2016, https://ria.ru/disabled_know/20160822/1474985105.html, Erişim tarihi: 29.03.2017.

<http://www.igzakon.ru/magazine362> (Hukuk Dergisi, Yayın tarihi: 05 Mayıs 2014), Erişim Tarihi: 29.03.2017

<http://www.cbr.ru/eng/press/Default.aspx?PrId=event&id=714>, Erişim Tarihi: 29.03.2017

<http://www.jpm.us/article-54-1.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2017

www.crowdsourcing.org, Erişim Tarihi: 20.05.2017

www.kitleselfonlamadernegi.org, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2017

<http://crowdexpert.com/crowdfunding-industry-statistics/>, Erişim Tarihi: 20.05.2017

<https://www.forbes.com/sites/chancebarnett/2015/06/09/trends-show-crowdfunding-to-surpass-vc-in-2016/3/#439987d92ecd> Erişim Tarihi: 20.05.2017

<http://www.crowdfundny.nl/difference-angel-investment-venture-capital-and-crowdfunding> Erişim Tarihi: 20.05.2017

<http://www.banki.ru/wikibank/mikrofinansirovanie/> Erişim Tarihi:07 Haziran 2017

www.szse.cn/main/files/2013/12/02/688605620099.pdf, Erişim Tarihi:07 Haziran 2017

<https://www.kickstarter.com/projects/speedx/speedx-leopard-the-first-ever-smart-aero-road-bike/description>, Erişim Tarihi:07.06.2017.

wikipedia.org

http://crowdfunding.cmf-fmc.ca/regulatory_updates/equity-crowdfunding-in-canada, Erişim Tarihi: 12.06.2017.

http://crowdfunding.cmf-fmc.ca/regulatory_updates/equity-crowdfunding-in-the-european-union, Erişim Tarihi: 10.06.2017.

<http://www.jpm.us/article-54-1.html> Erişim tarihi: 22.05.2017.

<http://www.dunya.com/ekonomi/internetten-kitle-fonlama-mevzuata-giriyor-haberi-343300>, Erişim tarihi: 20 Mayıs 2017).

Yansima Dergisi Üzerine Bir İnceleme¹
An Examination on Yansima Magazine

Ali PULAT²

Keziban KARAARSLAN³

Extended Abstract

Periodicals such as newspapers and magazines, which are witnesses of social and cultural life, are important in terms of reflecting the literary and intellectual landscape of the period they are published. The publication of these publications in Turkish Literature has been with the Tanzimat and continued until the daylight. One of these publications is Yansima magazine, one of the monthly art and culture magazines of the 1970s.

After about ten months of March 12, the reflection began to appear in January 1972, continuing its existence until September 1975. Magazine, Ömer Faruk Toprak, Burhan Günel, Ender Kâmil Boyacı, Şükran Kurdakul, Ceyhun Atuf Kansu, Ahmet Özer, Necati Mert, Tekin Sönmez, Arif Damar, Zühtü Bayar, Tan Oral, Oguz Makal and Turhan Selçuk, as well as many other famous names have taken the signature of important works. In this article, Reflection, which embraces a Socialist Realist understanding, will be examined from various angles such as shape features, publishing policy, writer staff and writing activities. Thus, the art and culture of the magazine will be tried to be revealed in our life.

Key Words: Journal, Yansima, Literature.

Özet

Sosyal ve kültürel hayatın birer tanığı olan gazete ve dergi gibi süreli yayınlar, yayımlandıkları dönemin edebî ve fikrî çehresini yansıtması bakımından önem teşkil etmektedir. Söz konusu yayınların Türk

¹Bu çalışma, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda hazırlanan Keziban Karaarslan, "Yansima Dergisi Üzerine Bir İnceleme", Uşak Üniversitesi Sos. Bil. Ens., TDE ABD, 2016, adlı Yüksek Lisans Tez Çalışması'ndan hareketle hazırlanmıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı,
ali.pulat@usak.edu.tr

³ Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Öğrencisi,
kezban88@outlook.com

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 01/10//2017-Kabul Tarihi: 08/11/2017

Edebiyatında kendine yer bulması Tanzimat'la birlikte olmuş ve günümüze kadar devam etmiştir. Bu yayınlardan biri 1970'li yılların aylık sanat ve kültür dergilerinden biri olan Yansıma dergisidir.

12 Mart Muhtırası'nın ardından yaklaşık on ay sonra Ocak 1972'de çıkmaya başlayan Yansıma, Eylül 1975'e kadar varlığını sürdürür. Dergi, Ömer Faruk Toprak, Burhan Günel, Ender Kâmil Boyacı, Şükran Kurdakul, Ceyhun Atuf Kansu, Ahmet Özer, Necati Mert, Tekin Sönmez, Arif Damar, Zühtü Bayar, Tan Oral, Oğuz Makal ve Turhan Selçuk gibi pek çok ismin yer aldığı zengin kadrosuyla önemli çalışmalara imzasını atmıştır. Bu yazıda, Toplumcu Gerçekçi bir anlayışı benimseyen Yansıma, şekil özellikleri, yayın politikası, yazar kadrosu ve yazı faaliyetleri gibi çeşitli açılardan incelenecektir. Böylece derginin sanat ve kültür hayatımızdaki yeri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dergi, Yansıma, Edebiyat.

Giriş

Gazete ve dergi gibi süreli yayınlar, sanat ve edebiyat tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Milletlerin kültür unsurlarından biri olan bu yayınlar, içinden çıktığı toplumun kültürel varlığını yansıtan bir aynadır. Süreli yayınlar, yayımladıkları yazılarla halkı bilinçlendirdiği gibi kendinden sonraki nesiller için kültür taşıyıcılığını da üstlenmektedir.

Sosyal ve kültürel hayatın tarihî birer vesikası olan süreli yayınların gün yüzüne çıkıp, aydınlığa kavuşması için incelenmesi gerekmektedir. Nitekim bu konuda akademik anlamda birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların hemen hepsi önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bu çalışmalardan bazıları çeşitli yayınevlerinde yayımlanmışken daha fazlası yüksek lisans ve doktora tezi olarak bulunmaktadır.⁴

⁴Süreli yayınlar üzerine yapılan çalışmalara örnek vermek gerekirse; Nâzım Hikmet Polat'ın "Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk, Kültür, Edebiyatı"; Hatem Türk'ün "Meşale, İnceleme – Tam Metin"; Öztürk Emiroğlu'nun "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu"; Ferhat Korkmaz'ın "İkinci Yeni Limanı: Pazar Postası"; Yunus Ayata'nın "Dergi Semasında Bir Yıldız - Utarit"; B. Zakir Avşar'ın "Dava Dergiciliğinde Bir Örnek: Serdengeçti Dergisi"; Arslan Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer'in birlikte hazırladığı "Anadolu Mecmuası"; yine Arslan Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer'in "Dergâh, Giriş – Çeviriyazı – Dizin I – II – III – IV. Cilt"; Deniz Depe'nin "Bir Ütopyanın Peşinde – Yazko Edebiyat Dergisi" adlı kitabı, Ali İhsan Kolcu'nun "Temâşâ Mecmuası (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)"; Fikret Uslucan'ın "Dergâh Mecmuası Üzerine Bir İnceleme"; Hatem Türk'ün "Musavver Muhit (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)" adlı

Bu çalışmada da süreli yayınların yukarıda bahsedilen önemli işlevlerinden hareket ederek, 1972 – 1975 yılları arasında ilimden sanata, tarihten edebiyata, müzikten sinemaya kadar çok geniş bir konu yelpazesi ile güçlü yazar kadrosu tarafından yayınlanan Yansıma dergisinin yayın faaliyetleri incelenmeye; böylece derginin edebiyat ve kültür tarihi açısından önemi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Derginin Şekil Özellikleri

Yaklaşık dört yıl yayın hayatında kalan Yansıma, toplamda kırk beş sayı çıkmıştır. Aylık olarak aralıksız yayımlanan derginin son üç sayısı bir aradadır. Özel sayıların ve kimi özel bölümlerin yer aldığı sayıların dışında dergi, genelde 64 sayfa olarak yayımlanmıştır.

16 x 24 cm ebatlarında olan dergi, karton kapak içinde üçüncü hamur kağıda basılıdır. Kapağın üst kısmında renkli ve büyük puntolarla “Yansıma” logosu vardır ve renk, her sayıda değişir. Logonun altında da “Aylık Sanat ve Kültür Dergisi” ibaresi yer almaktadır. Logo ve altındaki ibare ilk on iki sayıda küçük harflerle yazılıyken on üçüncü sayıdan itibaren büyük harflerle yazılmıştır. Kapağın orta bölümünde; 25. sayıya kadar genelde, derginin içinde yer alan ve dikkat çekmesi gerekli görülen bir yahut birkaç yazının başlığı yazılıyken 26. sayıdan itibaren derginin içeriğindeki ağırlıklı konuya uygun desen, karikatür, resim ya da fotoğraf vardır. Kapağın alt bölümünde derginin yazar kadrosu, yayımlandığı tarih ve fiyatı; sağ alt köşede de renkli ve büyük puntolarla sayısı belirtilir.

Derginin hemen hemen bütün sayılarında birinci sayfalar iç kapak özelliğindedir. Burada yine sol üst köşede ön dış kapaktakinden daha küçük puntolarla derginin logosu ve “Aylık Sanat ve Kültür Dergisi” ibaresi yazılıdır. Sağ üst köşede derginin yılı, cildi, tarihi ve sayısı belirtilir. Sayfanın orta bölümünde “İçindekiler” tablosu onun altında da derginin kimlik bilgisi verilmiştir. Kimlik bilgilerinde de derginin sahibi ve yayın yönetmeni, sorumlu müdürü, teknik sorumlusu, yazışma ve havale adresi, yönetim yeri, matbaası, abonelik şartları ve son baskı tarihi yazılıdır.

yayımlanmamış yüksek lisans tez çalışması, Necati Tonga'nın “Anadolu Mecmuası (1924 – 1925) ve Anadoluçuluk Fikri Üzerine Bir İnceleme”; Abdullah Uçman'ın “Dergiler Arasında: Dergâh, Hayat, Ma'lûmât ve Bilgi Mecmuaları”; Nâzım Hikmet Polat'ın “Kanat Dergisi”; “Dilek Mecmuası”; Deniz Depe'nin “Türkiye'nin İlk ve Tek Yazarlar Kooperatifi Yazko ve Yazko Edebiyat Dergisi” adlı makalesi verilebilir.

Derginin sahipliğini ilk otuz sayıda Tekin Sönmez, otuz birinci sayıdan itibaren kapanıncaya kadar da Hasan Can üstlenmiştir. Sorumlu müdürü 1 – 10. sayılar Mehmet Ş. Yardım, 11. sayı Mahir Öztaş, 12 – 39. sayılar yine Mehmet Ş. Yardım ve 40 – 45. sayılar da Ender Kâmil Boyacı'dır.

Derginin ciltleri konusunda ilk on üç sayıda herhangi bir bilgi verilmemiştir. On dördüncü sayı, ikinci cilt olarak belirtilmiş ve bu, on yedinci sayıya kadar devam etmiştir. Diğer sayılara bakıldığında da ciltler, genel olarak yıllara göre düzenlenmiş ve her yılın cildi kendi içinde numaralandırılmıştır (Y. 2, C. 2, C. 3, C. 4; Y. 3, C. 1, C. 2, C. 3 ... gibi).

Derginin basıldığı matbaada da bir değişkenlik söz konusudur: 1 – 5. sayılar Yelken Matbaası; 6 – 26. Sayılar Murat Matbaacılık; 27. sayı Seda Matbaası; 28 – 38. sayılar İtimat Matbaası; 38 – 40. sayılar Özdemir Basımevi ve 41 – 45. sayılar Er – tu Matbaası'nda basılmıştır.

Derginin fiyatı, biçimsel boyutu altmış dört sayfaya kadar olan sayılarda 4 Lira, altmış dört sayfada 5 Lira iken özel sayılarda ve sayfa sayısının arttığı sayılarda değişkenlik göstermektedir. Bu değişikliğin gerekçesi de; *"YANSIMA DERGİSİ, bugüne kadar her türlü zorluğu yenerek: 64 sayfalık biçimsel boyutunu: 5 Lirada tutup; alıcısının ekonomik durumunu en çok gözeterek dergi politikası izledi. Ne ki sayfa azlığı yüzünden, dergiye gelen ürün birikiminin (özellikle hikâye) bir çoğunu yayımlayamaz olmuştuk. Bu nedenle, bu sayıdan başlayarak YANSIMA'yı 80 sayfaya yükseltiyoruz ve ekonomik zorunluk sonucu dergiyi 7,5 liradan okura sunuyoruz."*(Yansima, 1974: Arka kapak) şeklinde açıklanmıştır. Bu açıklamanın devamında da Yansima'nın okurlarını kolladığı dile getirilmiştir: *"Her ay yayınlanan dergiler gözlenirse, bunlar ya 48 sayfa olarak 5 liradır yada 96 sayfa olarak 10 liradır. Bu biçimsel boyutlara bakıldığında: YANSIMA 80 sayfalık biçimsel boyutuyla, yine alıcısını en çok kollayan dergilerden birisidir"* (Yansima, 1974: Arka kapak).

Derginin abone şartları; 1 – 10. sayılar: Yıllığı 40, altı aylığı 20 Lira, Asya Avrupa, Ortadoğu ülkeleri için yıllık 65, denizaşırı ülkeler için 105 Lira; 11 – 30. sayılar: Yıllığı 50 Lira, Asya, Avrupa, Ortadoğu ülkeleri için 80, denizaşırı ülkeler için 125 Lira; 31 – 33. sayılar: Yıllığı 60, altı aylığı 30 Lira, Asya, Avrupa, Ortadoğu ülkeleri için yıllık 100, denizaşırı ülkeler için 150 Lira; 34 – 45. sayılar: Yıllığı 80, altı aylığı 40 Lira, Asya, Avrupa, Ortadoğu ülkeleri için yıllık iki katıdır.

Yansima'nın arka kapağında ön kapaktaki gibi derginin adı ve "Aylık Sanat ve Kültür Dergisi" ibaresi yer almaktadır. Ancak bu isim ve ibare ön

kapaktakine göre biraz daha küçük puntolarla yazılmıştır. Arka kapakta ayrıca ilan, reklam, resim, fotoğraf veya karikatür vardır. Bazı resim ve fotoğraflar ön kapaktakinin aynısıdır, sadece boyut olarak küçültülmüştür.

Derginin Yayın Politikası

Yansıma dergisi, ilk sayısını Ocak 1972’de çıkararak yayın hayatına girmiştir. Tarih olarak incelendiğinde dergi, 12 Mart Muhtırasının ardından yaklaşık on ay sonra çıkmıştır. Dergi, yayın politikası ve ideolojik yaklaşımları doğrultusunda, 1960 sonrası gelen kişi hak ve özgürlüklerinin, ifade ve basın özgürlüğünün sona erip yeniden 1960 öncesine dönülen bir dönemde belirli bir misyonla çıktığı düşüncesindedir . Bu açıdan bakıldığında Yansıma, yine kendi ideolojik tanımlamalarıyla, daha çok “12 Mart faşizmi” olarak adlandırdıkları bir süreçte birçok edebiyat insanının yazı ve şiirleriyle toplumsal savaşıma katıldığı bir dergi olmak iddiasındadır. Yani Yansıma, kendi ifadeleriyle, sıkıyönetimli siyasal koşulların egemen olduğu bir dönemde “*idamlar, baskılar yüzünden yılgınlığa, umutsuzluğa düşen topluma, gençliğe, umutsuzluğa düşmemeyi, karamsarlığa kapılmamayı ileten, umutlu ve güçlü olmayı öneren*” (Altınkaynak, 2012: 36) bir yayın ilkesi çerçevesinde yayın yapmaya çalışmıştır, denilebilir.

Toplumcu gerçekçi sanat ve edebiyata ilişkin görevi yansıtmakla yükümlü olduğunu beyan eden Yansıma’nın yayın amaçları ilk sayısında “Sunuş” adlı ön söz niteliğindeki yazıda maddeler halinde sıralanmıştır:

“1. Tarihin bize bıraktığı kültür mirasını, çağdaş bir gözlem imbiğinde damıtarak devingen kılmak.

2. Tüm sanat ve edebiyat ürünlerinde örgensel bir bütünsellikle geneli yansıtmak.

3. Kişisel çıkarıcılığa, işbirlikçi sanat ve edebiyata, dogmatizme sayfalarımızda yer vermeden: Sanatsal ürünleri diyalektik bir yöntemle ele alıp çözümlenmek.

4. Tarım kesiminde oluşan birikimin, sanayi kesimine yapacağı sıçramada sanat ve edebiyata düşen tarihsel görevi toplumcu gerçekçi perspektifle yansıtırken: Çözüm bekleyen sosyo – ekonomik sorunları sanat ve edebiyat içeriğiyle sergilemek.

5. Bunu yaparken de dil’in canlı, dipdiri işlerliğini sürdürmek.” (Sönmez, 1972: 2)

Yansıma dergisi, Tekin Sönmez’in bireysel bir çıkışıdır. Sönmez, 1971’de kurulan ve sadece altı sayı yayımlanabilen Gelecek dergisinin kurucularındandır. Altıncı sayının sonunda askeri sıkıyönetimce kapatılan

Gelecek dergisinin hemen ardından bu çıkışının kararını vermiş ve kendi imkânları dâhilinde hareket etmiştir. Ayrıca derginin hemen her işini kendisi üstlenmiştir: *“Bireysel bir çıkıştı benimkisi; hemen o güz Yansima’nın tasarımını yaptım ve 50 cumhuriyet altını ile kâğıt, basım giderlerini karşılamak üzere çıktım yola ve (Ocak 1972) ilk sayısını yayımladım. (...) Yansima yazar kadrosu ve Yansima çalışanları yoktu. (...) Dağıtım da bana kaldı. Taşradan istekleri de ben paketliyor, PTT’ye götürüyorum, dergi omzumda Çağaloğlu’ndan, Karaköy İskelesi’ne Taksim’e, Kadıköy’e dek satıcılara taşıyor, iadeleri yükleniyor bir ay sonra labirentten çıkıyordum. Bu arada yeni sayı girişimleri, yazışmaları, sekreteryaya işlerini, sırasında sabahlara dek çalışarak tek başıma yürütüyorum, kimileyin matbaalarda sabahlıyor, bir yerden ötekine koşuyordum”* (Batmaz, 2012: 41).

Yansima, dışarıdan ilan ve reklam için de herhangi bir abone arayışına girmemiştir. Zira böyle bir harekete karşı olmuş ve genel yayın politikasındaki bu tavrını her fırsatta *“(...) hiçbir yerden (özel ya da resmi) kurumdan ilân almayan ve ‘ABONE OL – ABONE BUL’ gibi kampanyalara yanaşmayan ve bu anlayışa karşı olan YANSIMA”* (Yansima, 1974: Arka kapak) şeklinde dile getirmiştir. Kırk beş sayı boyunca yayımladığı eleştiri ve inceleme yazılarında da benzer tavır sergilemiştir. Yani bu türde yayımladığı yazılarda övgü yazıcılığından ziyade eleştirinin gerçek anlamda yapılmasına dikkat etmiştir. Böylece *“Kişisel çıkarıcılığa, işbirlikçi sanat ve edebiyata”*(Sönmez, 1972: 2) sayfalarında yer vermediğini göstermiştir, denilebilir.

Yansima, yazar olma gayesi taşıyan birçok genç isim için bir okul olmuştur. Dergi, Veysel Batmaz, Necati Mert, Arife Kalender gibi daha pek çok ismin ilk ürünlerini yayımladığı bir yayındır. Edebiyatımıza kazandırılan bu yazarlar da katıldıkları söyleşi ve sohbetlerde yazarlık serüvenlerine dair bir konu açıldığında Yansima’nın bu katkısını belirterek minnettarlığını dile getirmiştir.⁵

Toplumcu gerçekçi edebiyatın 70’li yıllardaki sözcülüğünü üstlenen Yansima, gerek yukarıdaki genç isimler gerekse Hasan Hüseyin Korkmazgil, Şükran Kurdakul, Ömer Faruk Toprak, Arif Damar, Fakir Baykurt, Kerim Korcan, Aziz Nesin, Metin İlkin, Behzat Ay, Hulki Aktunç ve Tekin Sönmez gibi 40 kuşağının önde gelen sanatçıların topluma ışık tutan yazı ve şiirleriyle kitlelere ulaşmıştır. Yani Yansima, 1970’li yıllara tanıklık eden

⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Veysel Batmaz, “Şafağın Demircisi, 35 Yıl Sonra Pera’da: Tekin Sönmez”, Kıyı, (Temmuz – Ağustos 2012), s. 40.

yazar ve şairlerle “Yozluğun ve güncel hiçleşmenin değil: Toplumun ve devingen sürekliliğin sanat ve edebiyatını yapma” (Sönmez, 1972: 2) amacıyla uğraşmıştır.

Aylık kültür ve sanat dergisi olan Yansıma, sayfalarında şiir ve hikâye başta olmak üzere eleştiri, inceleme, derleme, resim, desen, karikatür gibi çeşitli türlerde kaleme alınmış eserlere yer vermiştir. Bunların her birinde de dönem gereği ülkenin ve toplumun içinde bulunduğu durumun yansımalarını bulmak mümkündür. Yansıma dergisi, devrimci bir dergidir. Bu yüzden çıkardığı sekiz ayrı özel sayı (Günümüz Türk Hikâyesi, Vietnam Sanatı, Sabahattin Ali, Günümüz Türk Şiiri, Nâzım Hikmet, Mizah ve Karikatür, Kapitalizme ve Faşizme Karşı Asya – Afrika – Güney Amerika’da Şiir Sanatı ve Direniş Şiirleri, Çocuk Eğitimi ve Edebiyatı Özel Sayısı)’yla ve özel bölümler (Kısa Hikâyeler, Kapitalist Siyaset, Ödül Ceza, Şili)’le birlikte bütün sayılarında, ideolojik yaklaşımlarını edebiyat dünyasına iletmeye çalışmıştır. Günün gelişmelerinin nabzını oluşturan soruşturmalar düzenlemesi de bunun bir göstergesidir.

Yansıma, düzenlediği özel sayıların dışında açtığı yarışma ile de döneme adını yazdırmıştır. Bu yarışma, Temmuz 1973’te açılan “Nâzım Hikmet İnceleme Yarışması”dır. Yarışmanın seçici kurulunda Selahattin Hilav, Şükran Kurdakul ve Ziya Oykut vardır. Sonuçlar Nâzım Hikmet’in 11. Ölüm yıldönümüne denk gelen ve “Nâzım Hikmet Özel Sayısı” olarak düzenlenen 30. sayıda açıklanmıştır. Buna göre birincilik ödülüne değer bir yazı bulunamamıştır. Bunun gerekçesi olarak da okurlara “Yurdumuzda ve dünyada bugüne kadar Nâzım Hikmet üzerine yapılan incelemeler dikkate alınarak, bu çalışmaların ötesinde bir bakış açısı getiren bir inceleme görülmemiş ve bu nedenle: birincilik ödülü verilmemiştir.”(Yansıma, 1974: 326)denilmiştir. Tankut Cantel’in “Nâzım Hikmet Şiiri” (1974: 327 - 345) başlıklı incelemesi ile M. Erhan Ekici’nin “Nâzım Hikmet’in Dünya Görüşü ve Sanatı” (1974: 8 - 29) başlıklı incelemesi arasında ikincilik paylaştırılmıştır. Ender Kâmil Boyacı da “Nazizme ve Faşizme Karşı Nâzım Hikmet” (1974: 82 - 125) başlıklı incelemesiyle üçüncü olmuştur. Bu yazıların hepsi de Yansıma okurlarına sunulmuştur. Yarışma bir daha tekrarlanmamıştır. Dergi, bu yarışma ile gerek hatırasına binaen düzenlediği özel sayı gerek de diğer sayılarda hakkında yazılan yazılara yer vererek devrimci edebiyatın önde gelen ismi kabul ettikleri Nâzım Hikmet’in önemini bu şekilde göstermeye çalışmışlardır.

Yansıma, gündemin konularını öne çıkardığı için dikkat çekmekle kalmamış bazen olumsuzluklarla da karşı karşıya kalmıştır. Yılmaz Güney ve eserleri hakkında yazılan iki ayrı yazıdan dolayı dergiye dava açılmış, 38. ve 39.

sayısı toplatılmıştır. Tekin Sönmez, Veysel Batmaz ile yaptığı bir söyleşide açılan bu davadan dolayı derginin o günkü Sorumlu Yazı İşleri Müdürü M. Şener Yardım ile yollarının ayrıldığını belirtmiştir. (Batmaz, 2012: 41)40. sayıdan itibaren Yazı İşleri Müdürlüğünü Ender Kâmil Boyacı yürütmüştür.

Çok boyutlu bir çalışma anlayışına sahip olan Yansima, siyasi, kültürel ve sanatsal mücadelesini yayın hayatı boyunca sürdürmüştür. Hatta Şili, Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki halkın direnişini ve direniş neticesinde oluşan sanat ürünlerini de okurlarına sunarak devrimci mücadelesini evrensel boyutlara taşımıştır, denilebilir.

Yansima, kırk beş aylık çalışmasını aralıksız sürdürmüş ve bu çalışmasını özetlediği "Yansima Dergisinin Yayını Son Bulurken" başlıklı yazıyla da yayını sonlandırmıştır. Yansima Dergisi yayın ilkelerinden taviz vermeden zor şartlarda bu ideoloji ile yola çıkan hiçbir derginin başaramadığını gerçekleştirmenin hazzını şu ifadelerle ortaya koymuşlardır: "*Çetin koşullar içinde ve devrimci tavrından ödün vermeyerek 45 ay; zorlama abonelikler yapmadan, ilan, tahsisat, yayınevi gibi arkasında hiçbir ekonomik dayanca bulunmadan yayını sürdüren bir dergi için, ulaşılan nitelikli ve nicelikli sonuç: Türkiye'deki devrimci dergicilik pratiği açısından da çok çok önemlidir. Üstelik 12 Mart'tan günümüze uzayan koyu baskıcı ve acılı bir sürecin özel koşulları da düşünülürse, ortaya konulan çalışmaların önemi, kendiliğinden belirecektir. Çünkü, 12 Mart sonrası dönemde, devrimci edebiyat adına yola çıkan hiçbir dergi yayını bu denli uzun, bu denli düzenli tutamamış ve bu denli konu odaklaşması yaparak, yazarları topluca bir sanatsal eyleme sokamamıştır*" (Yansima, 1975: 206).

Yazar Kadrosu

Yansima, bireysel bir çıkışın ürünü olsa da zengin bir yazar kadrosuna sahiptir. Gerek yerli gerek yabancı pek çok ismin yazı ve şiirlerine ev sahipliği yapmıştır. Dergiye katkı sağlayan isimlerden bazıları (çalışmaların çokluk sayısına göre) şöyledir:

Şiirleriyle: Ceyhun Atuf Kansu (36), Tekin Sönmez (24), Arif Damar (14), Ünsal Akpak (13), Ahmet Özer (12), Federico Garcia Lorca (12), Arkadaş Z. Özger (9), Aydın Hatipoğlu (8), Erol Çankaya (8), Arife Kalender (7), Halit Özboyacı (7), Hasan Hüseyin Korkmazgil (7), Mehmet Karabulut (7), Metin Demirtaş (7), Nevzat Üstün (6), Rifat Ilgaz (6), Victor Jara (6), Ayhan Can (5), Başaran (5), Şükran Kurdakul (5), Pablo Neruda (5), Ali Yüce (4), Aydın Yalkut (4), Halûk Aker (4), Ömer Faruk Toprak (4), FedwaTukan (4), Fikri Çalışkan (3), Halim Uğurlu (3), İzzet Göldeli (3), Kenan Ercan (3), Metin

Güven (3), Mücahit Gültekin (3), Necati Yıldırım (3), Ruşen Hakkı (3), Sina Akyol (3), Suat Taşer (3), Süleyman Günay (3), Tahsin Saraç (3), Talip Apaydın (3), Nicolas Guillen (3), Yiannis Ritsos (3), Leonard Cohen (2), Antonio Machado (2), Paul Eluard (1), Rafael Alberti (1);

Hikâyeleriyle: Fakir Baykurt (9), Necati Mert (9), Burhan Günel (8), Şükran Kurdakul (8), Kerim Korcan(7), İrfan Yalçın (6), Ömer Faruk Toprak (6), Afet Ilgaz (5), Muzaffer Hacıhasanoğlu (5), Celâl Özcan (4), İbrahim Erdem (4), Necati Güngör (4), Şevket Yücel (4), Talip Apaydın (4), Ali İhsan Mihci (3), Hakkı Özkan (3), Hulki Aktunç (3), Mehmet Güler (3), Saadettin Öztürk (3), Behzat Ay (2), Cafer Özkan (2), Mustafa Balel (2), Nahit Erüz (2), Remzi İnanç (2), Ruşen Hakkı (2), Tarık Dursun K. (2), Tekin Sönmez (2), Ahmet Özer (1), Ahmet Uysal (1), Ayhan Bozırat (1), Ayşe Kilimci (1), Behiç Duygulu (1), Demirtaş Ceyhun (1), Duran Yılmaz (1), Eray Canberk (1), Füzûzan (1), Necati Tosuner (1), Samim Kocagöz (1), Muzaffer Buyrukçu (1), Rıfat Ilgaz (1);

Adı geçen ismin hemen hepsi dergiye sadece bu türlerde ürün vererek değil; aynı zamanda bu sanat dallarıyla ilgili inceleme ve eleştiri yazıları yazarak da katkıda bulunmuştur.

Yazı Faaliyetleri

Anı

Yansıma Dergisinde farklı imzalar tarafından anı türünde yazılar kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki "*Sevgili ustam, dostum Orhan*" (Oytam, 1972: 160) şeklinde nitelendirilen Orhan Kemal'le ilgilidir. Oytam, yazısında Orhan Kemal'le ilgili anılarından bahsetmekte ve daha çok onun ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Anı türündeki ikinci yazı, Ömer Faruk Toprak'ın "*Zaharia Stancu'nun Ülkesinde*" (1972: 247 - 249) başlıklı yazısıdır. Toprak, bu yazısında Romanya Yazarlar Birliği Başkanı Zaharia Stancu ile tanışmasını ve bu tanışma esnasındaki konuşmalarını dile getirmiştir. İkilinin arasında geçen diyalogta Türk Edebiyatı ve Romen Edebiyatı üzerinde durulmuş; şiir, roman, dergi çalışmaları hakkında konuşulmuştur. Eserlerin baskı ve telif ücretlerine de değinen iki yazarın ifadelerinden, şiir kitapları, roman ve dergilerin Romanya'da Türkiye'ye oranla daha çok basıldığını ve bununla birlikte telif ücretlerinin de yüksek olduğu öğrenilmektedir.

Diğer bir örnek Nâzım Hikmet'in "Karar Günleri" (1973: 326) başlıklı yazısıdır. Bu yazı aslında Zekeriya Sertel'in yakın dostu Nâzım Hikmet'le ilgili anıları kitaplaştırdığı eseri "Mavi Gözlü Dev"den bir kesittir.

Dergideki diğer anı örnekleri de: Hasan Hüseyin Korkmazgil'in çocukluk anılarını anlattığı "Aldı Kerem" (1972: 272 – 274); Ömer Faruk Toprak'ın, Kübalı şair Nicolas Guillen ile yaptığı konuşmayı anlattığı "Nicolas Guillen ile Birlikte" (1973: 112 – 114); Aziz Nesin'in Sabahattin Ali'nin ölümüyle ilgili hatırasını kaleme aldığı "Son Anı" (1973: 144 – 146 / 153); Rıfat Ilgaz'ın yazarlık anılarını anlattığı "Bir Güldürü Yazarı" (1974: 88 – 90), "Markopaşa Yılları" (1974: 137 – 140), "Gülmece Güldürmece" (1974: 277 – 282), "1911'de Cidde'de Doğdu" (1975: 43 – 47) başlıklı yazıları; yine Rıfat Ilgaz'ın Nâzım Hikmet'le ilgili anısını anlattığı "Ölülerimizi Andıkça" (1974: 365 – 367), Şevki Akşit'in ölümü üzerine yazdığı "Şevki Akşit İçin de 'Ağıt Yok'" (1975: 33 – 34); Balaban'ın Orhan Kemal'le ilgili kaleme aldığı "Orhan Kemal Sureti" (1974: 376 – 380); Aydın Hatipoğlu'nun Orhan Kemal ve Nâzım Hikmet'le ilgili yazdığı "Anılardan" (1974: 380 - 381)'dir.

Hikâye

Hikâye, Yansıma dergisinde şiirden sonra en çok üzerinde durulan tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Dergide elli dört Türk yazar ve bir yabancı yazardan olmak üzere toplam 142 hikâye yayımlanmıştır. İlk sayıda hikâyeye yer verilmezken sonraki sayıların hemen hepsinde birer hikâye yayımlanmış zaman zaman bu sayı birkaçı bulmuştur. Dergide yayımlanan ilk hikâye Şükran Kurdakul'un "Beyaz Yakalılar" (1972: 39 – 41) adlı hikâyesidir. Dergide yayımlanan tek çeviri hikâye de Nguyen Thi Nhu Trang'ın "Anne" (1972: 376 - 379) adlı hikâyesidir. Çevirisini Emel Akpazar yapmıştır.

Yansıma'da hikâyesi yayımlanan isimlerden bazıları hikâye sayısının çokluk sırasına göre şu şekildedir: Fakir Baykurt (9); Necati Mert (9); Burhan Günel (8); Şükran Kurdakul (8); Kerim Korcan (7); İrfan Yalçın (6); Ömer Faruk Toprak (6); Afet Ilgaz (5); Muzaffer Hacıhasanoğlu (5).

Hikâye Üzerine Yazılar

Yansıma'da hikâye üzerine kaleme alınan yazıların hemen hepsi, o dönemde çıkan hikâye kitaplarının birer eleştirel tanıtımıdır.⁶ Kitap tanıtımı yapılırken genelde yazarının hikâyeciliğine de değinilmiştir.

⁶Tekin Sönmez, Şükran Kurdakul'un "Beyaz Yakalılar"; Mehmet Selim, Metin İlkin'in "Yarın İçin"; Ahmet Köksal, Nahit Eruz'un "Yumma"; Kenan Ercan, Muzaffer

İnceleme ve tanıtım yazılarının dışında dergide hikâyecilik üzerine yazılan yazılar da vardır. Bunlardan ilki Zühtü Bayar'ın "*Öykücülüğümüz ve Bekir Yıldız*" (1972: 99 – 104) başlıklı yazısıdır. Bayar, yazısının ilk bölümünde hikâyeciliği sosyal ve estetik açıdan ele almıştır. Ayrıca edebiyatın toplumsal dalgalanmalara bağlı olarak gelişimini incelemiş ve Türk hikâyeciliğinin buradaki yerini belirtmiştir. Bekir Yıldız'la ilgili kısımlarda da hikâye örnekleri vererek Yıldız'ın öykücülüğünü incelemiştir. Bayar'a göre Yıldız, bölgesel bir yazardır ve genellikle kendi türü olan, bölgesel toplum ve insan yaşamını konu alan, Doğulu insan duyarlığını işleyen öykülerinde başarılıdır. Bayar, Yıldız'ın simgesel bir yazar olmadığını ancak az da olsa alegorik ve simgesel motifler kullandığını, üslubunun gereğinden çok açık ve yalın olduğunu, benzetme ve imgelerinin her düzeyden okurun okuyabileceği şekilde olduğunu, zaman zaman aşırı santimentalizme kaydığını söyler. Bayar, Yıldız'ın hikâye tekniklerinden bahsettiği bu yazısıyla Yıldız'ı Türk Edebiyatı ve Türk Hikâyeciliği içindeki yerine oturtmaya çalışmıştır. Ayrıca burada, hikâyeciliğimizi Batı anlayışına bağlı, ulusal ve toplumsal olmayan yabancı anlayışlara karşı savunmamız gerektiğini ileri sürmüştür.

İkinci yazı, Mehmet Veysel'in, "*Parasız Yatılı*" ve "*Kuşatma*" adlı hikâye kitaplarından hareketle Fûruzan'ın hikâyeciliği üzerinde durduğu "*Bir Parasız Yatılının Kuşatması*" başlıklı yazıdır. Mehmet Veysel'e göre Fûruzan "*oldukça yoğunlukla yazan, çağdaş gerçekçiliği kadımsal duyarlılığıyla eritip, sanatından ödün vermeden, işleyen bir hikâyeci*" (Veysel, 1972: 155)'dir.

Kemal Tahir, "*Türk Hikâyeciliği Üstüne*" (1972: 3-5) başlıklı yazısında hikâyeciliğimizin bugünkü belli başlı zorlukları üzerinde durmuştur. Tahir, temel sorunun kendi gerçeklerimizi geri plana itmek olduğunu iddia eder. Çözüm yolu olarak da Türk hikâyecilerine yabancı fantezilerden kurtularak kendi tarihsel gerçeklerimiz üzerinde ciddiyetle çalışmayı önermektedir. Bunun da ancak halkın anlatım dehasıyla gerçekleşeceğini ileri sürer.

Buyrukçu'nun "Mağara"; Ş. Yücelgil, Ümit Kaftancıoğlu'nun "Dönemeç"; İrfan Yalçın, Metin İlkin'in "Yarın İçin"; Burhan Günel, Necati Tosuner'in "Kambur"; Mehmet Veysel, Afet Ilgaz'ın "Halk Hikâyeleri"; Necati Güngör, Şükran Kurdakul'un "Beyaz Yakalılar"; Fûruzan, Sabahattin Ali'nin "Hanende Melek"; Mehmet Veysel, Fûruzan'ın "Benim Sinemalarım"; Erol Çankaya, Şükran Kurdakul'un "Beyaz Yakalılar"; Ünsal Akpak, Nursen Karas'ın "Türkü Olan Kadın"; Kenan Ercan, Adnan Özyalçın'ın "Yıkım Günleri"; Mahmut Makal, Esen Yel'in "Zıkkımın Peki"; Medeni Akgül, Tarık Dursun K.'nin "Bağrı Yanık Ömer ile Güzel Zeynep"; Mehmet Aydın, Şükran Kurdakul'un "Beyaz Yakalılar"; Hikmet Altınkaynak, Şükran Kurdakul'un "Savaşın Sonra"; Rüştü Kaşkaya, Mustafa Balel'in "Kurtboğan" adlı hikâye kitabını değerlendirmiş ve tanıtmıştır.

Türk Hikâyeciliği üzerine yazılan başka bir yazı İsmet Zeki Eyüboğlu'na aittir. Eyüboğlu, *"Türk Öykücülüğünün Kökeni"* (1972: 6 - 7) başlıklı bu yazısında başlıktan da anlaşılacağı üzere Türk hikâyesinin kökenini incelemiştir. Türk hikâyeciliğini iki ayrı doğrultuda gelişen bir sanat akımı olarak ele alan Eyüboğlu, birincisi için halkbilgisi alanında gelişen yöresel halk hikâyeciliğini gösterir. Bir masal oyasına büründüğünü iddia ettiği bu hikâye türünün ilk yazılı örneklerinin 14. - 15. yüzyıllara kadar uzandığını belirtir. İkincisi için de Avrupa'da başlayan, Tanzimat döneminden sonra yeni bir edebiyat türü olarak benimsenen hikâyecilik savını ileri sürer. Nabizâde Nâzım'dan Refik Halid Karay'a kadar uzandırdığı bu hikâyeciliğin ilk ürünlerinin Nabizâde Nâzım ve Ömer Seyfettin dışında pek doyurucu, başarılı olmadığını savunur.

Türk hikâyeciliğinin belli bir sanat niteliği kazandığı dönemin Cumhuriyet'ten sonraya denk geldiğini söyleyen Eyüboğlu, 1970'li yıllardaki gelişimi için de *"Türk öykücülüğü, bugün, bütün geriye götürücü direnişlere, sataşmalara, başarısız saldırılara karşın yatağına oturmuş, yerini doğrultusunu bulmuş, belli bir bakış açısını benimsemiş, sorunları, çözüm yolları arayan eğilimleri olan bir niteliktedir. Çağdaş sanat anlayışı yolundadır..."* (Eyüboğlu: 1972: 7) demiştir.

Tekin Sönmez, *"Orhan Kemal'de Nâzım Hikmet Dönemeci"* (1972: 8 - 9) başlıklı yazısında Orhan Kemal'in şiiri bırakıp hikâyeye yönelmesinde Nâzım Hikmet'in etkisini anlatmıştır. Sönmez'e göre bu dönemeç, Orhan Kemal'i başarılı romanlar yazmaya kadar getirmiş ve Türk roman sanatında bugünkü usta çizgisini oluşturmuştur.

Ünsal Akpak, *"Orhan Kemal'de Büyük Aydınlık"* (1972: 10) başlıklı yazısında toplumcu gerçekçi hikâyeye açısından Orhan Kemal'in hikâyeciliğini değerlendirmiştir. Akpak, Sait Faik'in daha çok kenti ve kentsoylu kişileri anlatan, burjuva duyarlıkları hikâyelerinin gittikçe yoğunlaştığı bir dönemde, Sabahattin Ali'nin ölümüyle yarıda kalan, Anadolu'yu ve Anadolu insanını konu edinmiş toplumcu gerçekçi hikâyenin Orhan Kemal'le gün ışığına çıktığını ve bu dönem için Orhan Kemal'in bir aydınlanma olduğunu ileri sürmüştür.

Yukarıda bahsedilen yazıların dışında, Mehmet Veysel, *"Orhan Kemal Somutluğu"* (1972: 11) başlıklı yazısında Orhan Kemal'in hikâye ve romanlarında kendi hayatından izler sunmasını; Ömer Faruk Toprak *"Hikâyede Başarı"* (1973: 14 - 16) başlıklı yazısında hikâyeciliğimizin 1940 - 1970 yılları arasındaki gelişimini; Ömer Faruk Toprak, *"Usta"* (1973: 158 -

159) başlıklı yazısında Sabahattin Ali'nin hikâyeciliğini; İbrahim İşyar, "Gramafon Avrat' ile 'Ayten'in Düşündürdükleri" (1973: 334 - 335) başlıklı yazısında Sabahattin Ali'nin "Gramafon Avrat", Sait Faik'in "Ayten" adlı hikâyelerini yapı ve içerik olarak değerlendirilmesini; Mahmut Yaşar, "Orhan Kemal'in Öykülerinde Hapishane" (1974: 47 - 54) başlıklı yazısında Orhan Kemal'in, hikâyelerinde hapishane konusunu işleyişini, yine Mahmut Yaşar, "Direnen İnsan ve Hapishane Öyküleri" (1973: 346 - 350) başlıklı diğer bir yazısında da Afet Ilgaz'ın hapishane hikâyelerinde Rifat Ilgaz'ı konu etmesini anlatmıştır. Burhan Günel de iki ayrı sayıda "Hikâye Kitapları Üzerine Notlar" (1974: 235 - 239) başlığıyla yazdığı yazısında çeşitli hikâye kitaplarının kısa eleştirel tanıtımını yapmıştır.

Roman

Yansıma Dergisinde roman tanıtımı ve incelemesi üzerine pek çok yazı yayımlanmıştır. Hakkında inceleme ve eleştirel tanıtım yapılan romanlar ve yazarları şöyledir: Behzat Ay, "Sis İçinde", "Dor Ali", NikosKazancakis, "Kayalı Bahçe", Herbert George Wells, "Zaman Makinası", Maksim Gorki, "FomaGordeyev", Cengiz Tuncer, "Kerkenez", Yusuf Ziya Bahadınlı, "Güllüceyi Sel Aldı", Yaşar Kemal, "Binboğalar Efsanesi", Yılmaz Güney, "Boynu Bükükler", Sabahattin Ali, "İçimizdeki Şeytan", JorgeAmado, "Sonsuz Topraklar", "Kızgın Toprak", Burhan Günel, "Ökse", Tarık Dursun K. "İnsan Kurdu", Jerzy Stefan Stawinski, "Bencil", Abbas Sayar, "Çelo", TahaviAhtanov, "Boran", Adalet Ağaoğlu, "Ölmeye Yatmak", LiviuRebreanu, "Asılmışlar Ormanı", Yaşar Kemal, "Demirciler Çarşısı Cinayeti", Selim ileri, "Destan Gönüller", JackLondon, "Uçurum İnsanları", Ömer Faruk Toprak, "Tuz ve Ekmek", Talip Apaydın, "Yoz Davar", Carolina Maria de Jesus, "Çöplük", TarjeiVesaas, "Buz Sarayı", UptonSinclair, "Petrol", Kerim Korcan, "İdamlıklar", Muzaffer İzgü "Halo Dayı", Bekir Yıldız, "Alman Ekmeği", Orhan Kemal, "Murtaza", "Vukuat Var", "Hanımın Çiftliği", "Kanlı Topraklar", Rifat Ilgaz, "Karartma Geceleri", Yusuf Atılgan, "Anayurt Oteli", Sevgi Soysal, "Yenişehir'de Bir Öğle Vakti", Erdal Öz, "Yaralısın".

Yukarıdaki romanlardan bazıları hakkında birden fazla yazı yazılmış ve bunlar farklı imzalar tarafından kaleme alınmıştır. Bu romanlardan ilki Abbas Sayar'ın "Çelo"sudur. Söz konusu romanı Yaşar Yörük "Çelo" (1973: 346 - 347) ve Mustafa Gazalıcı "Çelo" (1973: 383 - 384) değerlendirmiştir. "Çelo"nun eleştirisinde Yörük ve Gazalıcı hemfikirdirler. Her iki yazar da kendisini toplumsal gerçekçi bir yazar kabul eden Abbas Sayar'ın çelişkiyi

tam ve doğru bir şekilde veremediğinden, ele aldığı toprak sorununu yanlış yansıttığından yakındır.

Birden fazla imzanın mercek altına aldığı romanlardan bir diğeri Adalet Ağaoğlu'nun ilk romanı olan "Ölmeye Yatmak"tır. "Ölmeye Yatmak"ı Yansıma okurlarına Aydın Hatipoğlu ve Necati Mert tanıtmıştır. Hatipoğlu, tek parti döneminin konu edildiği bu romanı "*Bir Dönem İçin İroni: 'Ölmeye Yatmak'*" (1973: 181 - 182) ta bir mizah romanı, ironi olarak nitelendirmiştir. Necati Mert de "*Ölmeye Yatmak*" (1973: 377 - 378' ta romanın bir kuşak romanı olduğunu ve bu kuşağın da Doğu ile Batı, geleneksel ile çağdaş arasında sıkışıp kalan bir nesil olduğuna işaret eder. Her iki yazar da romanda kullanılan anlatım tekniklerini (mektup, anı defteri, monolog, gazete haberi, sinema) tek tek sayarak Ağaoğlu'nun bu yöntemle romancılığımıza yeni bir boyut kazandırdığını ifade etmiştir.

İki ayrı yazar tarafından incelenen bir başka roman da Yaşar Kemal'in "Demirciler Çarşısı Cinayeti"dir. Bunu da Mehmet Yaşar Bilen ve Mehmet Güler incelemiştir. Her iki yazar da romanı yapı ve içerik olarak ele almıştır. Yaşar Bilen, "*Demirciler Çarşısı Cinayeti ve İnsan*"(1973: 349- 351)'da feodal düzenin karşısında direnen halkın konu edildiği bu romanın, uzunluğunu dile getirip gereksiz yerlerin olduğunu iddia edenlerin aksine bu bölümlerin romanda en önemli bölümler olduğunu savunur. O'na göre toplumsal değişimi bu bölümler yansıtmaktadır. Mehmet Güler de "*Demirciler Çarşısı Cinayeti*" (1975: 51 - 55)'nde Yaşar Kemal'in romanda, "İnce Memed"de olduğu gibi salt bir kişiye reform yaptırmadığı, "Teneke"de olduğu gibi halkın kurtuluşunu namuslu bürokrat olan "Fikret İrmaklı"ya bırakmadığı, egemen sınıfların karşısına direnen halkı çıkarttığı ve bunları fazla idealize etmeden verdiği için eski yanlıgıları yıktığını söyler. Bunun yanında Güler, romanın, adıyla içeriği arasındaki ilginin zayıf olması gibi bazı yönlerinin eleştiriye açık olduğunu iddia eder.

Yukarıda adı geçen diğer romanlar üzerine yapılan incelemeler de dikkate değer yazılardır. Bununla birlikte dergide roman tefrikası hiç yer almazken sadece birinci sayıda, Behzat Ay'ın "Sis İçinde" adlı romanından "*İntihar*" (1972: 19 - 21) başlığıyla bir kesit verilmiştir.

Şiir

Yansıma dergisi, bazı sayılarında (1, 6, 15, 22 ve 25. sayı) şiire yer vermemesine rağmen şiir bakımından oldukça zengin ve doyurucu bir dergidir. Dergi, dönemin pek çok ünlü şairinin yanında çiçeği burnunda

şairlere de sayfalarını açmıştır. Böylece Yansıma, birçok adın, ilk özgün ürünlerini yayımladığı bir dergi olmuştur.

Dergide yazılan şiirlerdeki konu zenginliği dikkat çeker. Yansıma'da çeviri şiirler hariç doksan dokuz farklı şairin toplam 324 şiiri yayımlanmıştır. En çok şiiri yayımlanan şairlerin başında Ceyhun Atuf Kansu, Tekin Sönmez, Arif Damar, Ünsal Akpak ve Arkadaş Z. Özger gelmektedir. Bunlar dışında Aydın Hatipoğlu, Erol Çankaya, Arife Kalender, Halit Özboyacı, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Mehmet Karabulut, Metin Demirtaş, Nevzat Üstün, Rifat Ilgaz gibi sanatçılar Yansıma'da şiir yazarlardan bazılarıdır.

Şiir Üzerine Yazılar

Derginin ilk sayısında şiire yer verilmemiştir. Ancak Taner Akyüz'ün bir ay önceki edebiyat dergilerini incelemesi üzerine yazdığı "*Şiirin Onuru*" (1972: 32) başlıklı yazısı vardır. Akyüz, burada edebiyat dergilerinin şiir seçimlerindeki tutumlarını eleştirmiştir. O'na göre seçilen şiirler bir yığın sözcük kargaşası içindedir ve kimin ne söylemek istediği pek belli değildir.

İkinci sayıda yayımlanan "*Sanat ve İnceleme*" başlıklı sunuş yazısında "*Yansıma'da şiir yayınlanmayacak diye bir önyargımız yok. Ancak sağlam bir dünya görüşünü, yetkin bir estetik düzeyde bütünleştiren şiirleri çekinmeden yayımlayacağız.*" (Sönmez, 1972: 34) denilerek Yansıma'nın şiirde seçici davranacağı bildirilmiştir. Aynı yazıda, "(...) belli bir düzeye gelmiş, tarihsel bir süreç dilimindeki belli bir kuşağın şiir emekçilerini yargılamaktan çok, inceleme görevini üstümüzde taşıyoruz. İnceleme ve eleştiri dallarında ekinli çalışmalar yapacağız derken de, bu dalların yurdumuzda gerekli ilgiyi bulmayı şunu gerekçe olarak göstermiştik. Eleştirisiz, incelemesiz bir edebiyat olmayacağı gibi, sanat ürününün yığımlara daha kısa sürede ulaşması da genellikle bu dallardaki çalışmalara bağlıdır." (Sönmez, 1972: 34) ifadeleriyle de sanat ürünlerini incelemenin önemi vurgulanmıştır. Nitekim, Yansıma dergisi, ikinci sayısından itibaren şiir örnekleri ve şiir sanatı üzerine inceleme ve eleştiri yazılarına ağırlık vererek Genel Yayın Yönetmeni Tekin Sönmez'in bu konuda dediklerini somutlaştırmıştır.

İkinci sayıda "*Ceyhun Atuf Kansu Şiiri Üstüne Düşünceler*" (Yansıma, 1972: 36) başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Burada Hayati Asilyazıcı, Behzat Ay, Zühtü Bayar, Hüsamettin Bozok, Eray Canberk, Rifat Ilgaz, Ahmet Köksal, Şükran Kurdakul, Ömer Faruk Toprak ve Nurer Uğurlu'nun Ceyhun Atuf Kansu'nun şiiri hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bu görüşlerden örnek vermek gerekirse;

Eray Canberk, “*Ceyhun Atuf’un şiirleri benim için vazgeçilmezdir ama her zamanlık bir şiir de değildir. Son dönem şiirlerini merakla izliyorum. Bir halk havası var. Bilen ve duyan bir halk havası*” (Yansıma, 1972: 36) demektedir.

Ömer Faruk Toprak, “*Ceyhun Atuf Kansu’nun şiiri, başladığı noktaya göre bir aşama gösterir. Bugünkü şiirinde de inişli çıkışlı bir çizgi var. Bu inişte çıkışta çok yazmasının etkisi olsa gerek. İleri bir öz ve biçim üzerinde çalışmaktadır. Kendi şiirleri için öz eleştiri yaparsa, kişiliği çok kazançlı olacaktır*” (Yansıma, 1972: 36) şeklinde görüşlerini ortaya koyar.

Nurer Uğurlu da, “*Ceyhun Atuf Kansu, yüreğinde Anadolu yiğitliğini taşıyan bir ozanıdır*” (Yansıma, 1972: 36)der.

Şiir sanatı üzerine yazılan diğer bir yazı Hasan Hüseyin Korkmazgil’in “*Ölü Dil – Diri Dil*” başlıklı yazısıdır. Korkmazgil, bu yazısında şiir üzerine söz söylemenin güç olduğundan bahseder. Bu konuda da “*(...) şiir yazmak, şiir üzerine konuşmaktan daha kolaydır.*” (Korkmazgil, 1972: 123) diyerek şiir eleştirmeciliğinin zor bir iş olduğunu vurgular.

Bedrettin Cömert, “*Şiirde Duygu*” (1972: 185 – 188) başlıklı yazısında şiirde duygu ve düşüncenin birbirinden ayrı düşünülmeceğini ileri sürmüş ve düşüncenin şiirde düzenleyici, birleştirici bir rol üstlendiğini dile getirmiştir. Cömert, “*Şiir*” (1972: 309 – 313) başlıklı yazısında yine benzer şekilde şiirde duygu, düşünce ve biçim üzerinde durmuştur. Cömert, “*Şiirde Kıtık Var*” (1973: 89 / 139), başlıklı başka bir yazısında da çağdaş şiir geleneğini ele almıştır.

İrfan Yalçın, “*Cahit Sıtkı ve Ölüm*” başlıklı yazısında “*Türk şiirinin ölümle en çok uğraşan ozanı*” (1972: 189 - 191) olarak gösterdiği Cahit Sıtkı Tarancı’nın şiirlerinde ölüm temasını yoğun işlemesi üzerinde durmuştur. Ölüm temasının bu denli geniş yer tutması toplumsal ve öznel nedenlerin yanında Tarancı’nın çok sevdiği Beaudelaire’nin şiirlerine bağlanmıştır.

“*Neruda’nın Şiirleri*” (Ada, 1972: 291 - 296) başlıklı yazıda Pablo Neruda’nın hayatı, edebî kimliği ve eserleri üzerine geniş çaplı bir inceleme yapılmıştır. Şiirin dünyayı değiştirme gibi etkin bir işlevinin olduğunu iddia eden Ada, Neruda’nın şiirlerini buna kanıt olarak göstermiştir. “*Neruda, ömrünü eyleme adanmış cesur bir savaşçı aynı zamanda. Bu koca savaşçının kaygılarını, üzüncülerini, siyasal inançları kapsayan şiirleri evrensel bir boyuta kavuşarak bütün bir insanlık tarihini içine alıyor.*” (Ada, 1972: 296) ifadeleriyle de O’nun şiirlerinin evrenselliğini öne çıkarmıştır.

“Çağdaş Vietnam Şiiri Üzerine” (BaLan, 1972: 380 - 385) başlıklı yazıda Çağdaş Vietnam şiirinin genç ozanları ve şiirlerde kullanılan temler üzerinde durulmuştur. Bang Ba Lan, Vietnam şiirinin üç ana temde (anayurt, savaş, aşk) yoğunlaştığını, bunların yanında mutluluk, öfke, keder, korku, nefret, ihtiras gibi konuların da işlendiğini söyler.

“Vietnam Şiirinde Biçim” (Raffel, 1972: 386 - 388) başlıklı yazıda Vietnam şiirinin biçim özellikleri anlatılmıştır. Burton Raffel’in dediğine göre, Vietnam şiiri diğer Güneydoğu Asya dillerinde olduğu gibi hecelidir ve her sözcük bir vezne eşittir. Çince olduğu gibi bütün sözcükler hemen hemen tek hecelidir. Ngu Ngon (beş vezinli), Than Ngon (yedi vezinli) gibi çeşitli kalıpları vardır. Raffel, bunu örneklerle göstermiştir.

“Şiirimizde Vietnam” (Demirbağ, 1972: 410 - 411) başlıklı yazıda Vietnam Savaşı’nın Türk şiirinde işlenmesi örnekler gösterilerek anlatılmıştır. Ömer Faruk Toprak, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Tekin Sönmez ve Mehmet Karabulut’tan örnekler verilen yazının sonunda “Görüldüğü gibi evrensel nitelikli çelişkiler uyarınca Türk ozanları da geniş ölçüde dış olgulardan etkilenmekte, onlardan esinlenerek kendi ulusal sorunlarıyla bezenmiş bireşimlere varmaya çalışmaktadır. Bu çaba içerisinde Türk ozanı bir yandan kendi halkına ışık tutmaya çalışırken, diğer yandan da acısını duyduğu çelişkiler yönelik uğraşların yanına koşmakta, onlara sahip çıkmaktadır. Böylece bilincinin kapsamını genişleten ozan, sanatın özgüllüğü içerisinde evrenseli yakalamaya, kendi insanının sorunlarıyla tüm insanlığın sorunlarını yansıtmaya çalışmaktadır.” (Demirbağ, 1972: 411) ifadeleriyle de sanatın ve sanatın icrasına şekil veren duygu ve düşüncelerin evrenselliği anlatılmaya çalışılmıştır.

Erol Çankaya, “Şiirimizde Toplumsal Değişiklik” (1972: 469 - 470) başlıklı yazısında toplumsal değişikliğin şiirdeki yansımalarını örnekler sunarak anlatmaya çalışmıştır. Çankaya, Ahmet Arif, Süreyya Berfe, Tekin Sönmez, Hasan Hüseyin, Gülten Akın ve Attilâ İlhan’dan şiir örnekleri verdiği yazısında, “Hayattan doğuyor edebiyat, yine hayata dönüyor.” (Çankaya 1972: 470) sözleriyle edebiyat ve yaşamın iç içeliğine dikkat çekmiştir, denilebilir. Çankaya, “Cahit Sıtkı ve ‘Otuz Beş Yaş Şiiri’ ” (1973: 140 - 143) başlıklı yazısında da Cahit Sıtkı Tarancı’nın şairliği ve “Otuz Beş Yaş” şiiri üzerinde durmuştur.

“Şiirin Aldatıcılığı” (Korkmazgil, 1973: 21 - 25) başlıklı yazıda gerçek anlamda şiir yazmanın yetenek, bilgi ve kültür birikimi gerektirdiği ileri sürülmüştür. Bu yüzden şiir sanatının aldatıcı olduğu, birçok kimsenin görünüş kolaylığı ve hacimsizlik yüzünden şiir yazmayı hafife aldığı dile

getirilmiş ve böyle düşünenler eleştirilmiştir. Korkmazgil, şiiri bu şekilde hafife alanlara karşı eleştirilerini sıralarken esasında şiir sanatıyla ilgili kendi düşüncelerini de dile getirmiştir: “(...), edebiyatın öbür türleri gül bahçesiye, şiir sanatı, bu gül bahçesinden damıtılan bir şişe gül yağıdır. Daha doğrusu, şiir sanatı, koca bir gül bahçesinden bir şişe gülyacağı damıtmaktır. Bilmezler ki şiir sanatı yetenek ister, köklü kültür ve bilgi ister, sağlam bir dil bilgisi ve bilinci ister, yorulmak ister, köklü bilgi ve kültür ister! (...) Şiirin kendisi, vazodaki gül kadar sâdedir; fakat laboratuvarı, tam bir cehennem! O cehenneme ancak, şiirin gerçek çocukları dayanabilirler!..” (Korkmazgil, 1973: 24 - 25).

Tekin Sönmez, “1973’e Gelen Şiirimiz Üzerine Notlar” (1973: 26 - 36) başlıklı yazıda 1972 yılında yayımlanan şiirlerin biçim ve içerik açısından değerlendirmesini yapmıştır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ceyhun Atuf Kansu, Hasan Hüseyin, Ömer Faruk Toprak, Gülten Akın, Edip Cansever, Tahsin Saraç, Sennur Sezer gibi daha pek çok şairden şiir örnekleri veren Sönmez, 1972 yılında şiirimizin bir şeyler yapma bilincinde olduğunu, çağımızı, günümüz Türkiyeli insanının tavrını, bilinç düzeyini, olaylar karşısındaki yorumunu, geleceğe ulaştıracak şiirler yazıldığını ileri sürmüştür. Sönmez, “Toplumcu Şiirimiz Üstüne Notlar” (1973: 72 - 88) başlıklı diğer bir yazısında toplumcu şiir anlayışı ve bu çizgide eser veren şairler hakkında inceleme yapmıştır. Sönmez, “Kurtuluş Hareketleri ve Direniş Şiirlerinin Kaynağı” (1974: 4 - 9) başlıklı başka bir yazısında da Asya - Afrika - Güney Amerika halklarının emperyalist siyaset karşısındaki mücadelelerinin direniş şiirlerine kaynak oluşturmasını anlatmıştır.

Şiir üzerine yazılan diğer yazılar da şu şekildedir: Ceyhun Atuf Kansu, “Şiirin Demirci Ustası” (1973: 154 - 157)’nda Sabahattin Ali’nin Türk şiirindeki yeri ve önemini; Bedrettin Cömert, “Hasan Hüseyin Şiirine Giriş” (1973: 248 - 264)’te Hasan Hüseyin Korkmazgil’in şiirlerinin yapı ve içerik açısından incelenmesini; Nâzım Hikmet, “Şiir Üstüne” (1973: 5 - 7)’de şiir sanatı üzerine kendi düşüncelerini aktarmıştır. İsmet Zeki Eyuboğlu, “Şiir Üstüne” (1973: 64 - 69)’de son dönem şiirleri üzerine inceleme yaparken; Mustafa Öneş, “Nâzım Hikmet’in Rubaileri Üzerine Notlar” (1973: 70 - 71)’da Nâzım Hikmet’in “Rubailer” adlı kitabının eleştirel tanıtımını yapmış; Ünsal Akpak, “Türk Şiirinde Çocuk” (1973: 121 - 127)’ta Türk şiirinin başlangıçtan günümüze, geçirdiği dönemlerin hepsinde çocuğu işleme üzerine bir inceleme yapmış; Akpak, “Notlar: 2” (1973: 189 - 190)’de de İkinci Yeni şiiri üzerinde durmuştur.

Fikri Çalışkan, “Teofik Fikret Üç Devir - Üç Şiir” (1973: 128 - 132)’de Tevfik Fikret’in “Sis”, “Rücû”, ve “Doksan Beşe Doğru” şiirlerinde döneme olan

bakış açısını vermiş; Mehmet Veysel, *"Ahmet Arif'in Şiiri"* (1973: 133 - 139)'nde Ahmet Arif'in şiirlerinin yapı ve içerik açısından incelemesini yapmış; Naseer Eruri, Edmund Ghareeb, *"Filistin Şiiri"* (1973: 149 - 157)'nde Filistin şiiri ve şairleri üzerine inceleme yapmış; Paul Eluard, *"Şiir Üstüne"* (1973: 158 - 159 / 1973: 3 - 7) aynı başlıklı iki ayrı yazısında şiirle yaşamın iç içeliğini ve şiirin herkese hitap etmesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.

Adil Gülvahaboğlu, *"Hayatımız Üstüne Şiirler"* (1973: 57 - 59)'de Nihat Behram'ın *"Hayatımız Üstüne Şiirler"* adlı şiir kitabının; Ali Yıldırım, *"İlhami Soysal'ın Seçtikleri"* (1973: 190 - 191)'nde İlhami Soysal'ın *"Yirminci Yüzyıl Türk Şiiri"* adıyla hazırladığı antolojisinin; Metin Güven, *"Kavganın Yüreği"* (1973: 317 - 319)'nde Kemal Özer'in *"Kavganın Yüreği"* adlı şiir kitabının eleştirel tanıtımını yapmıştır.

Şükran Kurdakul, *"Dörtlükleri Okurken"* (1973: 118 - 119)'de 1955'ten sonraki şiir gelişmeleri içinde dörtlüğün çokça yer almasını anlatmış; Mahmut Yaşar, *"Halk Şiirinin Gerçeği"* (1974: 308 - 311)'nde halk şiirinin doğuşunu, gelişimini ve ölmek üzere oluşunu belirleyen koşullar üzerine, yine Mahmut Yaşar, *"Tevfik Fikret ve Çocuk"* (1975: 197 - 205)'ta da Tevfik Fikret'in sanat anlayışı ve şiirlerindeki çocuk teması üzerine inceleme yapmış; Tankut Cantel, *"Nâzım Hikmet Şiiri"* (1974: 327 - 345 / 382 - 384)'nde Nâzım Hikmet'in şiirinin konusunu, yöntem ve özelliklerini, biçimini incelemiş; Ender Kâmil Boyacı, *"Faşizm'e ve Nazizm'e Karşı Nâzım Hikmet"* (1974: 82 - 125)'te Nâzım Hikmet'in şiirlerinin Faşizm ve Nazizme karşı oluşunu anlatmış; Mehmet Güler, *"Pablo Neruda"* (1974: 264 - 266)'da Şilili şair Pablo Neruda'nın hayatı, edebî şahsiyeti ve şiirleri üzerine bir inceleme yapmış; Rıfat Ilgaz, *"Toplumcu Şiirimiz Üstüne"* (1974: 275 - 276)'de toplumcu şiir akımının son yıllardaki gelişimini anlatmış; Hasan Gürkan, *"Saman Sarısı Üstüne Notlar"* (1975: 57 - 65)'de Nâzım Hikmet'in *"Saman Sarısı"* adlı şiir kitabını incelemiş; Ender Kâmil Boyacı, *"Mazlum Ülkeler Şiiri"* (1974: 10 - 25)'nde şiirin, ulusal kurtuluş savaşı veren ülkelerde önemli bir moral kaynağı olmasını yani şiirin işlevselliğini anlatmıştır.

J. M. Cohen, *"Küba Şiiri"* (1974: 77 - 78)'nde Küba şiir sanatını şairleriyle birlikte anlatmış; Alcides De Campos, *"Kara Afrika'da Direnme Bildirileri"* (1974: 101 - 105)'nde Afrikalı şairlerin Portekiz sömürgeciliğinin baskınına karşı şiirle direnmelerini anlatmış; Gürhan Uçkan, çevrisini yaptığı *"Afrikalı Yazarlarca Afrika Şiiri Üzerine Değınmeler"* (1974: 109 - 110)'de Afrikalı yazar Adeola James, Stephen Spender ve Donatus I. Nwoga'nın Afrika şiiri üzerine görüşlerini vermiştir. Cahit Armağan, *"Şiir İnceleme ve Eleştirisinde Yöntem Üstüne Bir Deneme"* (1975: 47 - 56)'de şiir örnekleriyle şiir inceleme ve

eleştiri yönteminin özelliklerini göstermiş; Aydın Hatipoğlu, “Sokağa Çıkan Şiir” (1975: 13 - 14)’de zamanla şiirin hitap ettiği kitlenin ve şiirdeki öz ve biçimin değişmesi üzerinde durmuştur.

Çeviri Şiirler

Yansıma’da elli altı yabancı şairden toplam 104 şiir çevrilmiştir. Bu şiirler Almanya, İspanya, Fransa, Filistin, Vietnam, Kanada başta olmak üzere pek çok yabancı ülkeden dilimize kazandırılan şiirlerdir. Bunların çevirisini yapanlar da genellikle Tekin Sönmez, Gürhan Uçkan, Eray Canberk, Engin Aşkın, Said Maden gibi dergide şiir ve yazılarına sık rastlanan imzalıdır.

Şiirleri en çok çevrilen şairlerin başında on iki şiirle Federico Garcia Lorca gelir. İspanyol şairi altı şiirle Victor Jara, ardından da beş şiirle Pablo Neruda takip eder. Şiiri çevrilen diğer önemli isimlerden bazıları: Nicolas Guillen, Rafael Alberti, Leonard Cohen, Yiannis Ritsos, Fedwa Tukan, Antonio Machado, Paul Eluard, Violetta Parra’dır.

Şiir çevirilerinin genelde Batı’da toplumcu duyarlılığa sahip, halkın direnişini, karamsarlığını, hüznünü, aşkını, yurt sevgisini eserlerinde aktaran şairlerden yapıldığı, çeviriyi yapanların da aynı duyarlılıkta isimler olduğu görülmektedir. Bu da derginin, toplumcu gerçekçi tavrını evrensel boyutlarıyla sayfalarına taşıdığını göstermektedir.

Tiyatro

Yansıma’da hakkında yazı yazılan türlerden biri de tiyatrodur. Bu yazılar genelde oyun tanıtımları ve eleştirileridir. Bununla birlikte tiyatro sanatı üzerine de değerlendirme ve inceleme yazıları yazılmıştır. Yansıma, kırk beş sayılık yayın hayatı boyunca, tiyatroyla ilgili yirmiye yakın yazı yayımlamıştır.

Yansıma’da tiyatro konusunda en çok yazan Hayati Asilyazıcı’dır. Tiyatro eleştirmeni olan Hayati Asilyazıcı’nın Yansıma’da altı adet yazısı vardır ve hepsi de tiyatro üzerinedir. Bunlardan ilki, derginin birinci sayısında yer alan, “Sevimli ‘Gergedan’lar” (Asilyazıcı, 1972: 29 - 30) başlıklı eleştiri metnidir ve Eugene Ionesco’nun absürd tiyatro örneği olan “Gergedan” adlı oyunu hakkındadır. Asilyazıcı, burada, Gergedan’ın Devekuşu Kabare Tiyatrosunda Güner Sümer tarafından sahneye konulup yorumlanmasını ele almıştır. Ülkemizde ve yurtdışında sahnelenen birçok “Gergedan”ı görmüş biri olarak Asilyazıcı, Devekuşu Kabare Tiyatrosundaki “Gergedan”ı, yönetmeninden oyuncularına kadar bir bütünlük gösterdiği gerekçesiyle beğenmesini dile getirmiştir.

Asilyazıcı, “İlk Turun Getirdikleri” (1972: 60 - 61) başlığıyla yayımlanan yazısında 1972 yılında İstanbul’da sahnelenen oyunları ele almış özellikle de Jaroslav Hasek’in “Aslan Asker Şvayk” üzerinde durmuştur. İki 1962’de Arena Tiyatrosunda oynanan Aslan Asker Şvayk’ın Dostlar Tiyatrosunda Genco Erkal ve Umar Bugay tarafından yorumlanmasını değerlendirmiştir. Birkaç oyuncu dışında Dostlar Tiyatrosunun aktörlükten yana zayıf sayılması gerektiğini iddia eden Asilyazıcı, oyunun ilginçliğini arttıran şeyin Genco Erkal’ın yorumu olduğunu söyler. “Gördüğüm Şvayklar arasında karşılaştırmazsöz söylüyorum: Erkal, büyük oyunculuk yanını bilinçle değerlendirmesini bilen bir sanatçıdır.” (Asilyazıcı, 1972: 61) ifadeleriyle de Erkal’a olan övgüsünü dile getirmiştir.

Asilyazıcı, “Gorki Üstüne” (1972: 114 - 117) başlıklı yazısında Maksim Gorki’nin edebi şahsiyeti ve eserleri üzerinde durmuştur. Yazar, sosyal realizmin babası olarak adlandırdığı Gorki’nin hemen hemen bütün oyunları için birkaç söz söylemiştir. Ancak, asıl adı “Dipte” diye bilinen ve bizde ilk kez Vâ – Nu’nun çevirisiyle Şehir Tiyatrosunda “Ayak Takımı Arasında” adıyla sahnelenen oyununu ayrıca değerlendirmiştir. Asilyazıcı, bu oyunda Kent Oyuncuları’nın, Gorki’nin gerçekçiliğinden uzaklaştığını ve “Dipte”yi yorumlayacakları yerde Gorki’yi dibe batırdıklarını söyleyerek Kent Tiyatrosu oyuncularını eleştirmiştir. Bunun üzerine yazar, Gorki’nin oyunlarını sahnelemede başarı sağlamak için öncelikli olarak Gorki’yi roman ve hikâyelerinden tanımak gerektiğini vurgular.

Asilyazıcı, “Türk Tiyatrosundaki Bunalım” (1972: 159 - 161) başlıklı diğer bir yazısında Türk tiyatrosunun karşılaştığı sorunları dile getirmiş ve çözüm yolu için önerilerde bulunmuştur. Asilyazıcı’ya göre, son yıllarda çoğalan sahnelerin artan topluluklara oranla yeterli olmaması, tiyatro için gerekli sahnelerin azlığı, ödeneklilerin dışında kiranın yüksek oluşu tiyatroyu temelden sarsan başlıca etkenlerdir. Asilyazıcı, bunların vb. sorunların giderilmesi ve tiyatromuzun derli toplu bir yönetime girmesi için beşer yıllık planların hazırlanması gerektiğini ileri sürer.

Asilyazıcı, “Bölge Tiyatroları Üstüne” (1972: 202 - 203) başlıklı yazısında 1972 yılı bölge tiyatrolarının durumunu anlatmıştır. Yine Asilyazıcı, “Sermet Çağan Üstüne” (1972: 302)’de de tiyatro yönetmeni, oyun yazarı ve oyuncu olan Sermet Çağan’ın kişiliği ve eserleri üzerinde durmuştur.

Tiyatro üzerine yazılan diğer yazılar kısaca şöyledir: Eugene Ionesco, “Dilin Trajedisi” (1972: 56 - 59)’nde “Kel Şarkıcı” adlı oyununu yazma serüvenini anlatmıştır. Şener Yardım, “Doruktaki Oyun: Almanya Defteri” (1972: 162 -

163) başlıklı yazısında Vasıf Öngören'in "Almanya Defteri" adlı oyununu incelemiştir. Mehmet Ergün, "Epik Tiyatro ve Almanya Defteri" (1972: 253 - 255)'nde epik tiyatro anlayışı ve Vasıf Öngören'in "Almanya Defteri" adlı eseri hakkında yazmıştır. Hikmet Altınkaynak, "Perdelerini Kapatın Şehir Tiyatroları Üzerine" (1972: 350 / 352)'de 1971 - 1972 yıllarında İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelenen oyunları; yine Altınkaynak, "Tiyatro Ücretleri" (1972: 544)'nde dönemin tiyatro ücretlerinin yüksek olmasının, tiyatronun amacını olumsuz etkilemesi; S. Günay Akarsu, "Somurtuk Tiyatroya Paydos" (1972: 471 - 472)'ta tiyatrocunun ve seyirci arasındaki ilişki; yine Akarsu, "Az Gitmişiz, Uz Gitmişiz Geriye Dönüp Düz Gitmişiz" (1973: 51 - 53)'de 1972 yılının tiyatro açısından değerlendirilmesi; Fikri Çalışkan, "Tarihe Bakış Açısı 'Tohum ve Toprak' " (1973: 321 - 324)'ta Orhan Asena'nın "Tohum ve Toprak" adlı oyununda tarihe olan bakış açısı; M. Sadık Aslankara, "Tiyatrolarımızda Eleştiri Ortamının Yaratılması" (1973: 372 - 374)'nda tiyatrodaki eleştiri ortamının gerekliliği; yine Aslankara, iki bölümden oluşan ve iki ayrı sayıda yayımlanan "İşçi Tiyatrosuna Sistemik Açısından Bir Yaklaşım Denemesi 1 / 2" (1974: 231 - 243 / 1974: 312 - 325 / 340)'de işçi tiyatrosunun kavramsal, kuramsal ve sanatsal yönü, anlamı, yapılaşma şekli ve işçi tiyatrosunda yer alan oyunlar ve özellikleri; Walter Weideli, "Bertolt Brecht'in Ünlü Oyunu 'Seuzan'ın İyi İnsanı' Üstüne" (1974: 272 - 276)'de adı geçen oyun; Zühtü Bayar, "Nâzım Hikmet'in Oyun Yazarlığı"(1974: 370 - 372)'nda Türk tiyatrosunun gelişim tarihinde Nâzım Hikmet'in yeri ve önemi üzerine yazmıştır.

Sonuç

Türk dergicilik tarihinde 1970 - 1980 yılları arasında, dönemin siyasî ve sosyal zeminine bağlı olarak değişik dünya görüşlerinin benimsendiği birçok dergi çıkarılmıştır. Bu dergiler içinde zengin yapı, içerik ve kadrosuyla dikkatleri üzerine çekenlerden biri de Yansıma dergisidir.

Yansıma dergisi, Ocak 1972 ile Eylül 1975 tarihleri arasında İstanbul'da aylık olarak toplam 45 sayı yayımlanan, toplumcu gerçekçi temelde inşa edilmiş bir sanat ve kültür dergisidir. Gelecek dergisinin kapanmasının ardından Tekin Sönmez'in bireysel bir çıkışı olarak hayat bulan Yansıma dergisinin edebî çehresine bakıldığında büyük bir çeşitlilikle karşılaşmak mümkündür. Dönemin sosyo - politik arka planı, edebî türlere konu olmuş ve Yansıma da bunun örneklerini okurlarına iletmiştir. Şiir ve hikâyeye başta olmak üzere eleştiri, deneme, makale, tercüme, resim, karikatür, fotoğraf dergide oldukça geniş yer kaplar. Bu bağlamda dergi, dönemin edebî ve sanatsal portresini yansıması bakımından önemlidir.

Yukarıda da denildiği gibi Yansıma, şiir ve hikâyeye ayrı bir önem vermiştir. Her ne kadar derginin ilk sayısında bunların bir örneğine rastlanmasa da diğer sayıların hemen hepsinde birden fazla örneğini bulmak mümkündür. Yerli ve yabancı pek çok ismin şiir ve hikâyeleri Yansıma'nın sayfalarında okurla buluşmuştur.

Yapılan bu çalışmadan elde edilen veriler, Yansıma dergisinin, dönemin kültürel ve sanatsal yaşamından beslendiğini ve kendisinin de birçok yönde bu yaşama katkı sağladığını göstermektedir. Böylece Yansıma dergisi için, süreli yayıncılık serüveninde önemli bir yer edindiğini söylemek mümkündür. Ayrıca dergi, edebiyatımıza yeni imzaların (Necati Mert, Necati Güngör gibi) kazandırılması yönünde de katkı sağlamıştır.

Kaynakça

ADA, Ahmet, **"Neruda'nın Şiirleri"**, Yansıma, Y.1, S.8 (Ağustos 1972), s. 291-296.

AKARSU, S. Günay, **"Az Gitmişiz, Uz Gitmişiz, Geriye Dönüp Düz Gitmişiz"**, Yansıma, Y.2, S.13 (Ocak 1973), s. 51-53.

AKARSU, S. Günay, **"Somurtuk Tiyatroya Paydos"**, Yansıma, Y.1, S.11 (Kasım 1972), s. 471-472.

AKPAK, Ünsal, **"Notlar: 2"**, Yansıma, Y.2, C.4, S.21 (Eylül 1973), s. 189-190.

AKPAK, Ünsal, **"Orhan Kemal'de Büyük Aydınlik"**, Yansıma, Y.1, S.6 (Haziran 1972), s.10.

AKPAK, Ünsal, **"Türk Şiirinde Çocuk"**, Yansıma, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 121-127.

AKYÜZ, Taner, **"Şiirin Onuru"**, Yansıma, Y.1, S.1 (Ocak 1972), s. 32.

ALTINKAYNAK, Hikmet, **"Perdelerini Kapatın Şehir Tiyatroları Üzerine"**, Yansıma, Y.1, S.9 (Eylül 1972), s. 350-352.

ALTINKAYNAK, Hikmet, **"Tekin Sönmez ve 'Yansıma' "**, Kıyı, S.278 (Temmuz - Ağustos 2012), s.34 - 36.

ARMAĞAN, Cahit, **"Şiir İnceleme ve Eleştirisinde Yöntem Üstüne Bir Deneme"**, Yansıma, Y.4, C.1, S.38 (Şubat 1975), s. 47-56.

ASILYAZICI, Hayati, **“Bölge Tiyatroları Üstüne”**, Yansıma, Y.1, S.5 (Mayıs 1972), s. 202–203.

ASILYAZICI, Hayati, **“Gorki Üstüne”**, Yansıma, Y.1, S.3 (Mart 1972), s. 114–117.

ASILYAZICI, Hayati, **“İlk Turun Getirdikleri”**, Yansıma, Y.1, S.2 (Şubat 1972), s. 60–61.

ASILYAZICI, Hayati, **“Sermet Çağan Üstüne”**, Yansıma, Y.1, S.8 (Ağustos 1972), s. 302.

ASILYAZICI, Hayati, **“Sevimli Gergedanlar”**, Yansıma, Y.1, S.1 (Ocak 1972), s. 29–30.

ASILYAZICI, Hayati, **“Türk Tiyatrosundaki Bunalım”**, Yansıma, Y.1, S.4 (Nisan 1972), s. 159–161.

ASLANKARA, M. Sadık, **“İşçi Tiyatrosuna Sistemik Açından Bir Yaklaşım Denemesi 1”**, Yansıma, Y.3, C.2, S.34 (Ekim 1974), s. 231–243.

ASLANKARA, M. Sadık, **“İşçi Tiyatrosuna Sistemik Açından Bir Yaklaşım Denemesi 2”**, Yansıma, Y.3, C.2, S.35 (Kasım 1974), s. 312–325 / 340.

ASLANKARA, M. Sadık, **“Tiyatrolarımızda Eleştiri Ortamının Yaratılması”**, Yansıma, Y.2, C.4, S.24 (Aralık 1973), s. 372–374.

AVŞAR, B. Zakir, **Dava Dergiciliğinde Bir Örnek: Serdengeçti Dergisi**, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2014.

AY, Behzat, **“İntihar”**, Yansıma, Y.1, S.1 (Ocak 1972), s. 19–21.

AYATA, Yunus, **Dergi Semasında Bir Yıldız: Utarit**, Asitan Yayıncılık, Sivas, 2009.

BALABAN, **“Orhan Kemal Sureti”**, Yansıma, Y.3, C.1, S.30 (Haziran 1974), s.376 – 380.

BATMAZ, Veysel, **“Şafağın Demirci Ustası, 35 Yıl Sonra Pera’da: Tekin Sönmez”**, Kıyı, S. 278, (Temmuz–Ağustos), 2012, s. 40.

BATMAZ, Veysel, **“Tekin Sönmez’den Yansımalar”**, Kıyı, S. 278, (Temmuz–Ağustos), 2012, s. 41–44.

BAYAR, Zühtü, **“Nâzım Hikmet’in Oyun Yazarlığı”**, Yansımaya, Y.3, C.1, S.30 (Kasım 1974), s. 370–372.

BAYAR, Zühtü, **“Öykücülüğümüz ve Bekir Yıldız”**, Yansımaya, Y.1, S.3 (Mart 1972), s.99 – 104.

BİLEN, Mehmet Yaşar, **“Demirciler Çarşısı Cinayeti ve İnsan”**, Yansımaya, Y.2, C.4, S.23 (Kasım 1973), s. 349–351.

BOYACI, Ender Kâmil, **“Faşizm’e ve Nazizm’e Karşı Nâzım Hikmet”**, Yansımaya, Y.3, C.2, S.32 (Ağustos 1974), s.82 – 125.

BOYACI, Ender Kâmil, **“Mazlum Ülkeler Şiiri”**, Yansımaya, Y.3, C.3, S. 36 (Aralık 1974), s. 10–25.

CAMPOS Alcides De, **“Kara Afrika’da Direnme Bildirileri”**, (Çev: Hüseyin Portakal, Tekin Sönmez), Yansımaya, Y.3, C.3, S.36 (Aralık 1974), s. 101–105.

CANTEL, Tankut, **“Nâzım Hikmet Şiiri”**, Yansımaya, Y.3, C.1, S.30 (Haziran 1974), s.327 – 345 / 382 – 384.

COHEN, J. M., **“Küba Şiiri”**, (Çev: Yusuf Sel), Yansımaya, Y.3, C.3, S. 36 (Aralık 1974), s. 77–78.

CÖMERT, Bedrettin, **“Hasan Hüseyin Şiirine Giriş”**, Yansımaya, Y.2, C.2, S.16 (Nisan 1973), s. 248–264.

CÖMERT, Bedrettin, **“Şiir”**, Yansımaya, Y. 1, S.9 (Eylül 1972), s. 309–313.

CÖMERT, Bedrettin, **“Şiirde Duygu”**, Yansımaya, Y.1, S.5 (Mayıs 1972), s. 185–188.

CÖMERT, Bedrettin, **“Şiirde Kıtık Var”** Yansımaya, Y.2, C.3, S. 18 (Haziran 1973), s. 89 / 139.

ÇALIŞKAN Fikri, **“Tarihe Bakış Açısı Tohum ve Toprak”**, Yansımaya, Y.2, C.2, S.17 (Mayıs 1973), s. 321–324.

ÇALIŞKAN, Fikri, “Tevfik Fikret Üç Devir-Üç Şiir”, Yansıma, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 128–132.

ÇANKAYA, Erol, “Cahit Sıtkı ve Otuz Beş Yaş Şiiri”, Yansıma, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 140–143.

ÇANKAYA, Erol, “Şiirimizde Toplumsal Değişiklik”, Yansıma, Y.1, S.11 (Kasım 1972), s.469–470.

DEMİRBAĞ, Orhan, “Şiirimizde Vietnam”, Yansıma, Y.1, S.10 (Ekim 1972), s. 410–411.

DEPE, Deniz, “Türkiye’nin İlk ve Tek Yazarlar Kooperatifi Yazko ve Yazko Edebiyat Dergisi”, Tübar XXXVI (Güz 2014), s. 83–108.

DEPE, Deniz, **Bir Ütopyanın Peşinde: Yazko Edebiyat Dergisi**, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2015.

EKİCİ, M. Erhan, “Nâzım Hikmet’in Dünya Görüşü ve Sanatı”, Yansıma, Y.3, C.2, S.31 (Temmuz 1974), s.8 – 29.

ELUARD, Paul, “Şiir Üstüne”, (Çev: Mustafa Balel), Yansıma, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 158–159. / Y.2, C.4, S.19 (Temmuz 1973), s. 3–7.

EMİROĞLU, Öztürk, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

ERGÜN, Mehmet, “Epik Tiyatro ve Almanya Defteri”, Yansıma, Y.1, S.7 (Temmuz 1972), s. 253–255.

ERGÜZEL, Mehdi, “40. Yılında Türk Edebiyatı Dergisi ve Kurucusu Hocam Ahmet Kabaklı’ya Dair”, Değirmen, S. 29–30–31 (Ocak-Haziran 2012), s. 186–192.

ERURI, Nasaer, GHAREEB, Edmund, “Filistin Şiiri”, (Çev: Yusuf Sel), Yansıma, Y.2, C.3, S.18, s. 149–157.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, “Şiir Üstüne”, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 64–69.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, “Türk Öykücülüğünün Kökeni”, Yansıma, Y.1, S.6 (Haziran 1972), s. 6–7.

GAZALCI, Mustafa, “Çelo”, Yansıma, Y.2, C.4, S.24 (Aralık 1973), s. 383–384.

GÜLER, Mehmet, “Demirciler Çarşısı Cinayeti”, Yansıma, Y.4, C.1, S.37 (Ocak 1975), s. 51–55.

GÜLER, Mehmet, “Pablo Neruda”, Yansıma, Y.3, C.2, S.34 (Ekim 1974), s. 264–266.

GÜLVAHABOĞLU, Adil, “Hayatımız Üstüne Şiirler”, Yansıma, Y.2, C.4, S.19 (Temmuz 1973), 57–59.

GÜNEL, Burhan, “Hikâye Kitapları Üzerine Notlar”, Yansıma, Y.3, C.1, S.28 (Nisan 1974), s. 235–239.

GÜRKAN, Hasan, “Saman Sarısı Üstüne Notlar”, Yansıma, Y.4, C.1, S.38 (Şubat 1975), s. 57–65.

GÜVEN, Metin, “Kavganın Yüreği”, Yansıma, Y.2, C.4, S.23 (Kasım 1973), s. 317–319.

HATİPOĞLU, Aydın, “Anılardan”, Yansıma, Y.3, C.1, S.30 (Haziran 1974), s.380 – 381.

HATİPOĞLU, Aydın, “Bir Dönem İçin İroni Ölmeye Yatmak”, Yansıma, Y.2, C.4, S.21 (Eylül 1973), s. 181–182.

HATİPOĞLU, Aydın, “Sokağa Çıkan Şiir”, Yansıma, Y.4, C.1, S.40 (Nisan 1975), s. 13–14.

ILGAZ, Rıfat, “1911’de Cidde’de Doğdu”, Yansıma, Y.4, C.2, S.43 – 44 – 45 (Temmuz – Ağustos – Eylül 1975), s.43 – 47.

ILGAZ, Rıfat, “Bir Güldürü Yazarı”, Yansıma, Y.3, C.1, S.26 (Şubat 1974), s.88 – 90.

ILGAZ, Rıfat, “Gülmece Güldürmece”, Yansıma, Y.3, C.1, S.29 (Mayıs 1974), s.277 – 282.

ILGAZ, Rıfat, “Markopaşa Yılları”, Yansıma, Y.3, C.1, S.27 (Mart 1974), s.137 – 140.

ILGAZ, Rifat, “Ölülerimizi Andıkça”, Yansımaya, Y.3, C.1, S.30 (Haziran 1974), s.365 – 367.

ILGAZ, Rifat, “Şevki Akşit İçin de Ağıt Yok”, Yansımaya, Y.4, C.1, S.40 (Nisan 1975), s.33 – 34.

ILGAZ, Rifat, “Toplumcu Şiirimiz Üstüne”, Yansımaya, Y.3, C.2, S.35 (Kasım 1974), s. 275–277.

İSİMSİZ, “Afrikalı Yazarlarca Afrika Şiiri Üzerine Değınmeler”, (Çev: Gürhan Uçkan) Yansımaya, Y.3, C.3, S.36 (Aralık 1974), s. 109–110.

İŞYAR, İbrahim, “Gramafon Avrat ile Ayten’in Düşündürdükleri”, Yansımaya, Y.2, C.2, S.17 (Mayıs 1973), s. 334–335.

KANSU, Ceyhun Atuf, “Şiirin Demirci Ustası”, Yansımaya, Y.2, S.15 (Mart, 1973), s. 154–157.

KOLCU, Ali İhsan, **Temaşa Mecmuası (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sivas, 1992.

KORKMAZ, Ferhat, **İkinci Yeni Limanı: Pazar Postası**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2012.

KORKMAZGİL, Hasan Hüseyin, “Aldı Kerem”, Yansımaya, Y.1, S.8 (Ağustos 1972), s.272 – 274.

KORKMAZGİL, Hasan Hüseyin, “Ölü Dil–Diri Dil”, Yansımaya, Y.1, S.4 (Nisan 1972), s. 122–123.

KORKMAZGİL, Hasan Hüseyin, “Şiirin Aldatıcılığı”, Yansımaya, Y.2, S.13 (Ocak 1973), s. 21–25.

KURDAKUL, Şükran, “Beyaz Yakalılar”, Yansımaya, Y.1, S.2 (Şubat 1972), s.39 – 41.

KURDAKUL, Şükran, “Dörtlükleri Okurken”, Yansımaya, Y.2, C.4, S.20 (Ağustos 1973), s.118–119.

LAN Bang Ba, “Çağdaş Vietnam Şiiri Üzerine”, (Çev: Semra Cerit, Tekin Sönmez), Yansımaya, Y.1, S.10 (Ekim 1972), s. 380–385.

MERT, Necati, **“Ölmeye Yatmak”**, Yansıma, Y.2, C.4, S. 24 (Aralık 1973), s. 377–378.

Nâzım Hikmet, **“Karar Günleri”**, Yansıma, Y.2, C.4, S.24 (Aralık 1973), s.326.

NESİN, Aziz, **“Son Anı”**, Yansıma, Y.2, C.2, S.15 (Mart 1973), s.144 – 146 / 153.

OYTAM, Fikret, **“İsimsiz”**, Yansıma, Y.1, S.6 (Haziran 1972), s. 160.

ÖNEŞ, Mustafa, **“Nâzım Hikmet’in Rubailerini Üzerine Notlar”**, Yansıma, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 70–71.

POLAT, Nâzım Hikmet, **“Dilek Mecmuası”**, Tübar X (2001), s. 35–55.

POLAT, Nâzım Hikmet, **“Kanat Dergisi”**, Tübar XIX (Bahar 2006), s. 437–455.

POLAT, Nâzım Hikmet, **Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

RAFFEL, Burton, **“Vietnam Şiirinde Biçim”**, (Çev: Semra Cerit, Tekin Sönmez), Yansıma, Y.1, S.10 (Ekim 1972), s. 386–388.

SÖNMEZ, Tekin, **“1973’e Gelen Şiirimiz Üzerine Notlar”**, Yansıma, Y.2, S.13 (Ocak 1973), s. 26–36.

SÖNMEZ, Tekin, **“Kurtuluş Hareketleri ve Direniş Şiirlerinin Kaynağı”**, Yansıma, Y.3, C.3, S.36 (Aralık 1974), s. 4–9.

SÖNMEZ, Tekin, **“Orhan Kemal’de Nâzım Hikmet Dönemeci”**, Yansıma, Y.1, S.6 (Haziran 1972), s. 8–9.

SÖNMEZ, Tekin, **“Sanat ve İnceleme”**, Y.1, S.2 (Şubat 1972), s. 34–35.

SÖNMEZ, Tekin, **“Sunuş”**, Yansıma, Y.1, S.1 (Ocak 1972), s. 2.

SÖNMEZ, Tekin, **“Toplumcu Şiirimiz Üstüne Notlar”**, Yansıma, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 72–88.

TAHİR, Kemal, **“Türk Hikâyeciliği Üstüne”**, Yansıma, Y.1, S.6 (Haziran 1972), s. 3–5.

TEKİN, Arslan, - İZGÖER Zeki, **Anadolu Mecmuası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

TEKİN, Arslan–İZGÖER, Ahmet Zeki, **Dergah Giriş–Çeviriyazı–Dizin I–II–III–IV. Cilt**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

TONGA, Necati, **“Anadolu Mecmuası (1924–1925) ve Anadoluculuk Fikri Üzerine Bir İnceleme”**, Türk Yurdu, C. 31, S. 285 (Mayıs 2011), s. 138–142.

TOPRAK, Ömer Faruk, **“Hikâyede Başarı”**, Yansıma, Y.2, S.13 (Ocak 1973), s. 14–16.

TOPRAK, Ömer Faruk, **“Nicolas Guillen ile Birlikte”**, Yansıma, Y.2, C.2, S.14 (Şubat 1973), s.112 – 114.

TOPRAK, Ömer Faruk, **“Usta”**, Y.2, C.2, S.15 (Mart 1973), s. 158–159.

TOPRAK, Ömer Faruk, **“Zaharia Stancu’nun Ülkesinde”**, Yansıma, C.1, S.7 (Temmuz 1972), s. 247–249.

TRANG, Nguyen Thi Nhu, **“Anne”**, (Çev: Emel Akpazar), Yansıma, Y.1, S.10 (Ekim 1972), s.376 – 379.

TÜRK, Hatem, **Meşale İnceleme–Tam Metin**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2017.

TÜRK, Hatem, **Musavver Muhit (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002.

UÇMAN, Abdullah, **“Dergiler Arasında Dergâh, Hayat, Ma’lûmât ve Bilgi Mecmuaları”**, Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 4, S. 7 (2006), s. 519–532.

USLUCAN, Fikret, **Dergâh Mecmuası Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1995.

VEYSEL, Mehmet, **“Ahmet Arif’in Şiiri”**, Yansımaya, Y.2, C.3, S.18 (Haziran 1973), s. 133–139.

VEYSEL, Mehmet, **“Bir Parasız Yatılının Kuşatması”**, Yansımaya, Y.1, S.4 (Nisan 1972), s. 152–155.

VEYSEL, Mehmet, **“Orhan Kemal Somutluğu”**, Yansımaya, Y.1, S.6 (Haziran 1972), s. 11.

WEIDELI, Walter, **“Bertolt Brecht’in Ünlü Oyunu Seuzan’ın İyi İnsanı Üstüne”**, (Çev: S. Günay Akarsu), Yansımaya, Y.3, C.1, S.29 (Mayıs 1974), s. 272–276.

YALÇIN, İrfan, **“Cahit Sıtkı ve Ölüm”**, Yansımaya, Y.1, S.5 (Mayıs 1972), s. 189–191.

YANSIMA, **“Ceyhun Atuf Kansu Şiiri Üstüne Düşünceler”**, Yansımaya, Y.1, S.2 (Şubat 1972), s. 36.

YANSIMA, **“Nâzım Hikmet İnceleme Yarışması Sonuçları”**, Yansımaya, Y.3, C.1, S.30 (Haziran 1974), s.326.

YANSIMA, **“Okurlarımıza Zorunlu Bir Açıklama”**, Yansımaya, Y.3, C.2, S.34 (Ekim1974), s.Arka Kapak.

YANSIMA, **“Yansımaya Yayını Son Bulurken”**, Yansımaya, Y.4, S.43 – 44 – 45 (Temmuz – Ağustos – Eylül 1975), s.206.

YARDIM, Şener, **“Doruktaki Oyun: Almanya Defteri”**, Yansımaya, Y.1, S.4 (Nisan 1972), s. 162–163.

YAŞAR, Mahmut, **“Direnen İnsan ve Hapishane Öyküleri”**, Yansımaya, Y.3, C.2, S.35 (Kasım 1974), s. 346–350.

YAŞAR, Mahmut, **“Halk Şiirinin Gerçeği”**, Yansımaya, Y.3, C.1, S.29 (Mayıs 1974), s. 308–311.

YAŞAR, Mahmut, **“Orhan Kemal’in Öykülerinde Hapishane”**, Yansımaya, Y.3, C.2, S.31 (Temmuz 1974), s. 47–54.

YAŞAR, Mahmut, **“Tevfik Fikret ve Çocuk”**, Yansımaya, Y.4, S.43–44–45 (Temmuz–Ağustos–Eylül 1975), s. 197–205.

YILDIRIM, Ali, "İlhami Soysal'ın Seçtikleri", Yansıma, Y.2, C.4, S.21 (Eylül 1973), s. 190-191.

YÖRÜK, Yaşar, "Çelo", Yansıma, Y.2, C.2, S. 17 (Mayıs 1973), s. 346-347.

Muhammed Ali'nin Maçlarını İzleyenlerin Hatıraları (1970-1980)

**Memories of the Turks Who Watched the Matches of Muhammad Ali
(1970-1980)**

İlker DERE¹
Ahmet ASLAN²
Zeynel ADAKUŞ³
Hasan ALTUN⁴

Extended Summary
Introduction

Muhammad Ali Clay was born on January 17, 1942 in Kentucky, in the United States. Since Clay grows up in a region where most of the black people live, he began to suffer racism from a young age. In 1955, 14-year-old black teenager Emmett Till had been killed by whites, but her killers were not sentenced to the desired charge. So this incident was quite profoundly influenced him on racism.

Clay started boxing at the age of 12. In his first major exam, he defeated Ronnie O'Keefe who was amateur like him in a boxing program called Tomorrow's Champion. Clay said after this match, "I'll be the best of all time."

Having started a tight preparation after his first success in amateur career life, Clay won Golden Gloves which was the biggest title of amateur boxing at the age of 14. He kept this performance and defeated all his competitors, so he was eligible to represent the United States in 1960 Rome Olympics. On September 5, 1960, he became the Olympic champion by defeating Polish

¹Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. e-mail: idere@konya.edu.tr

² Ahmet ASLAN, Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Öğretmenliği 4. Sınıf Öğrencisi, ahmet_aslan_3527@hotmail.com

³ Zeynel ADAKUŞ, Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Öğretmenliği 4. Sınıf Öğrencisi, zynladakusu@gmail.com

⁴ Hasan ALTUN, Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Öğretmenliği 4. Sınıf Öğrencisi, hassanaltun@gmail.com

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 14/11//2017-Kabul Tarihi: 30/11/2017

Zbigniew Pietrzykowski who has won three European championships. After the Olympics, he wanted to enter a restaurant where was in Louisville that his hometown, but restaurant waiter who stopped him at the door said: "Negroes cannot enter." He got angry and threw his Olympic medal into the water. This was one of the most important events that affected his fight against racism.

Clay who won 19 games after the Olympic, defeated Sonny Liston and became World Heavyweight Boxing Champion. At the age of 22, he changed his name to "Muhammad Ali" and declared that he was a Muslim. This decision has been influenced by the Emmett Till incident, his throwing of his medal and meeting with Malcolm X. He was called to the Vietnam War in 1967, but he rejected it. After the statement, Muhammad Ali's professional boxing license and passport were canceled, and he was sentenced to 5 years in jail and \$ 10,000 in fines. A few years later the case was appealed and decided to return to his boxing life. After returning to boxing, he fought George Foreman for the heavyweight boxing championship in 1974 and knocked out his opponent in the 8th round. Thus, he became the World Heavyweight Boxing Champion for the second time.

Muhammad Ali came to Turkey and he was the guest of Prime Minister Necmettin Erbakan in Turkey. Later his visit, he met with Leon Spink, and he was beaten by him, and therefore he lost his title in 1978. However, in the rematch, he defeated Leon Spink and won the World Heavyweight Boxing Champion for the third time. The famous boxer that was caught Parkinson disease in 1980. He won general approval because of his efforts on social problems until his death, as well. Muhammad Ali, who had only been defeated 5 times in his career, passed away on June 5, 2016 at the age of 74.

Muhammad Ali has been regarded as a hero and idol in Turkey because of being a Muslim, refusing to go to the Vietnam War, being a black rights activist and having a successful boxing career. For many years his matches have been followed by Turks and his struggles inspired them. Until present, however, no studies have been done to investigate the meaning and significance of Muhammad Ali for the Turkish people. Because of these reasons, in order to reveal the meaning and significance of Muhammad Ali for the Turks, people' testimonies who have watched his matches between 1970-1980 were interviewed.

Method

Since this study is to aim to reveal memories of people that watched

Muhammad Ali's matches between 1970 and 1980, a biographical oral history study was carried out. The study's data sources are oral history interviews and literature studies. To collect oral data, oral interviews were held with 13 people that watched Muhammad Ali's matches between 1970 and 1980 on television. The source persons were selected according to criterion sample method, one of the purposive sampling methods. The data were evaluated by using descriptive analysis.

Findings

This study results show that Muhammad Ali's matches were intensively watched in Turkey because he is a Muslim, also he struggled injustices and segregation against black people, refuse to go to Vietnam War and being sensitive to social problems. In addition, it was determined that some who had a television watched Muhammad Ali matches at their home in Turkey. On the contrary, some who didn't have a television watched the matches in their neighbor's homes. Along with these, people have referred to the activist aspects of Muhammad Ali, such as not going to the Vietnam War and fighting segregation. Moreover, the Turkish people perceived his death as a salvation from the pains, even though they were very upset his death. Finally, it was revealed that Muhammad Ali was a model about struggle and determination for Turkish people.

Conclusion

The results reached in this study show that Muhammad Ali was perceived as a hero of the Turkish people in the 1970s, he gained great sympathy by being a Muslim, and he influenced people with successes and struggles. Besides this, the exemplary character and its coherent life have been placed as an idol in the minds of Turks. Based on these results, it is possible to conclude that Muhammad Ali will remain an example of children for many more years in Turkey.

Öz

Muhammed Ali, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kentucky eyaletinin Louisville şehrinde 17 Ocak 1942 tarihinde doğmuştur. Ağırıklı olarak siyahilerin bulunduğu bir bölgede büyüyen Clay, küçük yaşlardan itibaren ırkçılıkla yüzleşmeye başlamıştır. 12 yaşında boksa başlayan Clay, 1960 yılında Roma Olimpiyatları'nda şampiyon olmuştur. Daha sonra 1980 yılına kadar 3 kez dünya ağır sıklet boks şampiyonu olmuştur. 2016 yılında ise Parkinson hastalığı nedeniyle vefat etmiştir.

Muhammed Ali, Müslüman olduktan sonra Türkiye’de yoğun bir şekilde takip edilmiştir. Uzun yıllar maçları takip edilmiş, mücadelelere ilham kaynağı olmuştur. Ancak bu zamana kadar Muhammed Ali’nin Türk insanı için anlamı ve önemini araştıran çalışmalar yapılmamıştır. Bu eksiklikten hareketle Muhammed Ali’nin Türk insanı için anlamı ve önemini ortaya çıkarmak için 1970-1980 yılları arasında onun maçlarını izlemiş kişilerin tanıklıklarına başvurulmuştur. Çalışmada veri toplamak için dokümanlar ve sözlü tarih görüşmelerinden yararlanılmıştır. Kaynak kişiler, amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemine göre seçilmiştir. Ulaşılan veriler, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Çalışma sonuçları; Türkiye’de Muhammed Ali maçlarının onun Müslüman oluşunun yanında haksızlıklara karşı olması, Vietnam Savaşı’na gitmeyi reddetmesi, siyah insanlara yönelik ırkçılığa karşı çıkması ve sosyal sorunlara duyarlı olması gibi gerekçelerle takip edildiğini göstermektedir. Bu sonuçlara dayanarak Muhammed Ali’nin Türkiye’de daha uzun yıllar çocuklara örnek gösterilen bir şahsiyet olarak kalacağını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Ali, Boks Tarihi, Sözlü Tarih, Türkiye, Hatıralar

Abstract

Muhammad Ali was born in Kentucky, in the United States. Since Clay grows up in a region where most of the black people live, he began to suffer racism from a young age. He started to boxing age at 12 and he became 3 times World Heavyweight Boxing Champion until 1980. In 2016, he was died because of Parkinson disease.

Muhammad Ali was followed intensely in Turkey after he became a Muslim. For many years his matches have been followed by Turks and his struggles inspired them. Until present, however, no studies have been done to investigate the meaning and significance of Muhammad Ali for the Turkish people. Because of this reason, in order to reveal the meaning and significance of Muhammad Ali for the Turks, people' testimonies who have watched his matches between 1970-1980 were utilized. Since this study is to aim to reveal memories of people that watched Muhammad Ali's matches between 1970 and 1980, a biographical oral history study was carried out. The study's data sources are oral history interviews and literature sources. The source persons were selected according to criterion sample method, one of the purposive sampling methods. The data were evaluated by using descriptive analysis.

This study's results show that Muhammad Ali's matches were intensively watched in Turkey because he is a Muslim, also he struggled injustices and segregation against black people, refuse to go to Vietnam War and being sensitive to social problems. Based on these results, it is possible to conclude that Muhammad Ali will remain an example of children for many more years in Turkey.

Keywords: Muhammad Ali, History of Boxing, Oral History, Turkey, Memories, The Greatest

GİRİŞ

Muhammed Ali'nin Doğumu ve Çocukluğu

Cassius Marcellus Clay Jr., Amerika Birleşik Devletleri'nin Kentucky Eyaletinin Louisville şehrinde 17 Ocak 1942 tarihinde dünyaya gelmiştir. Clay'in babası ressam, annesi ise ev hanımıydı. Clay ailesi, Louisville şehrinde Afro-Amerikan olarak adlandırılan ağırlıklı olarak siyahilerin bulunduğu bir bölgede yaşıyordu. Bu bölgedeki uygulamalar oldukça ayrımcıydı. Çünkü siyahiler, yalnızca "renkli" olarak adlandırılan su çeşmeleri ve tuvaletleri kullanabiliyordu. Ayrıca şehirdeki sadece bazı okul, tiyatro ve parklar, bu insanlara hizmet veriyordu (Golus, 2006). Siyahilere uygulanan bu sistematik ırkçılığın gölgesinde büyüyen Clay'in çocukluğu oldukça sorunlu geçmiştir. İlerleyen yıllarda ten renginden dolayı lisede de sıkıntılar yaşamıştır. Ancak 1955 yılında beyazlar tarafından öldürülen 14 yaşındaki siyahi genç Emmett Till'in katillerinin istenen cezaya çaptırılmaması (Hauser, 2012) ve bunun sonucunda yaşanan olaylar, Clay'i ırkçılık konusunda daha da hassaslaştırmıştır.

Marcellus Clay'in hayatını değiştirecek ve onu dünyaca ünlü bir isim haline getirecek boksörlük kariyerinin başlangıcının ilginç bir hikâyesi vardır. Clay ve arkadaşları, bir gün bisikletleriyle Louisville sokaklarında dolaşırken aniden bastıran yağmurdan kurtulmak için konser ve konferans salonu olarak kullanılan bir mekâna sığınmışlardır. Yağmur dinince eve gitmek için bisikletlerine hareket ettiklerinde Clay, bisikletinin çalındığını fark etmiştir. Sinirli bir şekilde bisikletini ararken, yoldan geçen birisi onu polise yönlendirmiştir (Rummel&Blakely, 2005). Gözyaşları içinde Columbia Gym adlı spor merkezinin önünde duran polis memuru Joe Elsbey Martin'e gelmiştir. Aynı zamanda Columbia Gym'de bulunan bir jimnastik salonunu yöneten Martin'le Clay arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

Martin: "Adın nedir?"

Clay, "Cassius Clay"cevabını verdikten sonra kızgınlıkla "Bisikletimi çalanı bulursam kırbaçlayacağım." demiştir. Martin de ona "Kavga etmeden önce kavga etmeyi öğrensen iyi edersin."(NY Times, 17 Eylül 1996) demiştir. Ardından Martin'in salonunu gezen ve atmosferden etkilenen Clay, aynı zamanda ilk boks hocası olan Martin'e söz vermiştir (Louisvilleky, 2017). Böylece boks salonuna kaydolmuş ve Clay'in amatör boks hayatı başlamıştır.

Efsanenin Doğuşu

12 yaşında boks eğitimlerinde başlayan Clay, ilk önemli sınavında, Tomorrow's Champion (Yarının Şampiyonu) adlı boks programında kendi gibi amatör olan Ronnie O'Keefe'yle mücadele etmiştir. Clay, boks eğitimine henüz 6 hafta öncesinde başlamasına rağmen bu maçı kazanmayı başarmıştır. Bu maçtan sonra "Tüm zamanların en iyisi olacağım."diyerek kendine ne kadar güvendiğini henüz o yıllarda ilan etmiştir. İlerleyen zamanlarda Clay, boks eğitimlerinde ne kadar yetenekli olduğunu hocalarına gösteriyor, eğitimlere daha da yoğunlaşıyor ve çok çalışıyordu. Bu emekler, 2 yıl sonra, 14 yaşındayken meyvesini vermiştir. Clay, amatör boksun en büyük unvanı olanGolden Gloves'ı kazanmıştır (Edmonds, 2006). Bu arada Clay, okumaya düşkün bir çocuk olmasına rağmen öğrenme güçlüğü çekmiş ve bu yüzden boksa ağırlık vermiştir.1958 yılında Chicago'da, Altın Eldiven Şampiyonası'nda amatör şampiyonu Tony Madigan'la yaptığı müsabakayı kazanmıştır (Eig, 2017). Ardından 1960 Şampiyonları Turnuvası'nı da kazanmış ve İkinci Ulusal Altın Eldiven Turnuvası için New York'a gitmiştir. Burada da başarılı olan Clay, turnuvanın "seçkin boksörü"seçilmiştir.

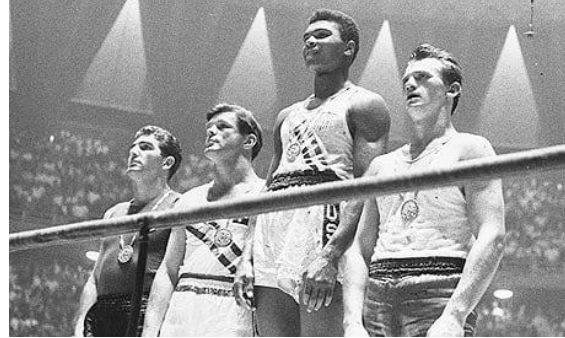
Diğer yandan Clay'in okul hayatı boks kariyeri gibi gitmese de 1960 yılının haziran ayında liseden mezun olmuştur. Amatör boks hayatında ringe çıktığı 108 maçın 100'ünü kazanmayı başaran Clay, 1960 yılında Roma Olimpiyatları'nda ülkesini temsil etmesi için denenmiş ve Amerikan Ordu Şampiyonu Allen Hudson'u yenerek Roma'ya gitmeye hak hakkı kazanmıştır (Golus, 2006). Ancak Clay'in Roma'ya gidişi kolay olmamıştır. Çünkü Clay'de uçak korkusu olduğu ortaya çıkmış ve bu yüzden Roma'ya gitmemeyi ciddi ciddi düşünmüştür. O zamanlarda yakın çevresine "Roma'ya deniz yoluyla gidilebilir mi?" diye soran Clay, Roma'ya trenle gidilip gidilemeyeceğini bile araştırmıştır. Mümkün olmadığını öğrendiğinde, Olimpiyat Oyunları olmadan da hayatına devam edebileceğini düşünen Clay'i seyahat etmeye ikna etmek için Joe Martin araya girmiştir. Martin, Clay'in 12 yaşında bisikleti çalındığında, ona bisikletini çalan hırsızla gerçekten başa çıkmak istiyorsa, ilk önce nasıl savaşılabileceğini öğrenmesi gerektiğini söyleyen polis ve ilk boks antrenörü olan kişidir. Buluşmada

uçmaktan korktuğunu söyleyen Clay'e hocası Martin: *"Büyük bir savaşçı olma fırsatını kaybedeceksin."* demiştir. Bir tekne almayı da düşünen Clay'i alarak Louisville'deki Central Park'a götüren Martin, ona iki ya da üç saat süren uzun bir konuşma yapmış ve onu sakinleştirmeyi başarmıştır. Sonunda Clay, Roma'ya gitmeye karar vermiştir.

Hocası tarafından ikna edilen Clay, uçağa binmeden bazı hazırlıklar yapmıştır. Ayrılmadan önce ordu fazlası ürünler satan bir dükkândan paraşüt satın almıştır. Joe Martin'in oğlu Joe Jr, nihayet uçak yolculuğuna başlayan Clay'in sert bir uçuş sırasında sırtındaki paraşütle koridorda dua ettiğini söylemiştir (The Guardian, 7 Mart 2012).

Uzun bir ikna sürecinden sonra bittiği uçakla Roma'ya ulaşan Clay, 5 Eylül 1960 tarihinde Roma Olimpiyat madalyası kazanmak için ringe çıktığında rakibi Polonyalı Zbigniew Pietrzykowski'ydi. Rakibi, Clay'e göre oldukça deneyimliydi çünkü 200 maça çıkmış ve üç kez de Avrupa Şampiyonluğu'na ulaşmıştı. Ancak Clay, ilk iki rauntta rakibi karşısında zorlansa da sonrasında toparlanmış ve rakibini yenerek 18 yaşında altın madalyayı kazanmıştır (Eig, 2017).

Fotoğraf 1: Roma Olimpiyatları Madalya Töreni

Sağdan sola: İtalyan Giulio Saraudi ve Avustralyalı Anthony Madigan (her ikisi de bronz madalya), Muhammed Ali ve en son solda Zbigniew Pietrzykowski.

Kaynak: The Guardian, 7 Mart 2012.

Bu galibiyet, Amerika için de büyük bir zafer olmuştur. Çünkü SSCB, 1960 Olimpiyatları'nda Amerika'dan daha fazla altın madalya toplamıştır (Gorus, 2006). Ancak Olimpiyat şampiyonu, Roma'dan döndükten sonra memleketi olan Louisville'de, bir ırmağın kıyısında bulunan bir restorana girmek istemiştir. Kapıda kendisini durduran görevli *"Zenciler giremez."* demiştir. Buna sinirlenen Clay, madalyasını suya atmıştır (Eurosport Türkiye, 2016).

Bu olay, Muhammed Ali'nin ırkçılıkla mücadelesinde bir milat olmuş, hayatında bu aşamadan sonra çok şey değişmiştir.

Roma Olimpiyatları'ndan Sonra Muhammed Ali'nin Hayatındaki Değişimler

Cassius Marcellus Clay, Roma Olimpiyatları'ndan sonra çıktığı 19 maçı da kazanmıştır. 1964 yılında Sony Linston'ı yenerek Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu olmuştur (Sarı, 2016). Clay, bu maçtan önce CIA ve FBI tarafından izlenen Malcolm X'i kampa davet etmiştir. Bu durum, maçın oynanmasını tehlikeye soksa da Malcolm X'in maçın oynanacağı zamana kadar ön saflarda yer almamasıyla önlenmiştir (Başaran, 2015). Clay'in Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu unvanını almasından sonra hayatında birçok değişim olmuştur. 22 yaşında ismini "*Muhammed Ali*" olarak değiştirmiş ve Müslüman olduğunu açıklamıştır (Hauser, 2017). Bu gelişmede onun Roma Olimpiyatları'ndan sonra bir restorana ten renginden dolayı alınmaması, bunun sonucunda madalyasını nehre atması ve Malcolm X'le tanışması gibi durumlar etkili olmuştur. Yeni isminden sonra 1964-1967 arasında 9 maça çıkan Muhammed Ali, bu maçların hepsini kazanmıştır. 1967 yılında Amerikan Ordusu, Vietnam Savaşı için onu askere çağırmıştır (Sarı, 2016). Fakato: "*Vietkonglar (Kuzey Vietnam) bana hiçbir kötülük yapmadılar ki ben onlarla savaşıyım.*" (Sessiz Tarih, 2017) diyerek gitmeyi reddetmiştir. Ardından 1967'de, ülkesinde "hain" ilan edilen Muhammed Ali'nin profesyonel boks lisansı ve pasaportu iptal edilerek 5 yıl hapse ve 10 bin dolar para cezasına çaptırılmıştır. Ancak Muhammed Ali, 1968'de Amerika'nın Los Angeles şehrinde Vietnam Savaşı aleyhine konuşmaya devam etmiştir (Başaran, 2015). Büyük sıkıntılar çektiği ve neredeyse boks hayatının bitmek üzere olduğu bir dönemde, bu cezayı temyize götürün Muhammed Ali, davayı kazanarak 1971 yılında boksa tekrar dönmüştür. Ancak bu dönemde sadece 2 maç yaparak Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonluğu için Joe Frazier'ın karşısına çıkmıştır. 15 raunt süren maçı, oy birliğiyle kaybetmiştir (Hauser, 2017). Bu maç, Muhammed Ali'nin profesyonel boks hayatında kaybettiği ilk maç olmuştur.

Muhammed Ali, ilk yenilgisinin ardından NABF (Kuzey Amerika Boks Federasyonu) Ağır Sıklet Boks Şampiyonası'nda Jimmy Ellis ile karşılaşmış ve rakibini mağlup etmiştir (Riccella, 1991). Ardından oynadığı 9 maçı da kazanmış ve NABF unvanını korumuştur. 31 Mart 1973 tarihinde Ken Norton'la mücadele eden Muhammed Ali, hakem kararıyla yenilerek unvanını kaybetmiştir. Ancak bu maçtan altı ay sonra Ken Norton'la tekrar karşılaşmış ve hakem kararıyla maçı kazanarak unvanını geri almıştır. Muhammed Ali bu unvanının yanında Dünya Ağır Sıklet Boks

Şampiyonluğuna tekrar ulaşmak istiyordu. Bu amaçla ilk önce Rudi Lubbers'ı, ardından Joe Frazier'ı yenip Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonluğu için George Foreman'la mücadele etmek için hazırlanmaya başlamıştır. Foreman'ın sakatlığı nedeniyle maç, açıklandığı tarihten bir ay sonra ve sürpriz bir şekilde Afrika'da Zaire'de (bugün Demokratik Kongo Cumhuriyeti) yapılmıştır (Schulman, 2005). 30 Ekim 1974 günü iki boksörün ringe çıktığı mücadelenin ilk yedi raundunda Foreman, Muhammed Ali'ye üstünlük sağlasa da Muhammed Ali, 8. raunttan sonra Foreman'ı nakavt ederek ikinci kez Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu olmuştur (Healy, 2005). Muhammed Ali bu maçtan sonra üç maça daha çıkmış ve unvanını korumuştur. 1 Ekim 1975'de oynadığı dönemin en güçlü boksörlerinden Frazier ile "*Thrilla in Manila*" adı verilen maçı, 14 rauntta rakibini nakavt ederek kazanmıştır (BBC, 2017). Bu maç, aynı zamanda Frazier ile yaptığı üçüncü ve son maç olmuştur (Sarı, 2016).

Diğer yandan Muhammed Ali, daha önce iki kez karşılaşmış hakem kararlarıyla bir kez yenip, bir kez de yenildiği Ken Norton ile 28 Eylül 1976 tarihinde yeniden karşılaşmıştır. Muhammed Ali, 709 yumruk atıp 199 yumruk yediği karşılaşmayı yine hakem kararıyla kazanmıştır (CNNTÜRK, 2016). Muhammed Ali, bu maçtan iki gün sonra İstanbul'a gelmiştir. Çünkü dönemin Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan tarafından Ankara'da ağırlanan Muhammed Ali'nin bağlı olduğu İslami hareketin lideri Wallace Muhammed, ondan İstanbul'a gelmesini istemiştir. Onun talebini geri çevirmeyen ünlü boksör, 1 Ekim 1976'da Türkiye'ye geldiğinde mahşeri bir kalabalıkla karşılanmıştır.

Fotoğraf 2. Muhammed Ali Atatürk Havaalanı'nda

Kaynak: CNNTÜRK, 2016

Gittiği her yerde büyük ilgiyle karşılanan Muhammed Ali, Sultanahmet'te namaz kılmış, Türkiye'nin önde gelen bazı sporcularıyla tanışmıştır. Dönemin Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, bu geziden 3 yıl sonra doğan oğluna Muhammed Ali Fatih adını vermiştir.

1978'de Leon Spinks'le oynadığı maçı kaybetmiş ve unvanını bu boksöre kaptırmıştır. Bu durum, boks çevreleri tarafından ünlü boksörün yaşlandığı ve boks hayatının bittiği yönünde yorumlara neden olmuştur. Muhammed Ali, bu eleştirilerin haksız olduğunu göstermek için Leon Spinks'den rövanş istemiştir. 15 Eylül 1978'de taraflar tekrar karşılaşmış ve efsane boksör, rövanşı almıştır. Bu sonuçla birlikte Muhammed Ali, üçüncü kez Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu olmuştur (Ezra, 2009). 1979'da boks hayatını sonlandırdığını açıklamıştır. Ancak 1980 yılında boksa tekrar dönen Muhammed Ali, bu dönüşten sonra oynadığı iki maçı da kaybetmiştir (Sarı, 2016). Bu da boks kariyerinin doğal olarak sonu olmuştur. İki yıl sonra 1982 yılında, Muhammed Ali'ye Parkinson Hastalığı teşhisi konulmuştur. Kariyerinde yalnızca 5 maç kaybeden Muhammed Ali, Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu unvanını 3 kez kazanan ilk boksördür. Ayrıca bu unvanını 19 kez korumayı başarmış bir sporcudur (Hauser, 2017).

Muhammed Ali'nin Boks Bırakması ve Sonraki Yaşamı

Muhammed Ali'nin emeklilik dönemi, daha çok yakalandığı hastalığın tedavisiyle geçmiştir. Çünkü bu dönemden itibaren fiziksel olarak bir

çöküşe geçmiştir. Bu sorun dışında geri kalan zamanda dünya barışı, yoksul insanlara yardım ve dini işler gibi sosyal konularla ilgilenmiştir. Muhammed Ali, aynı zamanda Lübnan ve Irak gibi bölgelerde barış elçiliği yapmıştır. Özellikle o dönem Irak Devlet Başkanı Saddam'la görüşerek 15 Amerikalı rehlin askerinin kurtarılmasında önemli bir rol oynamıştır (NY Post, 2015). Ayrıca bazı üniversitelere ve Küba'daki hastanelere de bağışlarda bulunmuştur.

1996 yılında ise Atlanta'da yapılan Yaz Olimpiyatları'nda Amerika'yı temsilen meşaleyi yakmıştır (Hauser, 2017). Bu olimpiyatta 1960 yılında nehre attığı madalyasını, dönemin Amerikan başkanı Bill Clinton yeniden boynuna takmıştır (Eurosport Türkiye, 2016). Bu olimpiyat, Muhammed Ali'nin tanınırlığını ve ona olan rağbeti arttırmıştır. Çünkü olimpiyatın baş aktörü Muhammed Ali olmuştur. Ayrıca Muhammed Ali, Birleşmiş Milletler'in başta uyuşturucu, insan hakları ve yoksulluk olmak üzere birçok sosyal projesinde yer alarak Asya ve Afrika ülkelerine bu konularda yardımcı olmaya çalışmıştır. Zaten 130'dan fazla gezi yaparak bu konulardaki duyarlılığını fazlasıyla göstermiştir (Rummel&Blakely, 2005). Ayrıca Muhammed Ali, 1998 yılında Birleşmiş Milletler'in Barış Elçisi olmuştur (Owens, 2011). 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen ikiz kuleler saldırısıyla ilgilide açıklamalarda bulunan Muhammed Ali, İslam dininin terörü ve insanları öldürmeyi teşvik etmediğini ve insanların böyle düşünmemesi için mücadele edeceğini söylemiştir (Rummel&Blakely, 2005).

2005 yılına gelindiğinde kendi adını taşıyan bir kültür merkezi ve müze olarak kullanılacak Muhammed Ali Center'ın açılışında bulunmuştur. Bu açılışta konuşan Muhammed Ali, insanlara birbirlerine karşı saygılı olmaları konusunda çağrıda bulunmuştur (Owens, 2011). Aynı yıl, Amerika'nın en itibarlı ödülllerinden biri olan Başkanlık Özgürlük Madalyası'na (Presidential Medal of Freedom) layık görülmüştür (Hauser, 2017). 2014 yılında hayatını konu alan *I Am Ali* adlı belgesel filmi çekilmiştir (IMDB, 2014). Parkinson Hastalığı olmak üzere birçok sağlık sorunuyla mücadele eden efsane boksör, bu hastalık nedeniyle 5 Haziran 2016 tarihinde 74 yaşında vefat etmiştir (BBC, 2016).

Ardından en başta rakipleri George Foreman ve Joe Frazier olmak üzere milyonlarca insan ağlamıştır. Muhammed Ali'nin en güçlü rakiplerinden Foreman, Muhammed Ali'yi ölümünden sonra şöyle tanımlamıştır: "*Muhammed Ali, bokstan ötesinde bir karakterdi.*" (CBSNews, 2016). Cenazesine dünyanın her yerinden birçok ünlü isim katılmıştır. Katılanlar arasında,

Amerika Birleşik Devletleri'nin eski başkanlarından Bill Clinton, dönemin başkan adaylarından olan eşi Hillary Clinton ve ünlü oyuncu Will Smith gibi isimler yer almıştır. Bill Clinton yaptığı konuşmasında "*Muhammed Ali, kendi hikayesini çok genç yaşta yazmaya karar verdi.*"(Telegraph, 2016) diyerek onun mükemmel kariyerinden örnekler vermiştir. Türkiye'den ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, cenaze törenine kurmaylarıyla birlikte katılarak Muhammed Ali'yi son yolculuğuna uğurlamıştır. Ayrıca Muhammed Ali için bir makale kaleme almıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, makalesinde samimi bir Müslüman ve barış insanı olan Muhammed Ali'nin pek çokları gibi İslam'ın ve şiddetin sorumsuzca ilişkilendirilmesinden rahatsız olduğuna dikkat çekmiştir (Milliyet, 9 Haziran 2016).

Muhammed Ali'nin Türk İnsanı İçin Önemi ve Anlamı

Muhammed Ali, Türkiye'de 1960'lı yıllarda boksa özel ilgisi olan kişiler tarafından özellikle 1960 Roma Olimpiyatları'ndan sonra yakından takip edilmiştir. Ancak 1964 yılında "Muhammed Ali" adını alarak Müslüman olmasından sonra artık Türkiye'nin bir sporcusu gibi algılanmaya başlanmıştır. Müslüman olmasının yanında 1960'lı yıllarda Amerika'nın Vietnam'ı işgali konusunda oluşan tepkiler ve Muhammed Ali'nin Vietnam'a gitmeyi reddetmesiyle birlikte sempati daha da artmıştır. Bunlara ek olarak karizması, siyah insanların haklarını savunması, İslam Ulusu (Nation of Islam) lideri Elijah Muhammed ve Malcolm X gibi Amerikalı Müslümanların önde gelen isimleri ve Martin Luther King ile olan yakın ilişkileri, onu Türkiye'de simge bir isim haline getirmiştir. Bütün bunlara, bir de bokstaki yenilmez kariyeri eklenince, Muhammed Ali maçlarını sunan ünlü spiker Orhan Ayhan'ın deyimiyle (Sabah, 18 Mart 2002) Muhammed Ali, özellikle 1970'lerde Türkiye'nin boksörü gibi olmuştur.

Muhammed Ali'nin Türkiye'nin boksörü gibi algılanması ve sahiplenilmesinde yalnızca Müslüman olması, Vietnam'a gitmeyi reddetmesi, siyahi hakları temsilcisi olması etkili olmamıştır. Ayrıca 1970'lerin Türkiye'sinde siyasi, ekonomik ve sosyal problemlerin yarattığı gerginliklerin yanı sıra uluslararası spor platformunda kazanılan başarı sayısı da azdı. Bu özlem, Muhammed Ali'nin yukarıda bahsedilen özelliklerinden dolayı ona yansıtılmıştır. Çünkü: "*O yıllarda spor alanında kahramana susamıştık. Müslüman bir boksörün başarısı büyük ilgi uyandırdı.*" (Orhan Ayhan, Sabah, 18 Mart 2002). Akif Emre'ye göre ise: "*Ona Müslümanların sevgisini kazandıran da Müslüman olarak muhalif duruşu idi.*" (Emre, 2016) Böylece susadığı kahramana ve muhalife kavuşan insanlar,

Muhammed Ali'nin maçlarını sıkı bir şekilde takip etmiş, çocuklarına onun ismini vermiş ve uzun yıllar onu örnek göstermiştir.

Muhammed Ali'nin Türkiye'de sevilmesinde ve bu denli kabullenilmesinde, onun bokstan sonra sürdürdüğü tutarlı hayatı da etkili olmuştur. O, ölümüne kadar bir barış elçisi, Müslüman ve siyahi hakları temsilcisi olarak çalışmıştır. Nitekim 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen İkiz Kuleler Saldırısı'yla ilgili de açıklamalarda bulunan Muhammed Ali, İslam dininin terörü ve insanları öldürmeyi teşvik etmediğini ve insanların böyle düşünmemesi için mücadele edeceğini söylemiştir (Rummel&Blakely, 2005). Bütün özellikleri birlikte düşünüldüğünde, Muhammed Ali'nin Türk insanı için anlamı ve ölümünün Türkiye'de neden büyük yankı uyandırdığını anlamak mümkündür.

Muhammed Ali, Türkiye'de bu denli sevilmesine ve birçok kişi zaman zaman onun maçlarıyla ilgili anılarından bahsetmesine rağmen bu zamana kadar sistematik bir çalışmayla Muhammed Ali'nin Türk insanı için anlamı ve önemi araştırılmamıştır. Bu eksiklikten hareketle Muhammed Ali'nin Türk insanı için anlamı ve önemini ortaya çıkarmak için 1970-1980 arasında onun maçlarını izlemiş kişilerin tanıklıklarına başvurulmuştur. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Türk insanının Muhammed Ali'nin maçlarını izleme motivasyonları nelerdir?
- 2) Türk insanı, Muhammed Ali'nin maçlarını hangi duygular içerisinde izlemiştir?
- 3) Türk insanı, Muhammed Ali'nin verdiği hangi mücadeleleri bilmektedir?
- 4) Türk insanı, Muhammed Ali'nin ölümünü nasıl karşılamıştır?
- 5) Muhammed Ali, insanlar üzerinde nasıl izler bırakmıştır?

Yöntem

Çalışma, sözlü tarih yöntemiyle yapılmıştır. Sözlü tarih, tarihi olaylara tanıklık etmiş insanların anılarını kaydederek tarihsel veriler üretir. Bu kapsamda sözlü tarih çalışmaları; otobiyografik, biyografik ve konu ya da olay temalı sözlü tarih projeleri olmak üzere üç şekilde yürütülmektedir. Bu çalışma, 1970-1980 yılları arasında Muhammed Ali'nin maçlarını izleyen insanların anıları üzerinden Muhammed Ali'nin Türk insanı için anlamı ve önemini ortaya çıkarmayı amaçladığı için biyografik sözlü tarih çalışması yürütülmüştür. Çünkü biyografik sözlü tarih çalışmalarında kaynak kişi, tarihte özel bir zaman ya da kişi hakkında neler bildiğini anlatır, kendisi

hakkında çok fazla bilgi vermez. Amerikan başkanları Hoover, Roosevelt, Truman, Eisenhower, Kennedy, Johnson ve Nixon hakkında yapılan sözlü tarih çalışmaları, bu türün önemli örnekleridir (Hoyle, 1972). Türkiye’de ise Deniz’in (2013)“*Fato Paşa*”, Bal’ın (2015)“*Araplı Kaçakları ve Kaçak Hacı*” ile Erzene, Aydınoglu ve Yalçın’ın (2015) “*İzmir’in Kadın Siyasetçileri*” adlı çalışmaları, bu türün örnekleri arasındadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplamak için dokümanlar ve sözlü tarih görüşmelerinden yararlanılmıştır. Veriler, üç aşamada toplanmıştır. Öncelikle geçmiş araştırmasında Muhammed Ali hakkında geniş bilgi sahibi olmak ve sözlü tarih görüşme sorularını hazırlamak için (Shumway&Hartley, 1973) onunla ilgili yayınlar taranmış, incelenmiş ve görüşme sorularına karar verilmiştir. Ardından yapılan sözlü tarih görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin verilerini kullanmak ve yayınlamak için (Moss, 1974) kaynak kişilere feragat formu imzalatılmış ya da ses kaydıyla izinleri alınmıştır. Ardından kaynak kişilerin verdiği bilgiler, literatürde Muhammed Ali’yle ilgili var olan kaynaklarla karşılaştırılmıştır.

Kaynak Kişiler

Çalışmanın kaynak kişilerini, 1970-1980 yılları arasında Muhammed Ali’nin maçlarını televizyondan izlemiş 13 kişi oluşturmuştur. Yaşları 43-70 arasında değişen ve tamamı erkeklerden oluşan kaynak kişilerden; 10’u Uşak’ta, 2’si İzmir’de ve 1’i Adana’da ikamet etmektedir. Kaynak kişiler arasında gazeteci, doktor, esnaf, emekli öğretmen ve inşaat mühendisi gibi çeşitli meslekler ve toplumun farklı kesimlerinden insanlar yer almıştır. Kaynak kişiler, amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemine göre seçilmiştir. Ölçüt örnekleme, daha önceden belirlenmiş bazı önemli ölçütleri karşılayan tüm durumları açıklamak için kullanılır (Patton, 2014). Bu özellikten yola çıkarak Muhammed Ali’nin maçlarını izleyenlerin anılarını ortaya çıkarmak için 1970-1980 yılları arasında Muhammed Ali’nin maçlarını izlemiş olmak ölçüt olarak belirlenmiştir. Bu ölçüte uyan kişilerle sözlü tarih görüşmeleri yürütülmüştür.

Öte yandan sözlü tarih çalışmalarında kaynak kişilere kimliklerini açıklamama ve özelini koruma seçenekleri sunulur. Bunun için görüşmeler öncesinde izin istenir (Janovicek, 2015). Bu kapsamda görüşmeler öncesinde kaynak kişilerden yayınlamak için izin istenmiştir. Bunun yanında gerçek isimlerinin yayınlanmasını istemedikleri için çalışmada takma isimler kullanılmıştır. Çünkü sözlü tarih çalışmalarında kaynak kişiler, isimlerinin

açıklanmasını istemediğinde anonim isimler tercih edilir (MacKay, Quinlan & Sommer, 2013).

Verilerin Analizi

Sözlü kanıtlardan –başka kaynaklarla birlikte ya da tek başına- yararlanarak bir ürün ortaya koymak ya da kitap yazmak, herhangi bir tarihsel metni yazmaktan daha fazla beceri gerektirmeyen bir süreçtir. Sözlü kanıt da diğer malzemeler gibi değerlendirilir, sayılır, karşılaştırılır ya da alıntı olarak kullanılabilir (Thompson, 1999). Bu çalışmada hem sözlü kanıtlar hem de ikincil kaynaklar, veri analizinde kullanılmıştır. Ayrıca veriler, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bilindiği gibi betimsel analiz yapılırken, öncelikle bir çerçeve belirlenir, ardından tematik çerçeveye göre bulgular işlenir, tanımlanır ve en sonunda yorumlanır. Bu sayede ulaşılan veriler, düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulur (Şimşek ve Yıldırım, 2008). Bu süreçler takip edilerek veriler, okunmuş ve sistematik bir düzene göre yorumlanmıştır.

Güvenirliliği ve geçerliliği sağlamak için hem sözlü tarih görüşme kayıtları hem de Muhammed Ali hakkında ulaşılan ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Çünkü bir araştırmacının kullandığı veri türünün çeşitliliği ve o veriler arasında kurduğu bağlantıları değerlendirmesi, araştırmasının geçerliliğini yükseltir (Neuman, 2006). Ayrıca literatürde önerildiği gibi (Shopes, 1984), görüşmeler öncesinde Muhammed Ali, diğer kaynaklardan geniş bir şekilde araştırılmış ve daha sonra görüşme sorularının odağı belirlenmiştir. Bunlara ek olarak kaynak kişilerin anlattıklarıyla literatürdeki bilgilerin tutarlılığı kontrol edilmiştir. Kaynak kişilerin, maçlara dair anıları dışında, Muhammed Ali ile ilgili bildiklerinin doğru olup olmadığı kontrol edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde sözlü tarih görüşmelerinin analizlerinden elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Analizler neticesinde elde edilen bulgular, *Muhammed Ali'nin Maçlarını İzleme Motivasyonları*, *Maçların İzlendiği Saatler ve Yerler*, *Muhammed Ali'nin Maçlarını İzlerken Hissedilen Duygular*, *Muhammed Ali'nin Verdiği Mücadeleler*, *Muhammed Ali'nin Vefatına İlişkin Tepkiler* ve *Muhammed Ali'nin Bıraktığı İzlergibi* başlıklar altında incelenmiştir.

Muhammed Ali Maçlarını İzleme Motivasyonları

Muhammed Ali'nin maçları, boksa yeniden döndüğü 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'de yoğun bir şekilde takip edilmeye başlanmıştır. Bu ilginin ve teveccühün gerekçeleri, yapılan görüşmelerde ilk ele alınan konulardan biri olmuştur. Kaynak kişiler (9), Muhammed Ali'yi en çok Müslüman

olduğu için izlediklerini, sevdiklerini ve desteklediklerini dile getirmişlerdir. Örneğin; emekli öğretmen Sabri Bey, *“Müslüman boksör ya, hiç kaçırmazdık maçlarını.”* diyerek Muhammed Ali'nin kendisi için anlamını açıklarken; Ali Bey, Clay'in *“Muhammed Ali”* ismini almasıyla kendileri için değişen manasına *“Onun Müslüman olması da ayrıca bize bir şey verdi. Yani ne diyelim, bu ülkenin Müslüman olması nedeniyle az da olsa bir onur verdi diyelim.”* diyerek vurgu yapmıştır. Bu örneklerin dışında diğer bazı kaynak kişiler de Muhammed Ali'nin anlamının Müslüman olmasıyla doğrudan ilişkili olduğunu söylemiştir:

“Muhammed Ali Müslüman olduktan sonra biz onun boks maçlarını izlemeye başladık.” (Rıza Bey)

“Muhammed Ali'nin en büyük özelliğinden birisi, Müslüman oluşu çok ilgimi çekti...” (Hakan Bey)

“Türkiye'de Müslüman olmasından dolayı halk arasında bir popülerliği vardı. Bizim <Muhammed Ali> deniyordu.”(Nurettin Bey)

Muhammed Ali, alıntılarda değinildiği gibi, özellikle Müslüman olduktan sonra Türkiye'de oldukça popüler olmuş ve halk arasında *“Bizim Muhammed Ali”* şeklinde anılmaya başlamıştır. Yani, Muhammed Ali'ye gösterilen ilgi, beslenen sevgi ve verilen destek, onun en çok Müslüman olmasıyla ilgili olmuştur.

Diğer yandan Muhammed Ali'nin Müslüman oluşunun yanında haksızlıklara karşı olması, Vietnam Savaşı'na gitmeyi reddetmesi, siyah insanlara yönelik ırkçılığa karşı çıkması ve sosyal sorunlara duyarlı olması gibi gerekçelerle maçlarının takip edildiği tespit edilmiştir. Bu gerekçeleri de sırayla açıklamakta fayda vardır. İlk olarak kaynak kişilerin Muhammed Ali konusunda ön plana çıkardığı en önemli özelliklerinden birisi, onun haksızlıklara karşı dik duruşu olmuştur. Erdem Bey, onun mücadele yöntemini şu şekilde açıklamaktadır:

Asi biri, yani haksızlık olduğunda, Muhammed Ali orda. Birine haksızlık yapıldığında, Muhammed Ali orda. Aklına yatmayan bir şey olduğunda, Muhammed Ali onun karşısında. Öyle bir intiba vardı insanlarda. Yani Muhammed Ali'yi idealleştiren, idol haline getiren şey oydu.

Erdem Bey, Muhammed Ali'yi, onun maçlarını takip ettiği dönemde haksızlıklara karşı duran bir simge olarak hatırlamaktadır. Onun bu

davranışları, insanların duygularına tercüman olmuş, buda ona olan sempatiyi artırmıştır. Ayrıca onun haksızlık karşısındaki duruşu, yalnızca kişilerin değil, ailelerin de sembolü haline gelmesini sağlamıştır. Bunu Bedri Bey'in şu ifadelerinden anlamak mümkündür:

...Bizim gözümüzde çok büyük bir idol yani. İnanılmaz bir şey... Ailenizden, işte böyle birisi var. İster istemez biz de kendimizi onun bir parçası gibi görüyor, aile öyle görüyor. Yani ailemiz öyle görüyor yoksa biz çocuk aklımızla Muhammed Ali'yi bilmeyiz. Ama işte, böyle bir boksör var ve belki işte Müslümanların, ezilmişlerin, insanların hakkını temsil ediyormuş şeyi var kafamızda. Yani onları yenebilecek bir güç gibi görüyoruz. Zihnimizde, dünyamızda öyle bir şey onlara kafa tutan ve onları yenebilen, yenilmez birisi, inanılmaz birisi olarak görüyoruz, müthiş hayranıyız, onun sözlerini ezberliyoruz neydi, <kelebek gibi uçarım arı gibi sokarım>...

Bedri Bey'in ailesinin Muhammed Ali hayranlığı, onun henüz çocukluk döneminde -Muhammed Ali'nin kim olduğunu bilmesede de- Amerika'da hem Müslüman hem karşısına çıkan her rakibi yenen dev bir sporcu imajı hem de haksızlık karşısındaki tavırları, onu adeta bir hak savaşçısı gibi görmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu etki, zaman içinde devam etmiş ve onu sıkı bir Muhammed Ali takipçisi yapmıştır. Ayrıca Bedri Bey gibi Süleyman Bey de ailesinde ve akrabalarında gördüğü büyük Muhammed Ali hayranlığından nasıl etkilendiğini ve çevresindeki insanların onun maçlarını hangi motivasyonlarla izlediğini şu şekilde anlatmıştır:

...dediğim gibi, boksı bilmeyiz. Televizyon hayatımıza yeni girmiş... Herkes Muhammed Ali'yi destekliyor. Anneniz, babanız, abileriniz, teyzeleriniz, amcalarınız desteklediği için ister istemez sempati oluşuyor. İşte, Muhammed Ali kimmiş falan sorduğunuzda... Müslüman olduğu için aforoz edilmiş, haksızlığa uğramış, altın kemeri istenilmiş, bir mazlum havası olduğu için öyle hatırlarım çocuk aklımla.

Süleyman Bey, bu ifadelerinde insanlar için Muhammed Ali'nin mücadeleci kimliğinin yanında başka bir anlamına daha dikkat çekmektedir. Muhammed Ali, bir yandan Müslüman, güçlü ve yenilmez kimliği, haksızlık karşısındaki duruşuyla tanınırken; bir yandan da karşılaştığı haksızlıklar ve

maruz kaldığı muameleler nedeniyle de mazlum olarak anılmaktadır. Bu yönü de onun takip edilmesi, desteklenmesi ve sevilmesinde etkili olmuştur.

Öte yandan Muhammed Ali'nin Amerika'da kavgasını verdiği mücadeleler denilince akla ilk gelen, onun çok dirençli bir siyahi hakları aktivisti olmasıdır. Bu yönü, mücadelesi ve kararlılığıyla da Türkiye'de ilgi ve takdir görmüştür. Nitekim yapılan görüşmelerde kaynak kişiler, onun siyah insanlar adına sürdürdüğü mücadelelerin de kendileri için anlamlı ve önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir. Örnek olarak Ali Bey, onun siyahi hakları aktivistliğindeki rolünü şu şekilde açıklamıştır:

...Yani şöyle bir şey, her zaman için mevcut yönetime tepki göstermek bir mücadelenin başlangıcı. Irkçılık, ABD'de çok ileri boyutlarda. Hâlâ da bitmiş değil. Hâlâ devam ediyor bazı yerlerde. Buna orda mücadele vermek, onun üzerinde taşıdığı şampiyonluk, güç ve onun toplum tarafından özellikle kendi siyahi toplumu tarafından saygı görmesi, sevilmesi, onun mücadele etmesi için en önemli etkenlerden birisiydi ve bunu da çok güzel hayata geçirdi...

Muhammed Ali'nin, Amerika'da yaşanan ırkçılığın had safhada olduğu dönemlerde, parlak boks kariyerini riske ederek insan hakları mücadelesine destek vermesi, insanların takdirini kazanmıştır. Çünkü ırkçılık sorunu, Muhammed Ali'nin asi ruhlu bir insan olmasına neden olmuştur. Muhammed Ali'nin maçlarını sunan ünlü spiker Orhan Ayhan da efsane ismin ölümünden sonra verdiği bir röportajında: "*İsyankârdı çünkü ırkçılık mağduruydu.*" (Eurosport Türkiye, 2016) diyerek onun ırkçılıkla mücadelesinin geri planında neler olduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte onun haksız yere insan öldürmeyi reddederek Vietnam Savaşı'na gitmemesi de insanların takdirini kazanmasında etkili olmuştur. Çünkü onun Vietnam Savaşı'na gitmemesi, hem bir siyah olarak kimlik savaşını hem de bir haksızlık karşısında dik duruşunu temsil etmiştir.

Bu bölümde ulaşılan sonuçlar, Türkiye'de 1970-1980 yılları arasında Muhammed Ali maçlarının neden bu kadar ilgi gördüğünü gerekçeleriyle açıklamaktadır. Bu gerekçelerden yola çıkarak bazı yorumlar yapılabilir. Muhammed Ali, Müslüman olduktan sonra Türk insanının ilgisini çekmiştir. Bunun yanında onun haksızlıklar karşısındaki dik duruşunun yanında haksızlığa uğrayan bir mazlum olması ve siyahi hakları konusunda attığı cesaretli adımlar, onu Türkiye'de simge bir isim haline getirmiştir. Çünkü Muhammed Ali maçlarının unutulmaz spikeri Orhan

Ayhan'ın söylediği gibi: *"O yıllarda spor alanında kahramana susamıştık. Müslüman bir boksörün başarısı büyük ilgi uyandırdı."* (Sabah, 18 Mart 2002). Yani Muhammed Ali, bir Müslüman, bir dev ve yenilmez olarak Türk insanının sporda özlediği bir kahramandı ve ortaya çıkmasıyla insanlar onu yakından takip etmeye başladı. Onun verdiği mücadeleler de bu ilgiyi daha da üst seviyelere taşımıştır. Bu bölümde ulaşılan sonuçlar ve Orhan Ayhan'ın söyledikleri birleştirildiğinde, Muhammed Ali'nin maçlarının neden bu kadar çok izlendiği daha iyi anlaşılacaktır.

Muhammed Ali Maçlarının İzlendiği Saatler ve Yerler

Muhammed Ali'nin maçları, onun Müslüman olduğunu açıklamasından sonra büyük ilgi görmeye başladığı için Türkiye'de özellikle 1970-1980 yılları arasında yoğun bir şekilde takip edilmiştir. Ancak çalışmaya katılan bazı kişiler, onun 1960 Roma Olimpiyatları'ndaki başarısından da bahsetmiştir. Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki 7-8 saatlik zaman farkından dolayı Muhammed Ali maçları, Türkiye'de sabaha karşı (3-5 sularında) yayınlanıyordu. Buna rağmen Muhammed Ali'nin maçlarının olduğu günlerde insanlar, onun maçını izlemek için özel olarak uyanıyorlardı. Özellikle ev ahalisi, bu maçları tam kadro izliyordu. Kaynak kişilerden Bedri Bey, o günlerde yaşanan durumu şu şekilde tasvir etmiştir:

Muhammed Ali'nin maçları için gece 3.30-4.00'da kalkıyorduk. İşte 4'de mi 5'de mi ne yayınlanıyordu saat farkından dolayı. Zaten tek TV vardı TRT. Siyah-beyaz... 3.30. Sahura kalkar gibi, bütün aile kalkar ibadet gibi. Muhammed Ali, büyük bir şey bizim gözümüzde. Öyle tam takım, işte çaylar hazırlanır vs. İşte, kahvaltılıklar hazırlanır. Sahur gibi, ibadet gibi onu seyrederdik.

Bedri Bey, Muhammed Ali'nin maçlarını tıpkı Ramazan aylarında oruç tutmak için kalkılan sahur gecelerine benzetmiştir. Gerçekten de yapılan hazırlıklara bakıldığında benzetmenin yanlış olmadığını söylemek mümkündür. Bu örnek, Muhammed Ali maçlarının, o dönemde insanları sabaha karşı uyanmaya zorlayacak kadar önemsendiğini göstermektedir.

Öte yandan Muhammed Ali maçları, yalnızca ailelerin kendi evlerindeki televizyonlardan takip edilmiyordu. 1970'lerin Türkiye'sinde her evde televizyon olmadığı için insanlar, kimin evinde televizyon varsa oraya akın ediyorlardı. Televizyonu olmayanların maçları nasıl takip ettiğini Süleyman Bey, şu şekilde anlatmıştır:

Demin dediğim gibi, koca mahallede varlıklı olan amcalar, teyzeler birkaç evde vardı. Bütün mahalleli orda maç yapmaya, izlemeye gelirdi rahmetli Muhammed Ali'nin. O zaman Frazier, Foreman gibi, Kent Water rakipleri bu isimdeydi...Şöyle bir şey vardı. Sonra öğreniyoruz tabi. Türkiye ile Amerika arasındaki saat farkından dolayı, örneğin onların saatiyle 21'de yapılacak bir maç bizim gece 3-4 gibi. Gece 3-4'te maç izlemeye komşulara giderdik. Çok ilginç. Uykulu gözlerle uyur uyur... kimse de rahatsız olmazdı kalkar o teyzemiz.Ölenlere Allah rahmet eylesin, yaşayanlara uzun ömür versin. Çaylar, işte, bükmeler, katmerler... bay bayan hepimiz giderdik. Çekirdekler falan gecenin üçünde kapı çalıp maç izlerdik. O da uykulu gözlerle servis yapardı. Ya bu hiç unutamayacağım bi komşuluk, ne bileyim bambaşka bir şeydi yani bu. Gece 3'te ne işin var kardeşim, deli misin diyen olmazdı. <Buyurun> derdi, çay demlerdi, yiyecek hazırlardı. Ve evler de sinema salonu gibi olurdu. Vur Allah aşkına, vur Muhammed Ali, Allah yumruğuna zeval vermesin. Yani benim hiç unutamadığım anılardır bunlar.

Süleyman Bey, o dönemde yaşananları çok canlı bir şekilde yansıtmaktadır. Çünkü o, hem neden gecenin bir vakti kalkıp maç izlediklerini hem de televizyonu olmayanların maçları nerelerden izlediğini detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca Muhammed Ali'nin 1970'lerdeki en önemli rakipleri olan Frazier, Foreman ve Ken Norton gibi isimlerden bahsetmesi, bu çalışmanın literatür kısmında verilen bilgilerle tutarlık göstermektedir. Bu da verdiği bilgilerin güvenilirliğini artırmaktadır. Ancak Süleyman Bey, küçük bir hatayla Ken Norton'ın ismini "Kent Water" diye hatırlamaktadır. Bunun dışında verdiği bilgiler doğrudur. Nitekim Muhammed Ali'nin ölümünden sonra onun maçlarını izleyen bazı kişiler de anılarından bahseden yazılar kaleme almıştır. Bu anılarda sabaha karşı Muhammed Ali maçlarını izlemek için kalkıldığına ve sayılı kişilerde olan televizyon için komşuların gece vakti ziyaret edildiğine (Çam, 2017) dair ayrıntılara yer verilmiştir.

Diğer yandan Ali Bey, Muhammed Ali maçlarını izlemek için erken yatıp maç saatinde uyandıktan; Rıza Bey maçları arkadaşlarıyla bir arada izlediklerinden ve Sabri Bey maçları kendi evinde tek başına izlediğinden bahsetmiştir. Burada ulaşılan sonuçlar, Muhammed Ali maçlarının sabaha karşı gösterilmesine rağmen insanların gerek evlerinde gerekse

komşularında maçları izlediklerini göstermektedir. Yani Muhammed Ali, insanları uykularından uyandıracak kadar sevilmiş ve takip edilmiştir.

Muhammed Ali Maçlarını İzlerken Hissedilen Duygular

Muhammed Ali maçlarını insanların hangi motivasyonlarla, nerede, ne zaman ve hangi tarih aralığında izlediklerini ortaya koyduktan sonra izleyenlerin hangi duygular içerisinde olduğu tartışılmıştır. Elde edilen sonuçlar, insanların onun maçları sırasında Muhammed Ali'yle duygusal bir bağ kurduklarını göstermektedir. Heyecan içinde maçı izleyen insanlar, onun galip gelmesiyle sevinmiş, mutluluktan birbirine sarılmış, -nadiren de olsa- yenildiğinde üzölmüşlerdir. O günlerde maç izlenirken yaşananları Bedri Bey, şu şekilde yansıtmaktadır:

Mesela yumruk aldığımız zaman üzölüyorum ama büyük bir heyecan. Bazen şeye geçerdi, saldırıya geçerdi maçıta, taktik icabı herhalde. Seri, üst üste yumruklar atardı. Evde müthiş heyecan olurdu, biz de heyecanlanırdık. Onu beklerdik. Onunla birlikte evde herkes ayağa fırlardı...

Bedri Bey, "Muhammed Ali, yumruk darbesi aldığında" demek yerine "yumruk aldığımızda" ifadesini kullanmayı tercih etmektedir. Adeta yumruk darbesini kendisi almış gibi konuşmaktadır. Muhammed Ali'nin maçını izlerken kendisini ringteymiş gibi hissettiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, benzer heyecanı ev halkı da yaşamakta ve onun atağa geçmesiyle hep birlikte ayağa kalkıp sevinmektedir.

Diğer yandan onun ringde kıvrak ve hızlı hareketleri, insanlara büyük bir seyir keyfi de sunuyordu. Ali Bey "...dans ederek, hoplayarak zıplayarak yani seyrettiğim olgulardan bahsediyorum. Öyle maçlarını izledik ve çok hoş bir şeydi. Sanki müziğin eşliğinde dans ediyor gibi..." diyerek Muhammed Ali'nin yalnızca maçı kazanmakla meşgul olmadığına, aynı zamanda bir gösteri yaptığına dikkat çekmektedir.

Kaynak kişiler, Muhammed Ali'nin kazandığı maçların yanında -nadir de olsa- kaybettiği maçlara da şahit olmuşlardır. Kaybettiği maçları izleyenlerden Hakan Bey, "Tabiki çok üzöldüm sanki ben kaybetmiş gibi oldum." diyerek üzüntüsünü belirtirken, Nurettin Bey "Müslümanların sevdiği birisi, mazlumların temsilcisi olarak kaybettiğinde üzöldük." diyerek Muhammed Ali'ye yüklediği anlam ve misyondan dolayı yenilmesinin kendisini üzödüğüne vurgu yapmıştır.

Sonuçlardan anlaşılacağı gibi Muhammed Ali, yalnızca televizyon ekranından görünen bir kahraman olarak evlerine misafiri olmamış; aynı zamanda onun başarısı, sevinci ve üzüntüsü insanların hayatına yansımıştır.

Muhammed Ali'nin Verdiği Mücadeleler

Muhammed Ali'yi Müslüman olması ve bokstaki başarılarının yanında en çok sevdiren özelliklerinin başında onun hayatı boyunca hiç yılmadan verdiği mücadeleler gelmektedir. Çünkü Muhammed Ali, hem bir kahraman hem de zaman zaman bir mazlum olarak, ezilenlerin ve özellikle siyahilerin haklarını savunmuş ve gerçek bir insan hakları savunucusu olmuştur. Bunun yanında haksız bir mücadele olduğunu düşündüğü Vietnam Savaşı'na gitmeyi reddetmesinden sonra başına gelenler, onun mücadelesini had safhaya çıkarmıştır. Bütün bunlar, onu insanların gözünde büyük bir insan yapmıştır. Bunu bazı kaynak kişilerin anlatılarında da görmek mümkündür:

Muhammed Ali, isminden ve yapmış olduğu spordan daha önemlidir. Vietnam Savaşı'na katılmak istememesinin gerekçesi, çok daha önemlidir. Muhammed Ali, orada insan öldürmeyi reddetmiştir. (Mustafa)

Benzer şekilde Veysel Bey de Muhammed Ali'nin Vietnam Savaşı'na gitmeyi reddetmesinden sonra 1967-70 yılları arasında onun yaşadığı sorunları şu şekilde açıklamıştır:

Muhammed Ali'nin Vietnam Savaşı'na katılmadığı için boks lisansının iptal edilmiş olması, önemli bir sorundur. Mesela <Vietnamlılar, bana yaptı ki ben bu savaşa katılayım?> biçiminde Amerika'nın Vietnam müdahalesini reddedip oraya gitmemesi, onun bir dönem boksa ara vermesine yol açacaktır. Arkasından Muhammed Ali'nin bu konuda dernek kurmuş olması ve barışa hizmet eden hatta Ali'nin eldivenlerini satmış olması, bir dönem için kemerini satışa çıkarmış olması, Ali'nin hayatında geçen zor günleridir.

Veysel Bey'in verdiği bilgiler, yazılı basında yer alan haberlerdeki bilgilerle tutarlılık göstermektedir. Örneğin; Aljazeera Türk'te yer alan "Portre: Muhammed Ali" adlı yazıda Muhammed Ali'nin bu karşı çıkışının bedellerini nasıl ödediği anlatılmıştır. Ayrıca Veysel Bey'in ifade ettiği "*Vietnamlılar, bana yaptı ki ben bu savaşa katılayım?*" sözünü Muhammed Ali, "*Vietkonglar (Kuzey Vietnam) bana hiçbir kötülük yapmadılar ki ben onlarla savaşıyım.*" (Sessiz Tarih, 2017) şeklinde ifade ettiği yine birçok yerde

geçmektedir. Yani Veysel Bey'in ifadeleri, mevcut literatür tarafından doğrulanmaktadır.

Muhammed Ali, 1960'larda Vietnam Savaşı'na gitmemesiyle şimşekleri üzerine çekse de zaten bir siyahi hakları savunucusu olarak da mücadelesini sürdürüyordu. Çünkü ten renginden dolayı çektiği sıkıntılar, henüz çocukluk döneminden itibaren onu bu konularda hassas hale getirmişti. Nitekim kaynak kişilerden Süleyman Bey, Muhammed Ali'nin bu hassasiyeti ve mücadelesinin gerekçelerini şu şekilde aktarmıştır:

...siyahi insanlarımıza o zaman 'zenci' demiyoruz tabii... yapılan ayrımcılık had safhadaydı. O dönemde işte siyahilerin, yoksulların, Müslümanların, tüm ezilen insanların bayrağıydı Muhammed Ali...

Süleyman Bey'in "siyahi insanlarımıza" diyerek sahiplendiği Amerikan vatandaşı siyahilere yönelik ırkçı uygulamalara karşı Muhammed Ali, tanınırlığının da katkısıyla önemli bir mücadele yürütmüştür. Bütüne bakıldığında, Muhammed Ali'nin insan hakları konusunda verdiği mücadelelerin insanların zihinlerindeki ciddi şekilde yer edindiğini söylemek mümkündür.

Muhammed Ali'nin Vefatına İlişkin Tepkiler

Parkinson hastalığıyla 30 yıl mücadele eden efsane boksör Muhammed Ali, bu hastalık nedeniyle 5 Haziran 2016 tarihinde 74 yaşında vefat etmiştir (Anadolu Ajansı, 2016). Bütün dünyada sevenleri tarafından üzüntüyle karşılanan bu kayıp, Muhammed Ali'nin maçlarını izleyenleri de derinden sarsmıştır. Muhammed Ali'nin kaybına üzülen kaynak kişilerden Erdem Bey, hissettiklerini şu şekilde aktarmıştır:

Üzüldüm tabii canım, yani Muhammed Ali, hem tüm toplumu peşinden sürükleyebilmiş ender sayıdaki sporcu hem de insanlardan biri, tüm toplum onun için ne kadar değerli olduğunu, haksızlığa mücadele edilebilir olduğunu gösterdiği için. O az sayıdaki insanlardan, kendine münhasır insanlardan biriydi. Her zamanda insanların benim de kalbimde çok değerli bir yeri vardır Muhammed Ali'nin...

Mücadeleci yönü ve duyarlı bir insan olmasıyla ölümüne kadar sürekli olarak insanlığın yararına çalışan Muhammed Ali'nin ölümü, Erdem Bey'i de üzmüştür. Ancak Muhittin Bey, durumdan daha fazla etkilenmiştir:

Öldüğünde çok üzuldüm tabii. Sanki ailemden yakın akrabalarından biri ölmüş gibi hissettim ve o artık bizden biriydi. Çünkü Müslüman imanını seçerek bunu kanıtladı. Tabiki çok üzuldüm. İki üç ay üstümden atamadım, onun ölüşüne baya üzuldüm...

Muhammed Ali'nin ölümüne herkesten farklı anlamlar yükleyen Muhittin Bey, ailesinden birinin ölümü kadar acı verici bir durum olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak bazı kaynak kişileri Muhammed Ali'nin ölümünden daha çok Parkinson hastalığının onu getirdiği hallere üzölmüşlerdir. Süleyman Bey, bunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:

...ben o Parkinson hastalığında, başının titrediğini gördüğümde öldüğünden daha çok üzölmüşüm. Yani dediğim gibi savaşçı, lider. Böyle idolümüz olan bir insandı. O halde hep savaşırken ringte gördük hep onu. Bu, beni daha çok üzmüştü. Böyle başının titrediğini, uyur gibi oturduğunu görünce daha çok üzölmüşüm... Tabi vefatına da üzöldük ama zaten. Parkinson hastalığı şey olunca Muhammed Ali, yani fizikman ölmüştü...

Süleyman Bey'i Muhammed Ali'nin ölümünden daha çok hastalığın etkisiyle başının titremesi ve koltukta uyur gibi oturması üzmüştür. Çünkü onun için Muhammed Ali, bir dev ve hak savaşçısıdır. Benzer düşüncelerle olayı yorumlayan Ali Bey de şunları söylemiştir:

...biliyorsunuz ki Muhammed Ali hastaydı. Özellikle Parkinson ileri boyutlara gelmişti. Nerdeyse son günlerinde konuşamayacak noktadaydı. Büyük bir boyuttaydı. Üzöldüm yani, bir insanın kaybından herkes üzölür... İsterse yaşı 100 olsun, 120 olsun kaybedilen bir insandan herkes bir üzüntü doğar. Bu kaçınılmaz bir gerçek. Üzüntü duydum ama onun sağlık problemlerinin çok aşırı boyutta olması nedeniyle de yani şöyle bir şey, biraz da kurtuldu anlamında şeyim oldu ama bir tarih yazdı dedik yani. En azından bir tarih yazdı gitti. İnsan olarak bir damga vurdu gitti...

Göröldüğü gibi önlü boksörün sevenlerini, onun ölümünden daha çok 30 yıl boyunca mücadele ettiğı hastalığının onu son yıllarda getirdiğı durumlar üzmüştür. Bu üzüntü, ölümüyle birlikte Muhammed Ali için çektiğı acıların sona erişi olarak yorumlanmıştır. Yine de onun kaybı, bu düşünceye sahip

insanları da üzmüştür. Sonuç olarak Muhammed Ali'nin kaybı, insanları gerekçesi ne olursa olsun derinden üzmüştür. Ancak onun geride bıraktığı unutulmaz hayat, tek teselli olmuştur.

Muhammed Ali'nin Bıraktığı İzler

Muhammed Ali'nin verdiği mücadeleler, gösterdiği azim ve kararlılık, insanların gözünde onun saygın bir yer edinmesini sağlamıştır. Bunun yanında boksta kırılması zor bir rekoru kırıp 1964, 1974 ve 1978 yıllarında olmak üzere 3 kez Dünya Ağır Sıklet Şampiyonu olması (Anadolu Ajansı, 2016), insanlar üzerindeki etkisini daha da artırmıştır. Dolayısıyla onun bu özellikleri ve mücadeleleri, insanlar üzerinde önemli izler bırakmasını sağlamıştır. Çalışma kapsamında Muhammed Ali'nin insanlar üzerinde ne tür izler bıraktığı ve onları nasıl etkilediği araştırılmıştır. Görüşmelerden elde edilen sonuçlar, Muhammed Ali'nin insanlara en çok mücadele, çalışma ve azim konusunda örnek olduğunu göstermektedir. İlk olarak Ali Bey, Muhammed Ali'nin hayatından örnek aldığı yönleri şu şekilde açıklamıştır:

...Türkiye'de mücadele kuşakları söylenir. Ben de 68 Kuşağı'ndam... üniversiteyi İstanbul'da okuduğum tarihlerde, o üniversite gençliğinin eylemleri içerisindeydik. Biz de düzene karşı tepki duyuyorduk. Biz de o tepkilerimizi insan hakları doğrultusunda, ekonomik haklar doğrultusunda, eğitim hakları doğrultusunda mücadele veriyorduk. Okulda çeşitli eylemlerimiz oldu... Tabi, ABD'de böyle bir sporcunun, böyle bir değer bu mücadelelerin içerisinde yer alması, bize de ayrı bir, tabi güç veriyordu.

1970'li yıllarda üniversite okuyan Ali Bey, o yıllarda yapılan eylemlerde yer alırken Muhammed Ali'nin mücadele tarzından etkilendikleri ve onun kendilerine güç verdiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca Muhammed Ali, insanlara umutlu olma konusunda da örnek olmuştur. Süleyman Bey, onun kendisine esin kaynağı oluşunu: "*Asla yılmamayı, mücadele edenin, doğruların kazanacağını hep bize Muhammed Ali öğretti.*" diyerek özetlemiştir. Ayrıca Muhammed Ali, aktif spor yaşamından sonraki hayatıyla da örnek olmuştur. Muhammed Ali'nin aktif boks yaşamından sonra hastalığına rağmen dünyanın dört bir tarafında yürüttüğü elçilik görevi, Mustafa Bey'e sunları düşündürmüştür:

Ben ondan şunu öğrendim: Dünya çapında şöhret olan, yapmış olduğu branşta çıkabileceği en yüksek seviyeye çıkan bir insanın ilkel olabileceğini öğrendim. İlkeli davranabileceğini öğrendim.

Bunun yanında Mustafa Bey'e ilkeli olmaktan kastının ne olduğu sorulmuştur. O da Muhammed Ali gibi inandıkları için mücadele etmek ve suçsuz insanları öldürmeyi reddetmek olduğunu söylemiştir. Yani, Muhammed Ali'nin ilkeli ve tutarlı bir insan olması, insanları etkilemesinde önemli bir role sahiptir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar, Muhammed Ali'nin en başta Müslüman olduğu için çok sevildiği ve sıkı bir şekilde maçlarının takip edildiğini göstermektedir. Bunun yanında siyahi hakları savunucusu olması, Vietnam Savaşı'na gitmeyi reddetmesi ve haksızlıklara karşı duyarlı olması, Türkiye'deki ününü ve sevenlerini artırmıştır. Orhan Ayhan'ın ifadesiyle (Sabah, 18 Mart 2002) Muhammed Ali, bir dönem, Türkiye'nin boksörü gibi olmuştur. Bunlarla birlikte Muhammed Ali'nin maçlarının, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki 7-8 saatlik zaman farkından dolayı, sabaha karşı 4-5 sularında yayınlandığı, televizyonu olanların kendi evlerinde, olmayanların ise komşularında maçları izlediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, insanların uykusundan uyanarak Muhammed Ali'nin maçlarını izleyecek kadar onu sevdiklerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Diğer yandan insanlar, Muhammed Ali'nin maçlarını izlerken, kimi zaman kendini onun yerine koyup yumruk atmış, kimi zaman onun aldığı darbeyi kendisi almış gibi etkilenmiştir. Yendiğinde sevinmiş, yenildiğinde üzülmüştür. Televizyon ekranından da olsa Muhammed Ali'yle duygusal bir bağ kurmuşlardır. Böylesine sevilen Muhammed Ali'nin ölümü, insanları derinden üzülmüşlerdir. Bazı kaynak kişiler, ölümünden çok etkilendiği için birkaç ay bu durumu kabullenememiştir. Ancak öncesinde Muhammed Ali'nin 30 yıl boyunca mücadele ettiği Parkinson hastalığının, son yıllarda onun üzerindeki etkileri sevenlerini onun ölümünden daha çok üzmüştür. Öyle ki bazı kişiler, onun ölümünü Parkinson hastalığı nedeniyle çektiği acılardan kurtuluş olarak görmüştür. Bu düşünceye rağmen onlar da Muhammed Ali'nin kaybına en az diğer insanlar kadar üzülmüştür.

Son olarak Muhammed Ali'nin insanlar üzerinde ne tür izler bıraktığı sorgulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, Muhammed Ali'nin en başta Müslüman olması, sonrasında sahip olduğu kimlikler için mücadeleler vermesi ve profesyonel mesleğinde başarılı olması, insanların hayatında izler bırakmasında etkili olduğunu göstermektedir. Muhammed Ali, insanlara en çok azimli ve kararlı olma konusunda örnek olmuştur. Bunun yanında insanlara ilkeli mücadelenin mümkün olduğunu kanıtlayan

Muhammed Ali, doğru idealler için mücadelenin önünde sonunda başarıya ulaşacağına olan inancı pekiştirmiştir.

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlar; Muhammed Ali'nin başarılı bir boksör olmasının ötesinde Müslüman bir aktivist, mücadele adamı, ilkeli ve dürüst bir insan olarak algılandığını göstermektedir. Hem uğradığı haksızlıklara karşı direnci hem de haksızlığa uğrayanlar için yaptıklarıyla Muhammed Ali, insanların zihinlerinde bir kahraman olarak yer edinmiştir. Muhammed Ali'nin Türk insanı için anlamını ve bıraktığı etkileri araştıran daha fazla çalışmanın yapılması umut edilmektedir. Çünkü Muhammed Ali, özelde Amerikalılara, genelde bütün dünyada ezilen insanlara verdiği şu mesajla her daim özgüveni ve dik duruşuyla anılmaya devam edecektir:

Ben Amerika'yım. Tanımadığınız yönüyüm onun. Alışın bana.
Siyah, özgüvenli, kendinden emin... Benim adım bu, sizin değil.
Benim dinim, sizin değil. Benim amaçlarım, sizin değil. Alışın
bana (Roe, 2017).

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı. (4 Haziran 2016). "Efsanevi boksör Muhammed Ali hayatını kaybetti".01 Kasım 2017 tarihinde <http://aa.com.tr/tr/dunya/efsanevi-boksor-muhammed-ali-hayatini-kaybetti/583994>adresinden alınmıştır.
- Aljazeera Türk. (2017). "Portre: Muhammed Ali". 4 Kasım 2017 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/spor-portre/portre-muhammed-ali> adresinden alınmıştır.
- Bal, E. K. (2015). *Araplı kaçakları ve kaçak hacı*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Başaran, M. A. (2015). "Muhammed Ali'nin Portresi".30 Temmuz 2017 tarihinde <https://mehmetalibasaran.com/2015/01/07/muhammed-alinin-portresi-1/>adresinden alınmıştır.
- BBC, (2017). "1975: Muhammad Ali wins 'Thrilla in Manila'". Retrieved 30 December, 2017 from http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/1/new_sid_4074000/4074712.stm
- BBC, (4 June2016). "Boxing legend Muhammad Ali dies at 74". 30 December 2017 from <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-16011175>
- CBSNews, (6 June 2016). "George Foreman: Muhammad Ali was bigger than boxing". CBS This Morning. 30 December 2017 from

- <https://www.cbsnews.com/news/george-foreman-on-death-of-boxing-legend-muhammad-ali-rumble-in-the-jungle/>
- CNNTÜRK, (12 Haziran 2016). "Muhammed Ali'nin İstanbul günleri." 30 Ekim 2017 tarihinde <https://www.cnnturk.com/turkiye/muhammed-alinin-istanbul-gunleri?page=1> adresinden alınmıştır.
- Çam, Z. (2017). "Muhammed Ali". 29 Ekim 2017 tarihinde <http://asikpasagazetesi.com/makale/muhammed-ali/> adresinden alınmıştır.
- Deniz, M. (2013). *Meşrutiyet döneminde Kâhta'da kadının toplumsal yaşamdaki yerine bir örnek: Fato Paşa*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin.: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Edmonds, A. O. (2006). *Muhammad Ali: A biography*. Greenwood Publishing Group.
- Eig, J. (2017). *Ali: A Life* (1 Edition). Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Erzene D. E., Aydınoğlu, N., ve Yalçın, Y. (2015). *Cumhuriyet'ten günümüze İzmir'in kadın siyasetçileri: Kadın milletvekilleri ve belediye başkanları ile sözlü tarih*. İzmir: İzmir Üniversitesi Yayınları.
- Emre, A. (2016). "Ali'nin sadece bedeni gömülmedi!" *Yenişafak*, 11 Haziran. 30 Ekim 2017 tarihinde <http://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/aliunin-sadece-bedeni-gomulmedi-2029641> adresinden alınmıştır.
- Eurosport Türkiye, (4 Haziran 2016). "Orhan Ayhan: Muhammed Ali isyankardı çünkü ırkçılık mağduruydu". 27 Ekim 2017 tarihinde http://tr.eurosport.com/boks/orhan-ayhan-muhammed-ali-isyankardi-cunku-irkcilik-magduruydu_sto5634625/story.shtml adresinden alınmıştır.
- Ezra, M. (2009). *Muhammad Ali: The making of an Icon*. Philadelphia: Temple University Press.
- Golus, C. (2012). *Muhammad Ali* (Revised Edition). Twenty-First Century Books.
- Hauser, T. (2012). *Muhammad Ali: His life and times*. New York, Open Road Media.
- Hauser, T. (2017). "Muhammed Ali". Retrieved 30 December 2017 from <https://www.britannica.com/biography/Muhammad-Ali-boxer>
- Healy, N. (2005). *Muhammad Ali: Genius*. Minnesota: Creative Education.
- IMDB, (2014). "I am Ali". Retrieved 29 October 2017 from <http://www.imdb.com/title/tt4008652/>
- Janovicek, N. (2015). Oral History and Ethical Practice after TCPS2. In Llewellyn, K. R., & Freund, A. (Ed.). *The Canadian oral history reader*(73-97). McGill-Queen's Press-MQUP.

- Louisvilleky. (2017). "Muhammad Ali's Boxing Career". Retrieved 30 October 2017 from <https://louisvilleky.gov/government/alis-louisville/muhammad-alis-boxing-career>
- MacKay, N., Quinlan, M. K., & Sommer, B. W. (2013). *Community oral history toolkit*: 3. Walnut Creek, Calif: Left Coast Press.
- Milliyet, (9 Haziran 2016). "Cumhurbaşkanı Erdoğan Muhammed Ali için kaleme aldı." 30 Ekim 2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-muhammed-ali-dunya-2260047/> adresinden alınmıştır.
- Moss, W. W. (1974). *Oral history program manual*. New York: Praeger.
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar* (cilt I, çev. S. Özge). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- NY Post, (29 November 2015). "How Muhammad Ali secured the release of 15 US hostages in Iraq." Retrived 28 November 2017 from <https://nypost.com/2015/11/29/the-tale-of-muhammad-alis-goodwill-trip-to-iraq-that-freed-us-hostages/>
- NY Times, (17September 1996). "Joe Elsby Martin, 80, Muhammad Ali's First Boxing Teacher". Retrieved 30 October 2017 from <http://www.nytimes.com/1996/09/17/sports/joe-elsby-martin-80-muhammad-ali-s-first-boxing-teacher.html>
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörleri: M. Bütün ve S.B. Demir.). Ankara: Pegem Akademi.
- Owens, T. (2011). *Muhammad Ali*. Edina, Minn: ABDO Pub. Co.
- Riccella, C. (1991). *Muhammad Ali*. Los Angeles: Holloway House.
- Roe, K. (2017). *Leadership: practice and perspectives*. Oxford University Press.
- Rummel, J., & Blakely, G. (2005). *Muhammad Ali, heavyweight champion*. Philadelphia: Chelsea House.
- Sabah, (18 Mart 2002). "Muhammed Ali milli boksörümüz gibiydi". 26 Ekim 2017 tarihinde <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/03/18/z02.html> adresinden alınmıştır.
- Sarı, E. (2016). *Muhammed Ali: Ringlerin efendisi*. Antalya: NoktaE-Book Publishing.
- Schulman, A. (2005). *Muhammad Ali (Just the Facts Biographies)*. Minnesota: Lerner Publication Company.
- Sessiz Tarih, (2017). "Vietnam Savaşı'na Gitmek İstemeyen Ünlü Boksör Kimdir?"4 Kasım 2017 tarihinde <http://www.sessiztarih.net/2014/05/vietnam-savasina-gitmek-istemeyen-unlu.html> adresinden alınmıştır.

- Shopes, L. Using Oral History for a Family Project. Dunaway, D. K., & Baum, W. K. (Eds.). (1984). *Oral history: An interdisciplinary anthology*(238-247). Nashville, Tennessee: American Association for State and Local History.
- Shumway, G. L.,& Hartley, W. G. (1973). *An oral history primer*. New York: Praeger.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- The Guardian. (7 March 2012). "50 stunning Olympic moments No17: Cassius Clay wins gold in 1960".Retrieved 30 December2017 from <https://www.theguardian.com/sport/london-2012-olympics-blog/2012/mar/07/stunning-olympic-moments-cassius-clay>
- Telegraph. (10 June 2016). "Farewell to Muhammad Ali: Ali decided very young to write his own life story, says Clinton as tributes paid". Retrieved December 30, 2017 from <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/10/muhammad-ali-funeral-fans-prepare-for-a-final-goodbye-ahead-of-h/>

**Düldül Dağı'nın Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli (Kuzey
Amanoslar), Düziçi/OSMANİYE**

**Natural Environment Features and Tourism Potential of Düldül Mountain
(North Amanos), Düziçi District/Osmaniye Province**

İsmail EGE¹

Extended Abstract

Highlands have very big importance in terms of using of rural areas because of geographical potentials. Physical conditions of these geographical potentials consist big difficulties/problems in terms of living of local people and land use. Therefore, these areas are underdeveloped fields. Efforts to tackle the challenges of human and the happiness of being successful in the end have provided many activities in mountainous areas. This situation is very important for nomadic people because of awareness.

In this study, Natural environment features and Tourism potential of Düldül Mountain where it is in the boundary Düziçi District and Osmaniye Province will be tried to be revealed suggestions for planning. Düldül Mountain where it is on the North of Düziçi District is very huge mountain because it has big height difference from 180 m to 2246 m approximately 2000 meter. There are very big changes on the short distance. In this area, there is Berke Dam which has constructed on the west and northwest of Düldül Mountain in the Canyonvalley on the Ceyhan River, it has perfect appearance. Düldül Mountain has very kind of vegetation variety. They are Mediterranean and Blacksea plants. Düldül Mountain also has very clear air, fresh water, caves, fall and thermal springs etc. Therefore, this area is wonderful in terms of natural environment and tourism potential. In this study geographical potentials of mountain will be analysed with GIS technology. So, many kind of maps will be protected as like hill shade, slope, aspect, Precipitation, temperature, land use etc. In this study transhumance and summer resort activities will be explained. In the Düldül Mountain, some proposals will be brought towards resolution winter tourism (ski

¹ Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
ismail.ege@usak.edu.tr

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 29/09//2017-Kabul Tarihi: 08/12/2017

resort) in the winter season, paragliding and trekking sportive activities on the east and west part of mountain in the summer season. Düldül Mountain with a unique view for sportive activities will be assigned footpath routes, looking terraces. Tourism map to be formed with this study consists awareness of Mountain tourism in the districts and cities on the near of Düziçi. Thus, the essence of this study is development of proposals for planning because of the rational use of Düldül Mountain ecosystem resources.

KeyWords: Rural Areas, Mountain Tourism, Trans humance, Düziçi District/Osmaniye Province.

ÖZET

Dağlık Alanlar sahip oldukları coğrafi potansiyeller nedeni ile kırsal alanların kullanımı açısından çok önemli bir yere sahiptirler. Bu coğrafi potansiyellerden fiziki koşullar; yerel halkın yaşantısı ve arazi kullanım açısından oldukça büyük zorluklar/problemler ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu sahalar daima az gelişmiş alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsandaki zorluklarla mücadele etme çabası ve sonuçta başarılı olabilmenin mutluluğu dağlık alanlarda birçok aktivitenin yapılmasını sağlamıştır. Bu durum dağlık alanları yüzyıllardır kullanan (hayvancılık amaçlı yaylacılar) kişilere de bir farkındalık oluşturulabileceği fikrini ortaya koymuştur.

Bu çalışma ile Osmaniye ili Düziçi ilçesi sınırları içerisinde yer alan Düldül Dağı'nın doğal ortam özellikleri ve turizm potansiyelini planlamaya yönelik öneriler ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır. Düziçi İlçesi'nin kuzeyinde yer alan Düldül Dağı Ceyhan Nehri'nden itibaren 180 m'den başlayan ve 2246 m'ye kadar ulaşan yaklaşık 2000 m'lik yükselti farkı ile kısa mesafede çok büyük değişimin olduğu bir dağdır. Dağ batı ve kuzeybatı kesiminde oldukça derin kanyon içerisine inşa edilmiş Berke Barajı'nın mükemmel görüntüsü, yükselti farkına bağlı olarak ortaya çıkan bitki çeşitliliği, temiz hava ve soğuksu potansiyeli ile ilginç bir yerdir. Çalışmada özellikle dağın coğrafi potansiyelleri CBS teknolojisi ile analiz edilerek; eğim, bakı, yağış sıcaklık değerleri tespit edilecektir. Çalışmada, bu fiziki koşullar içerisinde yapılan hayvancılık ve sayfiye amaçlı yaylacılık faaliyetlerine değinilecektir. Düldül Dağında mevsimlere göre kış turizmi (kayak merkezi), yaz mevsiminde dağın doğu ve batı kesiminde yamaç paraşütü, dağ yürüyüşü gibi sportif faaliyetlere yönelik öneriler getirilecektir. Eşsiz manzaraya sahip Düldül Dağı üzerinde seyir teras noktaları, tırmanış için patika güzergâhlar tayin edilecektir. Çalışma ile oluşturulacak turizm haritası, Düziçi,

Osmaniye ve yakın çevre il ve ilçeler de dağ turizmine yönelik farkındalıklar oluşturulacaktır. Böylece Düldül Dağı ekosistem kaynaklarının akılcı kullanımının sağlanması için planlamaya yönelik önerilerin geliştirilmesi bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dağlık Alanlar, Dağ Turizmi, Yaylalar, Düziçi/Osmaniye

1.GİRİŞ

Günümüzde sanayileşme ve kentleşme hareketlerinin hızlanması sonucu modernitenin getirdiği yoğun, monoton ve sıkıcı kent yaşamı insanlar üzerinde birçok açıdan (ekonomik, sosyal, psikolojik vb.) olumsuz ve büyük baskılar oluşturmaktadır. Bu durum turizm hareketlerine olumlu yansımaktadır. Hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme turizm faaliyetlerine ve turizmde çeşitliliğe neden olmaktadır. Turist ve turist beklentilerinde değişimler meydana gelmekte, doğa ile iç içe olan çevreye saygılı ve temiz bir çevrede tatil geçirme isteği artmaktadır(Karademir vd. 2013). Bu nedenle insanlar daha önceleri farkında olmadıkları alanlarda vakit geçirmek istemektedirler.

Dağ ekosistemlerinin iklimi, bitki örtüsü ve yaban hayatı çeşitli, karmaşık ve zengindir. Yükseklik farkından dolayı çok küçük mesafelerde sıcaklık, ışık, rüzgâr ve nemlilikte önemli ölçüde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle dağ ekosistemi, bir gen bankası durumunda olup aynı zamandabitki ve hayvan türleri için de bir sığınak alanıdır. Ayrıca etrafı yerleşimlerle çevrili birer biyoçeşitlilik adasıdır (Kohler ve Maselli, 2009).

Düldül Dağı Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü içerisinde Osmaniye İl'inin ve Düziçi İlçesi'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Osmaniye İl merkezine kuş uçuşu uzaklığı yaklaşık 40 km. Düziçi İlçesi'ne ise kuş uçuşu 13 km. uzaklıktadır. Düldül Dağı Amanos Dağlarının en yüksek dağı olup (2246 m.) Kuzey Amanoslar bölümünün en kuzeyinde yer alır. Çalışma alanımızı oluşturan Düldül Dağı güneydoğu kesiminde Sabun Çayı ve Sabun Çayı'nın kolu olan Zindoğan Deresi ile sınırlanmaktadır.Güneybatı kesimini Düziçi Ovası, Kuzey kesimini Ceyhan Nehri ve Yeşil(Değirmen) Dere sınırlandırmaktadır. Düldül Dağı'nın doğu kesimi ise oldukça yüksek olan Karlık Tepesi (2083 m.) ile Yatak Tepe (2079 m.) arasındaki Koğur Gediği kısmından ayrılmaktadır. Dağ üzerinde irili ufaklı zirveler yer alır. Bunlar; Kartal Gediği Tepesi (2163 m.), Yatak Tepe (2079), Salavat Tepe (1327 m.), Kınılıç Tepe (1880 m.), Kara Tepe(1721m.), Başkaruş Tepe (1900 m.)'dir (Şekil 1).

Şekil 1. Düldül Dağı Lokasyon Haritası

2.MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmaya öncelikle yerli ve yabancı literatür taraması yapılarak başlanmıştır. Akabinde 1/25.000 ölçekli topografya haritaları temin edilerek dağın üzerindeki mevkiiler detaylı olarak incelenmiştir. İnsan-mekan etkileşimini inceleyen coğrafyanın birçok alt disiplinleri mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de planlama coğrafyasıdır. Bu çalışmada planlama coğrafyası ve planlama coğrafyasının alt dalını teşkil eden dağlık alanların yönetimi ile ilgili çalışmalar titizlikle incelenmiştir. Saha Google Earth Pro programı yardımıyla detaylı olarak taranmıştır. Ön çalışmaların arkasından yaklaşık bir haftalık süre ile Düldül dağı ve yakın civarında arazi çalışmaları yapılmıştır. Arazi çalışmalarının tamamlanmasından sonra çalışmanın görselleri oluşturularak yazım aşamasına geçilmiş ve çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışmada yöntem olarak Coğrafi Bilgi Sistemleri teknolojileri kullanılmıştır. Çalışmada esas olarak Arc GIS 10.2.2 paket programı kullanılmıştır. Sahanın sayısallaştırılması 1/25.000 ölçekli topografya haritalarından hazırlanmıştır. Bu topografya haritasından TIN üretilmiş ve daha sonra TIN DEM'e dönüştürülmüştür. Çalışmada DEM'den eğim, bakı

ve kabartma haritaları üretilmiştir. Alt yapısı ArcMAP ile tamamlanan çalışmanın arazi verilerinin oluşturulması ve coğrafi bilgilerin elde edilmesi için arazi çalışmaları yapılmıştır. Arazide GPS ile koordinatlar alınmış, birçok veri fotoğraflanmış ve alanda yaşayan yerel halk ile mülakatlar yapılmıştır. Çalışmada kullanılmak üzere bölgenin Amenajman haritaları Orman Genel Müdürlüğünden temin edilmiştir. Arazi çalışmaları esnasında birçok fotoğraf çekilmiş, Düldül Dağını hayvancılık amaçlı yaylacılık faaliyetleri için kullanılan yaylacılar ile ve dağ üzerinde turistik faaliyetlerde bulunan kişilere anketler uygulanmıştır.

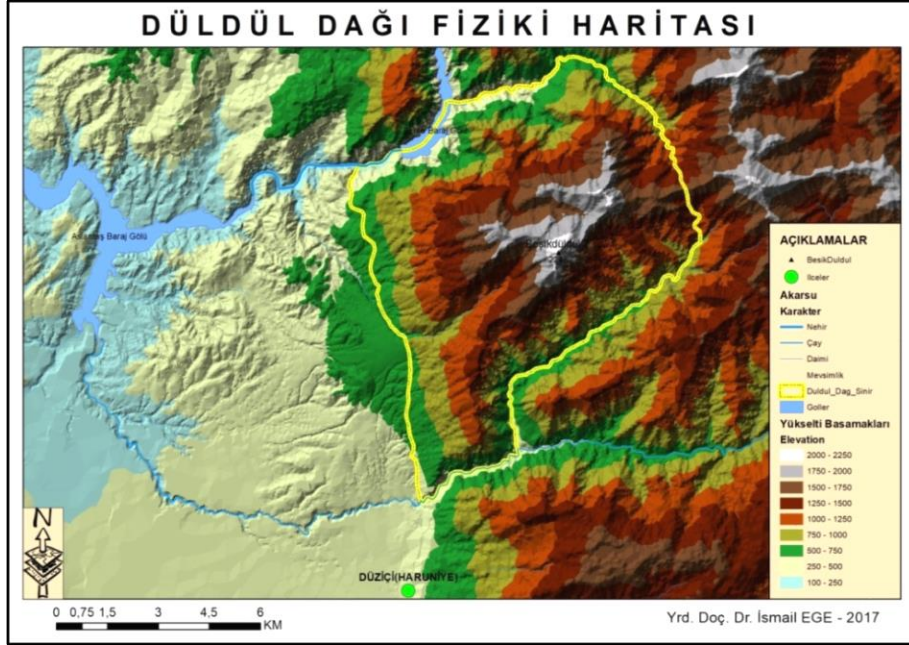
Çalışmanın görsellerinin oluşturulmasında kullanılan ArcMap10.2.2 paket programı ile; topoğrafya, eğim, bakı, yaylalar, su kaynakları, jeoloji ve basit analizsel haritalar üretilmiştir. Program yardımıyla elde edilen bu verilerden lokasyon, fiziki, jeoloji, jeomorfoloji haritaları üretilmiş ve arazinin Doğu-Batı yönünde profilleri çıkartılmıştır.

3. DÜLDÜL DAĞI'NIN DOĞALORTAM ÖZELLİKLERİ

3.1. Topoğrafik Özellikler

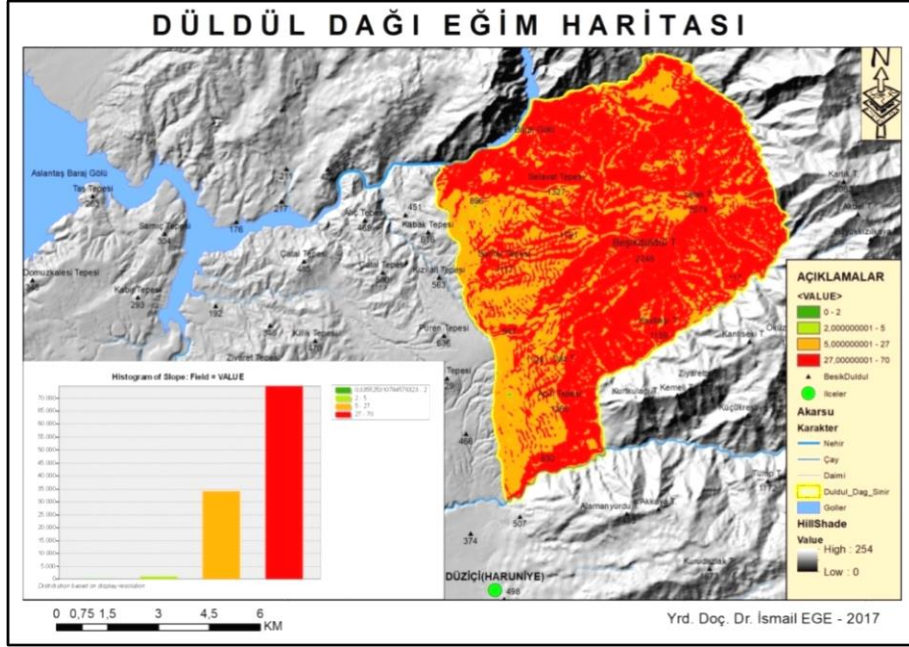
Bir sahanın doğal ortam özelliklerinin temelini topoğrafik faktörler oluşturmaktadır. Bunlar; eğim durumu, parçalanmışlık, vadiler, yamaçlar ve düzlük gibi sistemleri içermektedir. Bunların yanında yükselti durumu, alandaki morfolojik birimlerin uzanış durumu da topoğrafik özelliklerle ilişkilidir.

Çalışma alanının topoğrafik özelliklerine baktığımızda hiç kuşkusuz bu alan bir dağlık sahaya karşılık gelmektedir. Bu dağlık saha genel olarak doğuya doğru nispeten daha eğimli üzerinde lapyra, dolin ve uvalaların bulunduğu karstik bir sahadır. Kuzeybatı istikametinde akış gösteren Çağşak deresi Vadisi, Batı Kesimdeki Düldül deresi Vadisi ve Güney sınırı oluşturan Sabunsuyu Vadisi ve onun kolu olan Zindoğan deresi Vadisi en önemli vadilerdir(Şekil 2).

Şekil 2. Düldül Dağının Fiziki Haritası

Haruniye platosundan itibaren ani olarak yükseliş gösteren Düldül dağı üzerinde eğim derecesi oldukça yüksektir. Araçla ulaşımın sadece bir noktadan sağlandığı Düldül Dağı üzerinde düz (eğim 0-2) ve az eğimli yamaçlar (eğim 2-5) yok denecek kadar azdır. Araştırma sahasında eğimli (5-27) ve çok eğimli (27-70) alanlar % 60 gibi oldukça yüksek değer göstermektedir(Şekil 3). Eğim haritası incelendiğinde eğimli yamaçların batıda, çok eğimli yamaçların ise dağın doğu kesiminde yoğunlaştığı bariz olarak görülmektedir(Şekil 3).

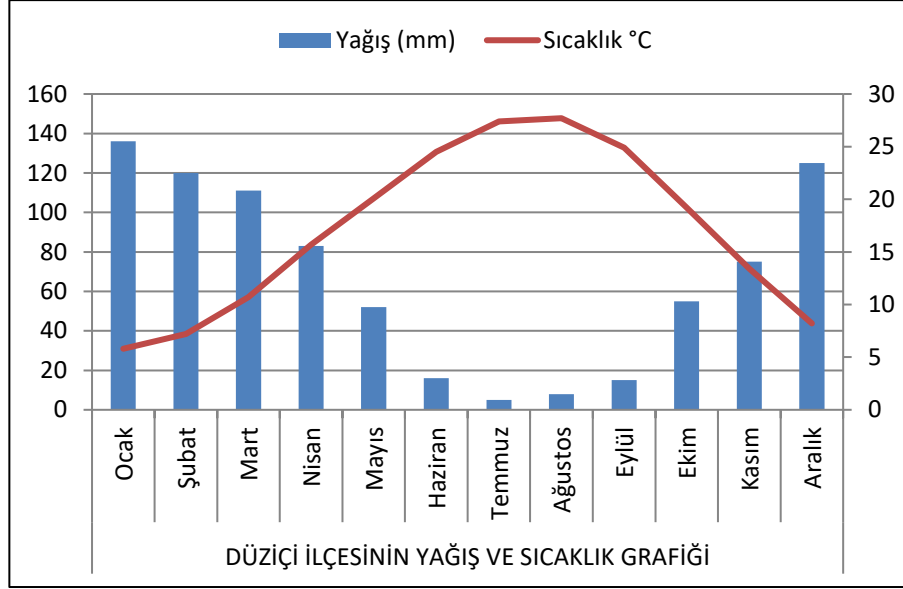

Şekil 3. Düldül Dağı Eğim Haritası

3.2. İklim Özellikleri

Çalışma alanının alçak kesimlerinde Akdeniz iklimi, yüksek kesimlerinde Akdeniz dağ kuşağının iklim özellikleri görülmektedir. Düldül Dağı'nın farklı kesimlerinde coğrafi şartların planetar faktörler üzerindeki etkisine bağlı olarak iklim özelliklerinde önemli değişiklikler görülür. Sahanın alçak kesimlerinde yazları sıcak-kurak, kışları ılık ve yağışlı iklim şartları hâkim iken, sahanın yüksek kesimlerinde kışları soğuk sert ve yazları yağışlı geçer. Düldül Dağı'nın bu durumudağ üzerinde farklı tarihlerde farklı rekreasyonel faaliyetlerin yapılmasına neden olmuştur.

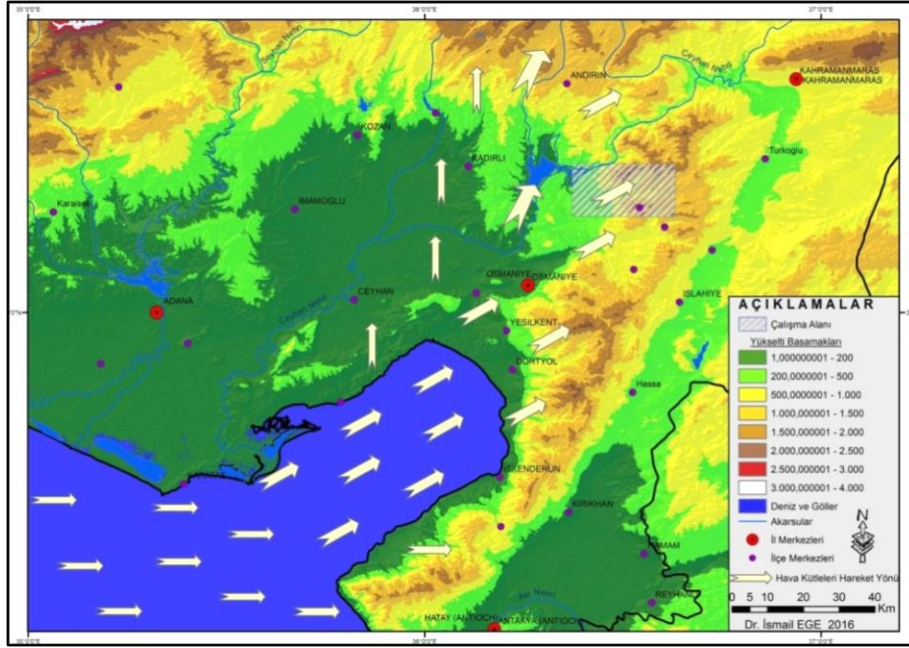
DÜZİÇİ İLÇESİ'NİN YAĞIŞ VE SICAKLIK TABLOSU													
	Ock	Şbt	Mrt	Nsn	Mys	Haz.	Tem	Ağst	Eyl.	Ekm	Ksm	Arlk	Ort.
Yağış (mm)	136	120	111	83	52	16	5	8	15	55	75	125	801
Sıc. °C	5,8	7,2	10,7	15,7	20,1	24,5	27,4	27,7	24,9	19,2	13,4	8,2	17,07

Tablo 1. Düziçi İlçesinde Aylık Ortalama Sıcaklık (°C)ve Yağış (mm) Değerleri.**Grafik 1.** Düziçi İlçesi Yağış ve Sıcaklık Grafiği

Düldül Dağının iklim özellikleri hiç kuşkusuz Doğu Akdeniz de etkili olan hava kütleleri ve bu hava kütlelerinin yatay ve dikey yönde değişmelerine bağlıdır. Bölgede hakim olan genel hava kütleleri; Akdeniz kıyılarındaki ılıman ve yağışlı kış koşulları, büyük ölçüde Akdeniz'in ılıman etkisine ve kış mevsiminde Atlantik'te oluşup Adriyatik'i geçerek doğuya ilerleyen mP kökenli ve *Vd* olarak adlandırılan gezici depresyonlara bağlıdır. Bu depresyonlar, Ege üzerinde Anadolu kütlesiyle karşılaşınca *Vd1* ve *Vd2* olmak üzere ikiye ayrılır. Depresyonun *Vd1* kolu kuzeye; *Vd2* kolu ise güneye yani Akdeniz'e yönelir. Akdeniz'e yönelen *Vd2* kolu Akdeniz üzerinde doğruya doğru ilerlerken bol miktarda nem alır, ılımanlaşır ve kararsızlaşır (Sarı, 2016; s.183). Bu nedenle söz konusu depresyonların etkili olduğu dönemlerde Akdeniz kıyıları, rüzgârlı, bol yağışlı ve ılımandır. Ancak bu depresyonlar kış mevsimi boyunca süreklilik göstermez. Arada kurak veya serin/soğuk dönemler de söz konusudur (Sarı, 2016; s.183).

Akdeniz üzerinden bol miktarda nem alan hava kütleleri doğuya doğru ilerleyişlerini sürdürür ve İskenderun Osmaniye civarında yükselerek Amanosların batı yamaçlarına bol miktarda yağış bırakır. Ceyhan, Osmaniye ve Kadirli üzerinden ilerleyen hava kütlelerinin bir kısmı da daha kuzeyde Yırca Platosu ve Gezit Dağı doğu yamaçları boyunca yükselerek

yoğunlaşır ve bu bölgelerde yoğun sis geçişlerine ve yağışlara sebep olur (Şekil 4). Böylece bu alanlar diğer alanlara nispeten daha fazla yağış almakta ve uygun alanlarda nemcil bitkiler doğal olarak yetişmektedir (Ege,2016).

Şekil 4. Akdeniz'den Gelen Nemli Hava Kütleleri ve Orografik Yağışlar (Ege 2016'dan Değiştirilerek)

3.3. Bitki Örtüsü

Türkiye'de endemizm bakımından en zengin yerler Toros dağlarının batı ve orta kesimleri (özellikle Taşeli platosu), İç Anadolu ile Doğu Anadolu arasındaki geçiş alanlarıdır. Bunun yanı sıra çoğu metamorfik masif arazileri niteliğindeki yüksek dağlık alanların endemizm bakımından diğer bölgelerden daha zengin olduğu belirlenmiştir (Avcı, 2005: 39, 40). Amanos Dağları (250 takson) ile Ilgaz dağlarının (234 takson) ön sıralarda yer aldığı bu dağlardan Bolkar dağları, Aladağlar ve Anti Toroslar yurdumuzun batı yarısının güneyinde, Kuzey Anadolu da Kaz dağı (72 takson), Uludağ (171 takson), Ilgaz Dağları, Gümüşhane, Erzincan, Artvin, Rize çevresindeki yüksek dağlar, Doğu Anadolu da ise Munzur Dağları, Van, Hakkari, Bitlis çevreleri endemizm açısından önemli yerlerdir (Ekim ve ark., 2000: 34, 35). Akdeniz üzerinden gelen nemli hava kütlelerinin Amanosların batı yamaçlarına bırakmış olduğu yağış miktarı yükselerek çıktıkça artmaktadır

(Aytaç ve Semenderoğlu, 2011,2012). 2246m'lik yükseltiye sahip olan Düldül Dağının Batı yamaçlarına 1700 mm den fazla yağış düşmektedir.

Düldül Dağı bulunduğu konum itibariyle Akdeniz üzerinden gelen nemli hava kütleleri yükselti arttıkça daha fazla yağış bırakmaktadır. Bu nedenle dağın batıya dönük yamaçlarının daha fazla yağış aldığını söyleyebiliriz. Yaklaşık 500m'den başlayarak 2246m kadar yükselen dağlık kütle üzerinde 1200m'ye kadar Akdeniz bitkileri 1800m'ye kadar ise Akdeniz Dağ İklim kuşağına ait bitkiler yer almaktadır. Kısa mesafelerde çok fazla yükselimin olduğu sahada Akdeniz İkliminin tüm bitki türlerinin yanında yükseklerle çıktıkça yağış fazlalığından dolayı Karadeniz iklimine özgü bitkiler de görülür. Çalışma alanımızda Karadeniz Bölgesine ait Şimşir ormanları (Foto 1), kayın, çınar yapraklı akçaağaç (Foto 2) ve Gökmar türlerine rastlanmaktadır.

Foto 1. Düldül Dağı Kuzey Yamaçlarında Doğal Yetişen Şimşir Ormanları

Düldül Dağına rahat ulaşımın sağlandığı Kuşcu Köyü Selavat mahallesinden itibaren yol boyunca 2200m'lere kadar dağın kuzey yamacında Şimşir ormanlarına rastlanılır. Bu yönü ile Düldül Dağı doğal bir güzellik sergilemektedir. Akdeniz Bölgesinde Karadeniz(Avrupa-Sibirya) bitki topluluklarının bulunması da birçok botanikçinin sahayı ziyaret

etmesine veya ziyaretçilerin farklı bitki topluluklarını görmesi de farklı bir çekicilik unsurudur (Yılmaz, H. ve Karahan, F. 2010).

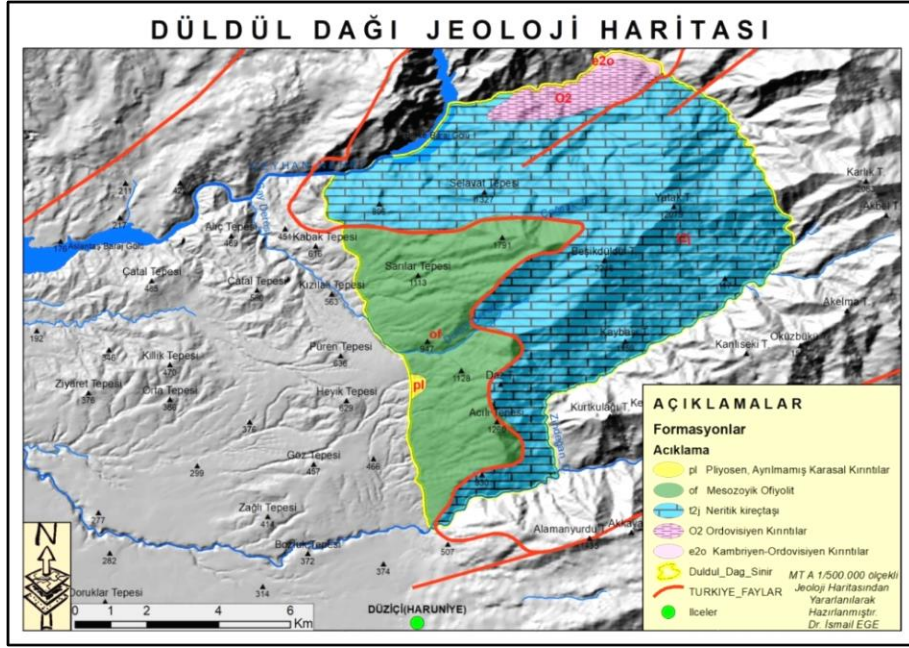
Foto 2. Düldül Dağı Üzerindeki Çınar Yapraklı Akçaağaç

3.4. Litolojik Yapı

Amanos orojenik kuşağının kuzey kesiminde yer alan çalışma alanında Paleozoik'den günümüze kadar bütün dönemleri temsil eden jeolojik birimler ve kayalar bulunmaktadır. Araştırma sahasında Paleozoik yaşlı araziler azdır. En eski araziler Devoniyen yaşlı dolomitik kalker, şeyl, dolomitik breş ve kumtaşları ile ardalanmış bulunan formasyonlardır. Bu formasyonlar, doğudaki dağlık alanda doğu-batı doğrultusunda ince bir şerit halinde uzanır. Amanos Dağlarının kuzeyinde geniş yer kaplayan bu formasyon, sahamızın kuzey kesiminde dar bir şerit halinde bulunur (Koca, 2000).

Araştırma sahasının yakın çevresinde Mesozoik yaşlı jeolojik birimlerin büyük bir kısmı da kireçtaşlarından meydana gelmektedir. Jura-Kretase yaşlı Cudi-Mardin Formasyonu kireçtaşı, ofiyolitik kayalar ve ofiyokalsitlerden oluşmuştur. Sahada gözlenen Mesozoik yaşlı karbonat kayaları "Amanos Grubu" olarak adlandırılmıştır (Yalçın, 1980). Schwan (1971) bu birimi, Toros Kuşağında yüzeyleyen "Komprehansif Seri" şeklinde nitelendirmiştir. Ricou (1980) ise Ege Bölgesi'nden Munzurlara kadar

yüzeyleyen Torosların Kireçtaşı Ekseni'nedahil etmiştir. Günay ve Sarıtaş (1984), bu karbonat istifini "Cudi Grubu" olarak adlandırmıştır (Sarıkafıoğlu, E, 1993). Çalışma alanının batı kesiminde bulunan çok kısıtlı bir alanda Mesozoyik yaşlı Orta Triyas-Kreatese döneminde oluşmuş neritik kireçtaşlarına rastlanmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Düldül Dağı'nın Jeoloji Haritası

Düldül Dağı Jeoloji Haritasında görüldüğü gibi temelde Mesozoyik yaşlı ofiyolitlerin bulunduğunu üst kesimde ise hakim litolojinin Triyas-Jura yaşlı Neritik Kireçtaşlarından meydana geldiğini görmekteyiz. Oldukça saf olan bu kireçtaşları üzerinde çok karakteristik karstlaşma meydana gelmektedir. Bunlardan en belirgin olarak lapyalar, dolinler, mağaralar ve kanyonlar gözükmemektedir. Ayrıca Beşikdüldül Zirvesinin kıvrım sistemin çok belirgin izlenmesi dağların oluşumu ile ilgili net bir görüntü sergilemektedir. Bu da ziyaretçilerin, özellikle yer bilimcilerin dikkatini çeken bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır (Foto 3).

Foto3. Düldül Dağı (Haruniye Platosundan Görünüş)

4. DÜLDÜL DAĞININ BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.1. Yerleşmeler

Haruniye platosundan itibaren sınırlandırdığımız Düldül Dağı üzerinde eğim değerlerinin çok yüksek olmasından dolayı daimi yerleşmeler çok fazla değildir. Ancak Haruniye Platosu ile Düldül Dağı arasında ki kontak noktada birçok daimi yerleşme bulunmaktadır. Bunlar; Çitli, Çotlu, Kuşçu, Yeşildere, Kuşcu (Karaguz), Elbeyli, Alibozlu, Farsak ve Bayındırlı köyleridir. Yine Düldül Dağı'nın doğu ve kuzeydoğu sınırını oluşturan Zindegan deresi vadisi içerisinde Yeşilyurt Köyü (Zindağan), güneydoğu kesiminde ise Çatak Köyü bulunur.

Bunların yanında bu köylere bağlı birçok mahalle yerleşmesi de mevcuttur. Dağın üzerinde yer alan Çitli Köyüne bağlı Karaisa Mahallesi, Kuşcu Köyüne bağlı Selavatgediği Mahallesi dağ üzerindeki en karakteristik mahalle yerleşmeleridir.

Bu çalışmada en önemli geçici yerleşme ise Başkanuş Yaylası'dır. Mayıs ayı sonu – haziran ayı başlarında çıkılan Başkanuş Yaylasından eylül ayının sonlarında daimi yerleşmelere inilir. Böylece Başkanuş Yaylası yaklaşık dört

ay süresince hayvancılık amaçlı ve sayfiye amaçlı yaylacılar tarafından kullanılan geçici yerleşmelerdir. Başkanuş Yaylası'nda yaklaşık on çadır hayvancılık amaçlı yaylacı bulunurken son zamanlarda hane sayısı artış gösteren altı adet de sayfiye amaçlı yaylacı bulunmaktadır (Foto 4).

Foto 4. Başkanuş Yaylası

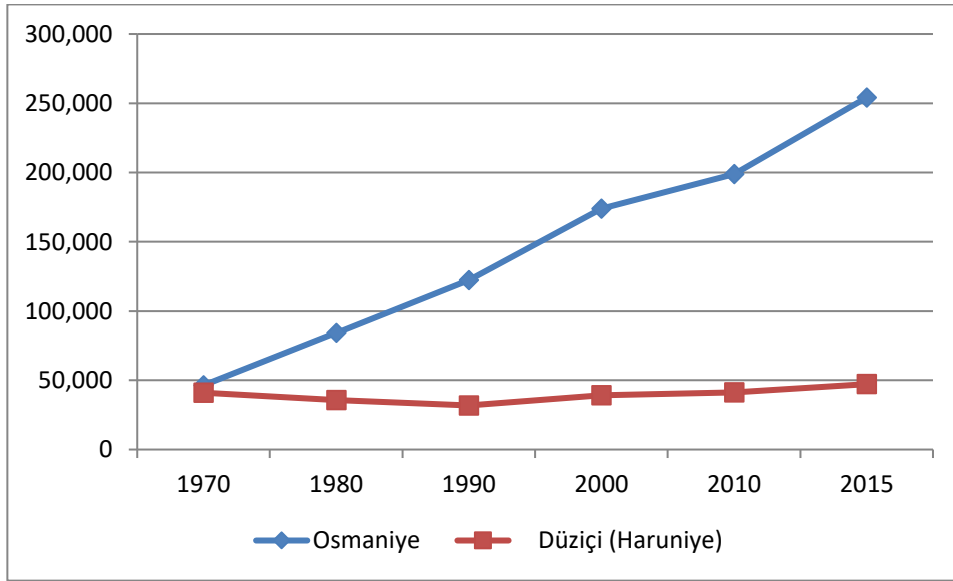
4.2.Nüfus Özellikler

1933'e kadar il olan Osmaniye'nin eski adı Cebelibereket'tir. Cebelibereket (Bereket Dağı) adı bugün ki Amanos Dağları'nın Düldül Dağı'ndan Belen Boğazına kadar ki bölümüne ve merkezi Yarpuz olan sancağa verilen addır. Cebelibereket (Bereket Dağı) adı Fırka-i İslahiye'nin bu yörede ıslahatta bulunmasından sonra tahminen 1890 yılın biraz önce arazinin verimliliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Cevdet Paşa 1891'de kaleme aldığı maruzat adlı eserinde Gavur Dağında (Amanoslar) yakın zamanlarda hükümetçe Cebelibereket ismi verildiğini belirtmektedir (Kutluer,1999, s:124 İslam Ansiklopedisi). Her yönü ile oldukça çeşitli ve bereketli olan Amanos Dağları (Düldül Dağı)üzerinde turizm çeşitliliği de kendisini gösteren bir aktivitedir.

1970 yılından 2015 yılına kadar olan 35 yıllık nüfus artış hızına baktığımızda Osmaniye’de çok çok hızlı bir nüfus artışı söz konusu iken Düziçi(Haruniye)’nde artış çok daha yavaştır. 1970 öncesinde Düziçi ile Osmaniye Adana ilinin ilçeleri olarak birbirine yakın nüfus değerlerine sahiptiler. 1980 sonrası ve özellikle de Osmaniye’nin 1996’da il olmasıyla nüfus çok daha hızlı bir gelişme olmuştur (Tablo 2; Grafik 2). Günümüzde 250.000’e yakın nüfusu ile orta büyüklükteki illerimiz arasındadır.

Adı	1970	1980	1990	2000	2010	2015
Osmaniye	46.355	84.212	122.307	173.977	198.836	254.116
Düziçi (Haruniye)	41.086	35.750	31.813	39.097	41.272	47.179

Tablo 2. Düziçi(Haruniye) İlçesi ve Osmaniye İline Ait Nüfus Artış Tablosu

Grafik 2. Düziçi(Haruniye) İlçesi ve Osmaniye İline Ait Nüfus Artış Grafiği

Düziçi İlçesi’nin yakın çevresindeki köy ve kasabalarında nüfus çok yüksek değildir. Ellek Kasabası 6.393 nüfusu ile en büyük nüfuslu yerleşmedir (Tablo 3).

Adı	Nüfus
Alibozlu	878
Bayındırlı	819
Çitli	734
Çotlu	671
Elbeyli	660
Farsak	350
Gökçayır	2.015
Kuşçu(Karaguz)	546
Ellek	6.393

Tablo 3. Düldül Dağı Çevresinde ki Köy ve Kasabaların 2012 Yılına Ait Nüfusları

Grafik ve tablo verilerinden anlaşıldığı üzere Osmaniye ilmerkezinde yoğun bir nüfus artışı söz konusudur. Düziçi İlçesinde çok hızlı artış olmamakla beraber çok büyük bir düşüşte yaşanmaz. Bir bölgede artan nüfusun sosyal ve kültürel yaşamından farklı aktiviteler söz konusu olacaktır. Osmaniye'nin ve Düziçi'nin gelişmeleri insanların dağlık alanlarda vakit geçirme istekleri Düldül Dağı'nın turizm potansiyeline ve aktivitesine olumlu yönde etki yapacaktır.

5. DÜLDÜL DAĞI'NIN TURİZM POTANSİYELİ

Turizm denilince akla gelen deniz, kum ve güneş algısından sıkılan ve alternatif turizm faaliyetlerine yönelen insanlar için dağ turizmi oldukça ilginç ve çekici gelmektedir(Akpınar-Bulut, 2010; Akten 2003; Gül vd. 2006; Kandemir vd. 2013; Soykan, 2003; Yılmaz ve Karahan, 2010). Bu çekicilikleri doğal ve beşeri çekicilikler olarak iki ana çatı altında ele alabiliriz.

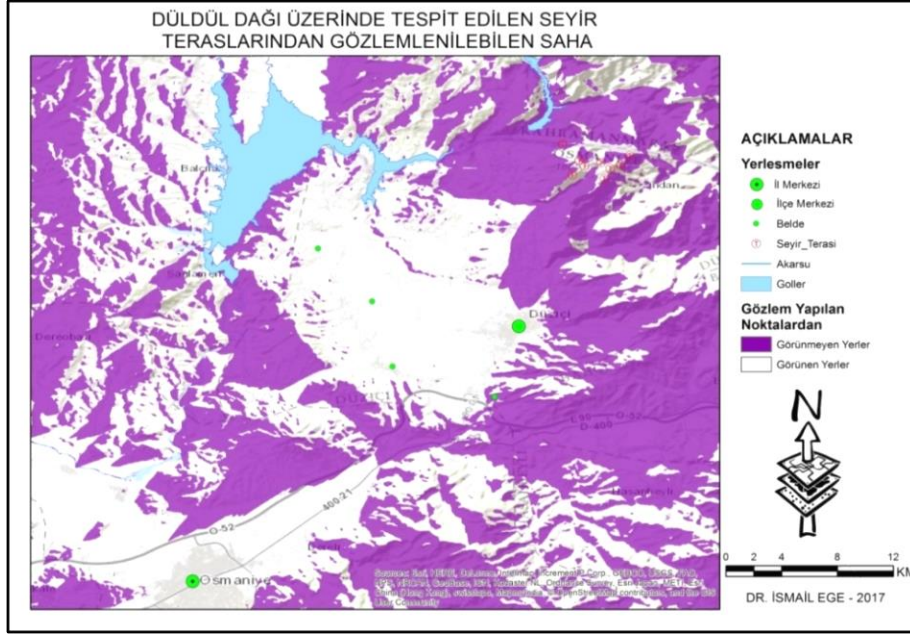
5.1.Doğal Çekicilikler:

5.1.1.Seyir Alanları: Düldül Dağı kuzeybatı kesiminde Berke Baraj Gölünün yüksekten bakılınca ferahlık veren bir görüntüsü söz konusudur(Foto 5). Yine Başkonuş Yaylası ve Düldül zirvesi seyirlik olarak görsel bir güzellik sunmaktadır. Beşikdüldül Zirvesi2246 m yüksekliğe sahiptir. Bu zirve ve yakın çevresinde tespit edilen noktalardan oldukça geniş bir alan görünebilir hale gelmekte ve bu da dağın turizm potansiyelini yükseltmektedir. Seçilen lokasyonlardan bakıldığında; Berke, Aslantaş Barajları, Düziçi, Kadirli ve Andırın ilçe merkezleri, Osmaniye il merkezi,

Amanos Dağları, Düziçi Ovası ve hatta uygun hava şartlarında kısmen Çukurova bile gözlemlenebilmektedir.

Foto 5. Düldül Dağından Berke Barajı

Şekil 6. Beşikdüldül Zirvesinden Gözlemlenen Saha.

5.1.2. Devemağarası Kanyonu:Düldül Dağı üzerindeki bir diğer doğal çekici alan ise Deve Mağarası Kanyonudur. Zindoğan Vadisi'nin batı yamacında Çatak köyü ile Zindoğan köyü arasındaki doğal kanyon giriş kısmında ki mağaralar ile oldukça dikkat çekicidir. Litolojinin kireçtaşlarından oluştuğu sahada Deve Mağarası Kanyonu 210m uzunluğa 1-3m arasında değişen genişliğe, giriş kısmı ile çıkış kısmı arasında yaklaşık 50-100 m. arasında değişen derinliğe sahiptir (Foto 6). Kanyonun içerisinde oldukça dar bir tünelden geçmenin ve seslerin yankılanmasının oluşturduğu doğal güzellik önemli bir turizm potansiyelidir.

Foto 6.Devemağarası Kanyonu

5.1.3.Mağaralar:

Saf kireçtaşlarından meydana gelen Döldül Dağı üzerinde büyüklü-küçüklü birçok mağara bulunmaktadır. Turizm potansiyeli oluşturan mağaralardan en önemlileri Devemağarası Kanyonu giriş kısmının sağ tarafındaki 3 adet mağaradır. Kanyona yaklaştıkça büyüklükleri artan mağaralar aslında birer in karakterindedir. Kanyona en yakın olan 1.Mağara (Devemağarası) giriş kısmında eni 40 m yükseklik ise vadiye doğru 30 m diğer kısımlarda 20-25 m girişten iç kısma doğru derinlikte 20-25 m kadardır. Mağaranın içerisinde bir hayvan barınağı da bulunmaktadır. Bu alandaki II. Mağara giriş kısmında uzunluk 30 iç kısma doğru derinlik 15yükseklik ise 20-25 m'dir. Bu alandaki son mağara ise diğerlerine göre en yüksekte olan mağaradır. Giriş kısmında eni 25 m olup iç kısma doğru iyice daralan bir mağaradır. Derinliği 25 m olup yüksekliği diğer mağaralara göre daha fazladır. Mağaranın yaklaşık 35-40 m yüksekliği vardır. Deve mağarası Kanyonun giriş kısmında sağda yer alan mağaralar Mesozoyik yaşlı kireçtaşları içerisinde oluşmuş iki farklı formasyonun kontak noktasında gelişmiş mağaralardır(Foto 7).

Foto 7. Devemağarası Kanyonunun Giriş Kısımındaki Mağaralar.

5.1.4. Sabunsuyu Şelalesi: Düldül Dağı'nın en güney sınırında bulunan Sabunsuyu Çayının üzerindeki şelale Düziçi'ne gelen ziyaretçilerin hemen hemen hepsinin uğrak yeridir. Sabun Çayı Boğazı içerisinde yer alan şelale bölgedeki normal fayın etkisi ile oluşmuş düşen blok ile yükselen blok arasındaki düşey atımda gelişmiş bir şelaledir (Ege ve Kortuk, 2015). Yaklaşık 15 m. lik bir yükseltiden düşüş gösteren Sabun Çayı eşsiz bir doğal güzelliğe sahiptir (Foto 8).

Foto 8. Sabunsuyu Şelalesi

5.2.Beşeri Çekicilikler

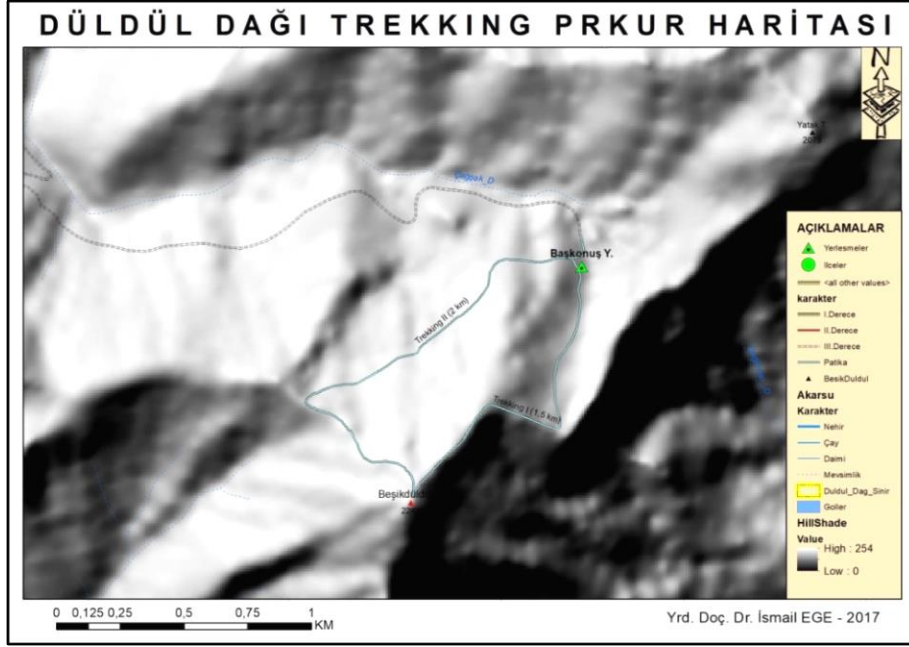
5.2.1.Yaylalar: Düldül Dağı üzerindeki en önemli yayla Başkonuş Yaylasıdır. Hem hayvancılık amaçlı yaylacılar hem de sayfiye amaçlı yaylacılar tarafından kullanılan yayla Düldül Dağı'nın kuzeyinde 1790 m'de yer almaktadır (Foto 9). Kar örtüsünün çok geç ortadan kalktığı yaylada hayvancılık amaçlı yaylacılar için orman sınırı üzerinde oldukça geniş bir mera vardır. Yaylada 9-10 çadır hayvansal amaçlı yaylacılık faaliyeti için bulunurken 6-7 çadır da sayfiye amaçlı yaylacı bulunur. Yaz döneminde oldukça sıcak ve nemli olan Düziçi İlçesinde sıcaktan bunalan bazı aileler yaz dönemini Başkonuş Yaylasında geçirmektedir. Temiz havası ve soğuk suyu yaylacılar için bir çekicilik oluşturur.

Foto 9. Başkonuş Yaylası

5.2.2. Trekking Parkuru

Genellikle hafif tempolu bir doğa yürüyüşü olan trekking genellikle dağlık alanlarda gerçekleştirilen bir sportif faaliyettir. Genellikle şehir gürültüsünden bunalan insanların gerçekleştirildiği bu sportif faaliyet için uygun eğimde bir rota ve uygun doğal bir ortam şarttır. Düldül Dağı üzerinde hem uzun metrajlı trekking parkuru hem de kısa metrajlı trekking parkurunun oluşturulması mümkündür. Düldül Dağı üzerinde Başkonuş Yaylasına kadar araçla ulaşan sporcular buradan itibaren zorluk derecesi isteklerine göre 1,2 ve 2 km'lik parkurlar bulunmaktadır (Şekil 7). Buradaki yaylacıların yıllardır kullandığı bu patikalar trekking için tercih edilebilecek uygunlukta eğim derecesine sahiptir (Foto 10).

Şekil 7. Düldül Dağı'nda Yürüyüş Parkurları

Foto 10. Trekking Parkur I (1,5 km)

5.2.3. Yamaç Paraşütü

Belirli bir yükseltiden hareketle gerçekleştirilen bu turizm faaliyeti içinde Düldül Dağı Zirvesi (2246 m.) oldukça önemli imkân sunar. Osmaniye İli içerisinde en güzel yamaç paraşütü yapma olanaklarına yine Düldül Dağı üzerinde rastlamaktayız. Gerek dağın belirli noktalarından gerekse zirve kısmından seyir manzarası oldukça görmeye ve yaşamaya değer yamaç paraşütü sporunu yapma olanakları mevcuttur (Foto 11).

Foto 11. Beşikdüldül (2246 m) Tepesinden Yamaç Paraşütü.

5.2.4. Teleferik:

Amanos Dağlarının en yüksek noktasını oluşturan Düldül dağı zirve kısmı çıkanları büyüleyen bir etkiye sahiptir. Osmaniye ili içerisinde çıkılabilecek en yüksek nokta olması Beşikdüldül (2246m) zirvesine ayrı bir anlam katmaktadır. Aşağı kısımda Düziçi Ovası, Berke Barajı, Aslantaş Barajı, güney kesimde Sabunçayı vadisi içerisinde kayın ormanları ve değişik orman varlığı yeşilin birçok tonunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Beşikdüldül zirvesinden Andırın, Kadirli, Osmaniye gibi yerleşmelerin çok net olarak gözlemlenmesi zirveye ayrı bir değer katmaktadır.

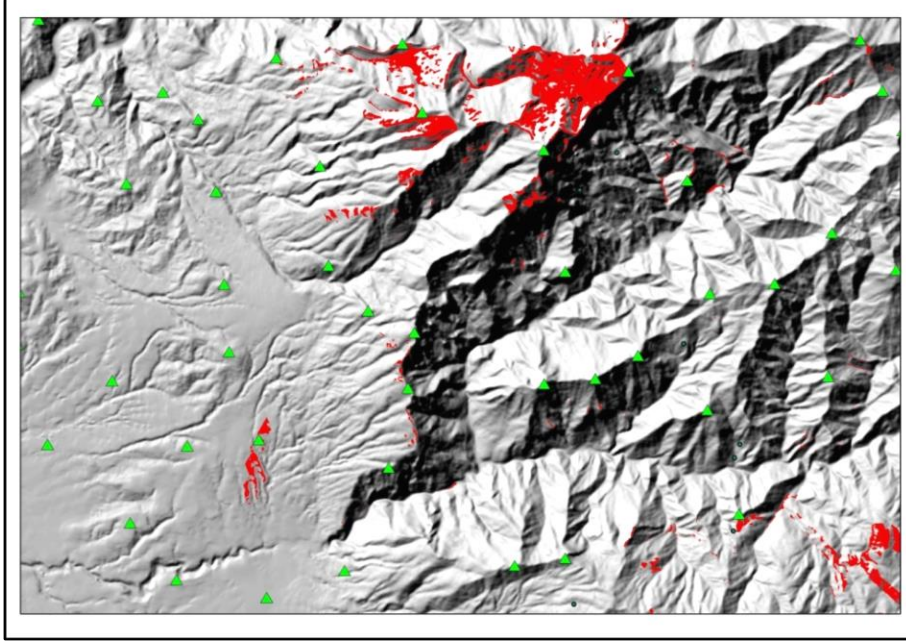
Yaz aylarında sıcaaktan bunalan insanların nefes almak istedikleri, kışın kar zevkini tatmak ve kayak yapmak isteyenlerin gideceği yer yine Düldül Dağı'nın en yüksek kesimi olan Beşikdüldül Zirvesi ve Başkonuş Yaylasıdır. Şu anda Kuşçu Köyü, Salavat gediği Mahallesinden tek çıkış yoluna sahip Düldül Dağı ve Başkonuş Yaylasına hem giden ziyaretçi sayısı az hem de çıkış zorlukları dağı başka bir zamanda ziyaret etmeyi hemen hemen olanaksız kılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen fiziki ve beşeri çekicilikler Beşikdüldül zirvesine çıkışın kolaylaştırılmasını bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu nedenle en uygun ve çıkış teleferik sistemi ile olacaktır. Düziçi Belediyesi ve Korkut Ata Üniversitesi işbirliği ile projelendirilen teleferik sistemi Düldül Dağının turizm imkanlarını artıracaktır. Düldül Dağının plato sahasının hemen bitimini oluşturan iç bükey eğim kırıklığı noktasından Çitli Köyü'nden Beşikdüldül Zirvesine Teleferik hattı projesi uygulamaya koyulmuştur.

5.2.5. Kamp Kurma Alanları

Yaz mevsiminde Düziçi, özelliklede Osmaniye ve çevresinde aşırı bunaltıcı sıcaklıklardan uzaklaşmak isteyen kimselerin serin, oksijeni bol bir alanda kamp kurabilecekleri en önemli yerlerden bir tanesini de Düldül Dağı yüksek kesimleri oluşturmaktadır. Uygun kamp kurulabilme alanları CBS ile çok hızlı ve sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmektedir (Ege ve Geçen, 2008).

Düldül Dağı zirvesine yönelik yapılacak olan analizler ile çalışma alanında uygun kamp alanları tespit edilebilir. Verilen kriterlere göre düşük eğim, su kaynağına yakınlık ve orman örtüsünden yoksun alanlar kamp kurulmaya uygun alanlar olarak düşünülmüş ve yapılan Multikriteria analizi ile Düldül dağı üzerinde kamp kurulabilecek alanlar tespit edilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Düldül Dağında Kamp Kurulabilecek Alanlar

5.2.6. Termal Turizm (Haruniye Kaplıcaları)

Haruniye kaplıcaları Ceyhan Nehri kıyısında ağaçlarla kaplı bir alanda bulunmaktadır (Foto 12). Harika bir manzaraya sahip olan kaplıcada ruhsal yönden de sağlığınıza kavuşabilirsiniz (Tıraş, 2004). Kaplıca tesisi Aslantaş Barajı'nın rezervuarının sonunda, Berke Barajı aksının 2,5 km.'lik yatağında yer alır. 310 yatak kapasitesine sahip 101 oda ve 3 VIP ev, 3 adet kadın, erkek ve çocuk havuzu, çamur (kür) havuzu, Fizik Tedavi Merkezi, Restaurant, kafe, fırın, market, cami, çocuk oyun parkı, kaynak suyu, biyolojik arıtma tesisi, çevre düzenlemesi vb. yenileme çalışmaları yapılmıştır. 10 yatak kapasiteli 22 adet apart dairenin bakım ve onarımı, çamaşırhane, lokal, yemekhane-konferans salonunun yenileme, bakım ve onarımı, futbol, basketbol-voleybol tenis kortu saha bakım onarımı, çevre düzenlemesi, elektrik, su ve kanalizasyon alt yapısı yenileme, bakım ve onarım çalışmaları yapılmış uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir. Düziçi Belediyesi tarafından işletilen kaplıca, hem tertemiz havası hem de doğal güzelliği ile sağlık turizminin gözde merkezlerinden biri olabilecek potansiyele sahiptir. Kaplıca suyunun cilt hastalıklarına, romatizmalara, kadın hastalıklarına, mide, safra kesesi, böbrek, bel ağrılarına, yaralara, yılan akrep sokmalarına karşı faydalı olduğu

bilinmektedir. Şifalı olduğu tescillenen kaplıcaya başta Osmaniye olmak üzere özellikle Kahramanmaraş, Gaziantep, Kayseri, Hatay, Mersin ve Adana'dan birçok kişi gelmektedir. Düldül Dağının Ceyhan Nehri ile sınırlandığı bir noktada bulunan Haruniye Kaplıcaları Dağ turizmi için gelenlerin uğrayabileceği ve kalabileceği veya kaplıca için gelenlerin Düldül Dağına çıkıp inebilecekleri bir konumda bulunmaktadır.

Foto 12. Haruniye Kaplıcası (Foto: İbrahim KORTUK)

5.2.7. Berke Barajı

Berke Barajı Ceyhan Nehri üzerinde, Düldül Dağı'nın KB kesiminde bulunan 201 m yüksekliğinde beton kemer bir barajdır (Foto 13). Türkiye'de ve Dünya'da 16. sırada "beton kemer" barajıdır. Berke Hidroelektrik santrali ise bölgemizin en büyük hidroelektrik santrali olmaktadır. 1995 yılında inşaatı başlayan ve 2002 yılı başında üretime geçen Berke Barajı, Sır Barajı ile Aslantaş Barajı arasında yaklaşık 200 metrelik düşüşten yararlanılarak, 201 m yüksekliğinde, çift eğrilikli ince beton kemer tipinde bir barajdır. Baraj 120 x 120 x 44 m boyutunda bir yer altı santralinden oluşmaktadır. Barajın arkasında oluşacak gölün hacmi 427 milyon m³ olup, yaklaşık 30 km uzunluğundadır. Düziçi'ne gelen ziyaretçilerin mutlaka uğrak yerlerinden

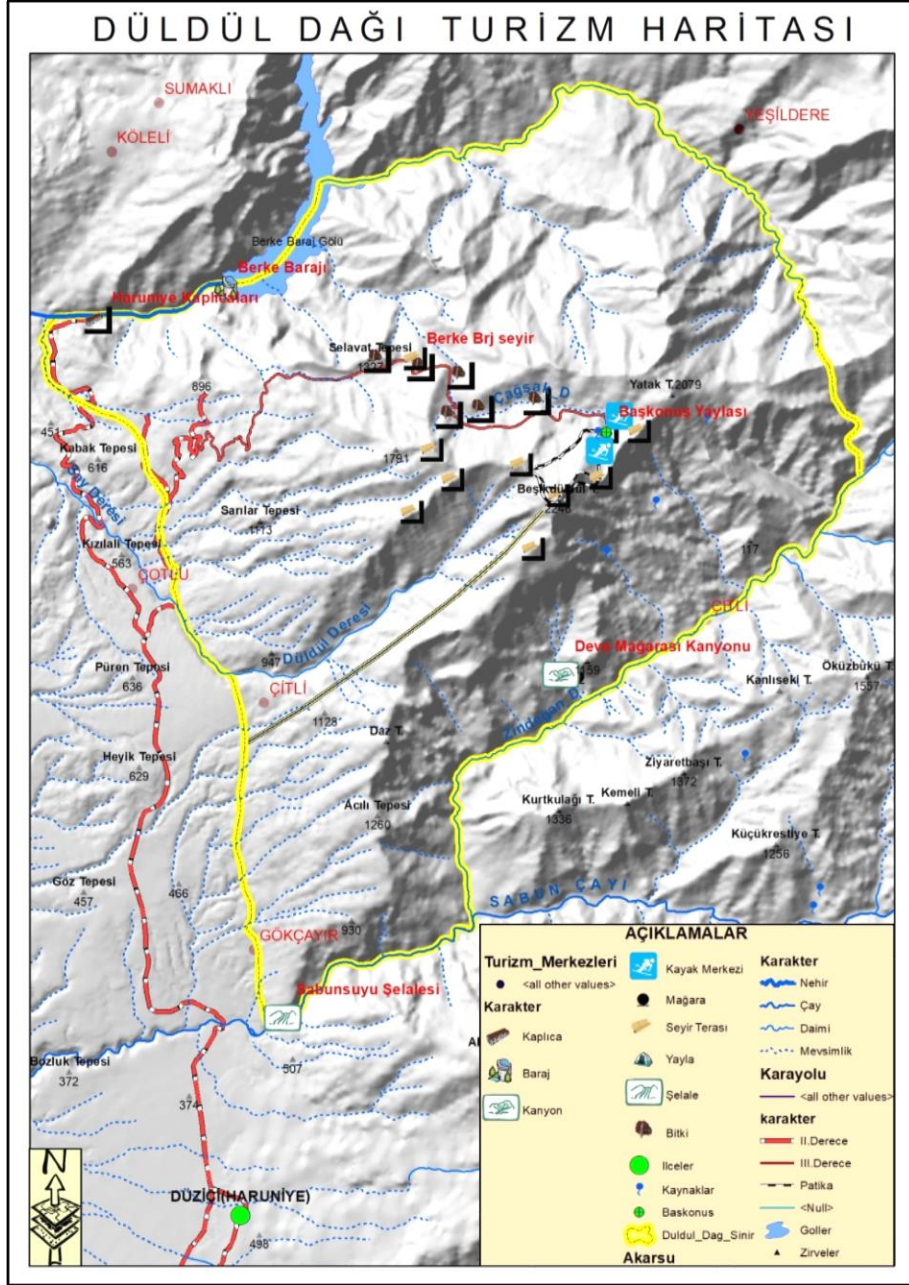
olan Berke Baraj gölü ve barajın aks kısmı görenleri büyüleyen bir beşeri bir çekicilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Foto 13. Berke Baraj Gölü

6. BULGULAR

Yapılan bu çalışma sonrasında Düldül Dağı'nın doğal ortam özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine çalışmada dağın beşeri çekicilikler ve turizmle olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada ortaya çıkan en önemli bulgu Düldül Dağının turizm varlıkları harita üzerine dökülerek görsel hale getirilmesidir (Şekil 9).

Şekil 9. Düldül Dağı Turizm Haritası

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Osmanlı Döneminde ismi Cebelibereket (Bereketdağı) olan Osmaniye ili ve Amanos Dağı Turizm Potansiyeli açısından da oldukça bereketli bir alandır.

Dağ Turizmi her geçen gün çok daha ilgi görmektedir. Düldül Dağı Hem Fiziki Hem de Beşeri çekicilikler açısından oldukça zengindir.

En önemli Fiziki Çekicilikler: Seyir Alanları, Doğal Peyzaj, Deve Mağaraları, Devemağarası Kanyonu, Sabunsuyu Şelalesi, Relikt Bitki (Kayın, Gürgen, Çınaryapraklı Akçağaç, Şimsir Ormanları) türleri, Ceyhan Nehri'nin oluşturduğu Yarma Vadi ve içerisindeki Berke Barajı da bir diğer doğal çekiciliklerdendir.

400 m yükseltide yer alan Düziçi ilçe merkezi yıllık ortalama 800 mm yağış alırken düldül dağı 1600-1700 mm arasında yağış alır ve yağışlar kış mevsiminde kar olarak düşmektedir. Bu nedenle Düldül Dağının Kuzey yamaçları kış turizmi ve kayak sporları açısından da uygundur.

En önemli Beşeri çekicilikler ise; Başkonuş yaylası, Başkonuş yaylası ve Beşikdüldül Zirvesine dağ yürüyüşü tırmanış sahası, Uygun Yamaç Paraşütü sahasıdır.

Yörede Dağ Turizminin yapılabilmesi için hızlı ve heyecanlı çıkışlar için teleferik inşası oldukça uygun bir çözüm önerisidir. Bu konuda Düziçi Belediyesinin girişimleri takdire değerdir.

Düldül Dağını ilginç kılan bir diğer özellik ise Ceyhan Nehri vadisi kenarında yaklaşık 200 m.de dağın en alçak kısmın da Termal Turizminin varlığıdır. 310 yatak kapasitesine sahip 101 oda ve 3 VİP ev, 3 adet kadın, erkek ve çocuk havuzu, çamur (kür) havuzu, Fizik Tedavi Merkezi, Restaurant, kafe, fırın, market, cami, çocuk oyun parkı, kaynak suyu vb. cazibe alanlarına sahip bir konumdadır.

Oluşturulan turizm haritası birçok turistik aktivite ve ziyaret edilebilecek yerler ve bunların günlük planlamaları hususunda kolaylıklar sağlayacaktır. Okullarda bu turizm varlığı haritasının duvar haritası olarak asılması öğrenci ve öğretmenlerin çevreyi tanımaları ve tanıtmaları hususunda yardımcı olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada arazi çalışmalarına katılan ve sahada kendi özgün çalışmalarını da bulunan Yüksek Lisans Öğrencim **İbrahim KORTUK'a**, Diğer bir Yüksek Lisans öğrencim **Habib CUYDUR'a**, Orman İşletme Şefliğinde görev yapan

Dursun KURULTAK, Nazmi ŞİMŞEK ve de birçok konuda kendisine başvurduğumuz sayın Belediye başkanımız **Ökkeş NAMLI** Bey'e şükranlarımı sunuyorum.

8. BİBLİYOGRAFYA

AKPINAR, E., ve BULUT Y., (2010). Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı Ve Uygulama Alanları, Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi, Cilt: 4, pp: 1575-1594.

AKTEN, M.,(2003). Isparta İlindeki Bazı Rekreasyon Alanlarının Mevcut Potansiyellerinin Belirlenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, Yıl: 2003, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 115-132

AKTEN, M., YILMAZ, O.ve GÜL, A., (2009). Alan Kullanım Planlamasında Rekreasyonel Alan Kullanım Ölçütlerinin Belirlenmesi: Isparta Ovası Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 119-133

AVCI, M.,(2005)."Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü", İ. Ü. Ed. F. Coğ. Böl.Coğrafya Dergisi, ss.27-55,

AYTAÇ A.S. ve SEMENDEROĞLU A.,(2012). Amanos Dağlarının Orta Kesiminin Doğa Koruma Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi. Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi Cilt 3 Sayı 1 İzmir

AYTAÇ, A.S. ve SEMENDEROĞLU, A.,(2011).Amanos Dağları'nın Orta Kesiminin Vegetasyon Coğrafyası, *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi* 2(2): 34-47,

EGE, İ. ve KORTUK, İ. (2015). Düziçi Ovası (Düziçi/Osmaniye) ve Yakın Çevresi'nin Jeomorfolojisi. *International Journal of Social Science*(33), 295-313.

EGE, İ.,(2016). Akdeniz Bölgesi YircePlatosu'nda (Bağdaş/Kadirli/OSMANİYE) Kayın Ormanı, *Studies of the Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)* Cilt: 6 Sayı: 11

EGE. İ. ve GEÇEN, R., (2008). Determination of Optimum Areas For Camping at CrestZones of East Part of BolkarMountains, Using GIS,. 5. International Conferance on Geographic Information Systems Sempozyum, 1

EKİM, T. KOYUNCU, M. VURAL, M. DUMAN, H. AYTAÇ, Z. ve ADIGÜZEL, N. (2000). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı, Ankara: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yayınları.

GÜL, A. ÖRÜCÜ, Ö.K. ve KARACA, Ö.,(2006). An ApproachforRecreationSuitability Analysis toRecreation Planning in Gölcük Nature Park: Environmental Management. Volume 37, Number 5: 606–625.

GÜNAY, Y. ve SARITAŞ, B.,(1984).Amanos Dağlarında Cudi - Mardin Grubu Karbonatlar ve Üst Kretase–Eosen Yaşlı İstifin Konumu:TPAŞ Rap.,2021

KARADEMİR, N. – SANDAL, E. K. – TIRAŞ, M.,(2013). EcotourismPotential in Kahramanmaraş / Kahramanmaraş'ın Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi, 3rd International GeographySymposium - GEOMED 2013

KESER, Nurdan, (2013). Murat Dağı'nda Endemizme Etki Eden Topografik Faktörler (İç Batı Anadolu), *TurkishStudies- International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 8/12 Fall 2013, p. 711-736, ANKARA*

KOCA,H., (2000). Düziçi İlçesinin Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 899, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 111, Araştırma Serisi No: 46, Erzurum.

KOHLER T. and MASELLI D. (eds) (2009). **Mountains and Climate Change – From Understanding to Action.** GeographicaBernensiawiththesupport of theSwissAgencyfor Development andCooperation (SDC), and an internationalteam of contributors. Bern.

KUTLUER İ.,(1999). “Cebelibereket”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c. VII, s. 185.

POLAT, Selahattin ve GÜNEY, Yıldız, (2015). Türk Fındığı'nın (*CorylusColurna*) Türkiye'deki Yeni Bir Yayılış Alanı, ASOS JOURNAL, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, S. 18 s. 449 – 460

RİCOU, L. E.,(1980).Toroslar'mHelenidler ve Zagridler Arasındaki Yapısal Rolü, Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, C. 23, 101-118, Ağustos 1980

SARI, S., (2016). Anamur (Mersin) İlçesinde Sıcaklık ve Yağış Dağılımını Etkileyen Faktörler, Marmara Coğrafya Dergisi, **Yıl/Year:**

Temmuz/July 2016 • Sayı/Issue: 34 • ss/pp: 178-194 • ISSN: 1303-2429 • E-ISSN: 2147-7825

SARIFAKIOĞLU, E.,(1993). Bahçe-Haruniye (ADANA) Dolayındaki Ofiyolitik Serinin Petrografisi, Jeokimyası ve Bu Seriyeye Bağlı Kromit Yataklarının Metalojenezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği ABD. (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, ADANA

SCHWAN, W.,(1971).GeologyAndTectonics of The Central AmanosMountains: GeologyandHistory of Turkey, ThePetroleum Exploration Society of Libya, 283 - 303.

SOYKAN, F., (2003). "Coğrafi Çevrenin Turizm Amaçlı Değerlendirilmesinde Turizm Potansiyelini Saptamanın Önemi" Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu (16-18 Nisan 2003) s.17-24, İzmir.

TIRAŞ, M., (2004). "Haruniye Kaplıcası" Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 43

TUNÇDİLEK, N.,(1977). "Türkiye'nin Dağlık ve Ormanlık Bölgelerinin Ekonomik Problemleri". İ.Ü. Coğ. Enst. Der. S: 22, Sayfa: 43-52 İstanbul,

TUROĞLUH., (2005). "Fiziksel Planlama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri", EGE Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu, İZMİR, TÜRKİYE, 27-29 Nisan 2005, ss.355-368

YALÇIN, N., (1980). Amanosların Litolojik Karakterleri ve Güneydoğu Anadolu'nun Tektonik Evrimindeki Anlamı, Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, Cilt: 23, s:21-30

YILMAZ, H. ve KARAHAN, F., (2010). Eko-turizm Yaklaşımlarında Flora Turizmi: Palandöken Dağlarının Potansiyeli, <http://www.alpineplants.org/Download/10.pdf>

**Ortaokul Sosyal Bilgiler ve Eşdeğer Derslerin Türkiye, Azerbaycan ve
Türkmenistan'daki Öğretim Programlarının Yapı Yönünden
Karşılaştırılması¹**

**Middle School Social Studies and Equivalent Course of Turkey, Azerbaijan
and Turkmenistan in Terms of the Structure of Education Programs in
Comparison**

**Barış METİN²
Kamil UYGUN³
Mehmet ORAN⁴**

Extended Abstract

In this study, the social sciences and social sciences of the secondary schools (5. 6. 7. and 8. class) in our country and the curriculums of the History of Turkish Revolution and Atatürk's lesson curricula are compared with those of social sciences equivalent courses taught in the same age groups in Azerbaijan and Turkmenistan the comparison with the structures is emphasized. In this context, the question of our research is determined as follows:

Social Studies course taught in Azerbaijan and Turkmenistan in the same age group as the Social Studies course taught in secondary schools in Turkey (5th, 6th, 7th and 8th grade) and the Republic of Turkey History of Revolution and Atatürkism lesson curricula what are the similarities and differences in purpose, content, learning-teaching processes and measurement-evaluation dimensions?

The aim of this study is to compare the curriculums of the social sciences courses taught in Azerbaijan and Turkmenistan with the curriculums of the social sciences course in Turkey and the curriculums of the Turkish Republic

¹ Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmakta olan "Ortaokul Sosyal Bilgiler Ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programlarının Azerbaycan Ve Türkmenistan'daki Eşdeğer Derslerin Öğretim Programlarıyla Karşılaştırılması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi

³ Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi

⁴ Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 04/12/2017-Kabul Tarihi: 12/12/2017

Revolution History and Atatürkism course in order to contribute to the comparative social sciences curriculum. similarities and differences.

The original side that distinguishes this work from the other studies is that there is no study comparing in depth the social sciences course taught in our country up to now and the structures of the curriculums of Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism course with the social sciences courses in Azerbaijan and Turkmenistan. this study is important for this shortcoming. In addition, this study is also important in determining the deficiencies of the Turkish education system and eliminating these deficiencies.

Research is limited to these classes because secondary school (5. 6. 7. and 8.) classes are included in the study. The research is limited to the curriculum of the Social Studies course of Azerbaijan and Turkmenistan in 2016-2017 academic year and the curriculum of the Republic of Turkey History of Revolution and Atatürkism course in 2016-2017 academic year. In addition, research has been limited to these four dimensions as the purpose, content, learning-teaching process and measurement-evaluation dimensions are discussed.

Introduction

In order to make the teaching program of the Social Studies course, which deals with the relations of people with people and people to the societies, it is necessary to reflect the aim, content, learning-teaching processes and measurement-evaluation approaches in full (Doğanay, 2008). Whether curriculums reflect these approaches in full measure emerges when compared with curricula of other countries.

Assessment and comparison of curricula are carried out in order to determine whether the effectiveness of the program applied in general is successful or not, and in the personal sense, to determine the learning deficits or the level of learning of the students (Özdemir, 2009). In other words, the curriculum aims to improve the quality of education by improving the education given to us. For this, it is necessary to compare the curriculums of the curricula with curriculums of other nations and determine the deficiencies and develop the curriculum.

By means of comparative education programs, countries can be informed about education programs of other countries as well as developing solutions

to problems in education programs (İnci, 2009). Thus, each country compares the education system of its own country with the education systems of different countries, and compares the education system of its own country with the education systems of the countries of the world. In this study, we will examine the comparison of the social sciences and the Turkish Republic Revolution History and Atatürkism lesson curricula in Azerbaijan and Turkmenistan with the social sciences taught in the same age groups and the curriculum of the equivalent courses.

Methods

In the research, a descriptive document from qualitative research methods is used. This work is the result of scanning various sources. It has been examined in detail by accessing the social sciences of the countries included in the research and the curriculums of the Turkish Republic Revolution History and Atatürk's lessons and Social Studies equivalent courses. In addition, in order to reach more detailed and healthy information and to increase the validity and reliability of the study, the textbooks of the countries that are included in the sampling are examined along with the curriculum of the social studies equivalent courses.

The sample of the research is composed of Azerbaijan and Turkmenistan from the Republic of Turkey and Turkic Republics. The countries included in the sampling were selected as the objective sampling method. In the objective sample; in order to conduct in-depth research in terms of the purpose of the study, information-rich situations are selected (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). The fieldwork was scanned during the collection of the data, the educational systems of the sample countries were examined and studies such as dissertations, books, articles related to the social studies curricula were screened.

Content analysis was done in this study. The main purpose of content analysis; The data obtained are examined in depth to reach explanatory concepts and data (Tedmem, Palancı, Kandemir and Dündar, 2014). Firstly, countries included in the research were identified and curriculums of the courses given in Social Studies in these countries were compared in terms of purpose, content, learning-teaching process and measurement-evaluation dimensions. As a result of these comparisons, the similarities and differences between the programs of the courses taken by the countries within the scope of Social Studies have been revealed.

Findings

In this section, the findings obtained from the objectives, content, learning-teaching process and measurement-evaluation dimensions of the curriculum of the Social Sciences and Republic of Turkey History of Revolution and Atatürk's lesson curriculum of Azerbaijan and Turkmenistan are given.

When the curriculums of Social Studies and Social Studies equivalent courses taught in Turkey, Azerbaijan and Turkmenistan are examined, it reflects the national values of the aims, content and learning processes expressed in the curriculum, preserves and develops social and cultural values, informs about the cultures of other nations, flexible, feasible, open and clear, connected with everyday life, guiding students and developing students; no information was reached regarding the emphasis on cooperation with the parents.

However, while there is no information about the importance of special days and weeks in content and learning-teaching processes for purposes stated in the curriculums of the Social Studies and Social Studies equivalent courses taught in Turkey and Turkmenistan, and in the learning-teaching process the importance of special days and weeks is mentioned.

In addition, when the curriculums of social sciences and social sciences equivalent courses taught in Turkey, Azerbaijan and Turkmenistan are examined, the measurement-evaluation dimension of curriculum is scientific, flexible, applicable, clear and related to everyday life, guides students to develop students, while it is seen that students are multidimensional in nature; no information was reached regarding the emphasis on cooperation with the parents.

Conclusion

When the curriculums of Social Studies and Social Studies courses in Turkey, Azerbaijan and Turkmenistan are examined, it is seen that the curriculums of Social Studies and Turkish Republic History of Revolution and Kemalism courses are more extensive and comprehensive.

Öz

Bu çalışma; Türkiye'deki ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapıları ile Azerbaycan ve Türkmenistan'daki Sosyal Bilgiler dersi ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının yapılarını (amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme) inceleyerek

benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran ve orijinal kılan tarafı: şimdiye kadar ülkemizde okutulan Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapılarının Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları yapılarıyla derinlemesine karşılaştıran bir çalışmanın olmaması ve bu çalışmanın bu eksikliği gidermek adına önemli olmasıdır. Bu çalışma Türk eğitim sisteminin eksikliklerini tespit ederek bu eksikliklerin giderilmesi açısından da önemlidir. Araştırmada nitel araştırma modellerinden doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Ayrıca araştırmada var olan bir durum ortaya konmak amaçlandığından tarama modeli kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, karşılaştırmalı eğitim, öğretim programı, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük

Abstract

This work; Social Studies lesson taught at secondary schools in Turkey (5th, 6th, 7th and 8th grades) and the projects of the Republic of Turkey Revolution History and Atatürkism lesson curricula and the curricula of the lessons equivalent to the Social Studies lesson in Azerbaijan and Turkmenistan , learning-teaching process and measurement-evaluation) to reveal similarities and differences. The original side that distinguishes this work from the other studies is that there is no study comparing in depth the social sciences course taught in our country up to now and the structures of the curriculums of Turkish Republic History of Revolution and Atatürkism course with the social sciences courses in Azerbaijan and Turkmenistan. this study is important for this shortcoming. This study is also important in determining the deficiencies of the Turkish education system and eliminating these deficiencies. The qualitative research models in the study used the document review method. In addition, a screening model was used because it was aimed at establishing an existing situation in the research.

Keywords: Social Studies, comparative education, curriculum, the history of the Republic of Turkey and Kemalism

Giriş

Eğitim ülkelerin gelişmişlik düzeylerini gösteren en önemli ölçütlerden biridir ve her ülke eğitim düzeyini çağdaş standartlara ulaştırmayı amaçlamaktadır. Ülkeler farklı ülkelerin ders kitaplarını ve öğretim programlarını inceleyerek, faydalı yanlarını kendi ülkelerinin öğretim programlarına entegre etmek için büyük çaba sarf etmektedirler.

Öğretim programı; okullarda veya okulların dışında öğrencilere kazandırılmak istenen herhangi bir dersin öğretilmesiyle alakalı bütün faaliyetleri kapsayan etkinlikler düzeneği olarak adlandırılabilir (Demirel, 2011). Bu yaşantılar düzeneği her ders için ayrı ayrı düzenlenmektedir ve her dersin ayrı bir öğretim programı vardır. Bu durum Sosyal Bilgiler için de geçerlidir ve Sosyal Bilgilerin öğretim programının merkezinde birey yani insan yer almaktadır.

İnsanların insanlarla ve insanların toplumlarla olan ilişkilerini ele alan Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programının verimli olabilmesi için, amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ile ölçme-değerlendirme yaklaşımlarının tam anlamıyla yansıtılması gerekmektedir (Doğanay, 2008). Öğretim programlarının bu yaklaşımları tam anlamıyla yansıtıp yansıtmadığı ise diğer ülkelerin öğretim programlarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır.

Öğretim programlarını değerlendirip karşılaştırma, genel anlamda uygulanan programın etkinliğinin başarılı olup olmadığını, şahsi anlamda ise öğrencilerin öğrenme eksikliklerini ya da ne düzeyde öğrendiklerini belirlemek amacıyla yapılmaktadır (Özdemir, 2009). Yani öğretim programı bizlere verilen eğitimin iyileştirilmesini sağlayarak öğretimin kalitesini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bunun için de öğretim programlarının diğer ulusların öğretim programlarıyla karşılaştırılarak eksikliklerin belirlenip programın geliştirilmesi gerekmektedir.

Karşılaştırmalı eğitim; farklı ülkelerdeki eğitim sistemlerinin farklılık ve benzerliklerini belirlemeye çalışan, olguları açıklayan ve eğitim uygulamaları konusunda fikirler ortaya koyan bir disiplindir. Karşılaştırmalı eğitim alanı, eğitim sistemlerini siyasal, sosyal ve kültürel etkenleri göz önünde bulundurarak irdeleyen bir alandır. Ayrıca bu alan, ülkelerin karşılaştığı eğitimle ilgili sorunları ve bu sorunların ortaya çıkış sebeplerini saptayarak yorumlamaya çalışır. Karşılaştırmalı eğitimde herhangi bir eğitim sistemi irdelenirken, sadece eğitim veren kurumların irdelenmesi yeterli değildir, bunun arkasındaki faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda karşılaştırmalı eğitim, eğitim uygulamaları

konusunda bilinenlerin arkasında neler olduğunu inceleyip, eğitimi etkileyen sosyal ve siyasal etkenleri araştırır (Sezgin, 2008).

Eğitim-öğretimde planlanan durum ile ulaşılan durum arasındaki farkın saptanması ve verimliliğin artırılması ancak eğitim-öğretim çalışmalarının geliştirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Eğitim-öğretim çalışmalarının geliştirilmesinde hedeflenen amaçların ne ölçüde gerçekleştirilebildiği, kaynakların ne derece etkili kullanılabildiği ve hizmet sürecinin denetlenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bunun için de eğitim-öğretimin değerlendirilip karşılaştırılması çok önemlidir (Demirkasımoğlu, 2011).

Ülkelerin eğitim sistemleri genel olarak bazı özelliklerden ve bazı uygulamalardan dolayı birbirlerinden farklı olabilmektedir. Bu farklılıkların neler olduğunu öğrenmek için o ülkelerin eğitim sistemlerini karşılaştırmak gerekmektedir (Kalemoğlu Varol ve İmamoğlu, 2014). Ülkelerin kendilerine has eğitim sistemleri ve bu eğitim sistemlerinin yönetim yapıları vardır. Ülkelerin eğitim sistemlerinin yapılarının incelenmesi eğitim sistemleri hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olur (Yıldırım, 2010). Ülkeler karşılaştırmalı eğitim programları sayesinde hem diğer ülkelerin eğitim programlarından haberdar olurlar hem de eğitim programlarındaki sorunlara çözüm önerileri geliştirebilirler (İnci, 2009). Böylece her ülke kendi ülkesi ile farklı ülkelerin eğitim sistemlerini karşılaştırarak, kendi ülkesinin eğitim sistemini dünya ülkelerin eğitim sistemleri ile kıyaslama olanağını yakalar. Biz de bu çalışmamızda ülkemizde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapılarının Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da aynı yaş gruplarında okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının yapılarıyla karşılaştırılması üzerinde duracağız.

Problem Durumu

Bu çalışmamızda ülkemizde ortaokuldaki (5. 6. 7. ve 8. sınıf) öğrenci grupların gördükleri Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapılarının Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da aynı yaş gruplarında okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının yapılarıyla karşılaştırılması üzerinde duracağız. Bu bağlamda araştırmamızın ana sorusu şu şekilde belirlenmiştir:

Türkiye'deki ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıf) okutulan Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile aynı yaş grubunda Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler dersleriyle ilgili eşdeğer derslerin öğretim programlarının amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ile ölçme-

değerlendirme boyutlarında ne gibi benzerlik ve farklılıkları bulunmaktadır?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma karşılaştırmalı Sosyal Bilgiler öğretim programına katkı sağlayabileceği düşünülerek Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapılarının Azerbaycan ve Türkmenistan okutulan Sosyal Bilgiler dersi ile eşdeğer derslerin öğretim programlarını karşılaştırarak, bu üç ülkenin öğretim programlarının yapıları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışma Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi kapsamındaki derslerin öğretim programlarını değerlendirerek mevcut Sosyal Bilgiler öğretim programının eksikliklerini gidermeyi ve ilerisi için yol göstermeyi de amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran ve orijinal kılan tarafı: şimdiye kadar ülkemizde okutulan Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapılarının Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının yapılarıyla derinlemesine karşılaştıran bir çalışmanın olmaması ve bu çalışmanın bu eksikliği gidermek adına önemli olmasıdır. Ayrıca bu çalışma Türk eğitim sisteminin eksikliklerini tespit ederek bu eksikliklerin giderilmesi açısından da önemlidir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Ülkemizin Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler kapsamındaki derslerin öğretim programlarının derinlemesine karşılaştıran bir çalışmanın olmamasından dolayı çalışmaya Türkiye Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyetleri'nden Azerbaycan ve Türkmenistan dâhil edilmiştir.

Araştırmaya ortaokul (5. 6. 7. ve 8.) sınıfları dâhil edildiği için, araştırma bu sınıflar ile sınırlıdır. Araştırma 2016-2017 eğitim-öğretim yılında ülkemizin Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Azerbaycan ve Türkmenistan'daki Sosyal Bilgiler kapsamındaki derslerin öğretim programlarıyla sınırlıdır. Ayrıca araştırmada amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme-değerlendirme boyutları ele alındığı için araştırma bu dört boyut ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırma Sorusu ve Alt Sorular

Araştırmanın ana sorusu: Türkiye'deki ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıf) okutulan Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapılarının Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan eşdeğer derslerin öğretim programlarının yapılarının amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ile ölçme-değerlendirme boyutlarında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Araştırmanın alt soruları ise şu şekilde belirlenmiştir:

Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'daki ve Türkmenistan'daki eşdeğer derslerin öğretim programlarının amaç boyutunda benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'daki ve Türkmenistan'daki eşdeğer derslerin öğretim programlarının içerik boyutunda benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'daki ve Türkmenistan'daki eşdeğer derslerin öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçleri boyutunda benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'daki ve Türkmenistan'daki eşdeğer derslerin öğretim programlarının ölçme-değerlendirme boyutunda benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Araştırmanın Yöntemi

Öğretim programlarını karşılaştırmak için öncelikle alana hakim olup alanda önde gelen yazarların eserleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Programın boyutlarını ve öğelerini mukayese ederken alanyazında bazı kaynaklar çalışmamıza ışık tutmuştur (Posner, 2004; Ertürk, 2013; Gelen ve Beyazıt, 2007; Demirel, 2011; ve Özdemir, 2009).

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplaması ile verilerin analizi yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel bir doküman inceleme deseni kullanmıştır. Bu çalışma çeşitli kaynakların taranması sonucu gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen ülkelerin Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersleri ile Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarına ulaşılarak ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca daha detaylı ve sağlıklı bilgilere ulaşp, çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak için örnekleme dâhil edilen ülkelerin Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarıyla birlikte ders kitaplarını da incelenmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, Türkiye Cumhuriyeti ile Türki Cumhuriyetler'den Azerbaycan ve Türkmenistan oluşturmaktadır. Örnekleme dâhil edilen ülkeler amaçsal örnekleme usulü seçilmiştir. Amaçsal örnekleme; yapılan çalışmanın amacı açısından derinlemesine araştırma yapmak amacıyla bilgi bakımından zengin durumlar seçilmektedir (Büyükköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu seçimde ülkelerin ilgili derslerinin öğretim programlarına ve ders kitaplarına ulaşılabilirliği ve ulaşılan öğretim programları ile ders kitaplarının ilgili bölümlerinin çevrilebilmesi göz önünde bulundurularak seçilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasında alan yazısı taraması yapılmıştır. Örnekleme içeren ülkelerin eğitim sistemleri incelenerek Sosyal Bilgiler öğretim programları ile ilgili tez, kitap, makale gibi çalışmalar taranmıştır. Ayrıca Azerbaycan ile Türkmenistan'da ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıf) okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer dersler, uzman görüşleri doğrultusunda belirlenip o derslerin öğretim programları ve ders kitapları elde edilip incelenmiştir.

Bu çalışmada içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde temel amaç; elde edilen veriler derinlemesine incelenerek açıklayıcı kavramlara ve verilere ulaşmaktır (Tedmem, Palancı, Kandemir ve Dünder, 2014). Öncelikle araştırmaya dahil edilen ülkeler tespit edilmiştir ve bu ülkelerde Sosyal Bilgiler kapsamında verilen derslerin öğretim programları amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme boyutlarında karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar sonucunda ülkelerin Sosyal Bilgiler kapsamında aldıkları derslerin programları arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde ortaokul Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının Azerbaycan ve Türkmenistan'daki Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme boyutlarından elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Amaç Boyutunda Bulgular ve Yorumlar Boyutunda Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının amaç boyutuna göre değerlendirilmesi söz konusudur.

Türkiye'de okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarında dile getirilen amaçların toplumsal ve kültürel değerleri koruyup geliştirir nitelikte olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler derslerinin öğretim programlarının amaçları arasında yer alan *“Öğrencilerin Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmelerini amaçlar”* maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı amaçları arasında yer alan *“Öğrencilerin Atatürk İlke ve İnkılaplarının Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavramalarını; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmalarını amaçlar”* maddesi bunun bir kanıtıdır.

Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarında dile getirilen amaçların esnek nitelik taşıdıkları görülmektedir. 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda okutulan *“Azerbaycan Tarihi”* dersi öğretim programının amaçları arasında yer alan *“Öğrencilerin Azerbaycan ve Dünya ülkelerinde yaşanan önemli olay ve süreçleri anlamalarını amaçlar”* ifadesi ile 6. 7. ve 8. sınıflarda okutulan *“Coğrafya”* dersi öğretim programının amaçları arasında yer alan *“Öğrencilerin Azerbaycan'ın uluslararası ekonomik ilişkileri hakkında bilgi sahibi olmalarını amaçlar”* ifadesi bunu destekler niteliktedir.

Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarında dile getirilen amaçların ulusal değerleri yansıttığı görülmektedir. 5. sınıflarda okutulan *“Eski Dünya Tarihi”* dersi öğretim programının amaçları arasında yer alan *“Öğrencilerin*

kendi ülkelerinin tarihini öğrenmek amacıyla Türkmenlerin atalarının tarihini anlatan tarihi bilimleri öğrenmelerini amaçlar” maddesi ile 6. sınıflarda okutulan “Orta Asırlar Tarihi” dersi öğretim programının amaçları arasında yer alan “Öğrencilerin kendi ülkelerinin tarihini ve eserlerini bilmeleri amaçlar” maddesi bunun bir göstergesidir.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi genel olarak; Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarında dile getirilen amaçların ulusal değerleri yansıtır, toplumsal ve kültürel değerleri koruyup geliştirir, diğer ulusların kültürleri hakkında bilgi verir, bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla bağ kurulabilir, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştirir nitelikte olduğu görülmektedir; velilerle işbirliği vurgusuna bahsedilen bilgilere ulaşılmamıştır.

Ayrıca Türkiye ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarında dile getirilen amaçlarda özel gün ve haftaların öneminden bahsedilen bilgilere yer verilmezken, Azerbaycan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarında özel gün ve haftaların öneminden bahsedilen bilgilere yer verilmiştir.

İçerik Boyutunda Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler dersleri ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan’da ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler kapsamındaki derslerin öğretim programlarının içerik boyutuna göre değerlendirilmesi söz konusudur.

Türkiye’de okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarının içerikleri arasında yer verilen konuların bilimsel nitelikte olduğu görülmektedir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin yedinci ünitesi olan “Elektronik Yüzyıl” ünitesinde öğrencilere kazandırılmak istenen “Tıp alanındaki buluş ve gelişmelerle insan hayatı ve toplumsal dayanışma arasındaki ilişkiyi fark eder” kazanımı ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin üçüncü ünitesi olan “Ya İstiklal, Ya Ölüm!” ünitesinde öğrencilere kazandırılmak istenen “Kurtuluş Savaşı’nın yaşandığı ortamda Atatürk’ün Maarif Kongresi yaparak Türkiye’nin milli ve çağdaş eğitimine verdiği önemi kavrar” kazanımı buna örnek olarak gösterilebilir.

Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarında dile getirilen içerikte özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmiştir. 5. sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi dersi öğretim programının içeriğinde yer verilen "*Genel Halk Bayramı*" konusu buna örnek olarak gösterilebilir.

Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarında dile getirilen içeriğin diğer ulusların kültürleri hakkında bilgi verdiği görülmektedir. 6. sınıflarda okutulan Orta Çağ Tarihi dersi öğretim programının içeriğinde yer verilen "*Orta Çağlarda Asya Halklarının Yaşayışları*" konusu ile "*III-VII. Yüzyıllarda İran*" konusu bunu destekler niteliktedir.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi genel olarak; Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarında dile getirilen içeriklerin ulusal değerleri yansıtır, toplumsal ve kültürel değerleri koruyup geliştirir, diğer ulusların kültürleri hakkında bilgi verir, bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla bağ kurulabilir, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştirir nitelikte olduğu görülmekteyken; velilerle işbirliği vurgusuna bahseden bilgilere ulaşılmamıştır.

Ayrıca Türkiye ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarındaki içeriklerde özel gün ve haftaların öneminden bahsedilen bilgilere yer verilmezken, Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarındaki içeriklerde özel gün ve haftaların öneminden bahsedilen bilgilere yer verilmiştir.

Öğrenme-Öğretme Süreçleri Boyutunda Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler kapsamındaki derslerin öğretim programlarının öğrenme-öğretme sürecine göre değerlendirilmesi söz konusudur.

Türkiye'de okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçleri içerisinde yer alan etkinliklerin günlük hayatla bağ kurulabilen bir niteliğe sahip oldukları görülmektedir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin beşinci ünitesi olan "*Ekonomi ve Sosyal Hayat*"

ünitesinde öğrencilere kazandırılmak istenen "Gelin Meslek Seçelim, Öğrencilerin değişik meslekleri tanıyarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda tercih yapmaları istenir" etkinliği ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin üçüncü ünitesi olan "Ya İstiklal, Ya Ölüm!" ünitesinde öğrencilere yaptırılmak istenen "Eser İnceliyoruz, Kurtuluş Savaşı ile ilgili roman ve hikâyeler okunarak eserlerdeki olay ve olguların tarihî gerçeklerle ilişkisi saptanır" etkinliği buna örnek olarak gösterilebilir.

Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçleri içerisinde yer alan etkinliklerin uygulanabilir nitelik taşıdığı görülmektedir. 6. sınıf Coğrafya dersi öğretim programının üçüncü ünitesi olan "Yerin Katı Tabakası" ünitesinin beşinci konusu olan "Zelzele Zamanı Ne Etmeli" konusunda öğrencilere yaptırılmak istenen "Hesap edin ki dağıtıcı zelzele baş göstermiştir. Bu zamanda yerli ahali, hakimiyet organları ve fevkalade haller komisyonunu görevlendirerek tatbikat yaptırım: 3 gruba ayrılın A) uygun anahtar sözlerden istifade ederek vazifelerin bölüştürülmesi B) ve nasıl yerine getirilmesi fikirlerinizi dayandırın" uygulanabilir bir nitelik taşımaktadır. Gruplar: 1. Grup: Halk, 2. Grup: Ülke ve yerel hakimiyet organları, 3. Grup: Fevkalade haller komisyonu" etkinliği bunun bir kanıtıdır.

Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçleri içerisinde yer alan etkinliklerin açık ve net nitelik taşıdıkları görülmektedir. 5. sınıflarda okutulan Fiziki Coğrafya dersi öğretim programında yer alan 'Yer Şekillerinin Görünüşleri' ünitesinde öğrencilere yaptırılmak istenen "Ölçek birliği şekillerini deftere yazın ve çizerek gösteriniz", "Verilen ölçek birliği boyunca kendi okuduğunuz okulun planını yapınız", "Önemli belgeleri defterinize çiziniz" ve "Plan boyunca asimetrik aralığı verilen noktaların yüksekliğini belirtiniz" etkinlikleri ile 6. sınıflarda okutulan Bölgeler ve Okyanusların Fiziki Coğrafyası dersi öğretim programında yer alan 'Bölgeler ve Okyanuslar' ünitesinde öğrencilere yaptırılmak istenen "Afrika'nın uç noktalarını, okyanuslarını, denizlerini, boğazlarını ve adalarını haritada çizerek gösteriniz", "Afrika'nın büyük dağlarının ve düzlüklerinin isimlerini deftere yazıp haritada belirtiniz", "Afrika'nın önemli denizlerini ve göllerini haritada göstererek isimlerini yazınız" ve "Dilsiz haritadan faydalanarak normal haritada Afrika'nın iklim kuşaklarını ve orman alanlarını gözden geçiriniz" etkinlikleri bunun bir göstergesidir.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi genel olarak; Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim

programlarının öğrenme-öğretme süreçleri içerisinde yer alan etkinliklerin ulusal değerleri yansıtır, toplumsal ve kültürel değerleri koruyup geliştirir, diğer ulusların kültürleri hakkında bilgi verir, bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla bağ kurulabilir, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştirir nitelikte olduğu görülmektedir; velilerle işbirliği vurgusuna bahsedilen bilgilere ulaşılmamıştır.

Ayrıca Türkiye ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçleri içerisinde yer alan etkinliklerde özel gün ve haftaların öneminden bahsedilen bilgilere yer verilmezken, Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının öğrenme-öğretme süreçleri içerisinde yer alan etkinliklerde özel gün ve haftaların öneminden bahsedilen bilgilere yer verilmiştir.

Ölçme-Değerlendirme Boyutunda Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler kapsamındaki derslerin öğretim programlarının ölçme-değerlendirme boyutuna göre değerlendirilmesi söz konusudur.

Türkiye'de okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarının ölçme-değerlendirme boyutunun öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştirecek nitelikte olduğu görülmektedir. 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin dördüncü ünitesi olan "Ürettiklerimiz" ünitesinde "*Girişimciliğin ekonomik sürece etkisi vurgulanır*" konusu öğrencilere öğretilirken öğrencileri değerlendirmek için gözlem, öz değerlendirme formu, açık uçlu sorular, proje, çoktan seçmeli, boşluk doldurmalı testler kullanılarak değerlendirme yapılırken, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin dördüncü ünitesi olan "Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar" ünitesinde "1933 yılındaki İnkılap Sergisinden hareketle, Atatürk'ün resim sanatına verdiği önem vurgulanacaktır" konusu öğrencilere öğretilirken öğrencileri değerlendirmek için "*gözlem, öz değerlendirme formları, sözlü tarih değerlendirme, açık uçlu sorular, çoktan seçmeli sorular, proje ve poster hazırlatılarak, kavram haritası*" yapılarak, öğrenci ürün dosyası (portfolyo), dereceli puanlama anahtarı kullanılarak değerlendirme yapılması bunu destekler niteliktedir.

Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarının ölçme-değerlendirme

boyutunun öğrenci farklılıklarını dikkate alıp öğrencileri çok boyutlu değerlendirdikleri görülmektedir. Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerinin öğretim programlarında belirtilen her ders ile ilgili ünitelerin sonlarında öğrencileri değerlendirmek için kullanılan ölçme-değerlendirme etkinlikleri bunun kanıtıdır. Örneğin; 7. sınıf Coğrafya dersinin birinci ünitesi olan "Yer Hakkında Bilgilerin Gelişimi" ünitesinde öğrencileri değerlendirmek için "gözlem, açık uçlu sorular, proje-performans ödevleri, çoktan seçmeli testler, eşleştirmeli testler, boşluk doldurmalı testler, kavram haritası, küme çalışması ve tartışma" teknikleri kullanarak değerlendirilmektedirler.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi genel olarak; Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde, öğretim programlarının ölçme-değerlendirme boyutunun bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla ilişkili, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştirir, öğrenci farklılıklarını dikkate alıp öğrencileri çok boyutlu değerlendirir nitelikte olduğu görülmekteyken; velilerle işbirliği vurgusuna bahseden bilgilere ulaşılmamıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

5. 6. 7. ve 8. sınıflarda Sosyal Bilgiler kapsamında ülkemizde Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersleri okutulmaktayken, Azerbaycan'da Azerbaycan Tarihi, Hayat Bilgisi, Coğrafya, Eski Dünya Tarihi ve Genel Tarih dersleri okutulmaktadır. Türkmenistan'da ise Yaşam İlkeleri, Fiziki Coğrafya, Bölgeler ve Okyanuslar Fiziki Coğrafyası, Türkmenistan Fiziki Coğrafyası, Türkmenistan İktisadi ve Yaşam Coğrafyası, Eski Dünya Tarihi, Orta Çağ Tarihi, Türkmenistan Tarihi, Yeni Tarih ve Türkmenistan Devlet ve Hukuk Esasları dersleri okutulmaktadır.

Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları yapı bakımından incelenerek benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuştur. Araştırmaya dahil edilen ülkelerin öğretim programları dört boyutta (amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme-değerlendirme) ele alınmıştır.

Tartışma

Şimdiye kadar Sosyal Bilgiler kapsamında pek çok çalışma yapılmıştır ve bu çalışmaların içerisinde Sosyal Bilgiler öğretim programının yapısını ve

öğelerini inceleyen çalışmalar da yer almaktadır. Yapılan çalışmalar şüphesiz eğitim sisteminin geliştirilmesi amacı taşıdığından her birinin ayrı yeri ve önemi vardır. Bu bölümde çalışmamızın da konusu içinde yer alan Sosyal Bilgiler öğretim programları inceleyen yazarların çalışmalarına yer verilmiştir.

Gün (2007), “Türkiye ve İngiltere İlköğretim 4 ve 5. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde araştırmaya dahil edilen iki ülkenin Sosyal Bilgiler ile eş değer derslerin hedefleri, eğitim durumları ve sınav durumları karşılaştırılarak İngiltere’deki Sosyal Bilgiler kapsamında okutulan (Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık) dersleri öğretim programlarının Türkiye’deki Sosyal Bilgiler öğretim programına göre görsel olarak daha zengin ve daha esnek bir yapıda olduğu görülmüştür. Ayrıca Türkiye’de okutulan Sosyal Bilgiler öğretim programının geliştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

İbrahimova, (2002), “Azerbaycan ve Türkiye’de Uygulanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması” adlı tezinde Azerbaycan’ın 1918’den 2002’e kadar, Türkiye’nin ise 1908’den 2002’e kadar uygulanan ilköğretim-ilkokul-ortaokul programlarında yer alan Sosyal Bilgiler öğretim programlarını amaç, içerik ve yapı olarak inceleyip benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymuştur. Çalışmanın sonunda İbrahimova Azerbaycan’daki Sosyal Bilgiler kapsamına giren Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerinin öğretimine daha fazla önem verilerek ders kitaplarının sayısının artırılması gerektiğini ve ders programlarındaki öğretim yöntem, teknik ve ilkelerinin zenginleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İbrahimova Türkiye ile ilgili önerisinde ise, Sosyal Bilgiler öğretim programının yeniden gözden geçirilerek ezberle yönelik konuların müfredattan çıkartılarak, güncel konulara ağırlık verilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Akpınar ve Aydemir (2012), “İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nı Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı makalede; araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri genel olarak derslerini geleneksel sunuş ve araştırma-inceleme stratejileri ile işlediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler derslerinde soru-cevap yöntemini her zaman kullandıklarını söylerken, problem çözme, beyin fırtınası, örnek olay ve tartışma tekniklerini sık sık kullandıklarını savunmuşlardır.

Kesten ve Özdemir (2010), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Ölçme-Değerlendirme Boyutunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirmesi:

Samsun İli Örneği” adlı makalede 2004–2005 öğretim yılında Türkiye’deki ilköğretim okullarında uygulamaya konulan altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan ölçme değerlendirme etkinliklerinin gerçekleştirilmesine ilişkin öğretmen görüşlerine göre; araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin hepsi yeni Sosyal Bilgiler öğretim programının uygulanmaya konulmasıyla birlikte farklı ölçme-değerlendirme yöntemlerini kullanmaya başladıklarını ve bu uygulamanın yararına inandıkları belirtmişlerdir. Ancak araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğu farklı ölçme-değerlendirme yöntemlerini uygularken zaman bulamadıklarını ve artan iş yoğunluğundan muzdarip olduklarını söylemişlerdir.

Bizim çalışmamızı bütün bu çalışmalardan ayıran ve orijinal kılan tarafı şimdiye kadar ülkemizde okutulan Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının yapılarının Azerbaycan’da ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının yapılarıyla derinlemesine karşılaştıran bir çalışmanın olmaması ve bu çalışmanın bu eksikliği gidermek adına önemli olmasıdır.

Sonuçlar

Türkiye’de okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları ile Azerbaycan ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar şu şekildedir:

Araştırmaya dahil edilen ülkeler amaç boyutunda birbirleriyle karşılaştırıldığında çoğu yönden benzer oldukları görülmektedir. Türkiye’de Azerbaycan’da ve Türkmenistan’da Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer okutulan derslerin amaçlarının ulusal değerleri yansıttığı, toplumsal ve kültürel değerleri koruyup geliştirdiği, diğer ulusların kültürleri hakkında bilgi verdiği, bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla bağ kurulabilen, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştiren nitelikte oldukları lakin velilerle işbirliğine vurgu yapan amaçların bulunmadığı görülmektedir.

Elde edilen bulgular sonucunda araştırmaya dahil edilen üç ülkenin amaçlar boyutunda bazı farklılıklarının olduğu görülmektedir. Türkiye’de ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin amaçlarında özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmemişken Azerbaycan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer

derslerin amaçlarında özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen ülkeler içerik boyutunda birbirleriyle karşılaştırıldığında; Türkiye’de Azerbaycan’da ve Türkmenistan’da Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer okutulan derslerin içeriklerinin ulusal değerleri yansıttığı, toplumsal ve kültürel değerleri koruyup geliştirdiği, diğer ulusların kültürleri hakkında bilgi verdiği, bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla bağ kurulabilen, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştiren nitelikte oldukları gibi benzer yönler görülürken içeriklerde velilerle işbirliğine vurgu yapan bulgulara rastlanılmaz.

Elde edilen bulgular sonucunda araştırmaya dahil edilen üç ülkenin içerikler boyutunda bazı farklılıkların da olduğu görülmektedir. Türkiye’de ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin içeriklerinde özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmemişken Azerbaycan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin içeriklerinde özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen ülkeler öğrenme-öğretme süreçleri boyutunda birbirleriyle karşılaştırıldığında benzer yönlerinin; Türkiye’de Azerbaycan’da ve Türkmenistan’da Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer okutulan derslerin öğrenme-öğretme süreçleri boyutunda yer verilen etkinliklerin ulusal değerleri yansıttığı, toplumsal ve kültürel değerleri koruyup geliştirdiği, diğer ulusların kültürleri hakkında bilgi verdiği, bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla bağ kurulabilen, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştiren nitelikte oldukları lakin velilerle işbirliğine vurgu yapan etkinliklere rastlanılmadığı görülmektedir.

Elde edilen bulgular sonucunda araştırmaya dahil edilen üç ülkenin öğrenme-öğretme süreçleri boyutunda bazı farklılıkların da olduğu görülmektedir. Türkiye’de ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğrenme-öğretme süreçleri boyutunda yer verilen etkinliklerin özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmemişken Azerbaycan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğrenme-öğretme süreçleri boyutunda özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen ülkeler ölçme-değerlendirme boyutunda birbirleriyle karşılaştırıldığında; Türkiye’de Azerbaycan’da ve

Türkmenistan'da Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer okutulan derslerin ölçme-değerlendirme boyutunun bilimsel, esnek, uygulanabilir, açık ve net, günlük hayatla bağ kurulabilen, öğrencilere rehber olup öğrencileri geliştiren ve öğrenci farklılıklarını dikkate alıp öğrencileri farklı değerlendiren nitelikte oldukları gibi benzer yönler görülürken ölçme-değerlendirme boyutlarında velilerle işbirliğine vurgu yapmadığı görülmektedir.

Elde edilen bulgular sonucunda araştırmaya dahil edilen üç ülkenin ölçme değerlendirme boyutunda bazı farklılıkların da olduğu görülmektedir. Türkiye'de ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ölçme-değerlendirme boyutunda özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmemişken Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ölçme-değerlendirme boyutunda özel gün ve haftaların öneminden bahseden bilgilere yer verilmiştir.

Ayrıca araştırmaya dahil edilen Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde ülkemizde okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programlarının daha geniş ve kapsamlı olduğu görülmektedir.

Öneriler

Elde edilen bulgular ışığında şu önerilerde bulunulmuştur:

Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde amaç, içerik, öğrenme-öğretme durumları ve ölçme-değerlendirme boyutlarında velilerle işbirliği içerisinde olunmadığı görülmektedir. Öğretim programlarının amaç, içerik, öğrenme-öğretme durumları ve ölçme-değerlendirme boyutlarına veliler de dâhil edilerek öğretimde kalite arttırılmalıdır.

Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitaplarının görselliği incelendiğinde; Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitaplarında görsel öğelere daha çok yer verildiği görülmektedir. Kalıcı, zevkli, anlaşılır ve hızlı öğrenmede görselliğin büyük öneme sahip olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bunun için Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersleriyle Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitaplarında görselliğe daha çok yer verilmelidir.

Türkmenistan’da ortaokul 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda okutulan “Yaşam İlkeleri” dersi öğretim programının içeriğinde ‘yemek yeme adabı, banyo yapma alışkanlığı, beden sağlığının korunmasının önemi...’ gibi günlük hayatla ilişkili konular yer almaktadır. Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersi ve Azerbaycan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programlarının içeriğinde buna benzer konulara yer verilmelidir.

Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan’da ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitapları incelendiğinde; Azerbaycan ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitaplarında öğrencileri değerlendirmek için genellikle araştırma-inceleme ve açık uçlu sorular sorularak öğrenciler araştırmaya teşvik edilmekte ve öğrencilerin yorum güçlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ülkemizde de Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin ders kitaplarında öğrencilere araştırma-inceleme ve açık uçlu sorular yöneltilerek öğrencilerin hem yorum güçlerinin geliştirilmesi hem de kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri sağlanmalıdır.

Türkmenistan’da ortaokul 8. sınıflarda okutulan “Türkmenistan Devlet ve Hukuk Esasları” adlı dersin öğretim programında ‘anayasa hukuku, yönetim hukuku, iş hukuku, halk hukuku, aile hukuku ve cinayet hukuku’ gibi konular yer almaktadır. Ülkemizde ve Azerbaycan’da öğrencilerin hukuki alandaki bilgi eksikliklerini gidermesi için buna benzer konuların Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eş değer derslerin öğretim programlarında yer verilmelidir.

Azerbaycan, Türkiye ve Türkmenistan’da ortaokullarda (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin öğretim programları incelendiğinde; Azerbaycan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eş değer derslerin öğretim programlarında özel gün ve haftaların öneminden bahsedilirken, Türkiye ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ile eş değer derslerin öğretim programlarında özel gün ve haftaların öneminden yeterince bahsedilmemiştir. Özel gün ve haftaların öğretim programlarında daha çok yer verilmesi, öğrencileri manevi açıdan daha donanımlı kılacaktır. Bu yüzden özel gün ve haftaların ülkemizde ve Türkmenistan’da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eş değer derslerin öğretim programlarında daha çok yer verilmesi gerekir.

Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan’da ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitapları incelendiğinde; Türkiye’de okutulan Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti

İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin ders kitaplarında içindekiler kısmı kitapların başlangıcında yer alırken, Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitaplarında içindekiler kısmı kitapların sonunda yer almaktadır. Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitaplarında ise içindekiler kısmı bazı kitapların baş kısmında yer alırken bazı kitapların sonunda yer almaktadır. Öğrenci ulaşmak istediği herhangi bir konuya kitabı açar açmaz ulaşması dersin süresini verimli kullanılması açısından önemlidir. Bunun için içindekiler kısmı kitapların başında yer almalıdır.

Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitapları incelendiğinde Azerbaycan ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitaplarının sonunda kaynakça yer almamaktadır. Ders kitaplarının sonunda kaynakça bölümünün yer alması bilimsellik açısından doğru olacağından Azerbaycan ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin sonuna kaynakça bölümü eklenmelidir.

Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin ders kitapları incelendiğinde; Türkiye ve Türkmenistan'da okutulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler ile eş değer derslerin ders kitaplarında sayfa numarası var iken, Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eşdeğer derslerin bazı ders kitaplarında sayfa numarası bulunmamaktadır. Öğrenciler derste hangi konuda kaldığını bulmak için daima ders kitabının sayfa numaralarından yararlanırlar. Bunun için Azerbaycan'da okutulan Sosyal Bilgiler ile eş değer derslerin ders kitaplarının hepsinde sayfa numarası olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akpınar, B. ve Aydemir, H. (2012). "İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 41-53.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). "*Bilimsel Araştırma Yöntemleri*", Ankara: Pegem Yayınları.

Demirel, Ö. (2011). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, 16. Baskı, Ankara, Pegem A.

Demirkasımoğlu, N. (2011). "Türk Eğitim Sisteminde Bir Alt Sistem Olan Denetim Sisteminin Seçilmiş Bazı Ülkelerin Denetim Sistemleri İle

Karşılaştırılması”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(23), 23-48.

Doğanay, A. (2008). “Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.

Ertürk, S. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme*, 1. Baskı, Ankara, Edge Akademi Yayıncılık

Gelen, İ. ve Beyazıt, N. (2007). “Eski ve Yeni İlköğretim Programları İle İlgili Çeşitli Görüşlerin Karşılaştırılması”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, (51), 457-475.

George, J. P. (2004). *Analyzing the Curriculum*, McGrawHill, Third Edition, New York.

Gün, E. S. (2007). *Türkiye ve İngiltere İlköğretim 4 ve 5. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Ankara.

İbrahimova, S. (2002), *Azerbaycan ve Türkiye’de Uygulanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İnci, S. (2009). *Türkiye sosyal Bilgiler Programının Karşılaştırılmalı İncelenmesi (Kanada (Ontorio), İrlanda, ABD (New York, Kaliforniya), Finlandiya, Yeni Zelanda)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretimi Programı, Kocaeli.

Kalemoğlu Varol, Y. ve İmamoğlu, A. F. (2014). “Türk ve İngiliz Eğitim Sistemlerine İlişkin Sayısal Verilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 406-418.

Kesten, A. ve Özdemir, N. (2010). “Sosyal Bilgiler Programının Ölçme Değerlendirme Boyutunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Samsun İli Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 223-236.

Özdemir, S. M. (2009). “Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye’de Eğitim Programlarının Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(6), 126-149.

Sezgin, M.F. (2008). *Türk ve Çin Eğitim ve Öğretim Sistemleri Üzerine Bir Karşılaştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Sinoloji) Anabilim Dalı, Ankara.

Tedmem, S.T., Palancı, M., Kandemir M. ve DüNDAR, H. (2014), "Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi", *Eğitim ve Bilim*, 173 (39), 430-453.

Yıldırım, M.C. (2010). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Eğitim Sistemlerinin Yönetim Yapısı, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (2), 567-586.

Hayat Veren Hayat Alan Bir Unsur Olarak Ak Toprak*
The White Soil As A Breathing and Blasting Element

Erhan SOLMAZ**

Extended Abstract

The four elements (anasır-ı erbaa) idea which had been inspired by Ancient Greek philosophy, distracted on the minds of the philosophers who lived before modern medicine and caused them to built on this idea of their dialects. Main ones of these are Thales, Anaximenes, Herakletios and Empedokles. Although there a resome different cases in other cultures the air, water, fire and soil are basic elements that includes important values past to present in our culture world. These oil which comes up for this study and named "whitesoil" (ak toprak) forit scolor, has a main place in the Ereğli people's traditional life that selected field of this study. However the white soil used in some fields of actual life same aspect in producing top ainting houses and from intercepting expect ant mothers to abort toeating as snack in especially the villa gesnear Toros mountains. There gion "whitesoil" extremely, such that developed certain believes on this soil. But the last research reports about cancer indicates that the white soi lcaused region people to cancer.

In this study the results which ocured after the selection from there gion willin formed about using and believes occuring around of the

* *Bu makale ilk olarak, Motif Vakfı ve Cumhuriyet Üniversitesi tarafından düzenlenen " Halk Kültüründe Toprak Uluslararası Sempozyumu (13-15 Ekim 2017, Sivas) adlı sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur. Mevcut Makale söz konusu bildirinın yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

**Yrd.Doç.Dr.Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, erhan.solmaz@usak.edu.tr

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 17/10//2017-Kabul Tarihi: 12/12/2017

whites oil that main piece of actual life. At the final, I will talk about the medical negatives of the whites oil.

Key Words: Culture, presence, treatment, soil, Ereğli

ÖZET

Antik Yunan felsefesinden ilhamını alan anâsır-ı erbaa (dört unsur) düşüncesi, modern tıp öncesi düşünürlerin zihinlerini meşgul etmiş ve diyalektlerini bu düşünce üzerine inşa etmelerine sebep olmuştur. Thales, Anaximenes, Herakletios ve Empedokles bunların ileri gelenlerindendir.

Hava, su, ateş ve toprak genel itibariyle –bazı kültürlerde bu unsurlar değişmektedir- bizim düşünce dünyamızda da dünden bugüne önem atfedilen temel varlık unsurlarıdır. Bildirimize konu edindiğimiz ve yöre halkı tarafından rengi sebebiyle “ak toprak” olarak adlandırılan toprak da yine bildirimizin derleme alanı olan Konya/Ereğli’de bölge insanının geleneksel yaşamında önemli bir yere sahiptir. Yörenin, özellikle de Toroslara yakın köylerinde pekmez yapımından evlerin boyasına kadar, hamile kadınların düşük tehlikesini önleme çabasından çerez niyetiyle tüketime varıncaya kadar gündelik yaşamın pek çok alanında kullanılmıştır. Yöre halkı bu “ak toprak”ı öylesine benimsemiştir ki söz konusu toprak üzerine çeşitli inanmaları da geliştirmiştir. Ancak son dönemlerde yapılan çalışmalar göstermektedir ki, yöre halkının muzdarip olduğu kanser vakalarının önemli bir sebebi bu “ak toprak”tır.

Biz de bildirimizde yöreden yaptığımız derlemelerden elde ettiğimiz malzemeler neticesinde gündelik hayatın önemli bir parçası olan “ak toprak”ın kullanımı ve etrafında gelişen inanmalar hakkında bilgi vereceğiz sonra da söz konusu toprağın sağlığa olumsuz etkilerinden bahsedeceğiz.

Anahtar kelimeler: kültür, varlık, tedavi, toprak, Ereğli.

1. GİRİŞ

Varlığın temelini ne oluşturur? Yaradılışın özünde hangi madde vardır? Soruları belki de Antik Yunan felsefesinin en temel sorularıydı. Bu felsefi spekülasyonları yapanlar genel kabule göre, tabiatçı filozoflar da deneni antik Yunan filozoflarıydı. Antropomorfik tanrı inancından ötürü Antik Yunan’da yaratma veya yoktan var

olma (ex-nihilo) düşüncesi mevcut değildi. Bundan dolayı Yunanlılara göre tanrı (veya tanrılar) kâinatı yoktan var etmemiş; aksine, kendisi gibi ezeli olan kâinatın ilk maddesine (arkhe) sadece şekil verip onu düzene sokmuştur. (Gökberk, 1994: 22; Karlığa, 1991: 149) Arkhe diye ifade edilen bu ilk madde Thales'e göre su, Anaximenes'e göre hava, Herakleitos'a göre ateştir. Empedokles ise bunlardan her birini arkhe olarak kabul etmek yerine, toprakla birlikte dördünün kâinatın ana maddesini teşkil ettiğini söylemiştir. Eflâatun'un da dört unsur fikrini savunduğu bilinmektedir. Dört unsur teorisini sistemleştirerek tabiat bilimlerinde hâkim görüş haline getiren ise Aristo olmuştur. (Karlığa, 1991:149) Ayrıca bu düşünce sistemi dört elementin dört temel mizaç oluşturduğu ve hastalıkların teşhis ve tedavisinde bu dörtlü düşünme biçiminin kullanılması fikri Batı Avrupa'da 19. yüzyıla kadar etkili olmuştur. (Bynum, 2014: 23-25)

Arap düşünce sistemine bu görüş, Süryaniler vasıtasıyla girmiş ve tabâi'-i erbaa, keyfiyyât-ı erbaa, ahlât-ı erbaa ve ilel-i erbaa terimleriyle fizikten tıbbıya, tıptan ahlâka kadar geniş bir alana uygulanmıştır. (Karlığa, 1991:149) Türk tasavvufu daanâsır-ı erbaadüşüncesinden etkilenmiş ve klasik edebiyatımızda da sık sık kullanılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde Türk düşünce sisteminde İslamiyet'e girmeden çok önce de bu dört unsur fikrinin olduğu görülmüştür. (Ocak, 2012: 237) Özellikle insanın yaratılışını anlatan mitik anlatılarda; *"Gök Tanrı, ilk insan çiftini yaratmak için dört değişik yönden; Doğudan demir, Güneyden ateş, Batıdan su ve Kuzeyden de toprak toplayıp, demirden kalbi, sudan kanı ve ateşten vücut ısıyla insanı, topraktan et ve kemiklerini yarattı."* (Harva, 2015: 87) şeklinde geçmekte dört elementin dört yönle, dört yönün de insana can veren dört önemli unsurla olan ilişkisi açıkça ortaya konmuştur. İnsanoğlunun yere yani toprağa gönderilmesi ve toprağın kutsallaştırılmasını Göktürk kitabelerinde de görmekteyiz, gökyüzü babamız yeryüzü anamız düşüncesi toprağın "ana" olarak kabul görmesi yine toprağın bereket ve çoğalmayla olan alakasına işaret etmektedir. Bundan dolayı da Türk mitolojisinde kişioğlunun yaşadığı yaşamın olduğu toprak, iyeler tarafından korunmaktadır. (Korkmaz, 2003: 149)

Bu bağlamdan hareketle; varlığın temelini oluşturan, üzerinde yaşayan kişioğlunu koruyup kollayan toprak, kültürel belleğimizde de kutsal bir yere sahiptir. Biz de çalışmamızın bu bölümünde

Konya/Ereğli’de yaşayan insanların gündelik hayatlarının büyük bir bölümünde kullandıkları ve renginden dolayı “ak toprak” olarak adlandırdıkları toprağın kullanım yerlerinden bahsedip daha sonra da söz konusu toprağın insan sağlığına olan olumsuz etkisine değineceğiz.

2. AK TOPRAĞIN KULLANILDIĞI YERLER

Ak toprağın sahip olduğu lifsi yapısı ve esnekliği sayesinde kazandığı ısı ve su yalıtım özellikleri geleneksel hayat içinde köylüler tarafından fark edilmiş, öğrenilmiş, böylece kırsal alan yaşayanlarınca kullanılmaya başlanmıştır. Ak toprağın hemen köylerin etrafında, yakınında doğal olarak kolayca bulunması, kolay çıkarılması, kolay kullanılması ve tabii parasız olması nedeniyle kullanımı yaygın kabul görmüştür. (URL-1)

2.1. Gündelik Hayatta Kullanımı

2.1.1. Ev Yalıtımında Kullanılması:

Ak toprağın yörede en çok kullanıldığı alanlardan biridir. Yöre halkı özellikle ilk ve son baharda bu toprağı suyla karıştırıp evlerinin iç ve dış duvarlarının boyanmasında kullanmakta ve buna çok büyük bir önem vermektedir. Ayrıca yöre halkı toprağın çamur hale getirildiğinde ortaya çok güzel bir koku çıktığını bu kokunun da bit, pire, kene gibi zararlı hayvanların eve girmesini engellediğini ifade etmektedir. (K.K.1,K.K.3,K.K.6)

2.1.2. Pekmez Yapımında Kullanılması:

Önceleri sadece kışlık bir ürün olarak hazırlanan üzüm pekmezi daha sonra gördüğü talep neticesinde ekonomik bir ürün olarak da yöre halkına hizmet etmeye başlamıştır. 1990 yılına kadar Ereğli’ye bağlı bir köy iken ilçe statüsü kazanan “Halkapınar” şehrinde, pekmez ve pekmeze bağlı mamulleri (bandırma, köfter vs) üreten bir fabrika açmış ve Türkiye geneline satmaya başlamıştır. Pekmezin yapımında en önemli unsur “ak toprak”tır. Şıranın ekşisini alıp mayalanması bu toprak sayesinde olmaktadır. (K.K.1, K.K.2, K.K.3, K.K.6.)

2.1.3. Yiyecek Olarak Tüketilmesi:

Tıpta Jeofaji (toprak yeme hastalığı) olarak tanımlanan bu durumun sebebi tam olarak bilinmemekle birlikte, demir ve çinko eksikliğine bağlı gelişmelerden, kültürel ve psikolojik faktörlerin etkisine kadar çeşitli nedenler düşünülmektedir. (Akbulut, 2012: 302-305) Yöre halkı

“ak toprak”ieskiden çerez olarak tükettiklerini (bilhassa da hamile kadınların) bugün ise sadece yaşlılar tarafından tüketildiğini söylemişlerdir. Yaşlı kadınlar diktikleri *keselerin* içerisine bu toprağı koymakta ve canları çektikçe yemektirler. (K.K.1, K.K.2, K.K.3, K.K.6)

2.2. Halk Tababetinde Kullanımı:

2.2.1. Hamilelik Sürecinde Kullanımı:

Özellikle hamileliğinin ilk aylarında sürekli düşük yapan kadınlar, “ak toprak”ı hamileliklerinin ilk iki ayında yiyerek düşük tehlikesini ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. “Ak toprak” özellikle bahar aylarında *kendi ocağından* çıkarılmakta ve bu ocak köyün ortak malı olduğu için herhangi bir koruma söz konusu değildir. Hamileliği kış aylarına denk gelen ve ocağın kar altında kalmasından dolayı toprak elde edemeyen kadınlar düşük tehlikesini önlemek ve aş ermelerini gidermek için bu toprakla sıvanan evlerin boyalarını yediklerini aktarmışlardır. (K.K.1, K.K.4, K.K.5)

2.2.1. Bebeğın Kundaklanmasında:

Birçok eski inançta yer yani toprak, sonsuz üretim kapasitesi yani doğurganlık özelliğinden ötürü kutsallık kazanmış ve insan zihninde *Ana* olarak tasavvur edilmiştir. Tarımcı halkların pek çoğunda doğumun toprak üzerine yapılması ya da terk edilmiş-annesiz çocukların –Yunanlılarda- toprağı bırakılmasının bu tasavvurla olan ilgisi açıktır. (Eliade, 2009: 248-250) Türk dünyasının önemli müşterek anlatılarından olan Köroğlu’nun doğu versiyonlarında da (Türkmen, Kazak, Özbek ve Uygur) buna benzer bir anlayış söz konusudur. Buna göre Köroğlu’nun annesi ona hamileyken ölür ve Köroğlu mezarda dünyaya gelir. (Ekici, 2004: 106-108) Bir bakıma toprak, Köroğlu’na *annelik* yapar. Toprağın koruyup kollaması düşüncesi bugün insanımızın zihninde tazeliğini korumaktadır.

Yeni doğanın,*anne karnındaki gibi* kendini güvende hissetmesi için yapılan kundağı sarma işleminde “ak toprak” kullanılmaktadır. Bir kaptan ısıtılan *höllük*(ak toprağın kundak için hazırlananşekli)ılık hale gelince bir bezin üzerine serilir ardından üzerine yatırılan bebeğın vücudunun yarısı toprakla kapatılıp kundaklanır.Bu pratiğın bebeğın özellikle kış aylarında üşümesini engellemek için yapıldığı; ayrıca büyüdüğünde de eklem ağrısı çekmeyeceğı düşünölmektedir. (K.K.1, K.K.2, K.K.3, K.K.4, K.K.5,) Toprağın kutsallığına ve tedavi ediciliğine

olan inancın net bir göstergesi olan bu pratik yöre halkı tarafından yakın zamana kadar uygulanmıştır.

Çalışmamızın buraya kadar olan bölümünde yöre insanın gündelik hayatında içli dışlı olduğu bu toprağın kullanım yerleri hakkında sözlü kaynaklardan aldığımız bilgileri sunmaya çalıştık. Çalışmamızın devamında ise "ak toprak"ın insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine değineceğiz. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalar ve bu çalışmaların ortaya koyduğu neticeler söz konusu toprağın pek de masum olmadığı yönünde.

3. AK TOPRAK'TAKİ ASBESTİN KANSER İLE İLİŞKİSİ

Asbest, tabiatta doğal olarak bulunan ve lifsi (iğsi) yapıda olan bir mineral grubuna verilen ortak isimdir. Yeryüzünün toprak örtüsünde doğal olarak bulunan asbest, özellikle volkanik aktivitenin yüksek olduğu alanlarda, daha fazla oranda görülmektedir.

Son yüz yılda asbest ile insan arasında yoğun bir temas yaşanmıştır. Asbest temasının gelişmiş ülkelerdeki nedeni esas olarak madencilik ve endüstri ortamlarında gelişen mesleki ilişkilerdir. İşçiler asbest madenlerinde ve bazı iş kollarında doğrudan, bazı iş kollarında ise zaman zaman doğrudan veya dolaylı olarak asbest ile temas etmişlerdir. Yine bu maden veya iş yerlerinin çevresinde yaşayanlar ise oluşan çevre kirliliği nedeniyle, daha düşük yoğunlukta da olsa asbest ile temas etmek durumunda kalmışlardır. Gelişmekte olan ülkelerde ise asbest teması, sanayinin gelişimine koşut olarak yavaş yavaş artmaktadır. Özel bir temas şekli olarak, bazı coğrafi bölgelerde doğal toprak örtüsünde yer yer bulunan kontaminasyon nedeniyle, asbest teması kırsal alanda da gerçekleşebilmektedir.(URL-1)

Asbestin gerek doğada serbest olarak bulunması gerekse endüstride yaygın kullanımı nedeniyle her insan asbest ile temas eder. Yaşanılan yere bağlı olarak değişmekle beraber günde ortalama 10.000 – 15.000 arası asbest lifi solunabilmektedir. Suda da asbest lifleri bulunmaktadır, lif miktarı litrede 200.000' e ulaşabilmektedir. Türkiye'de, kırsal alanda yaşama nedeniyle asbest ile temaslı 1.000.000 civarında kişi yaşadığı, yaklaşık 90.000 kişinin de teması devam ettiği öngörülmektedir. Asbest karışımı ak toprak kullanım şekli, ak toprağın bazı bölgelerde doğal olarak bulunma özelliğine bağlı olarak ülkemizin bazı yörelerinde nispeten sık, bazı yörelerinde

nadir olarak bulunabilir, bazı yörelerde de yoktur. Ak toprak nedenli hastalıkların sık görüldüğü iller Kütahya, Eskişehir, Diyarbakır, Sivas ve Elazığ'dır. Nispeten daha nadir olmak üzere Afyon, Konya, Isparta, Tokat, Kayseri, Gaziantep ve Hatay'da görülür. Biraz daha seyrek olarak da Denizli, Antalya, Burdur, Kahramanmaraş, Malatya, Adana, Şanlıurfa, Yozgat, Çankırı, Çorum ve Çanakkale de de bu tür hastalıklara beklenenden daha sık olarak rastlanmıştır.

Asbest, 20.yy'ın ilk çeyreğinden itibaren WHO – International Agency for Research on Cancer (Dünya Sağlık Örgütü-Uluslararası Kanser Araştırma Merkezi)' nin "Kanserojen Maddeler" listesinde Grup IA kanserojen olarak tanımlanmıştır. 1986 yılından itibaren asbestin kullanımı gelişmiş ülkelerin büyük kısmında yasaklanmış olmasına karşın halen gelişmekte olan ülkelerde kullanımı yaygın olarak devam etmektedir.

Asbestin nefes yoluyla alındıktan sonra solunum sistemi üzerine oluşturduğu etkilenim sonucu ortaya çıkan, kesin kanıtlanarak tanımlanmış hastalıklar şunlardır:

1. Akciğer zarı üzerinde kireçlenme yapmış veya yapmamış lokal zar kalınlaşmaları,
2. Akciğer zarında çepeçevre kalınlaşma,
3. Akciğer zarları arasında iyi huylu su toplanması,
4. Akciğerlerde asbest toplanmasına bağlı sertleşme ve bozulma,
5. Akciğerde küçük sönmüş alanlar,
6. Akciğer zarı kanseri (Mezotelyoma)
7. Akciğer kanseri.

Akciğer kanseri, özellikle sigara içen asbest temaslılarda görülen bir tümördür. Mezotelyoma ise; seröz zarları döşeyen tek katlı mezotel hücrelerinden kaynaklanan bir tümördür. Akciğer kanserinden farklı olarak sigara içimi ile kesinlikle alakalı değildir ve asbestin solunması sonrasında görülür. Mezotelyoma oluşması için genellikle asbeste maruziyetin ortalama 30 yıl olması gerekmektedir, ancak tanı konulduktan sonra yaklaşık 1 yıl içinde de ölüm görülebilmektedir (Şenyiğit, Dalgıç ve Kavak, 2004).

Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen Türkiye Asbest Kontrolü Stratejik Planı'nın elde etmiş olduğu sonuca göre; 2008-2012 yılları boyunca Türkiye geneli için tespit edilen mezotelyomalı kişi sayısı

5,617 idi. Bu kişilerin 3,738'inde de kırsal alanda asbest teması olduğu tespit edilmiştir.(% 66.5).

İllere göre asbest teması nedeni mezotelyoma olgusu çıktığı bildirilen köylerin dağılımı şöyledir: Eskişehir 95, Diyarbakır 94, Sivas 81, Kütahya 69, Konya 36, Elazığ 20, Tokat 6, Hatay 5, Afyon 5, Bilecik 5, Çankırı 5, Adıyaman 4, Isparta 4, Burdur 4, Malatya 4, Kayseri 4, Maraş 4, Çankırı 4, Yozgat 4, Gaziantep 4, Erzincan 3, Adana 3, Bingöl 3, Çorum 3, Denizli 3, Çanakkale 2, Urfa 2, Erzurum 2. Gerçek rakamlar, bu proje kapsamında illerin yerelinde yapılacak saha çalışmaları ile tam olarak bilinebilir hale gelecektir.(URL-1)

4. SONUÇ:

Var oluşun nedenlerini merak eden insanoğlu, varlığın temelini neyin oluşturduğu sorusunu kendine sıklıkla sormuş, sorunun cevabını bulabilmek adına da çeşitli görüşler ileri sürmüştür. Özünde eleştiriyle şekillenen bu sorgulama, dörtlü tasvir bilinciyle olgunluğa erişmiştir. Buna göre; hava, su, ateş ve toprak varlığın temelini oluşturan dört ana unsurdur.

Bu dört temel unsurdan toprağı insanoğlu, yaşamının temelini oturtmuş ve toprağı ev yapımından tarıma, yiyecek olarak tüketmekten halk tababetine kadar pek çok alanda hayatının içerisinde yerleştirerek ziyadesiyle bu tabii unsurdan istifade etmiştir. Yörede "ak toprak" olarak adlandırılan bu toprak da yöre insanı tarafından büyük bir özenle kıymetlendirilmiş hatta kutsallaştırılmış ona koruyucu ve iyileştirici bir işlev yüklenmiş nitekim de hayatın içerisinde kendisine yer bulmuştur; ancak son yıllarda Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan araştırmalarda ak toprağın hiç de masum olmadığı ortaya çıkmıştır. "Ak toprağın" etken maddesini oluşturan *asbest liflerinin* solunmasının, özellikle akciğer kanserine sebebiyet verdiği tespit edilmiştir. Söz konusu olumsuzluğun önlemesi için de çeşitli çözüm yolları sunulmuştur. Bunlardan birkaçı şudur;

1. Duvarları bu toprak ile sıvanmış binalarda, söz konusu sıva, kalın plastik bir boya tabakası ile yalıtılabilir.

2. Asbestli bölgelerin üzeri ekilebilir toprak ile kapatılıp ve yeşillendirilebilir.

3. Asbestli toprağın yol yapımında kullanıldığı köylerde ise asfaltlama çalışması yapılabilir.

4. Isı, izolasyon ve boya amaçlı halen kullanılmakta olan asbest ile ilgili toplumda farkındalık yaratılabilir. (URL-2)

Yöre halkı son zamanlarda yapılan araştırmalarla ak toprağın zararlı etkilerinin farkındadır. Buna rağmen ak toprağı gündelik hayatının dışına çıkarmamış ve hala toprağı bir tedavi ve arınma aracı olarak kullanmaktadır. Bu da bize yöre insanının zihninde toprağın edindiğı yeri göstermesi bakımından önemli bir husustur.

Bu bilgiler ışığında, bir halkbilimci olarak toplumumuzda konuyla ilgili farkındalığın daha da artırılmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Sözlü Kaynaklar

K.K.1: Ayşe ISKA, 55 yaşında, ilkokul mezunu, Ereğli Büyük Dede köyü.

K.K.2: Hatice TUNCAY, 62 yaşında, okuryazar değil, Ereğli Büyük Dede köyü.

K.K.3: Rukiye AKBALCI, 74 yaşında, okuryazar değil, Ereğli Gaybi Köyü.

K.K.4: Solmaz AKGÜL, 53 yaşında, ortaokul mezunu, Ereğli Yıldızlı köyü.

K.K.5: Müzeyyen SOLMAZ, 68 yaşında, okuryazar değil, Ereğli Belceağaç köyü.

K.K.6: Havva KAYA, 53 yaşında, okuryazar değil, Halkapınar.

Yazılı Kaynaklar

Akbulut, G. (2012). Türk Kültüründe Toprak yeme Alışkanlığı (Jeofaji): Arguvan'dan Örnek Bir Çalışma. *ActaTurcica* Yıl 4, Sayı 1, ss: 302-315.

Bynum, W. (2014). *Tıp Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Ekici, M.(2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Eliade, M.(2009). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul:Kabalıcı Yayınları.

Gökberk, M. (1994). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harva, U. (2015). *Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Karlığa, H. B. (1991), "Anasır-ı Erbaa", İslam Ansiklopedisi TDV. İstanbul, c. 3, s. 149-151

Korkmaz, E. (2003). *Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: anahtar Kitaplar Yayınevi.

Ocak, A.Y.(2012). *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenyiğit, A., Dalgıç, A., & Kavak, O. (2004). Asbestin Sağlığa Etkileri. *Dicle Tıp Dergisi*, 31(4), ss: 48-52.

URL1 (2017): http://kanser.gov.tr/Dosya/korunma/Asbest_ve_kanser.pdf8. adresinden 19 Ağustos 2017 tarihinde alınmıştır.

URL1 (2017): (<http://www.aljazeera.com.tr/aljazeera-ozel/370-koyde-kanserli-toprak> adresinden 19 Ağustos 2017 tarihinde alınmıştır.

Bilimsel Etik İhlallerinin Kökenine İlişkin Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Origin of Scientific Ethics Violations

Uğur KESKİN¹

Extended Abstract

Introduction

Scientific research refers to the process through which the individuals working in various fields of science aim to solve organizational and life-related problems by using the methods appropriate for this specific field. It is no doubt that the studies conducted to achieve scientific knowledge should be carried out in accordance with scientific ethical principles. Since the findings and methods of scientific studies affect society to a great extent, ethical principles should be highlighted more effectively when compared to other fields of study.

Scientific studies also function as a resource for further studies, so they should be published in related journals so that they can be criticized from various perspectives. Therefore, it is considered essential for the studies to be in accordance with science ethics principles in every single phase before they are published, which is the last phase of scientific activities.

Method

According to the research, majority of the scientific studies conducted in Turkey are evaluated as inadequate in terms of ethical background (Uzbay, 2006, p 21). This problem is more and more emphasized nowadays. Therefore, the institutions carrying out scientific research aim to determine these ethical principles and monitor the processes of these studies accordingly (Uzbay, 2006, p 22). However, these attempts are not yet successful in eliminating the violations of ethical principles. As a result, it is necessary to examine the reasons leading to such violations and discuss possible solutions in parallel with the reasons. This study deals with this cause-effect relationship and suggests solutions to the existing problems.

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ugurkeskin@anadolu.edu.tr

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 13/10//2017-Kabul Tarihi: 17/12/2017

Findings

Science, as a testable approach, dates back to Platoon and his students Aristoteles, who introduced this process in a systematic way. In order to ensure a desirable progress and development, it is necessary that scientific studies proceed on the basis of causality principle. By doing this, it is possible to contribute to humanity, which is the ultimate purpose of science. If science is described as “it is about how close it is to the reality”, the fact that scientific research should produce solutions to realities and life-related problems is an obvious natural outcome. These solutions should always be a step further to better results, and they should never lead to any kind of doubt in negative terms since doubt brings in disputes to scientific perspectives. Any kind of unethical behaviors should be carefully avoided because it is a responsibility of being a human before anything else.

As a result of legal protections on idea and art works, which have now been increasingly emphasized, scientists are now affected quite negatively from these legal sanctions. Therefore, it seems possible that these effects will be more devastating in near future if these unethical behaviors continue to increase.

Conclusion

Thanks to Socrates, the founder of ethical philosophy, the normative approaches towards good-bad distinction became more obvious. Although Socrates did not produce any written documents, Platoon – his student-quoted his words about how a virtuous individual should live. The behaviors of virtuous individuals, the leading issue of ethical philosophy, have been examined by many philosophers and are still being dealt with even today. Of course, the current studies are quite different than the philosophical discussions of the past. When considered in terms of ethics of scientific research, ethical principles are discussed in detail for each niche area in today’s world, where specialization is an important issue. Science ethics are also discussed in its own special niche area and the things that should (not) be done are introduced in detail as well.

Nowadays, the violation of ethical principles are increasingly discussed in academic platforms. This sensitivity is prone to be discussed in more detailed in the following years. Legislative rules are generally based on ethical rules. An issue, which is now considered an ethical norm, can turn into a legislative sanction. Based on this general mentality, the issues that are

not problems according to pending legislative regulations today can be problems in the future in legislative terms. Therefore, it is necessary for scientists to be aware of both legislative framework and normative mentality in terms of the violation of science ethics.

Unethical behaviors in scientific activities are not a matter of destiny but a matter of preference. Even small unimportant mistakes are not approved in science ethics, so we should keep in mind that conscious preference for unethical behaviors can lead to more serious even devastative effects in near future.

Keywords: Scientific Work, Ethics of Science, Unethical Approaches.

Öz

Bu çalışmada, bilimde etik dışı davranışların, nedenleri ele alınmış ve etik ihlallerinin önlenmesine yönelik yapılması gerekenler açıklanmıştır. Çalışmada öncelikle bilimsel araştırmaların özelliklerine ve bilim etiğinin önemine yer verilmiştir. Bilimde etik dışı davranışlar genel olarak açıklanmış ve alt başlıklarla ayrıntılı olarak incelenmiştir. Özellikle Türkiye’de bilimde etik dışı davranışların nedenleri alt başlıklarla ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca bilim etiği ihlallerinin önlenmesine yönelik önerilere yer verilmiştir. Genelden özele gidildiğinde, bu çalışmanın en üst evreninde etik yer almaktadır ve bilindiği üzere etik ile ilişkili binlerce yayına ulaşabilmek mümkündür. Etik alanı kadar olmasa da, bu çalışmanın bir alt evreni olan bilim etiği ya da bilim felsefesi alanlarında da yüzlerce kaynağa ulaşabilmek mümkün olmaktadır. Buna karşın, bu çalışmanın konusu olan bilimde etik dışı davranışların nedenleri ve azaltılmasına yönelik yapılması gerekenlere ilişkin olarak yazılmış olan Türkçe ve İngilizce kaynaklar sınırlılık arz etmektedir. Dolayısıyla söz konusu boşluğu gidermek adına yapılan bu ve benzeri çalışmaların gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bilimsel Çalışma, Bilim Etiği, Etik Dışı Yaklaşımlar

Giriş

Bilimsel araştırma, bilim alanında çalışan bireylerin, bu alana uygun yöntemleri kullanarak kuramsal ya da yaşamsal bir sorunun çözümünü sağlamaya yönelik bir süreci ifade etmektedir. Bilimsel bilgiye ulaşmak için yürütülen çalışmaların, doğal olarak bilimsel etik kurallarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bilimsel çalışmalar, toplumun geniş

kesimlerini ilgilendirdiği için, etik kuralların işletilmesi konusu diğer alanlara göre çok daha ön plana çıkmaktadır.

Bütün bilimsel araştırmalar, daha önce yapılan araştırmalarda toplanan verilerin ele alınmasıyla başlamaktadır. Dolayısıyla, bilimsel alanda yapılan hiçbir çalışmanın, üzerinde çalışılan bilim dalının o güne kadar biriktirdiklerinden bağımsız olarak hareket edebilmesi mümkün olmamaktadır. Herhangi bir bilimsel çalışma, literatürdeki teorilerin gerçekliğini denetleyebildiği gibi, o güne kadar incelenmemiş ya da eksik incelenmiş bir olguyu da ele alabilmektedir. Bilimin bu işleyişi, bilimsel denetlemenin ve bilimsel gelişimin hiçbir zaman durmayacağını göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır (Saruhan ve Özdemirci, 2005: 17). Ulaşılan bilimsel bilginin, sonraki yapılacak araştırmalara kaynak olması, eleştirilmesi ve diğer bilimciler tarafından incelenebilmesi için yayınlanması gerekmektedir (Uçak ve Birinci, 2008: 193). Bilimsel faaliyet açısından en son evreyi ifade eden yayın aşamasına gelmeden önceki bütün süreçlerde belirlenmiş bulunan etik kurallara sıkı bir şekilde riayet etmek gerekmektedir.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de gerçekleştirilen bilimsel üretimin önemli bir kısmı, etik zemin açısından yetersiz görülmektedir. Bu sorun her geçen gün daha sıklıkla gündeme gelmektedir. Bu nedenle, bilimsel araştırma yapan kurumlar bilimsel etik kuralları belirlemeye ve bu kuralları çeşitli şekillerde denetlemeye çalışmaktadır (Uzbay, 2006: 22). Ancak bu çalışmalar bilimsel etik ihlallerini önlemede henüz tam olarak başarıya ulaşabilmiş değildir. Dolayısıyla, ciddi bir sorun olan bilimsel etik ihlallerinin önüne geçebilmek için öncelikle bu ihlallerin sebeplerinin incelenmesi ve bu doğrultuda çözüm yollarının tartışılması gerekmektedir. İşte bu çalışmada da söz konusu sebep-sonuç ilişkisi üzerinde durulmuş ve çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada bilim etiği sorunları, Türkiye eksenli bir yaklaşımla ele alınmıştır. Dünyanın en eski dört felsefi alanı etik felsefe, varlık felsefesi (ontoloji), bilgi felsefesi (epistemoloji) ve siyaset felsefesinden oluşmaktadır. Etik, en kadim felsefi alanlar arasında yer alıyor olmasına karşın, bilim etiği alanı çok daha yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. En kapsamlı çerçeve olarak bu çalışma, etik ile ilgili bir çalışma alanı olup, bu alanda yazılmış binlerce yayın bulunmaktadır. Etik alanının bir alt çerçevesi olan bilim etiği ya da bilim felsefesi alanlarında da çok sayıda kaynağa

ulaşabilmek mümkün olmakla birlikte, bu çalışmanın konusunu teşkil eden bilimde etik dışı davranışların nedenleri ve azaltılmasına yönelik oldukça sınırlı sayıda Türkçe ve İngilizce kaynak bulunmaktadır.

Sosyal bilimlerin birçok alanında olduğu gibi bilim etiği alanında da aktarmacılığa dayalı bir yöntem benimsenmektedir. Bunun sonucu olarak, ülkemiz akademisyenleri adeta “Batılı birey ya da kurumların dertlerine çare aramak” gibi bir açmazın içinde bulunmaktadırlar (Bkz. Coşkun, 2002:VII-VIII). Bu çalışmada, söz konusu açmazdan mümkün olduğunca uzak kalınmaya çalışılmış ve çözüm için katkıda bulunabileceği öngörülen önerilerin sunulmasına gayret edilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu makalede kuramsal bir katkı sağlamak amacı güdülmemiş fakat özellikle konuyla ilgisi olan kişilere bilim etiğini, uygulama alanında nasıl daha işlevsel hale getirilebileceklerine dair pratik anlamda katkılar sağlamak amaçlanmıştır çünkü bilimsel bilgi sağlamak amacıyla yapılan araştırmalar sadece kuramsal alanda değil, pratik alanda ve aklın öznel kullanımına yönelik olması gerekmektedir (Kant, 1997: 227). Söz konusu anlayış doğrultusunda yürütülen bu çalışma, literatürden elde edilen verilerin incelenerek yeniden yapılandırılması ve felsefi temellere dayandırılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Çağdaş literatürde bu alanda “bilimsel” ağırlıklı olarak yapılan çok sayıdaki çalışmadan farklı olarak bu makalenin “felsefi” temeli önceleyen bir biçimde yazılmasını gerekli kılan bir açıklama olması bakımından Goldmann tarafından şu şekilde izah edilmektedir: “Derinlere dalıcı, anlamaya dayanan bir bilme çabası olarak felsefe, insanın diğer insanlarla ve insanların evrenle olan ilişkileri üzerine bazı temel doğrular ortaya koymaktadır. Söz konusu doğrular, insan bilimlerinin temelinde ve özellikle bu bilimlerin yöntemlerinde bulunmalıdır” (1998: 20-21). Bilimcilik haklıysa, felsefe var olması için hiçbir neden olmayan ve kurtulunması gereken bir kalıntıdır. Ama tersine, felsefe gerçekten insanın doğası üzerine bazı doğrular getiriyorsa, o zaman felsefeyi elemek için gösterilen her çaba, insan olgularının kavranışını zorunlu olarak yanlışa düşürür. Bu durumda insan bilimleri, bilimsel olmak için felsefi olmalıdırlar (Goldmann, 1998: 21).

Bilimsel Çalışmalarda Etik Dışı Davranışlar

Etik, bilim dallarının yaptığı gibi belirli bir gerçekliği tanıtmak yerine, bir idealin teorisini ortaya koymaktadır (Topçu, 2001: 87). Gündelik kullanımda

ahlak kavramı ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılan ve özü itibarıyla yakın anlamları taşıyan bu iki kavram, insan ilişkilerinin temelinde yer alan değerleri, iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış gibi nitelikler doğrultusunda ortaya koyan felsefe dalıdır. Etik, bir idealin teorisini ortaya koyduğu için normatif bir özellik taşımakta ve yeri geldikçe bu ideale ulaşmanın ne şekilde mümkün olabileceğini açıklamaya çalışan bir niteliğe bürünebilmektedir. Etik kavramını bu şekilde tanıladıktan sonra bilim etiğinin tanımına geçmek oldukça kolaylaşmaktadır. En yalın tanımıyla bilim etiği, bilim dünyasındaki doğru ve yanlış davranışlar olarak ifade edilebilmektedir. İyi-kötü, doğru-yanlış gibi ayrımlar ekseninde şekillenen bilim etiği, birtakım “yapacaksın/yapmayacaksın”lardan oluşan bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla bu makalenin de benzer bir şekilde yapılandırılmış olmasının doğal karşılanması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Günümüz sosyal bilimler literatüründeki çağdaş kavram ve yaklaşımların, bu literatüre anlamlı bir katkı sağlayıp sağlamadığı konusu çeşitli tartışmalara konu olmaktadır. Bu tartışmalarda şu hususun ön plana çıkmakta olduğu görülmektedir: Güncel kaynaklar, birbirlerini referans göstererek kendi alanlarındaki genetik çeşitliliği azaltmaktadır. Bu nedenle ilave bilgi vermeyen veya katkı sağlamayan yapısından dolayı, çağdaş sosyal bilimler yazınındaki kaynakların çok büyük bir kısmı, söyleme yeni bir şey katmamakta ve derinlemesine tartışma yapma olanağını ortadan kaldırmaktadır (Keskin, 2012: 18).

Akademisyenlerin güncel kaynak kullanma konusundaki saplantı haline gelen titizlikleri, özellikle sosyal bilimler alanındaki genetik çeşitliliğin büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur. Güncel ve yabancı kaynak kullanımının elit bir çıta haline getirilip ilerici olmanın ölçütü biçimine sokulmasının neticesinde, kopyala-yapıştır müessesesi günümüzün en yaygın ve itibarlı müesseselerinden bir haline gelmiştir. Bilimsel literatür için hiç de yeni olmayan bu müessese, aslında Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze varıncaya kadar varlığı bilinen ve o tarihlerde bile adı konulmuş bir müessesedir (Osmanlı bilim camiasında bilim insanların sınıflandırılması bakımından üçlü bir ayırım yapılmaktaydı. Bunlar: Taklitçi: *mukallit*, delile inanan: *müttebi* ve bilimsel otorite: *müçtehit*). Osmanlı döneminde adının konulmuş olması, daha önceki dönemlerde de bu tür bilim insanların olmadığı anlamını taşımamaktadır (Keskin, 2012: 18-19). Nitekim on birinci yüzyıl düşünürlerinden Ömer Hayyam, yazdığı cebir kitabının mukaddimesinde mukallit bilim insanlarını tarif etmek üzere şu ifadeleri kullanmıştır: “Muasırlarımızın ekserisi, sahte ilim adamlarıdır. Bunlar hakkı batıl ile karıştırırlar, başkalarını

aldatmaktan çekinmezler, ilim namına çok az bilgilerini de sefil maddi maksatlar için kullanırlar” (Hayyam, 2010: 47-48).

Konunun birincil kaynak eserlere dayanan felsefi temeli, genel hatlarıyla yukarıda açıklandığı gibi olup, güncel bilgi ve teknik ayrıntı anlamında dikkat edilmesi gereken hususlar ise aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

İntihal: İntihal, başka kişilere ait ifade, buluş, düşünceleri ya da başka bilimsel yayınlarda yer verilmiş olan unsurları kaynak göstermeksizin kullanılmasıdır. İntihal konusu, bilimsel çalışmalarda etik dışı davranışlar içinde en sıklıkla karşılaşılanı olarak ön plana çıkmaktadır. İntihalin birçok çeşidi bulunmaktadır fakat bunlar arasında en sık karşılaşılanları şunlardır: (1) Kaynak göstermeden alıntı yaparak ileri sürülen kavram, kuram veya düşünceyi kendine mâl etme, (2) Kaynak gösterilse de etik ihlali sayılacak ölçüde alıntı yapma.

Yinelenen (Mükerrer/Çoklu) Yayın: Yinelenen yayın, bilimsel bir çalışmanın birden fazla yayın mecrasında yayınlanmasıdır. Bu etik ihlali birkaç şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bazı durumlarda araştırmacılar, yayınladıkları bir araştırmayı küçük değişiklikler yaparak başka yayın organlarında yayınlama yoluna gitmektedirler. Bazı durumlarda ise araştırmacılar, aynı araştırmayı birkaç parçaya ayırarak (dilimleme) farklı yayın organlarında yayınlama yoluna giderek bu tür bir ihlale yol açmaktadırlar.

Sahtecilik: Bilimsel araştırma süreçlerinde ortaya çıkan sahtecilik, inceleme ya da araştırmaların bilinçli olarak verilerinin istenilen yönde değiştirilmesi, manipüle edilerek sunulması ya da ihmal edilebilir düzeyde olmayan bazı verileri dikkate almamak anlamına gelmektedir. Örneğin kimya alanında, hangi düzey veya ölçüdeki verinin dikkate alınıp alınmayacağı kesin kurallara bağlanmıştır. Söz konusu düzey veya miktarın altındaki veriler bile, rakamsal olarak ifade edilme zorunluluğu taşımaktadır. İfade edilen bu miktarın, dikkate alınıp alınmamasının kullanıcının inisiyatifine bırakıldığına bir göstergesi olarak “ihmal edilebilir” ibaresi, parantez içinde aktarılmaktadır.

Fen bilimleri alanında bilimsel verilere gösterilen hassasiyeti sosyal bilimlerde de uygulayabilmek oldukça zor olmaktadır. Örneğin “Sayısal Analiz” alanında yapılan çalışmalarda, rakamsal değerlerde virgülden sonra beş basamağa kadar yuvarlama yapmaksızın hesaplamalar yapılmaktadır. Benzer bir hassasiyeti sosyal bilimlerde ortaya koyabilmek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle de özellikle sosyal bilimlerde yapılan

bazı çalışmalarda verilerin manipüle edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bilimsel çalışmalardan elde edilen verileri maksatlı bir şekilde değişikliğe uğratma durumu ortaya çıkabilmektedir. Böylesi durumlarda araştırmacılar, mevcut veriler içinden kendilerine göre uygun olduğunu düşündüklerini kullanmakta, uygun olmadığını düşündüklerini ise elimine edebilmektedirler. Özellikle sosyal bilimler alanındaki bazı çalışmalarda, elimine edilmesi gereken verilerin belirlenmesi kimya veya sayısal analiz gibi alanlardaki kadar net kriterlerle bağlı bulunmadığı için eliminasyon süreci veya verilerin filtrelenmesi konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu da *kaynakların taraflı seçilmesi* ya da araştırmayı destekleyen kuruluşların lehine olacak şekilde *taraflı yayın* yapılması gibi başka olumsuzlukları da gündeme getirebilmektedir.

Çerçeveleme Etkisi: Bir konunun tanımlanma ve sunum biçimi (seçilen maksatlı cümleler, ses tonu, vurgulama, bilgi seti ve verilerin aktarım biçimi) kişileri belirli tutum ve algılara yönlendirebilmektedir. Bilimsel yayın yapmak amacıyla çalışılan konuda yeterli düzeyde araştırma ya da inceleme yapılmadan ve yetersiz verilere dayanarak yayın yapılması durumunda çerçeveleme etkisi ortaya çıkabilmektedir çünkü sahip bulunulan yetersiz düzeydeki bilginin, istenilen sunum şekline dönüştürülebilmesine uygun yöntemlerin kullanılmasına başvurulabilmektedir.

Diğer Etik İhlalleri: Bilimsel çalışmalarda karşılaşılan diğer etik dışı durumlar şunlardır (Ruacan, 2005; Erdem, 2012; TÜBİTAK, 2016): (1) *Disiplinsiz (özensiz) araştırma:* Araştırmacı, kasıt olmaksızın ve iyi niyetli olduğu halde bilmeden araştırma sürecinde hatalar yapabilmektedir. Böylesi durumlar, telafisi mümkün olan ve büyük zarar vermeyen olaylardır. (2) *Kuruluş desteğini belirtmemek:* Desteklenerek yürütülen araştırmaların sonuçlarını içeren sunum ve yayınlarda destek veren kurum veya kuruluş desteğinin belirtilmemesi durumu olarak ortaya çıkmaktadır. (3) *Yazar listesinden çıkarmak:* Araştırma ve makalede ortak araştırmacı ve yazarların yazılı görüş birliği olmadan, araştırmada ve makalede aktif katkısı bulunanların isimlerinin çıkartılması durumunu ifade etmektedir. (4) *Hayali yazarlık:* Yazarlıkla bağdaşamayacak katkı nedeniyle yeni yazar(lar) eklemek veya yazar sıralamasını değiştirme durumu olarak bilinmektedir. (5) *Uydurmacılık:* Masa başı araştırma olarak da ifade edilen bu durumda araştırmacı, hiç araştırma yapmadığı halde veya yetersiz veriler üzerinden, uygun yöntemler kullanılmış gibi göstererek sözde bilimsel yayın yapabilmektedir.

TÜBİTAK (2016) yayınında, etik ihlalleri konusunda, bu makale veya benzeri yayınlarda yer verilmeyen ya da henüz bilinmeyen her türlü olası etik ihlali durumu için şu genel ifadeyi kullanmıştır: “Araştırma ve yayın etiği ilkeleriyle bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunmak”. Yukarıda sıralanan bilimsel etik ihlaline ilişkin durumlar konusunda hilekârlık ile hata arasındaki ayrımın vurgulanması gerekmektedir. Birinci durumda güdü aldatmaya yönelik olumsuz bir davranış ifade ederken, ikinci durumda ise bürokratik ifadesiyle herhangi bir davranışın “sehven” yani istenmeden/yanlışlıkla/hataen yapılmasını ifade etmektedir.

Bilimsel Çalışmalarda Etik Dışı Davranışların Nedenleri

Alanyazın incelendiğinde, bilimde etik dışı davranışların nedenlerine ilişkin yaklaşık bir mutabakatın var olduğu görülmektedir. Bu konu, çeşitli yazarlar tarafından benzer alt başlıklarda ele alınmakta, yapılan izahlar ise daha çok güncel kaynak veya örnekler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda ise güncel literatürde ön plana çıkan başlıca hususlar, mümkün olduğu ölçüde felsefi kökenlerine kadar götürülerek açıklanmıştır.

Bilgi veya Donanım Eksikliği: Bilimsel etik ihlallerinin en önemli sebeplerinden biri, bilimsel etik kuralları hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Bu eksiklik hem kurumsal hem de bireysel düzeyde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bir araştırmacı, bilgi eksikliğinden dolayı intihali yanlış yorumlayabilmekte veya atıf yapma konusuna riayet ettiği hâlde bunu yanlış bir biçimde uygulayabilmektedir (Aktekin, 1997: 57).

Bilimsel araştırmacılar, araştırma yapmaya başlamadan önce bilimsel etik kuralları açısından yeterince bilgi sahibi olmaması nedeniyle gerek araştırma esnasında, gerekse araştırma sonrası yayın esnasında yaptığı ihlal fark edilip düzeltilmediği sürece yanlış yaptığını fark edememektedir. Bunun sonucunda da bilimsel etik kurallarına uygun olmayan bir bilimsel araştırma yapmış ve yayınlamış olmaktadır.

İnternette ulaşılan bilgilerin kamuya ait olduğu yönündeki bilgi eksikliğine dayalı yanlış algı, bu bilgilerin kaynak gösterilmeksizin bilimsel yayınlarda kullanılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla araştırmacının, internetten elde ettiği verilerin herkese ait ve genel nitelikli veriler olduğunu varsayması da etik ihlaline kaynaklık edebilmektedir.

Yabancı dil yetersizliğini de bilgi eksikliği kapsamında ele alabilmek mümkündür. Bilimsel araştırma yapacak olan bilimci, yabancı dil yeterliliğine sahip olmadığı takdirde başka birinin yeterliliğinden faydalanarak yabancı kaynaklarda araştırma yapmaya çalışabilmekte, bu durum da etik ihlali yapmasına sebep olabilmektedir (Atalay, 2011: 8). Araştırmaya danışmanlık yapanlar veya jüri heyetinde bulunanların yabancı dil yetersizliği, etik ihlaline neden olabilmektedir. Örneğin bir araştırmacı, yabancı bir kaynaktan intihal yaptığında, danışmanın veya jürinin yabancı dil yetersizliği, yapılan intihalin fark edilememesine sebep olabilmektedir (Shashok, 2011: 304).

Bilimsel çalışmalarda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan ve bütün araştırmaları kapsayan bir sorun olarak “sınırlı rasyonellik” hususundan da bahsetmek gerekmektedir. Sınırlı rasyonellik yaklaşımına göre bireyler doğal olarak, bilgi işleme yeteneği bakımından kısıtlıdırlar. Araştırma sürecinde araştırmacılar, çeşitli belirsizliklerle karşılaşmaktadırlar çünkü bilgi/zaman/dikkat yetersizliği veya yetenek eksikliği gibi nedenlerden dolayı gerekli bilgiyi işleyememekte ve gerekli bilimsel eylemleri yürütememekteler. Araştırma yapma niyetiyle yola çıkan her bir araştırmacı, olay ve bireylerden bağımsız dışsal bir gerçeklik olarak var olduğuna ilişkin teorik öngörüde bulunduğu bilimsel konularda bilgi/zaman/dikkat/yetenek eksikliği gibi nedenlerden dolayı bilgiyi yüzde yüzlük mutlak bir biçimde işleyememek gibi bir kısıt ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Kaynağa Birebir Bağlı Kalma: Bu konu, yukarıdaki “Bilgi ve Donanım Eksikliği” başlığından çok büyük bir farklılık ortaya koymamakla birlikte, kendine özgü hususları da bünyesinde barındırmaktadır. Bilimsel araştırma konusunda bilgi ve deneyim eksikliği bulunan bazı araştırmacılar, kendilerini, erişmiş oldukları kaynaklara birebir bağlı kalma gereksinimi içinde hissedebilmekte ve bu doğrultuda davranış sergileyebilmektedirler. Kaynak gösterme gerekliliklerini tam olarak bilmediklerinden ya da bu konudaki bilgi düzeyleri yeterli olmasına rağmen, alıntı yaptıkları metinde ifade edilen hususları, kendi özgün cümlelerine dönüştürmeyi yetkin bir şekilde gerçekleştiremeyecekleri yönünde bireysel güven eksikliği içinde bulunabilmektedirler. Söz konusu nedenlerle ortaya çıkan bu olumsuzlukları çeşitli nedenlere dayandırabilmek mümkündür. Her şeyden önce bu konu, kadim bir mesele olarak her zaman için var olagelmiştir. Zira bilimsel bilgiyi, tahlil edilebilir en eski kaynak haline getiren düşünür olan Platon’un eserlerinde de bu tür bir durumla karşılaşmaktadır. Bilindiği

üzere Platon, yazmış olduğu ilk eserlerinde, hocası Sokrates'in adeta gölgesi altında kalmış, hocasından yaptığı birebir aktarmaların ötesine geçmekte zorlanmıştır. Platon, eserlerini yazmaya devam ettikçe, giderek kendi tarzını oluşturmaya başlamıştır.

Kendi tarzını oluşturma konusu, başlı başına bir süreci ifade etmekte ve sadece bilimsel yayın üretmeye yönelik yazı yazma eylemi ile sınırlı kalmamaktadır. Örneğin resim sanatında, bir çizerin kendi tarzını yakalaması, ancak çok uzun bir zaman diliminde gerçekleşebilmektedir. Resim yapma eyleminin, reproduksiyonla (çoğaltma) başladığı yönünde genel geçer bir kanaat bulunmaktadır. En büyük ressamın bile resme başlarken bir şeyleri birebir resmetme çabasına giriştikleri, çizgilerinin olgunluk ve karakter kazanmasıyla birlikte, kendi özgün tarzını oluşturmaya başladıkları bilinmektedir. Bir resme bakıldığında, çizerinin kim olduğu kolaylıkla anlaşılabilirse, çizerin tarzının resme yansıdığı ve bu alanda ehil olduğu kanaati güçlenmektedir. Benzer bir anlayış, yazma eylemine dayalı olan edebiyat alanı için de geçerli olmaktadır. Edebiyat alanında yapılan bir araştırma, belirli bir yazar özelinde yapılıyorsa, bu araştırmanın, yaşamını yitirmiş veya yaşamının (dolayısıyla da aktif yazarlığının) son devrelerine gelmiş bir yazar üzerinde yürütülmesi makbul karşılanmaktadır bu sayede, söz konusu yazarın ilk yıllarına kimlerden veya hangi akımlardan etkilendiği, daha sonra kendi tarzını nasıl oluşturmaya ve en nihayetinde nasıl bir yetişkinlik/yetkinlik dönemine ulaştığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Edebiyat alanında gözetilen bu bireysel gelişme basamakları, bilimsel araştırma yapan bireylere uyarlandığında, benzer bir dönemselliğin söz konusu olacağı açıkça görülmektedir. Zira yeni araştırmacılar, ilk çalışmalarında, araştırmanın (asgari müştereklerde ve salimen) yürütülmesi bakımından görece daha zor alanlar olan kuramsal veya felsefi derinliği olan çalışmalardan uzak durmaya gayret etmekte, danışmanlarının da yönlendirmesiyle, daha önce çalışılmış bir konunun ayrıntı denilebilecek bazı husularda farklılaştırılması doğrultusunda çalışmaya yön vermektedirler. Araştırmacının tecrübe ve meleke kazanmasıyla birlikte, çalışma tarzı da özgünleşerek kişisel yetkinlik düzeyine erişebilmektedirler.

Araştırma Konularının Özgün Olmaması: Bir araştırmacının yapacağı bilimsel bir araştırma, daha önce aynısı veya benzerleri yapılmış bir araştırma ise, etik kurallarının ihlaline kolaylıkla neden olabilmektedir. Araştırmacı, literatür taraması yaptığında, çalışma konusuna yakın

alanlarda yapılan araştırmaları görmekte, fazla emek harcamak istemediği içinde etik ihlali yapabilmektedir (Toplu, 2012: 660).

Bilimsel araştırmalar için gerek Şart olan öncül çalışmalara müracaat edilmesi hususu, yüzyıllardır bilinen bir gerçekliktir. Halihazırda bilimsel literatüre girmiş olanı araştırmak ve bilmek önemli olmakla birlikte, var olanı geliştirip yeniden üretmek suretiyle katkı yapmak gerekliliği yüzyıllardır çeşitli Şekillerde ifade edilmektedir (Keskin, 2012: 229). Bu hususa dikkat çeken bazı filozofların görüşleri aşağıda aktarılmıştır.

Farabi'ye göre, ilk öncüllere ait bilgilere ancak araştırma, öğrenme ve yorum yapmakla varılabilmektedir. Bireyde, az bilinen konulara dair çaba ve öğrenim yoluyla inanç, fikir veya bilgi ortaya çıkması durumunda, istenilen sonuç elde edilebilmektedir (Farabi, 2004: 21). Ebu Reyhan el Biruni, benzer görüşleri Farabi'den yaklaşık yüzyıl sonra yinelemiştir. Biruni'ye göre, "her insan için zaruri olan, kendi dalında kendisinden öncekilerin gayretlerini kabul etmek, eksikliklerini gidermek ve kendisinden sonra gelenlere bir öğüt olması bakımından güzel fikirleri devam ettirmek işini yapmaktır" (Turan, 2002: 41). Bu iki düşünürden yaklaşık beş yüz yıl sonra Descartes Şunları ifade etmiştir: "Eskiden varılmış olan buluşları tanımak ve bulunacak daha nelerin kaldığını öğrenmek, pek çok sayıda kimsenin çalışmalarından yararlanmak için eskilerin kitaplarını okumak gereklidir (Descartes, 1999: 14).

ncl alışmalar üzerinde araştırma yapmak gerek Şart olmakla birlikte yeterli değildir çünkü yayın süreçlerinden geçerek kabul edilmiş bilimsel çalışmalar "mutlak kaliteyi" garantilememektedir. Yayınlanan bazı bilimsel çalışmalar, yayın inceleme kurulu veya jüri tarafından g-bela "yeterli" olarak değerlendirilmiş olabilmektedir (Altunışık ve Diğ, 2002: 24). Dolayısıyla bilim insanlarının, öncül araştırmalar üzerine çalışma yaparken ele aldıkları öncül çalışmaları mutlak anlamda yeterli olarak algılamamaları gerekmektedir.

Bilimsel alışma İçin Yeterince Zaman ve Kaynak Ayrılmaması: Bilimin doğması ve gelişmesi için, Aristoteles'in de ifade ettiği gibi, boş zamanı olan insanların bulunması gerekmektedir ama bu yeterli olmamaktadır. Bunun yanı sıra teori üreten insanların da ortaya çıkması gerekmektedir. Yine bu teori uygulamasının, bilimsel etkinliğin toplumun gözünde bir değer olması gerekmektedir (Koyre, 2004: 255). Aristoteles'ten günümüze dek bilinen kadim bir konu olan bu sorunun arkasına sığınan birçok araştırmacı, etik dışı davranışlara tevessül edebilmektedir.

Birçok araştırmacının, bizzat yürütmüş oldukları araştırmaya olan katkılarının yeterli düzeyde gerçekleşmediği rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Gerek araştırmacıların, gerek denetim ve kontrol mekanizması olarak işlev gören akademik danışman ve hakemlerin, ironik bir şekilde akademik çalışmalarını desteklemeye yeterince zaman ayır(a)madıkları görülmektedir. Bilimsel araştırma yapan birey, yürütmekte olduğu bilimsel çalışmanın etik kurallara uygun olması için yeterince zaman ayırmadığı ve gerekli titizliği sergilemediği takdirde etik ihlali yapabilmektedir. Etik ihlalinin yapıldığı tespit edilmesi durumunda, birçok araştırmacı zaman kısıtını mazeret olarak öne sürebilmektedir fakat bu veya farklı türden diğer hiçbir mazeretin, etik ihlalinin ortadan kaldırması mümkün olmamaktadır.

Bilimsel çalışma için yeterince zaman ayrılmasına benzer bir şekilde bireyin emek tembelliğine meyletmesi de söz konusu olabilmektedir. Bilimsel araştırma yapan birey, emek tembelliği veya emek hırsızlığı yapmak istediği takdirde, bilimsel etik ihlaline tevessül edebilmektedir. Geliştirilen ileri düzeydeki yazılımlara rağmen şayet birey emek tembelliği yapmaya karar veriyse ve bunu emek hırsızlığı ile telafi yolunu seçtiyse bu konudaki denetim mekanizmaları yetersiz kalabilmektedir.

Araştırmaların yürütülebilmesi, mali olanaklar ile doğru orantılı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Sahip olunan kaynaklarla, gerçekleştirilmek istenilen araştırmanın uyumlu olup olmadığının ortaya konulması gerekmektedir (Altunışık ve diğ, 2002: 32). Araştırma için yeterli kaynağa sahip olunmaması, etik ihlaline kaynaklık edebilmektedir.

Bilimsel Değerlendirmede Niteliğe Değil Niceliğe Önem Verilmesi: Bilim adamının yaptığı çalışmalar bilimsel olarak değerlendirilirken genellikle nitelikten çok niceliğe önem verilmektedir. Örneğin uluslararası dergilerde yayınladığı makale sayısının çokluğu, makale sahibini değerlendirirken makalelerin niteliğinin önüne geçmektedir. Bu durum, bilim insanı açısından nitelikten çok niceliğe önem vermeye ve etik kuralları ihlal etmeye neden olabilmektedir (Toplu, 2012: 667).

Hölse'e göre, bilim insanlarının yaptıkları çoğunlukla meslektaşlarının yaptıklarını okumaktan, onlar hakkında bilimsel dergilere yazı yazmaktan ibaret olmaktadır. Bu nedenle de yazılanlar özgün ve esinlendirici olmamaktadır. Akademik dünyadaki "publish or perish" (yayın yap ya da yok ol) sloganı, bilim insanlarını yazmaya zorlamakta, bu da enformasyon selini artırarak, bilimlerin kendi temellerini (felsefi kökenlerini) görmelerine

engel oluşturmaktadır (Hölse, 2001: 111). Akademik kariyer için gerekli olan asgari şartlar arasında yayın zorunluluğu da yer almaktadır. Bu da etik ihlallerine kaynaklık edebilmektedir.

Diğer Nedenler: Bilimsel çalışmalarda etik dışı davranışlara neden olan davranışlar olarak, yukarıda sıralanan ve açıklananlara ilave olarak birçok hususun sıralanmakta olduğu görülmektedir. Örneğin “Eğitim sisteminin yetersizliği” hususunu, bu çerçevede ele alarak açıklayanlara rastlanabilmektedir (Uçak ve Birinci, 2008: 194; Atalay, 2011). Bu husus, inkardan gelinemeyecek ve herkesçe bilinen bir gerçeklik olmakla birlikte, her türlü konunun altında yatan bir sebep olarak sürekli olarak gündeme getirilmesi nedeniyle giderek beylik bir söylem halini almaya başlamıştır. “Eğitim gereksizdir ama gerekli olduğu yerde yetersizdir” sözü bu konuda kapsayıcı, kuşatıcı ve içerik verici bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Zira eğitim, gerekli olmakla birlikte; her zaman, her yerde ve herkese uygulanması gereken bir özellik taşımamaktadır. Her eğitimi, herkese vermek mantıklı olmadığı gibi mümkün de olmamaktadır. Bilimsel araştırma etiğine yönelik eğitim de önemli olmakla birlikte, bu konudaki eğitimin, ilgili bilim çevrelerine verilmesi gerekmektedir. Söz konusu gereklilikten hareketle, “Eğitim gereksizdir ama gerekli olduğu yerde yetersizdir” sözüne geri dönüldüğünde, ilgili bilim çevrelerine bu konuda verilecek eğitimin hududu bulunmamaktadır. Bilim çevrelerine, bilim etiği konusunda ne kadar eğitim verilse verilsin bunun kifayetsiz olacağı bir gerçekliktir çünkü gerekliliğin olduğu yerde eğitime sınır çizilememektedir. Zaten öyle olmasaydı, verilen onca eğitimden sonra, günümüzde artık bilimsel etik ihlalinin ortadan kalkmış olması beklenebilirdi. Önemli bir konu olmasına karşın, yukarıda yapılan açıklama ve fikir yürütmelerin afaki olduğu ve nedenselliğe dayalı bu alt başlığın içeriğine uygun olmadığı kanaatini uyandırması olası gözükmemektedir. Dolayısıyla bu alt başlığa sadık kalma adına ve söz konusu nedenselliğe ve davranışsal/felsefi kökene dayalı anlatım yapma amacı doğrultusunda aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir.

Adler için geçmiş yaşantılar, bireyin kişiliğinin oluşumunda önemli bir yer işgal etmektedir (Adler, 2011: 101). Araştırmacıların geçmiş yaşantıları da bilimsel tarzları bakımından aynı önemi taşımaktadır. Örneğin, çocuk yaşta hırsızlık yapan bireylere yönelik karar verme konumunda bulunan bir hâkim, şayet çocukluğunda çeşitli hırsızlıklar yapmışsa böylesi davalara kişisel takdir hakkı bakımından hoşgörüle yaklaşabilmektedir. Buna karşın, çocukluğunda hırsızlığın her türüsüne mesafeli durmuş olan başka bir hâkim ise takdir hakkını kullanırken çok daha katı bir tavır

sergileyebilmektedir. Benzer şekilde, eğitim-öğretim sürecinde sınavlarda kopya çekmeyi alışkanlık hâline getiren ve bu etik ihlaline karşı ciddi bir yaptırımla karşılaşmayan bir birey, gelecekte yaptığı bilimsel araştırmalarda da etik kuralları da ihlal edebilmektedir.

Diğer nedenler kapsamında son olarak ifade edilebilecek husus ise “yaptırımların yetersizliği” olarak gündeme gelmektedir. Birçok hak ihlalinde olduğu gibi, bilimsel etik ihlali yapanların da belirlenmiş ve caydırıcı nitelikte yaptırımla karşılaşmaması, bu tür ihlallere kaynaklık edebilmektedir. Genel anlamda düşünüldüğünde de suçlar, verilen cezaların caydırıcılığı oranında azalma göstermektedir. Bilimsel etik ihlallerine yönelik yaptırımlar henüz caydırıcı bir nitelik taşımamaktadır. Caydırıcı yaptırımlarla karşılaşmayacağına kanaat getiren bazı araştırmacılar ise etik ihlallerine karşı kayıtsız bir tavır sergileyebilmektedirler.

Çözüm Önerileri

Söylemsel bir oluşum olan bilim açısından, pratik uygulamaların önemini vurgulayan Foucault (Urhan, 2000: 8), bilimlerin söz konusu bilgi temeli üzerinde ortaya çıktıklarını belirtmiş ve şunları ifade etmiştir: “Bilgi, kendisini oluşturan bilimin içinde kaybolacak olan bir epistemolojik şantiye değildir”. Bu yaklaşımıyla Foucault, bilimsel çalışmaların uygulama kısmında elde edilen bilgiler ile pratik uygulamalar arasında önemlilik açısından bir dengenin gözetilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aslında Foucault'nun bu yaklaşımı yeni bir yaklaşım değildir. On üçüncü yüzyıl Türk düşünürü El Cezeri, “Hayata geçirilmemiş her bilgi, doğru ile yanlış arasındadır” diyerek teorik bilgi ile uygulama arasında kurulması gereken dengenin önemine işaret etmiştir (Keskin, 2010: 91).

Bilimsel çalışmaların, kuramsal ve yaşamsal alanlarda belirli bir dengeyi gözetmesi gerektiğini açıklayan yukarıdaki felsefi açıklamalar yol gösterici olmak kaydıyla, güncel kaynaklar üzerinden yapılan incelemeler sonucunda ön plana çıktığı görülen alt konu başlıkları aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

Standart Etik Kuralların Belirlenmesi ve Uygulanması: Bilimsel bilginin üretildiği kurumlar olarak üniversiteler ön plana çıkmaktadır fakat özerk birer kuruluş olarak üniversitelerin, birçok konuya olduğu gibi bilimsel etik kurallarına da bakış açıları değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, kurumsal düzenlemelerin daha etkinlikle yürütülebilmesi için üst kurumlar tarafından düzenlenen geçerli, belirsizlik içermeyen ve bilimsel çalışmalarda uyulması gereken standart uygulamalar olarak yürütülmekte olan her türlü

bilimsel çalışmayı kapsayan bir etik kurallar dokümanının hazırlamasını gerekli kılmaktadır.

Standart etik kuralların belirlenerek bunların etkinlikle uygulamaya konması, etik kurallara ilişkin olarak ortaya çıkan belirsizliklerin ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Bilimsel etik kuralları ve yaptırımlara ilişkin belirsizlikler giderilmesi amacına yönelik olarak düzenlenecek olan mevzuatın, araştırmacıların kolayca anlayabileceği ve ulaşabileceği bir nitelikte hazırlanması gerekmektedir.

Eğitim Müfredatlarına Yönelik Düzenlemelerin Yapılması: Üniversite seviyesinden itibaren, öğrencilerin bilimsel araştırmaya adım attıkları varsayılarak yapacakları araştırmalar öncesi için temel teşkil etmek üzere “bilim etiği” konulu dersler almalarının sağlanması, vazgeçilmez bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bilimsel etik kuralları, sadece bilimsel araştırma yöntemleri dersinde değinilen bir konu olmaktan çıkarılarak yaygınlaştırılması ve bilimsel araştırma yapılan bütün kurumlarda zorunlu dersler arasında yer verilmesine ilişkin çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Danışman ve Jürilerin Alan Uzmanı Olması: Danışman ve jüri üyelerinin alan uzmanı olmaması durumunda, yürütülen araştırmalardaki bilimsel etik ihlali sorunsalı daha da artabilmektedir. Danışmanlık veya jüri konusunda alan uzmanı olması şartının aranması, bilimsel çalışmaların hem etkinlikle hem de etik ihlallerini azaltma potansiyelini taşımaktadır.

İhlal Şikâyet Sürecinin Kolaylaştırılması ve Zamanaşımına Uğratılmaması: Bilimsel etik ihlali yapıldığını tespit eden bir birey, bu durumu hiçbir endişe taşımadan ve karmaşık prosedürlere arınmış kolay yollarla şikâyet edebilmelidir. İhlallerle ilgili şikâyet mekanizması, toplumda başka alanlardaki şikâyet mekanizmalarıyla aynı tutulmamalı ve etik ihlalinin şikâyet edilmesi teşvik edilmelidir (Atalay, 2011: 12). Özellikle bilim etiği öğretilirken etik ihlallerini ortaya çıkarmanın da etiğe uygun olduğu, ihlalin göz ardı edilmesinin etik dışı bir davranış olduğu vurgulanmalıdır.

Yeterli Mali, İdari ve Teknolojik Desteğin Sağlanması: Bilimsel araştırmalar, etik ihlali yapılmasına yol açmayacak şekilde mali açıdan yeterince desteklenmeli, bu desteğin önündeki resmi prosedür azaltılarak gerekli desteğin alınması kolaylaştırılmalıdır (Uçak ve Birinci, 2008: 191). Araştırmacıların üzerindeki idari baskıların kaldırılması hedeflenmesi ve iyi

araştırma olanaklarının sağlanması konusunun gündeme getirilmesi gerekmektedir (TÜBA, 2002: 62).

Günümüz teknolojisinin sağladığı kolaylıklar, birçok alanda kullanılmaktadır. Teknolojik olanakların bilimsel etik ihlallerine yönelik olarak da etkin bir şekilde kullanımı hassasiyetle gündeme getirilmelidir. Bilimsel etik ihlallerini belirleyen yazılımların güncel versiyonlarının kullanımı sayesinde ihlallerin tespit edilmesinin kolaylaştırılması, bu alandaki caydırıcılığın artırabilmesi mümkün gözükmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bilim ilk olarak Platon ve Aristoteles tarafından sistemli, örgütlü bir bilgi kütlesi olarak düşünülmüştür. Bu düşünürler yalnız bir olguyu bilmenin, doğru inançlara sahip olmanın yeterli olmadığını, yanıldan korunmak için inançların nedenlerini ve niçin doğru olduklarının da bilinmesi gerektiğini görmüşlerdir (Selsam, 2004: 105).

Bilim bir ilerleme ve gelişme sürecini ifade etmektedir. Bilimin, insanları aydınlatma ve yönlendirme işlevini öne çıkarmak gerekmektedir. Bilimin, sözcüklerle oynama yerine, doğanın özünü kavramaya yönelmesi gerekmektedir çünkü kesin bilgi, şüphenin bittiği yerde başlamaktadır (Bacon, 2004: 8-9). Araştırmayı ve bilimsel düşünmeyi, bir yaklaşım olarak anlama çabasına ilk olarak on yedinci yüzyılda Francis Bacon girişmiştir. Bacon, genel olarak bilimsel yöntem ve bilginin, insanlığı ilerletecek şekilde kullanılması konularını ele alarak pratik uygulamaları ön plana çıkarmıştır. Bacon, yöntem anlayışını bir benzetme yoluyla şu şekilde açıklamıştır: "Bilim insanı, ne ağını içinden çekerek ören örümcek gibi, ne de çevreden topladığıyla yetinen karınca gibi davranmalıdır. Bilim insanı, topladığını işleyen, düzenleyen bal arısı gibi yapıcı bir etkinlik içinde olmalıdır" (Yıldırım, 2007: 83; Sinan, 2009: 40).

Bilim adamları, işçi karıncalar misali, dev bilgi hazinesinin oluşmasına yardımcı olan birer hizmetkar işlevi görmektedirler. Tarihin belli bir anında var olan stoktan alıp, buna biraz da kendilerininkini katmaktadırlar. Çok kısa bir süre sonra, yaptıkları işler bireysel başarıda hep olduğu gibi, özümsemekte, yerlerine başka bir şey konmakta ve kaybolmaktadır. Büyük bilim ustalarının elde ettiği sonuçlar, modern bilimin parçası haline gelmekte, bunun sonucu olarak da çoğu kimse özgün yapıtları incelemek gereği duymamaktadır. İbni Haytam'ın Kitab-Al-Manazır adlı eserindeki optiği yada Newton'un Principia'sındaki mekaniği inceleyen fizik

bölümünden mezun bir öğrenci, bunu, kariyeri ve fizik anlayışı için ciddi bir risk pahasına yapmaktadır. Söz konusu öğrencinin, modern bir kitabı incelemesi onun için çok daha yararlı olabilmektedir zira modern bir kitap, bu büyük adamlardan itibaren, konuları iyileştirmek, genelleştirmek ve basitleştirmek için durup dinlenmeden çalışan binlerce emekçinin, birbirinin üstüne eklenen çabalarını içermektedir (Bkz. Hoodbhoy, 1993: 29-30). Bilimin bu birikimsel yönünü özümseyen ve Karl Popper'in yanlışlamacı/ayıklamacı yaklaşımını benimseyen bilim insanları, bilimsel çalışmaları süresince ne denli sabırlı, dikkatli, sistemli, temkinli, dürüst ve açık fikirli davranmaları gerektiği bilincine sahip bulunmaktadırlar. Bu niteliklere sahip olmaları nedeniyle de, hiçbir evrensel değer ile bağdaşmayan etik dışı davranışlara zaten tevessül etmemektedirler.

Sokrates'in sorduğu "İnsan nasıl yaşmalı?" sorusu etik açıdan merkezi bir önem taşımaktadır. Oysa insanların bir kısmı, zamana karşı direnmiş olan bu sorudan gerçekten hiç etkilenmemekte ve kaba duygusuzluğa uygun davranmayı seçerek kendilerini irdeleme isteğinden kopuk bir şekilde yaşamayı tercih etmektedirler (Sen, 2003, 13-14). Buradan hareketle, etik dışı davranışların kader değil, tercih meselesi olduğu anlaşılmaktadır. Bilim etiği alanında en önemsizmiş gibi görünen hatalar bile hoş karşılanmazken, bilinçli bir tercih olarak etik dışı davranışlara yönelmenin birçok felakete yol açacağına akıldan çıkarılmaması gerekmektedir.

Şekil 1: Etik Dışı Davranışların Bağlam İçindeki Yeri

Şekil 1, bu makalede ele alınan bilimde etik dışı davranışların, bağlam içindeki yerini izah etmektedir. Şekildeki en dış çerçevede yani evrende etik, onun bir alt evreninde ise bilim etiği yer almaktadır. Şekil, genel bir çerçeveden baktığı ve konuyu üst zaviyeden resmettiği için bilim insanlarını tümüyle kuşatan ve bu makaleye konu olan önemli hususlar birer ayrıntı

haline gelmekte ve silikleşip bulanıklaşmaktadır. Bu nedenle de nokta nokta (.....) şekilde temsil edilmektedir (Bkz, Keskin, 2016, 321). Bilim etiği açısından her biri birbirinden önemli olan bu noktalar (bilim etiğine ilişkin hususlar), etik gibi üst bir evrenden bakıldığında, zaten doğal olarak yerine getirilmesi gereken standart uygulamalar gibi görünmektedir. Buna karşın bu hususlara dikkat etmeyen bilim insanı açısından ele alındığında, her geçen gün artan bir şekilde önemi hissedilemeye başlanılan fikir ve sanat eserlerine yönelik korumacı tedbirler neticesinde bilim insanları açısından giderek yıkıcı etkiler oluşturacak bir nitelik kazanmaktadır. Bu nedenle gelecekte, bilim insanları tarafından etik dışı davranış anlamında atılacak her bir adım, söz konusu bilim insanı için yıkıcı etkiler bakımından dev bir adıma dönüşmesi durumu olası görünmektedir.

Kaynakça

Adler, A.(2011a). *Yaşama Sanatı*, 11. Baskı, Çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Say Yayınları.

Aktekin, M. (1997). Bilim ve araştırma. *Toplum ve Hekim Dergisi*, C: 12, S: 77, ss. 55-58.

Altunışık, R, Coşkun, R.,Yıldırım, E., Bayraktaroğlu S. (2002). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 2. Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Atalay, A. (2011). Bilimsel Araştırmalarda Etik Kural İhlalleri ile İlgili Görüşler. <http://www.adnanatalay.com/bilimsel etik kuralları ve ihlalleri.html>. Erişim tarihi: 10.03.2016.

Bacon, F. (2004). *Yeni Atlantis*, Çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

Coşkun, R. (2002). *Küreselleşme Türkiye Eksenli Analizler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Derenth, P. J.D. (2009). *Bilimin Bir Koşulu: Etik, Bilim Etiği Sempozyumu*, (Ed. Emin Kansu), Ankara: Yalçın Matbaacılık.

Descartes, R.(1999). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Erdem, A. R. (2012). Bilim insanı yetiştirmede etik eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (1), ss. 25-32.

Farabi (2004). *Mutluluğu Kazanma Eflatun Felsefesi Aristo Felsefesi*, Çev. Hüseyin Atay, İstanbul: Mopa Kültür Yayınları.

Goldmann, L. (1998). *İnsan Bilimleri ve Felsefe*, Çev. Afşar Timuçin ve Füsun Aynuksa, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Hayyam, Ö.(2010). *Rubailer*, Haz. Nergishan Tekin, İstanbul: İlgı Yayınevi.

Hoodbhoy, P. (1994). *İslam ve Bilim*, 2. Baskı, Çev. Eser Birey, İstanbul: Cep Yayınları.

Hölse, V. (2001). *Fazla Enformasyon Çağında Felsefe*, Haz., Harun Tepe, Etik ve Meslek Etikleri, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, I. (1997). *Pratik Usun Eleştirisi*, 4. Baskı, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları.

Keskin, U. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Dengeli Sonuç Kartı Yöntemi İçindeki Yeri ve Önemine İlişkin Bir Araştırma*, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Keskin, U. (2012). *Yönetim Felsefesi*, İstanbul: Değişim Yayınları.

Keskin, U. (2016). *Delikanlı Radarcı Fermanı*, İstanbul: Değişim Yayınları.

Keykavus (2008). *Kabusname*, İstanbul: Lacivert Yayıncılık.

Koyre, A. (2004). *Bilim Tarihi Yazıları*, 5. Baskı, Çev. Kurtuluş Dinçer, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Ruacan, Ş. (2005). Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler, *Gazi Tıp Dergisi*, 16 (4), ss. 147-149.

Selsam, H. (2004). *Din, Bilim ve Felsefe*, 2. Baskı, Çev. Mehmet Türdeş, İstanbul: Mopa Kültür Yayınları.

Sen, A.(2003). *Etik ve Ekonomi*, Çev. Ali Süha, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

Shashok, K. (2011). Authors, Editors, and the Signs, Symptoms and Causes of Plagiarism, Saudi Journal of Anesthesia, 5(3), 303-307. Erişim tarihi: 15.08.2016. <http://www.saudija.org/text.asp?2011/5/3/303/84107>

Sinan, Ö. (2009). *Kaşifler ve Mucitler Newton*, İstanbul: Merlin Yayınları.

TDK (2016). <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ntihal> Erişim tarihi: 15.08.2016.

Topçu, N. (2011). *Felsefe*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Toplu, M. (2012). Bilim etiği: internetin bilim etiği üzerindeki etkileri. *Türk Kütüphaneciliği* 26, 4 (2012), 654-698.

TÜBA, (2002). *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

TÜBİTAK, (2016) <http://journals.tubitak.gov.tr/genel/brosur.pdf> adresinden 14.08.2016 tarihinde erişildi.

Uçak, N. Ö. ve Birinci, H. G. (2008). Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, S: 22, ss. 187-204.

Urhan, V. (2000). Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme, 1. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Uzbay, T. (2006). Bilimsel Araştırma Etiği. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 4. Ulusal Sempozyumu*, Ankara.

Ünal, M., Toprak, M. ve Başpınar, V. (2012). Bilim etiğine aykırı davranışlar ve yaptırımlar: sosyal ve beşeri bilimler için bir çerçeve önerisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45 (3), 1-27.

Yıldırım, C. (2007). *Bilimin Öncüleri*, 24. Baskı, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yayınları.

Yüksel, A. T.(2002). *İslam'da Bilim Tarihi*, Konya: Kitap Dünyası Yayınları.

**Seyahatnamelere Göre 19. Yüzyılda
Anadolu'da Yaşayan Türklerin Mezar Kültürü¹
Burial Culture of Anatolian Turks in 19th Century
in Consideration of Itineraries**

**Mehmet KARAYAMAN²
Buğra İNAL³**

Extended Abstract

As being one of the steps for funerals, burials has the characteristic of religious obligation to show how İslam give importance to humanity. Like funeral prayers, due to being fard, burials have been attended by groups of people who represent the community. But, since the current knowledge and modalities are the same considering their essence and purpose; sometimes they differ because of the change in local culture and traditions. These differences are not only local, regional or national but international as well. Thus, the chief resource to show what type of traditions and beliefs the Turks have in 19th century about burial culture is itineraries. The information written in such kind of resources shows how burial culture been adopted by the Turks throughout Anatolia. This also gives opportunity to make comparsion among religions.

This study aims to reflect the burial culture of Turks in 19th century by the observation of people from different nations and religions. The method of the study is to gather the itineraries written in English in 19th century and then translating them into Turkish.

Key Words: Itinerary, Cemetary, Funeral, Anatolia

¹ Bu çalışma, Buğra İnal tarafından yürütülen "19. Yüzyılda İngilizce Yazılmış Seyahatnamelere Göre Anadolu'da Sosyal Kültürel ve Ekonomik Hayat" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih,
mehmet.karayaman@usak.edu.tr

³ Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi bugra_inal@hotmail.com
Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 23/11//2017-Kabul Tarihi: 20/12/2017

ÖZET

Cenazeye karşı yapılagelen görevler arasında yer alan defin işlemleri, aynı zamanda İslâm'ın insana verdiği değeri de gösteren dinî bir görev özelliği taşır. Cenaze namazı gibi bunun da farz olması, bu görevin herkes tarafından olmasa bile toplum adına bir grup veya kurum tarafından yerine getirilmesi gerektiğini gösterir. Ancak bu konuda mevcut bilgi ve usuller, esas ve amaçta aynı olmakla birlikte mahallî kültür ve geleneklerin değişikliği sebebiyle zaman zaman farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıklar yerel, bölgesel ve ulusal boyutta olduğu kadar aynı zamanda evrenselidir. Nitekim 19.yy'da Anadolu'da ikamet eden Türk nüfusun mezar kültürü bakımından ne tür gelenek ve inançlara sahip olduğunun başlıca göstergesi seyahatnameler olmuştur. Bu kaynaklarda yer alan bilgiler, mezar kültürünün Anadolu genelinde nasıl benimsendiğini göstermekle birlikte, farklı ülkeler ve dolayısıyla dinlerle de kıyaslama yapılmasına imkân vermektedir.

Bu çalışma 19.yy'da Anadolu'da yaşayan Türk nüfusun mezar kültürünün farklı ülke ve dine mensup kişilerce, farklı bir bakış açısı ile yansıtılmasını amaçlamaktadır. 19.yy'da Anadolu'yu ziyaret eden seyyahların kaleme aldığı seyahatnamelerin tespit edilerek Türkçe 'ye tercüme edilmesi suretiyle ilgili bilgilerin toplanması yöntemi benimsenmiş; uygulama grubu olarak da İngilizce yazılan seyahatnameler dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyahatname, Mezarlık, Cenaze, Anadolu

Giriş

Seyahatnameler, bir seyyahın gezip gördüğü yerler hakkındaki izlenimlerini anlattığı eserlerdir. Günümüzde hem "seyahat" hem de "Seyahatname"nin karşılığı olarak çoğunlukla "gezi" terimi kullanılmaktadır. Geziyi yapan kişinin, gezdiği coğrafyayla ilgili hatıralarını anlattığı düşünülerek seyahatnameler zaman zaman hatıratlarla bir tutulur. Oysa seyahatname, ayrı bir edebiyat türüdür. Hatıratlarla seyahatnameler arasındaki farklılığı yaratan, eserin yapısından ziyade, içeriğidir. Seyahatnamede hatıratdaki gibi olaylar, belli kişiler ve anılar değil, öncelikle coğrafyalar temel alınır. Ele alınan coğrafyanın doğal özelliklerinin yanı sıra, yapılar, insanlar, insanların yaşam biçimleri vb. söz konusu edilir.

Seyahatnameler sayesinde insanlar, bilmedikleri yurt ve dünya köşelerini öğrenme ve tanımadıkları yabancı millet ve uygarlıkları tanıma şansı

yakalarlar. Ülkeler, şehirler, köyler, denizler ve farklı medeniyetler, seyyahların bakışıyla okuyucunun gözünde canlandırılır. Bu eserlerde, insanların ve ulusların ilgi çekici özelliklerini, zevk ve alışkanlıklarını, gelenek ve göreneklerini bulmak mümkündür. (Asiltürk, 2000: 17)

Seyahatnamelere konu olan bu başlıklardan en çok sözü edilenler arasında ölüm, cenaze törenleri ve mezarlık temalarını içeren mezar kültürünün geldiğini söylemek mümkündür.

Bu makale, "19.yy'da İngilizce Yazılmış Seyahatnamelere Göre Anadolu'da Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayat" başlıklı doktora tezi içeriğinden üretilmiştir.

Türklerin Ölüme Karşı Tutumları

Seyyahların ölümle ilgili verdikleri bilgiler, Türk toplumunun ölüm karşısındaki alışla gelmişin dışında tutumlarını gözler önüne sermektedir. Ölüm karşısında takınılan tavır, Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin, İslam dininin bir gereği olarak dünyanın geçiciliğine olan inancı belirlemiştir. Bu anlamda, özellikle ölümcül veba hastalığının baş gösterdiği durumlarda dahi kendilerini ve ailelerini tecrit altına almayan davranışları, seyyahlar tarafından fazlasıyla garipsenmiştir. Fred Burnaby, Türklerin ölüme bakış tarzlarını bir örnek vermek suretiyle şu şekilde aktarmıştır;

"Kahvede şarkılar söylenirken, dinleyenler arasında bulunan genç bir Türk, şarkı arasında padişahı öven ifadeler kullanarak değişik hareketler yapıyordu. Bu sırada boynunu kırarak yaşamını yitirdi ancak oradakiler bunu normal karşıladılar ve kısmet olarak değerlendirdiler." (Burnaby, 1877: 15)

Ölen kişiye nasıl davranılması gerektiği ve defin işlerinin nasıl yürütüleceği konusu Kuran'a ve geleneklere göre düzenlenmiştir. Bu konuda oldukça hassas davranıldığını ifade eden Clara Erskin Clement, Türklerin ölenlerin arkasından kesinlikle yas tutmadıklarını ve normal yaşantılarına devam ettiklerini söylemiş; sadece belirli aralıklarla dualar okuyup olanları "Kısmet" olarak adlandırdıklarını belirtmiştir. (Clement, 1897: 264)

Seyyahlar, ölüm ve defin kavramlarının yanında ölüme hazırlık gibi bir başka kavramı da notlarında işlemişlerdir. Bu konuya değinen seyyahlar özellikle ölüm anı yaklaşan kişilerin bir takım hayır işlerine yoğunlaşmalarından bahsetmektedirler. Clara Eskin Clement, ölüm anı yaklaşan kişilerin yaşantılarından kesitler aktarmış ve özellikle hangi davranışları sergilediklerinden bahsetmiştir. Seyyah, bu kişilerin çoğunlukla

hayır amaçlı bağışlar yaptıklarını, eğer varsa kölelerini affedip serbest bıraktıklarını ve yakın dostlarına hediyeler verdiklerini, ancak buna karşın dini bir tören yapmadıklarını, hiçbir dini görevlinin davet edilmediğini, dua eden kişilerin sadece yanında bulunan arkadaşları olduğunu belirtmiştir.(Clement, 1897: 264)

Ölüm döşeğindeki bir Türk'ün yanında arkadaşlarının bulunduğu bilgisini veren bir diğer seyyah Charles Thomas Newton'dur. Newton, Bodrum'da Hacı Kaptan isimli bir Türk'ün evine gittiğini söylemiş; evin gri sakallı, sessizce oturup arkadaşlarının bu dünyadan ayrılmasını bekleyen oldukça kalabalık bir grup tarafından işgal edildiği bilgisini vermiştir. (Newton, 1865: 84)

Cenaze Törenleri

Türklerin cenaze merasimlerinde en dikkat çeken özellik sadelik ve sessizlik olmuştur. Türkler için cenaze törenlerinin son derece yalın organize edilmesi, katılan kişilerin aşırıya kaçmadan hüznelerini göstermesi ve defin işleminin oldukça sakin bir ortamda gerçekleştirilmesi seyahatnamelerde konu edilmiştir. Hıristiyanlarda görülen yüksek sesli yakarışlara Türk cenazelerinde rastlanılmamıştır. Thomas Thornton, ağıt yakmanın Türkler arasında Allah'a karşı bir isyan olarak değerlendirildiğini belirterek, bunun kanun ve geleneklerle yasaklandığını belirtmiş, ancak çocuğu ölen bir annenin üç gün süreyle acısını yaşamasına, ağıtlar yakmasına müsaade edildiği bilgisini vermiştir.(Thornton, 1807: 331)

Bu anlamda kadınlara tanınan ayrıcalık Clara Erskin Clement tarafından da gündeme getirilmiştir. Ölüm anı geldiğinde kadınların ağıt yakmaları için kısa bir zaman dilimi bırakıldığını belirten seyyah, sonrasında defin işleminin mümkün olduğunca hızlı yapılması için uğraşıldığını dile getirmiştir.(Clement, 1897: 261)

Ölülerin en kısa sürede gömülmesi için gösterilen hassasiyet seyyahların dikkatinden kaçmayan bir diğer husustur. Bu durum, Türklerin vücuda değil içindeki ruha önem verdiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Bir kişi öldüğünde onu mümkün olduğunca hızlı bir şekilde gömme telaşı yaşanması ve bu telaşın ruhun bir an önce huzura kavuşması gerektiğine olan inançla bağlantılı olduğu, birçok seyyah tarafından kaleme alınmıştır.

William Nassau, Türklerin ölülerini hızlı gömme işlemleri için şunları söylemektedir. *"Bir cenaze töreni gördük. Taşıyıcılar hızla hareket ediyordu. Bu, bir Türk'ün koştuğunu gördüğüm tek andı diyebilirim."* (Nassau, 1859: 10.)

Benzer bir ifadeye Adolphus Slade'in notlarında rastlamak mümkündür. Slade, Müslüman din adamlarının ölünün mezarına gidene kadar acı çektiğini dile getirdiklerini, bu nedenle hiçbir tören yapılmadan mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde son evine götürülmesi gerektiğini ifade ettiklerini söylemiş; bu inanışa göre cenazeyi taşıyanların, koşarcasına mezarlığa doğru gittiklerini ve buna şahit olanlar için çok ilginç bir görüntünün ortaya çıktığı bilgisini vermiştir. (Slade, 1859: 137.) William Ramsay, 1884 yılında eşiyle birlikte Anadolu'nun bir köyünde tanıklık ettiği cenaze töreninde, kişinin ölmesi ile hazırlanıp gömülmesi sürecinin iki saati geçmediğini özellikle vurgulamıştır. (Koç, 1999: 141) Türklerin, cenazenin mezarlığa götürülmesi sürecine fazlasıyla saygı duyduğunu ifade eden John Griffiths ise herhangi bir cenaze görüldüğünde herkesin törene katıldığını belirtmiştir. (Griffiths, 1805: 144, 145.) Georgina Adelaide Muller, bu katılımın 40 adımdan az olmamak suretiyle gerçekleştiğini ve istisnasız gören herkesin yardım ettiği bir uygulama olduğunu vurgulamıştır. (Muller, 1897: 37,38)

Ölünün mezarlığa taşınma sürecini defin sürecinin bir parçası dolayısıyla cenaze töreninin bir parçası olarak değerlendiren seyyahlar, bu sürecin nasıl olduğu hakkında da bilgiler paylaşmışlardır. Thomas Thornton, Türklerin ölümlerini tabuta yerleştirmek suretiyle mezarlığa taşıdıklarını ifade etmektedir. (Thornton, 1807: 332) Tabutların üzerine ölen kişinin cinsiyetini belli etmesi anlamında sarık ve tülbent gibi kişisel eşyalar konulduğu gibi, özellikle salgın hastalıklar nedeniyle ölüm gerçekleşmişse bunu belli eden renkli örtülerin de tabutlara serildiği görülmüştür. William Wittman'ın bu konudaki tespitleri şöyledir; *"7 Aralık günü Üsküdar'daydım ve vebadan ölen iki kişinin cenaze töreninde hazır bulundum. Ölüm sebeplerini göstermek için cenazeler kırmızı örtülerle sarılmıştı. Bu şekilde yüksek ateşe maruz kalıp ölen kişilerin dışında cenazelerin üzerinde farklılık belli edecek işaretler konulmamaktaydı."* (Wittman, 1803: 75,90)

Türklerin cenaze törenlerinde tabutu taşıyanlar hep erkekler olmuştur. Kadınların hem bu aşamada hem de defin işlemi sırasında törene dâhil edilmelerine müsaade edilmediği Charles Mac Farlane tarafından dile getirilmiştir.(Mac Farlane, 1853: 233) Her ne kadar bu yöndeki bilgiler çoğunlukta olsa da John Griffiths oldukça ilginç bir tespitte bulunarak, kadınların bazı durumlarda cenaze törenlerine katıldıklarına değinmiştir. Griffiths bu durumu ölen kişilerin cinsiyetlerine bağlamış; imamlar tarafından yönetilen cenaze törenlerinde ölen kişinin akraba ve arkadaşlarının hazır bulunduğunu; cenazenin bir erkeğe ait olması

durumunda erkeklerin, bir kadına ait olması durumunda ise görevliler haricinde sadece kadınların katıldığını söylemiştir.(Griffiths, 1805: 143,144)

Cenazenin mezarlığa taşınması esnasında küçük gruplar oluşturulmuştur. Bir korteji andıran bu birliktelikte mezarlığa kadar olan yürüyüş esnasında gruba imamlar öncülük etmiştir. İmamları, dört kişinin omuzlarında taşınan cenaze takip ederken onları da ölen kişinin arkadaşları ve akrabaları izlemiştir. Charles Wilkinson, eserinde konu aldığı Willam ile Henry'nin İzmir'in bir köyünde sade bir cenaze törenine tanık olduklarından bahsetmiştir. Köyde halk tarafından saygı duyulan birinin aniden öldüğünü ve cenazesinin dört adam tarafından taşındığını aktaran Wilkinson, üzeri örtülü olan cenazenin arkasından, ellerinde selvi ağacı dalları bulunan yakın arkadaşlarının geldiğini belirtmiş; önden giden imamın Kuran'dan ayetler okuduğunu ve mezarlıktaki kişilerin de bunları tekrar ettiğinden bahsetmiştir. (Wilkinson, 1806: 383,384)

Mezarlığa gelindikten sonra cenazelerin gömülmesi esnasında seyyahların dikkatini en çok açılan sığ çukurlar çekmiştir. Türklerin ölümlerini derine gömmemelerini ilginç bulan seyyahlar, bunun yanında yeni mezar açılırken zaman zaman daha önceki mezarlara da zarar verildiğini gözlemlemişlerdir. Eliza Cheney Abbot Schneider, mezarlıklarda açılan çukurların oldukça sığ yapıldığını, yeni bir mezar kazılırken eskiden kalan kemiklerin de ortaya çıktığını söylemiş; bu kemiklerin bazen tekrar mezarların içine atıldığı bazen de etrafa saçıldığı bilgisini paylaşmıştır. (Schneider, 1846: 124) Charles Thomas Newton beraberindeki denizcilerin Türk mezarlarının sığlığını görünce adeta şok olduklarını ifade ederek hep birlikte, sürekli Türk mezarlıklarında dolaşan vahşi köpekler ve çakalların kemikleri bulmaması temennisi ile oradan ayrıldıklarını söylemiştir. (Newton, 1865: 84)

Mezarların sığ olmasıyla ilgili William Senior Nassau'nun tespitleri önemlidir. İzmir'de Türk kasabalarının sağlık açısından az da olsa mezarlıklardan etkilendiğini belirten seyyah, bir Türk mezarında, toprağın ölünün üzerine preslenmediğini, oturur pozisyona geçmesi için boşluk bırakıldığını dile getirmiştir. Bunun, ölünün gömülmesinden kısa bir süre sonra meleğin kendisine soru soracağına inanılması nedeniyle yapıldığı bilgisini veren Nassau, mezarın başında bir din görevlisinin bulunduğunu ve 10 dakika boyunca "*Allah birdir, Muhammed onun peygamberidir*" ifadelerini tekrar ettiğini belirtmiştir. Ölünün din görevlisini duyabilmesi için mezar ile açık hava arasında bir bağlantı bırakıldığını da sözlerine ekleyen seyyah, bu nedenle havanın sıhhsiz olduğunu iddia etmiştir.

(Nassau, 1859: 194) Nassau'nun verdiği bilgileri destekleyen paylaşımlar Adolphus Slade'in notlarında da görülmektedir. Slade, Türklerin öldükten sonra vücudun bazı kısımlarının, özellikle de kıyamet gününde tekrar dirilişin başlayacağı kuyruk sokumu kemiğinin, çürümediğine, ölünün mezara konulduktan sonraki ilk 3 gün içerisinde cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğinin belirlenmesi için Münker ve Nekir tarafından sorgulanacağına inandıklarını belirterek, bu nedenle mezarların, ölü bedeninin oturmasına ve sorulara cevap verebilmesine imkân tanıyacak şekilde yapıldığını dile getirmiştir. (Slade, 1859: 137)

Seyyahlar, cenazelerin toprağa verildiği anlara da tanıklık etme fırsatı yakalamışlardır. Bu aşamanın da bir tören edasıyla icra edildiğini dile getiren John Griffiths, ölümlerin yüzlerinin Mekke yönüne doğru çevrili bir şekilde gömüldüklerini söyleyerek, imamın ölen kişinin ruhuna hitaben adını ve annesinin adı söylediğini ve dua ettiğini belirtmiş; anne isminin bilinmediği durumlarda ölen kişi erkek ise Meryem, kadın ise Havva ismiyle çağırıldığı bilgisini vermiştir. (Griffiths, 1805: 143, 144)

Türlere özgü bir gelenek olarak gösterilen ve istisnasız her cenaze töreninde tanıklık edilen selvi ağacı dikimi, seyyahların merak duyarak sorguladıkları bir başka konu olmuştur. Mezarın üstünün örtülmesiyle ellerinde selvi ağacı getiren kişilerin önce ölünün sağ elinin olduğu tarafa sonrasında da sol elinin olduğu tarafa birer ağaç dikildiğini söyleyen John Griffiths, bunun nedenini sorduğunda, bu durumun ölen kişinin peygamberin müjdelediği mutluluğa ulaşım ulaşamayacağını göstereceğine olan inançla alakalı olduğunu açıklamıştır. Eğer ölünün sağ elinin olduğu taraftaki ağaç kök verirse kişinin ruhunun huzura kavuşacağına, diğer taraftaki yetişirse de ruhun reddedileceğine inanıldığını söyleyen seyyah, her iki taraftaki ağacın kök vermesi durumunda ruhun öbür dünyada ayrıcalıklı bir yere sahip olacağını, hiçbirinin tutmaması durumunda ise kara melekler tarafından işkenceye maruz kalacağını kabul gördüğünü belirtmiştir. (Griffiths, 1805: 54)

Mezarlıklar

Türklerin mezarlık olarak belirledikleri alanlar genellikle güzel manzarası olan ve yerleşim yerlerinin biraz dışında kalan yerler olmuştur. Eski çağlarda Antik Roma döneminde rastlanan bu tutumun 19.yy Türkiye'sinde de benimsendiğini söylemek doğru olur. Türkler tıpkı o dönemlerde olduğu gibi mezarlıklarını yol kenarlarına yapmak için gayret göstermişlerdir. Bu alanların, kolay ulaşılabilir, sessiz ve huzur veren bir atmosfere sahip olması

esastır. Walter Colton, İzmir'deki en yeşil, en gürültüsüz ve sakin yerlerin mezarlıklar olduğunu dile getirmiştir. (Colton, 1835: 292)

Resim 1. Eyüp Mezarlığı

(Pardoe, Julia. (1838) *The City of The Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836*, Volume I, Henry Colburn, Publisher, London, s.12)

Türk mezarlıkları ve içerisinde bulunan mezarların kendilerine özgü birtakım özellikleri bulunmaktadır ve bu özellikleriyle Avrupa'dakilerden ve hatta Anadolu coğrafyasındaki Hıristiyan mezarlıklarından farklılık göstermektedirler. E.C.C. Baillie, İstanbul'da önce İngiliz mezarlığını ziyaret etmiş, ardından yakınındaki Türk mezarlığını görünce aradaki zıtlığın verdiği şaşkınlığı ifadelerine fazlasıyla yansıtmıştır. Türklerin mezar süslemeleri ve düzenlemeleri konusunda kendilerine has tutumları olduğunu söyleyen seyyah, uzun sıralar halinde sık dikilmiş selvi ağaçları, mumyayı andıran ve parlak mavi, kırmızı ve altın rengi kaplamalarla hazırlanmış mezar taşlarını örnek göstermiştir. (Baillie, 1873: 85)

Seyahatnamelerde konu edilen ve Türk mezarlarıyla özdeşleştirilen iki önemli özelliğin selvi ağaçları vemezar taşları olduğu söylenebilir. Julia Pardoe, mezar taşlarının görselliği ve çeşitliliği, konumlarının güzelliği, ölümlerin üzerine yenilerinin gömülmemesi gibi nitelikler bakımından Türklerin bu hususta oldukça üstün olduğunu dile getirmiştir. (Pardoe, 1838: 132)

Türk mezarlıklarında selvi ağaçlarının varlığı bir sembol halini almış, ağaçların bir arada görüldüğü yerlerde mutlaka mezarlıkların bulunduğu kolaylıkla tahmin edilebilir olmuştur. Walter Thornbury, Müslüman ailelerin çocukları olduğunda selvi ağacı diktiklerini, ölüm olduğunda da mezarların başına yine selvi ağacı diktiklerini ve bunun bir gelenek haline geldiğini ifade etmiş; bu durumun Türk topraklarında selvi ağaçlarının sık görülmesinin nedeni olarak gösterilebileceğini söylemiştir.(Thornbury, 1860: 200)

Bilimsel araştırmaların amonyak çıkışı önlediğini gösterdiği selvi, ihtiva ettiği reçine sebebiyle havaya hoş koku yayması, çevreye estetik bir görünüm vermesi, yaz kış yeşil kalması ve uzun ömürlü olması gibi sebeplerle seçilmiş, mezar taşı süslemeleri dâhil Türk görsel sanatlarında insana ölümü en rahatsız etmeyecek şekilde hatırlatan bir simge sayılmıştır. (Bozkurt, b.y.yok: 520)

Annie Brassey, Doğu kültüründe, selvi ağaçlarından yayılan aromatik kokunun ölümlerin gömülme sürecinde ortaya çıkan kötü etkinin ortadan kalkmasında etkili olduğundan kaynaklandığını belirtmiştir.(Brassey, 1880: 81)

Türk mezarlarıyla özdeşleştirilen bir diğer özellik mezar taşlarıdır. Türk mezarlarında hem erkekler hem de kadınlar için farklı mezar taşı tasarımları mevcuttur. William Macmichael, sarık desenli dikey mezar taşlarının varlığından bahsederken (Macmichael, 1819:130); Nassau da mezarlarda bulunan en temel donanımın kırmızı ve mavi renkli fes şeklindeki figürler olduğu bilgisini vermiştir. (Nassau, 1859:9) Charles Frankland, daha detaylı bir açıklama yaparak Türklerin, erkeklerin mezarlarını genellikle ölen kişinin rütbesini veya karakterini yansıtan bir sarık ile belirlediğini, kadın mezarlarını ise tamamen açılmış gül desenleriyle süslediklerini dile getirmiştir. (Frankland, 1830: 122)

Erkekler ve kadınlar için kullanılan mezar taşlarının farklı olması C.B. Eliot tarafından da konu edilmiştir. Türk mezarlarında ölen kişinin mesleğini ya da yaptığı ticareti yansıtan farklı boyutta ve şekilde sarıkların olduğunu ifade eden seyyah, bunların bir kısmının beyaz bir kısmının ise boyalı mermerden yapıldığını söylemiş; kadın mezarlarının ise yurtdışındaki üniversitelerde takılan keplere benzeyen şekiller vasıtasıyla ayırt edilebildiği bilgisini vermiştir. (Eliot, 1838: 344,345)

Mezarlıklar, aynı zamanda sayıca çok olan köpekler ile horoz, tavuk gibi kümes hayvanlarının da uğrak yeri olmuştur. Yeşillik alanlar olmaları ve çok derine gömülmeyen cenazelere ait kemiklerin yaydığı kokunun bu hayvanları etkilediği iddia edilmiş; özellikle akşam saatlerinde tenhalaşan mezarlıklarda köpeklerin yoğun olarak görüldüğü seyyahların notlarında yer almıştır.

Gayrimüslim mezarlıklarının aksine özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde, yaşam alanlarından uzakta bulunan Türk mezarlıkları, dinlenme ve gezinti yeri olarak da insanlar tarafından rağbet görmüştür. William Wittman, Türk kadınlarının genellikle dışarıda tek başlarına yürüdüklerini belirterek, güzel havalarda, şehir halkının olmadığı gözde yerlere gittiklerini ve banklardaki yerlerini aldıklarını ifade etmiş; birlikteyken de saatlerce gürültüden uzak kalabilecekleri mezarlıklara gidip oradaki taşlara oturdukları bilgisini vermiştir.(Wittman, 1803: 24)

Hemen her seyyahın notlarında mezarlıklarda şarkı söyleyen, yemek yiyen ve gezmeye çıkmış insanların olduğuna dönük bilgi bulmak mümkündür. Clara Eskin Clement, ilginç olarak mezarlıkların Türkler tarafından eğlence merkezleri olarak kullanıldığını söylemiş; çok az miktarda hüznün kendilerini etkilediğini belirtmiştir. Bunun, Hristiyanlar için oldukça şaşırtıcı bir durum olduğunu da sözlerine ekleyen Clara Eskin Clement, mezarlıkları tasvir eden diğer seyyahların aksine buralardaki selvi ağaçlarının ölümü sembolize etmediğini aksine bir süs olarak bahçede bulunduğunu dile getirmiştir. Buna bir örnek olarak da İstanbul'daki Eyüp mezarlığını göstermiş, burasının mezarlıktan çok, güzel bir bahçeyi andırdığından bahsetmiştir. Clara Eskin Clement, eğlence yeri olarak tasvir ettiği İstanbul'daki mezarlıkta, çocukların oyun oynadığını, insanların tütün içerek sohbet ettiklerini, yoldan gelip geçenlerin oturup dinlendiklerini ve boğazı seyrettikleri bilgisini vermiştir. (Clement, 1895: 256, 257)

Mezarlıklar, günlük hayatta özellikle erkeklerin bulunduğu ortamlara giremeyen ve zamanlarının çoğunu kapalı kapılar ardında geçirmek durumunda kalan kadınlar ve çocukları için önemli bir dinlenme ve sosyalleşme imkânı sunmuştur. John Audjlo, kasabanın birçok yerine çıkan yollara sahip Beyoğlu mezarlığını örnek vererek, özellikle kadınların buraya rağbet gösterdiğini ve saatlerce gezdiklerini ifade etmiştir. (Audjlo, 1835:56) Georgina Adelaide Muller da Türk kadınlarının kilimlerini yayıp gün boyunca mezarlıklarda oturmaktan keyif aldıklarını söylemektedir.(Muller,

1897: 37) Mezarlıkların bir nevi gezi güzergahı olduğu yönünde paylaşımda bulunan seyyahlar arasında John Ross Browne'nun da adı geçmektedir. Üsküdar'da bulunan büyük Türk mezarlığının selvi ağaçlarıyla dolu olduğunu ve çok güzel bir gölgelik alan oluşturarak özellikle yazın öğleden sonraları insanların vakit geçirdiği bir yer haline geldiğini dile getiren seyyah, kadınların iyi havalarda burada toplandıklarını, tütün ve kahve içip sohbet ettikleri bilgisini vermiştir.(Browne, 1853: 147) Bir diğer seyyah, Robert Madden ise her Pazar günü öğleden sonra kadınların Beyoğlu'ndaki mezarlığa gelerek tütün içtiklerinden ve eğlenceli sohbetler gerçekleştirdiklerinden bahsetmiştir. (Madden, 1829: 104)

Mezarlıkların bu anlamda sadece kadınlara özgü bir yer olduğunu söylemek mümkün değildir. Erkekler de tıpkı kadınlar gibi fırsat buldukça havadar ve doğal bir güzelliğe sahip olan bu yerleri sıklıkla ziyaret etmişlerdir. Mezarlıkların kadınlar kadar erkeklerin de uğrak yeri olması, hafta boyunca ziyaret günlerinin planlanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Cuma gününün Müslümanlar için kutsal olması ve erkeklerin Cuma namazı için hazırlanmaları ve sonrasında da bir araya gelmek suretiyle kahvehanelere oturmaları nedeniyle, kadınların mümkün olduğunca Cuma günleri mezarlıklara gittikleri seyyahların notlarına yansımıştır. Bu şekilde bir planlama yapıldığı Charles Wilkinson tarafından dile getirilmiştir. Wilkinson, kadınların özellikle belirli günlerde mezarlıkları ziyaret ettiklerini ve dua etmenin ötesinde selvi ağaçlarının gölgelerinde oturup anın keyfini çıkardıklarını belirtmiştir.(Wilkinson, 1806: 29)

Benzer durum gayrimüslim kesim için de geçerlidir. Gerek giyim gerekse yaşam tarzları hatta konuştukları dil de dâhil olmak üzere, tıpkı bir Türk gibi yaşayan Ermeniler, mezarlık ziyaretleri sonrasında buralarda keyifli vakit geçirme alışkanlığını da edinmişlerdir. David Porter, Ermenilerin her gün mezarlıkları kadın, erkek, çocuk hep birlikte doldurduklarını ve akrabalarının ruhları için dualar okuduklarını dile getirmiş, sonrasında ise yine aynı mezarlıkta yemekler yiyip gülüp eğlendiklerinden ve güzel vakit geçirdiklerinden bahsetmiştir. (Porter, 1835: 79)

John Stephens, mezarlıkların Doğu'da en temel gezi yerleri ve buluşma noktası olduğunu söyleyen bir diğer seyyahtır. İstanbul'da bulunan Ermeni mezarlığının bu anlamda en gözde yer olduğunu belirten seyyah, Beyoğlu'nun kenar mahallelerinde ve Boğaz manzarası olan bir mevkiye bulunan mezarlıkta, palmye ağaçlarının gölgesinde, mezar taşlarının

üzerinde oturup her milletten insanın, özellikle bayanların sohbet edip vakit geçirdikleri bilgisini vermiştir. (Stephens, 1839: 200,201)

Albert Smith, bu alışkanlığın Rum kadınlar arasında da yaygın olduğunu gösteren ifadelerle notlarında yer vermiştir. İstanbul Tarabya'da bir otelde konakladığını dile getiren seyyah, kendisinin dışında kalanların hepsinin Rum olduğunu ve hiçbir şey yapmadan yüksek bir yere oturup etrafı seyretme özelliklerinin Türklerinkiyle benzerlik gösterdiğini söylemiş; bu iş için gittikleri yerin evlerinin arkasında kalan ve çam ağaçlarının gölgelediği mezarlık olduğunu ifade etmiştir. (Smith, 1850: 176)

Tüm bu anlatılanların yanında seyyahların notlarında Anadolu'daki Türk mezarlıkları ile ilgili tek olumsuz ifade etrafa yayıldığı iddia edilen kökü kokular olmuştur. Türklerin ölülerini tabut olmadan ve çok nadir olarak bir metreden fazla bir derinliğe gömdükleri gündeme getirilmiş; bu durumun mezarlıklardan kokuların yükselmesine neden olduğunu iddia edilmiştir. Bu iddiayı dillendiren seyyahlardan biri olan Willian Turner, mezarlıkların yanından geçerken mendillerle ağız ve burunlarını kapattıklarını dile getirerek, duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir. (Turner, 1820: 74,75)

Sonuç

Türklerin sahip olduğu mezar kültürü seyahatnamelere göre incelendiğinde, ölümden korkmayan ve bunu kader olarak nitelendiren halkın, ölümlere ve defnedildikleri yerlere oldukça saygılı davranmasıyla özetlenebilir. Erkek ve kadınlara özgü bir işaretlendirmenin mezar taşlarına yansması, mezarların başında selvi ağaçlarının yükselmesi ve civarın çiçeklendirilmesi, mezarlıklara verilen önemin de göstergesi olmuştur. Seyyahların dikkatini çeken başlıca uygulamalar arasında, görüldüğü yerde cenazenin taşınmasına yardım edilmesi, törenlerin oldukça yalın ve sessiz bir ortamda gerçekleştirilmesi, kadınların bu işlem süresince uzak kalmaları ile cenazelerin oldukça sığ bir derinliğe gömülmesi gösterilebilir. Bununla birlikte, mezarlıkların özellikle kadınlar için önemli bir sosyalleşme alanı olduğu gerçeği de seyahatnamelerde işlenmiştir. Mezarlıklar, 19.yy'da insanların hüznü ve neşeyi bir arada yaşadıkları; yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri ve bu yönüyle kendisine farklı anlamlar yüklenen özel bir alan sıfatına bürünmüştür. Öyle ki, aynı coğrafyayı paylaşan gayrimüslim kesimin de benzer alışkanlıklara sahip oldukları görülmüş; yeme içme, dil ve giyim anlamında benimsedikleri Türk kültürünün yanında bu davranışı da ortak yaşadıkları seyyahların notlarına yansımıştır.

Kaynakça

Asiltürk, B. (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Audjlo, John.(1835) *Journal of a Visit to Constantinople and Some of the Greek Islands in The Spring and Summer of 1833*, Longman, Rees, Orme, Brown, Green & Longman, London.

Baillie, E.C.C. (1873).*A Sail to Smyrna or An Englishwoman's Journal*, Longmans Green and Co., London, 1873.

Bozkurt, Nebi. "Mezarlıklar", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.29.

Brassey, Annie. (1880)*Sunshine and Storm in the East*, Longmans, Green and CO., London.

Browne, John Ross. (1853)*Yusef or The Journey of The Frengi*, Harper&Brothers, New York.

Clement, C. (1895) *Constantinople*, H.M. Coldwell Company, New York-Boston.

Colbeck, Alfred. (1887)*A Summer's Cruise in the Waters of Greece, Turkey and Russia*, Fisher Unvin, London.

Colton, Walter. (1835)*Ship and Shore or Leaves From the Journal of A Cruise to The Levant*, Published By Leavitt, Lord & CO., New York.

Eliot, Charles Boileau. (1838)*Travels in The Three Great Empires of Austria, Russia and Turkey*, Vol. I, Richard Bentley New Burlington Street, London.

Frankland, Charles Colville. (1830)*Travels to and from Constantinople in 1827 and 1828*, Volume I, Henry Colburn and Richard Bentley, London.

Griffiths, John. (1805) *Travels in Europe, Asia Minor and Arabia*, By John Brown, London.

Hahn, Contess. (1845) *Letters from the Orient*, J.C. Moore, 12 Wellington Street North Strand.

Koç, Nurgün. (1999) *W.M. Ramsay'ın Eserlerine Göre XIX. Yüzyıl Sonu İle XX. Yüzyıl Başlarında Türkiye*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Macmichael, William. (1819) *Journey From Moscow to Constantinople In The Years of 1816-1817*, John Murray Albemarle Street, London.

Madden, Richard Robert.(1829) *Travels in Turkey, Egypt, Nubia and Palestine in 1824, 1825, 1826and 1827*, Vol. I, Henry Colburn New Burlington Street, London.

Mac Farlane, Charles.(1853) *Kismet or the Doom of Turkey*, Thomas Bosworth, Regent Street, London.

Muller, Georgina Adelaide. (1897) *Letters From Constantinople*, Longmans, Green and Co., London.

Nassau, W. Senior. (1859) *A Journal Kept in Turkey and Greece in The Autumn of 1857 and The Beginning of 1858*, Longman, Brown, Green, Longmans, and Roberts, London.

Newton, Charles Thomas. (1865) *Travels and Discoveries in The Levant*, Gate Street, Vol. II, London.

Pardoe, Julia. (1838)*The Beauties of Bosphorus*, George Virtue, 26, Ivy Lane, London.

Pardoe, Julia. (1838)*The City of The Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836*, Volume I, Henry Colburn, Publisher, London.

Porter, David.(1835) *Constantinople and Its Environs*, Volume II, Published by Harper and Brothers, New York.

Schneider, Eliza Cheney Abbot. (1846)*Letters From Broosa, Asia Minor*, Chambersburg.

Slade, Adolphus. (1833) *Records of Travels in Turkey, Greece and of A Cruise in The Black Sea with The Capitan Pasha in The Years 1829, 1830 and 1831*, E.L. Carey & A. Hart – Chesnut Street, Volume II, Philadelphia.

Smith, Albert. (1850) *A Month at Constantinople*, Second Edition, David Bogue 86 Fleet Street, London.

Stephens, John L. (1839) *Incidents of Travel in Greece, Turkey, Russia and Poland*, William Curry, Jun and Company, Dublin.

Thornbury, Walter. (1860) *Turkish Life and Character*, Smith, Elder and Co. 65 Cornhill, Volume 2, London.

Thornton, Thomas.(1807) *The Present State of Turkey or A Description of The Political, Civil and Religious Constitution, Government and Laws of The Ottoman Empire*, Printed For Joseph Mawman, 22 Poultry, London

Turner, William.(1820) *Journal of a Tour in the Levant*, John Murray Albemarle Street, Vol. I, London.

Wilkinson, Charles. (1806) *A Tour Through Asia Minor and The Greek Islands with an Account of the Inhabitants, Natural Productions and Curiosities*, Darton and Harvey, London.

Wittman, William. (1803) *Travels in Turkey, Asia Minor, Syria and Across the Desert into Egypt During The Years 1799, 1800 and 1801 in Company with The Turkish Army, and The British Military Mission*, Printed for Richard Phillips, No: 71, St. Paul's Church Yard, London

**Meslek Yüksekokulları Personelinin İş Tatmin Düzeylerinin
Belirlenmesi: Uşak Üniversitesi Örneği¹**

**Determination Of Job Satisfaction Levels of Vocational School Staff: Usak
University Case**

**İbrahim Ethem DAĞDEVİREN²
Şakir MİRZA³**

Extended Abstract

Introduction

Job satisfaction has been introduced in the 1920s and expresses emotional reactions to the role of employees in their jobs. In today's increasingly competitive environment, the need for highly motivated individuals is increasing day by day. However, job satisfaction and motivation of employees in most organizations remains at low levels. Nevertheless, the success of an institution is closely related to the level of job satisfaction and motivation of individuals working in the institution. Therefore, managers should pay attention to this phenomenon (Kök, 2006:291). There are various means of meeting and satisfying the social and economic needs of a person. These tools are factors related to management understanding and working conditions. In addition to these factors, there are also factors that cause individuals to leave work. These are factors such as promotion problems, physical and technical inadequacies at work, problems in bureaucratic processes, monotony, anxiety. When the researches are examined, it is revealed that factors that affect the level of satisfaction and pushing the individuals to leave the work are different individuals. Social factors are more influential for some individuals; for some, the effect of social factors is not much (Akın, 2007:144-145). The job satisfaction is of great importance in

¹26-27 Kasım 2016 tarihlerinde düzenlenen İCOMEP 16 (International Congress of Management Economy and Policy) 'de tam metin olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

²Öğretim Görevlisi, Uşak Üniversitesi, Eşme Meslek Yüksekokulu

³Öğretim Görevlisi, Uşak Üniversitesi, Eşme Meslek Yüksekokulu

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 11/09//2017-Kabul Tarihi: 13/12/2017

the success of companies and organizations and productivity levels should be measured at regular intervals. For this purpose, various scales have been developed to determine job satisfaction levels. Using these scales, it is considered that measuring the level of job satisfaction of the staff of the university, which is an educational institution, will affect the quality of the education given. Because, if job dissatisfaction is concerned, they will make various studies carried out to eliminate this, so that employees' satisfaction level will increase and they will be able to focus more on their business. For this purpose, a questionnaire was applied to the academic and administrative staff of Uşak University Vocational Schools and the data were analyzed and interpreted.

Methodology

In the study, 75 questionnaires were used to determine the job satisfaction and job dissatisfaction level of the academic and administrative staff of Vocational Schools of Usak University, which is the primary data collection tool for academic and administrative personnel. The obtained data were analyzed in the SPSS program and the findings were interpreted. The questionnaire used in our study is the questionnaire which was used by Baltacı et al. (2014) and consists of two parts. In the first part there are questions about demographic factors while in the second part there are 10 propositions on job satisfaction. The questionnaire was prepared according to likert scale of 5(1 absolutely disagree, 2 disagree, 3 undecided, 4 agree, 5 strongly agree).

The internal consistency coefficient "Cronbach Alpha" was calculated to calculate the reliability of the 10 items used to determine job satisfaction. The result of analysis, $\alpha = 0.803$ was obtained. This coefficient shows that the collected data are statistically significant. The findings were evaluated at the 95% confidence interval and at the 5% significance level.

Findings

The vast majority of participants (65.3%) are males. Nearly all participants (89.4%) were 29 years old and over. According to the working time in the current workplace, the participants who work in the current work place in the period of 4-7 years take the first place with the ratio of 40%. 36% with 7

years, and those who work over it are in second place. Participants who work in the current workplace in the period of 1-3 years are in the third place with a ratio of 24%. 66.7% of the participants were academic staff while 33.3% were administrative staff. Participants with work experience over 7 years ranked first in the total participants with a ratio of 62.7%. The vast majority of participants (65.3%) have graduate education.

Job satisfaction levels of academic and administrative staff working at Uşak University vocational schools were found to be high. Considering that they are working in a good working environment ($\bar{X} = 4.02$), thinking about contributing to their professional development ($\bar{X} = 3.98$), thinking about achieving autonomous autonomy of their work ($\bar{X} = 3.72$), the thoughts of having to feel at home while at work ($\bar{X} = 3.60$) and the high level of thinking about raising the morale levels of the work they do have increased the job satisfaction of the employees. Satisfaction with the management style of the workplace ($\bar{X} = 3.36$), sufficiency of the physical conditions of the workplace ($\bar{X} = 3.12$), sufficient amount of salary ($\bar{X} = 3.13$) were identified as the most important situations that lower job satisfaction levels.

Variance analysis was conducted to determine whether job satisfaction varied according to the age of participants. The analysis showed a significant change ($F = 106,331$; $p = ,000 < ,05$). According to this, the level of job satisfaction ($\bar{X} = 4.19$) of the participants whose age is over 35 is higher than the participants in other age groups.

Variance analysis was conducted to determine whether the job satisfaction of the participants varied according to the year of employment at work. A significant change was found as a result of the analysis ($F = 229,077$; $p = ,000 < ,05$). Thus, the level of job satisfaction ($\bar{X} = 4.32$) of participants with 7 years or more of experience in the same workplace is higher than those in other experience groups.

A t test was conducted to determine whether job satisfaction has changed according to the work status of the participants at the workplace. A significant change was found as a result of the analysis ($F = -7,949$, $p = ,000 < ,05$). According to this, the level of job satisfaction of academic staff ($\bar{X} = 3.27$) is much lower than that of administrative staff ($\bar{X} = 4.35$).

Conclusion

According to the results of the researches carried out at Uşak University Vocational Schools, the level of job satisfaction of working academic and administrative personnel has been high. The high level of job satisfaction suggests that they think that they are working in a good work environment, they think about contributing to the professional development of their job, the thoughts about giving autonomy as much as they are doing, the thoughts about feeling like they are at home while they are at work and the morale levels of their work. has been effective.

Satisfaction OF the management style of the workplace, the adequacy of the physical conditions of the workplace, the adequate amount of salary and the lack of satisfaction with the opportunities to rise are the most important situations that reduce job satisfaction levels.

It has also been found that the level of job satisfaction of employees is influenced by their age and workplace experience. As age levels and work experience increase, it is understood that job satisfaction level increases. It has been determined that the status of employees in Vocational Schools has an effect on job satisfaction. The level of job satisfaction of the academic staff is lower than that of the administrative staff. From this point of view, academic and administrative staffs are not fully satisfied with the management style of the university, that the physical conditions of the university are insufficient, they can not get enough wage compared to the work they are doing and they are not satisfied with the possibilities of ascension. It can be said that the low level of job satisfaction of the academic staff compared to the administrative staff is the effect of these considerations. It is thought that these factors, which cause the academic and administrative staff to have low levels of job satisfaction, will contribute to the productivity of the staff.

Keywords: Job Satisfaction, Productivity, Higher Education.

Öz

Üniversitelerdeki personellerin iş tatmin düzeylerinin belirli aralıklarla ölçülmesi verimlilik açısından ve eğitimin kalitesi açısından önem arz

etmektedir. İş tatmin düzeyi yüksek olan akademisyenlerin başarı düzeyleri de artacağı için bireyleri tatminsizliğe iten faktörler belirlenerek, bu belirlenen faktörlerin oluşmaması için çaba gösterilmelidir. Çalışmada, Uşak Üniversitesine bağlı Meslek Yüksekokullarında çalışan akademik ve idari personele yönelik, bir anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan bireylerin iş tatmin düzeyleri yüksek çıkmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre iş tatmin düzeylerinin yükselmesinde iş ortamının iyi olması ve işin mesleki gelişimine katkıda bulunmasının olumlu yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir. Fiziki koşulların yetersizliği, alınan maaşın yetersiz olması ve iş yerindeki yükselme olanaklarından memnun olmamaları ise iş tatmini üzerinde negatif yönde etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Tatmini, Verimlilik, Yükseköğrenim.

1.GİRİŞ

İş tatmini 1920'li yıllarda ortaya konulmuş olup, çalışanların işlerindeki rolüne karşı duygusal tepkilerini ifade etmektedir. Günümüzde artan rekabet ortamında motivasyonu yüksek bireylere olan ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır. Fakat çoğu kurumda çalışanların iş tatmin düzeyleri ve motivasyonları düşük seviyelerde kalmaktadır. Bununla birlikte bir kurumun başarısı kurumda çalışan bireylerin iş tatmini ve motivasyon düzeyleri ile yakından ilgilidir. Bu nedenle yöneticilerin bu olgulara dikkat etmeleri gerekmektedir (Kök, 2006: 291). Bir kişinin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayarak onları tatmin eden çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar yönetim anlayışı ve çalışma şartlarına ilişkin faktörlerdir. Bu faktörlerin yanı sıra bireylerin işten ayrılmalarına neden olan faktörler de bulunmaktadır. Bunlar terfi sorunları, iş yerindeki fiziksel ve teknik yetersizlikler, bürokratik işlemlerdeki sorunlar, monotonluk, endişe gibi faktörlerdir. Araştırmalar incelendiğinde bireyleri işten ayrılmaya iten ve tatmin düzeyini etkileyen faktörlerin bireyden bireye farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bazı bireyler için sosyal faktörler daha etkiliyken bazıları içinse sosyal faktörlerin etkisinin fazla olmadığı ortaya çıkabilmektedir (Akın, 2007: 144-145). Kurum ve kuruluşların başarılarında ve verimlilik düzeylerinde büyük öneme sahip olan iş tatmininin belirli aralıklarla ölçülmesi gerekmektedir. Bu amaçla iş tatmin düzeylerinin belirlenmesi için çeşitli ölçekler geliştirilmiştir. Bu ölçekler kullanılarak bir eğitim kurumu olan üniversitedeki personelin de iş tatmin düzeylerinin ölçülmesinin verilen eğitimin kalitesini etkileyeceği düşünülmektedir.

Çünkü iş tatminsizliği söz konusu ise bunun giderilmesi için çeşitli çalışmalar yapılacak ve böylece çalışanların tatmin düzeyleri artarak işlerine daha da odaklanabileceklerdir. Bu doğrultuda çalışma Uşak Üniversitesi Meslek Yüksekokullarındaki akademik ve idari personel üzerine anket uygulanmış ve veriler analiz edilerek yorumlanmıştır.

2. İŞ TATMİNİ KAVRAMI VE ÖNEMİ

İş tatmini kavramı ilk olarak 1920'lerde ortaya atılmış fakat 1930-1940'lı yıllarda önemi anlaşılmaya başlamıştır(Üngüren & Doğan, 2010: 40).İş tatmini bireyin işini yada işi ile ilgili deneyimlerini değerlendirmesinden kaynaklanan memnun edici ya da pozitif bir duygusal durumdur. Bireylerin motive olmalarında en etkili faktörlerden bir tanesi iş tatminidir. Vroom iş tatminini "çalışanların işlerindeki rolüne karşı duygusal tepkileri" olarak tanımlamakta ve kişinin işine karşı olumlu tepkilerini iş tatmini, olumsuz tepkilerini ise iş tatminsizliği olarak ifade etmektedir(Kök, 2006:293). İş tatmini çalışanların sadece işin ekonomik boyutuyla ilgili olan bir kavram değildir. İşin niteliği ile de ilgilidir (Durak & Serinkan, 2007: 121-122). Çalışanların iş tatmin düzeylerinde etkili olan faktörler çok çeşitlilik göstermektedir. Kurumsal faktörler, demografik özellikler ve bireysel faktörler kişilerin iş tatmin düzeyini olumlu yada olumsuz etkileyen faktörlerdendir(Tanç , 2016: 84).

İş tatmini kavramının önemli olmasında verimlilik, işten ayrılma, çatışma gibi kavramlarla yakından ilgili olmasının payı vardır (Kök, 2006:295). Ayrıca iş tatmini genel olarak değerlendirildiğinde iki nedenden dolayı önem arz etmektedir. İlki çalışan bireylerin çalıştıkları işe ilişkin düşünceleri hem kendisi hem de işi için önemlidir. İkincisi ise çalışanların işlerine ilişkin tutumları verimi ve performansı açısından bakıldığında yöneticiler için önemlidir (Tütün,2013: 4-5).

Çalışanların işyerlerinden beklentilerinin tam manasıyla karşılanmaması durumunda iş tatminsizliği ortaya çıkmaktadır. İş tatminsizliği de çalışanların başarısını doğrudan etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda iş tatminsizliği olan kişilerde sinirsel ve duygusal çöküntülerin olduğu, iş tatmininin düşük olduğu bir kurumda ise şikayetler, disiplin cezaları ve işten ayrılmaların fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Kök, 2006:295). İş tatminsizliğinin olduğu kurumlarda çok ciddi zararlar ortaya çıkmaktadır. Çalıştığı kurumdan memnun olmayan çalışanlar bu tatminsizliğini çeşitli şekillerde dışa yansıtmaktadır(Delice, 2015: 64). Çalışanların iş tatmini arttıkça iş yerinde gösterdikleri performansları artacak, işten ayrılma olasılığı azalacak, devamsızlık düzeyleri azalacaktır (Üngüren

&Doğan,2010:41). Araştırmalarda bireyleri işten ayrılmaya iten nedenler teknik ögeler, ekonomik ögeler ve insani kaynaklı ögeler olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Teknik ögeler fiziksel ve zihinsel koşullara ilişkin faktörleri kapsarken, ekonomik ögeler mali sorunlar, yapılan işin niteliği ve alınan ücret sayılabilir. İnsan kaynaklı ögelerde ise mesleki nitelikteki boyutlarla ilgilidir. Yükselme beklentileri, takdir edilmeme ve huzursuzluk gibi faktörleri kapsamaktadır (Akın, 2007:146).

3. İŞ TATMİNİNİN ÖLÇÜLMESİ VE SONUÇLARI

İşletmelerin başarılarında çalışanların iş tatmin düzeylerinin belirli aralıklarla ölçülmesi etkili olmaktadır. Bunun için bir işletmede öncelikle çalışanların iş tatmin düzeylerinin ölçülmesine yönelik doğru ve güvenilir bir ölçeğin bulunması gerekmektedir. Türkiye’de kullanılan iş tatminine yönelik ölçeklerden birçoğu yurt dışında geliştirilmiştir (Kaya, 2007:356-357). Bunlardan en çok kullanılanı iş tanımlayıcı endeksidir. Bu endeks iş tatminin 5 farklı boyutta ölçmektedir. Bu boyutlar yükselme, iş arkadaşları, ücret, yönetim ve işin kendisidir (Koç vd, 2009:147). Diğer bir ölçek ise Minnesota Tatmin Ölçeği çalışanların işlerinde hangi yönüyle tatmin edildiklerini ortaya koymaktadır. Ölçeğe göre çalışanlar ne kadar fazla oran ortaya koyarlarsa o derece fazla tatmin oldukları varsayılmaktadır. Robinsin ölçeğine göre ise single global rating ve summation score olmak üzere iki yöntem bulunmaktadır. Bunların dışında Smith, Kendall ve Hulin tarafından oluşturulan Job Descriptive Index yöntemi de kullanılan ölçekler arasındadır. Bu iş tatmin ölçekleri ile ölçülen iş tatminini sonuçlarının sadece bireyi değil örgütü ve toplumu etkilediği görülmektedir. Her ne kadar yöneticiler tarafından istenilen bir durum olsa da oluşturmak kolay olmamaktadır. İş tatminsizliğinin oluşması durumunda da yapılan işlerde bir sorunun olduğu varsayımının çıkmasına neden olmaktadır. İşletmelerde iş tatmin düzeyinin yüksek olması örgüt başarısının yükselmesini ve devamlılığını sağlayacaktır (Kök, 2006:295-296-297).

İş tatmininin bir takım yönetsel ve davranışsal sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçları şu şekilde sıralandırmak mümkündür (Kök, 2006:297).

- İşe gitmede isteksizlik,
- İşten ayrılma,
- İşten uzaklaşma isteği,
- İşbirliği sağlayamama,
- Yetersizlik duygusu,
- İsabetsiz kararlar ve
- İş miktar ve kalitesindeki düşüklüktür.

4. İŞ TATMİNİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Çalışanların iş tatminini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bireysel faktörler yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, statü, zeka ve tecrübe iken örgütsel faktörlerde ücret, işin niteliği, yükselme olanakları, çalışma koşulları, çalışma grubu, yönetim biçimi, örgüt kültürü ve iş ahlakıdır (Zengin,2009:32). Genel olarak değerlendirildiğinde ise bireylerin iş tatminini ücret, terfi, güvenlik ve yöneticiler gibi unsurlar etkilemektedir (Hacıhasanoğlu & Karaca, 2014:155). Çalışanların iş tatmin düzeylerinin artırılması için iş rotasyonu, iş zenginleştirme ve iş genişletme yollarına başvurarak çalışanların iş tatmin düzeyleri artırılmalıdır (Nalbantoğlu,2012: 61-62).

5. LİTERATÜR TARAMASI

Akıncı (2001), Antalya' daki beş yıldızlı otellerde çalışanların iş tatmin düzeylerine ilişkin yapmış olduğu çalışmada çalışanların yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitimi, devamsızlık durumu ve çalışma yılı ile iş tatmin düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Kök (2006), akademisyenlerin iş tatmini, tatminsizliği ve örgütsel bağlılık faktörlerinin önem derecelerini belirlemeye çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre akademisyenlerin iş tatminleri üzerinde ücretin ve akademik ortamın büyük etkisinin olduğu anlaşılmıştır.

Akın (2007), muhasebe meslek mensuplarının iş tatmini ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik yaptığı çalışmada işten ayrılma düzeyinde olan meslek mensuplarında iş güvencesinin ve yönetimin tutumunun etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bireylerin iş tatmin düzeyi ile işten ayrılma eğilimleri arasında bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Serinkan ve Bardakçı (2007), akademik personelin iş tatmini üzerine yaptığı çalışmada akademik unvanlar arasında iş tatmin düzeyleri açısından farklılığın olduğunu ortaya koymuştur.

Eroğlu (2008), yaptığı çalışmada çalışanların iş tatmin düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Cinsiyetin, eğitim düzeyinin, çalışma sürelerinin, medeni durumlarının iş tatmin düzeyleri üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bakır (2009), ziraat bankası çalışanları üzerine yaptığı araştırmada demografik değişkenlerden yaş, kıdem ve eğitim durumunun iş tatmini üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akyüz vd.(2011), çalışmasında bayan çalışanların erkek çalışanlara göre iş tatmin düzeylerinin daha yüksek olduğu ve yaşlarının ilerledikçe tatmin düzeylerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin iş tatmin düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Nalbantoğlu (2012), üniversitedeki akademisyenlerin iş tatmin düzeyi ve örgütsel bağlılığı üzerine yaptığı çalışmada iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Erkeklerin iş tatmin algılarının kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akademisyenlerin medeni hallerinin iş tatmini üzerinde etkisinin olmadığı anlaşılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin yaşlarının yükseldikçe iş tatmin düzeylerinin yükseldiği anlaşılmaktadır. Çalışanların hizmet süreleri, unvanları ve gelir düzeylerinin de iş tatmini üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Zeynel (2014), akademisyenlerin mesleki motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yaptığı doktora çalışmasında akademisyenlerin cinsiyetlerinin bu üç unsur üzerinde etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Akademisyenlerin motivasyonlarının yükselmesi iş tatmin düzeylerini olumlu yönde etkileyecektir. İş yerindeki fiziksel koşulların, öğrenci özelliklerinin akademisyenlerin iş tatmini etkilediği ortaya çıkmıştır.

Ermış (2014), akademisyenlerin örgütsel bağlılık ve iş tatmin düzeyleri arasındaki ilişki isimli yüksek lisans tezinde erkek akademisyenlerin iş tatmin düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu, evli olanların ise bekar akademisyenlere göre tatmin düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Akademisyenlerin akademik unvanları ile iş tatmin düzeyleri arasında paralel bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Devlet üniversitelerindeki akademisyenlerde iş tatmin düzeylerinin vakıf üniversitesindeki akademisyenlere göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alnar (2015), sağlık çalışanlarının iş tatmini üzerine yaptığı çalışmada sağlık kurumlarındaki iş tatmin düzeyinin artırılabilmesi için iletişimin iyi derecede olması, nitelikli niteliksiz eleman ayırımının yapılması, çalışanların kendine güven duygularının geliştirilmesi, ücret dağılımının adil olması gibi önemli konulara dikkat edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Ergül (2015), banka çalışanlarının iş tatminini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada iş tatmini ile işe bağlılık, yönetim yaklaşımı ve takdir edilme arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. İş

tatminini etkileyen faktörlerin ise sırasıyla çalışma koşulları, işe bağlılık, takdir edilme, yönetim yaklaşımı ve arkadaşlık olduğu sonucuna varılmıştır.

Tanç (2016), çalışmasında iç kontrol odaklı çalışan muhasebe meslek mensuplarının iş tatmin düzeylerinin ve iş performanslarının dış kontrol odaklı meslek mensuplarına göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Dış kontrol odağı ile iş tatmin düzeyi ve performans arasında negatif bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

6. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bir kurum veya kuruluşun başarılı olmasında çalışanların performansı etkilidir. Çalışan personelin performansında ise hiç kuşkusuz tatmin düzeyi etkili olmaktadır. Günümüzdeki yoğun rekabet ortamı, stres, moral bozukluğu ve çatışma gibi durumlar çalışan personelin tatmin düzeyini, enerjisini, motivasyonunu azaltmaktadır (Kök, 2006:309). Bunun için kurumlarda belirli aralıklarla iş tatmin düzeylerinin ölçülmesi işletmeler açısından önem arz etmektedir. Eğitim kurumlarında da başarının artırılması için zaman zaman bu uygulamaların yapılması başarıyı olumlu yönde etkileyecektir. Kurumlarda ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesinde önemli bir etken olacaktır (Kök,2006:309).Bu yüzden üniversitedeki akademik ve idari personelinde iş tatmin düzeylerini etkileyen faktörleri ortaya koymak için zaman zaman iş tatmin düzeylerinin belirlenmesinde fayda vardır. İş tatmin düzeyi yüksek bir üniversitede çalışan personel işini en iyi yapmak amacıyla elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışacaktır. İş tatmini yüksek akademik personel dersini daha etkin anlatacak, daha önemli projelerde yer alacak, yöneticilere ve öğrencilere daha olumlu yaklaşacaktır. Bu çalışma, Uşak Üniversitesi'ne bağlı meslek yüksekokullarındaki akademik ve idari personelin iş tatmin ve iş tatminsizlik düzeyini belirlemek amacıyla yapılmıştır. İş tatmin düzeyi üzerinde etkili olan faktörlerde belirlenmeye çalışılmıştır.

7. ARAŞTIRMANIN METEDOLOJİSİ

Çalışmada Uşak Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksekokullarındaki akademik ve idari personelin iş tatmin ve iş tatminsizlik düzeyini belirlemek için 75 adet akademik ve idari personele birincil veri toplama aracı olan anket yöntemi uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında analiz edilerek bulgular yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu Baltacı ve arkadaşlarının, (2014) çalışmalarında kullanmış oldukları ölçek

olup, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik faktörlere ilişkin sorular yer alırken ikinci bölümde de iş tatmini üzerine 10 adet önerme cümlesi yer almaktadır. Anket formu 5'li Likert ölçeğine göre (1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 kararsızım, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum) hazırlanmıştır.

İş tatmin düzeyini tespit etmeye yönelik kullanılan ölçekteki 10 maddenin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan "Cronbach's Alpha" hesaplanmıştır. Analiz sonucunda $\alpha=0,803$ olarak elde edilmiştir. Bu kat sayı toplanan verilerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

8. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan personellerden ölçekler yoluyla sağlanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Tablo 1:Katılımcıların Demografik Profili

Cinsiyet	N	%	Görev	n	%
Erkek	49	65,3	Akademik	50	66,7
Kız	26	34,7	İdari	25	33,3
Toplam	75	100		75	100
Yaş	N	%	İş Deneyimi	n	%
17-22	1	1,3	1 yıldan az	4	5,3
23-28	7	9,3	1-3 yıl	0	0
29-34	29	38,7	4-7 yıl	24	32
35 ve üzeri	38	50,7	7 yıl ve üzeri	47	62,7
Toplam	75	100	Toplam	75	100
İş Yeri Deneyimi	N	%	Eğitim Durumu	n	%
1 yıldan az	0	0	Önlisans	7	9,3
1-3 yıl	18	24	Lisans	19	25,3
4-7 yıl	30	40	Lisansüstü	49	65,3
7 yıl ve üzeri	27	36	Toplam	75	100
Toplam	75	100			

Araştırma kapsamında anket uygulaması gerçekleştirilen örnek kütlenin demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu (%65,3) erkektir. Yine katılımcıların tamamına yakını (%89,4) 29 yaş ve üzeri grubundadır. Mevcut işyerinde çalışma sürelerine göre 4-7 yıl aralığında mevcut iş yerinde çalışan katılımcılar %40’lık oranla ilk sırada yer alırken, %36’lık oranla 7 yıl ve üzeri çalışanlar ikinci sırada, 1-3 yıl aralığında mevcut iş yerinde çalışan katılımcılar %24’lük oranla üçüncü sıradadır. Katılımcıların %66,7’si akademik personel iken, %33,3’ü idari personeldir. 7 yıl üzerinde iş deneyimine sahip katılımcılar %62,7’lik oranla toplam katılımcılar içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%65,3) lisans üstü eğitim seviyesine sahiptir.

Tablo 2: İş Tatmini Ölçeği Önerme Ortalamaları

Önergeler	\bar{X}
1. İş yerinin yönetim şeklinden memnunum.	3,36
2. Yaptığım işten memnumum.	4,30
3. İyi bir iş ortamında çalışmaktayım.	4,02
4. Yaptığım iş mesleki gelişimime katkıda bulunmaktadır.	3,98
5. Yapmakta olduğum iş bana yeteri kadar özerklik sağlamaktadır.	3,72
6. İşyerimdeyken kendimi evimde gibi hissediyorum.	3,60
7. İş yerimin fiziki koşulları yetersizdir.	3,12
8. Yeterli miktarda maaş aldığımı düşünüyorum.	3,13
9. Yapmakta olduğum iş moral seviyemi yükseltmektedir.	3,64
10. İş yerimdeki yükselme olanaklarından memnunum.	3,21

Tablo 2’de elde edilen iş tatmini sonuçlarına göre Uşak Üniversitesi’ne bağlı meslek yüksekokullarında çalışan akademik ve idari personelin iş tatmin düzeyleri yüksek çıkmıştır. İş tatmin düzeylerinin yüksek çıkmasında iyi bir iş ortamında çalıştıklarını düşünmeleri ($\bar{X}=4.02$), yaptıkları işin mesleki gelişimlerine katkıda bulunduğuna ilişkin düşünceleri ($\bar{X}=3.98$), yaptıkları işin kendine yeteri kadar özerklik sağlamasına ilişkin düşünceleri ($\bar{X}=3,72$), iş yerinde iken kendilerini evinde gibi hissetmelerine ilişkin düşünceleri ($\bar{X}=3,60$) ve yaptıkları işin moral seviyelerini yükselttiğine ilişkin düşüncelerinin yüksek düzeyde olması çalışanların iş tatminlerinin yükselmesini sağlamıştır. İş yerinin yönetim şeklinden memnuniyet ($\bar{X}=3.36$), iş yerinin fiziki koşullarının yeterliliği ($\bar{X}=3.12$), yeterli

miktarı maaş alma ($\bar{X}=3,13$) ve yükselme olanaklarından memnuniyet($\bar{X}=3,21$) noktalarında yaşadıkları kararsızlık ise iş tatmin seviyelerini düşüren en önemli durumlar olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3: İş Tatminin Yaşa Göre Değerlendirilmesi

Değişken	\bar{X}	F	p
23-38	2,17		
29-34	3,32	106,331	,000
35 ve üzeri	4,19		

Tablo 3’de çalışanların yaş kriterine göre iş tatmin düzeyi sonuçları yer almakta olup, katılımcıların yaşlarına göre iş tatminlerinin değişip değişmediğini belirlemek amacıyla varyans analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda anlamlı bir değişim olduğu görülmüştür ($F=106,331$; $p=,000<,05$). Buna göre yaşı 35 ve üzerinde olan katılımcıların iş tatmin seviyesi ($\bar{X}=4,19$) diğer yaş gruplarındaki katılımcılara oranla daha yüksektir.

Tablo 4: İş Tatminin İş Yeri Deneyimine Göre Değerlendirilmesi

Değişken	\bar{X}	F	p
1-3 yıl	2,50		
4-7 yıl	3,69	229,077	,000
7 yıl ve üzeri	4,32		

Tablo 4’te iş yeri deneyimi sonuçları yer almakta olup, katılımcıların iş yerindeki çalışma yılına göre iş tatminlerinin değişip değişmediğini belirlemek amacıyla varyans analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda anlamlı bir değişim olduğu görülmüştür ($F=229,077$; $p=,000<,05$). Buna göre aynı iş yerinde 7 yıl ve üzerinde çalışma deneyimine sahip katılımcıların iş tatmin seviyesi ($\bar{X}=4,32$) diğer deneyim gruplarındaki katılımcılara oranla daha yüksektir.

Tablo 5: İş Tatminin Personel Statüsüne Göre Değerlendirilmesi

Değişken	\bar{X}	t	p
Akademik Personel	3,27	-7,949	,000
İdari Personel	4,35		

Son olarak Tablo 5'te personel statüsüne göre iş tatmin düzeyi değerlendirilmiştir. Katılımcıların iş yerindeki çalışma statülerine göre iş tatminlerinin değişip değişmediğini belirlemek amacıyla t testi yapılmıştır. Analiz sonucunda anlamlı bir değişim olduğu görülmüştür ($F=7,949$; $p=0,000<0,05$). Buna göre akademik personelin iş tatmini seviyesi ($\bar{X}=3,27$), idari personele oranla ($\bar{X}=4,35$) çok daha düşüktür.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmeler ve çalışanlar için iş tatmini büyük önem arz etmektedir. Kurum ve kuruluşlar tarafından belirlenen aralıklarla mutlaka çalışanların iş tatmin düzeylerinin ölçülmesi gerekmektedir. Rekabetin hızla arttığı günümüzde tatmin düzeyi yüksek başarılı bireylere ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Her ne kadar tatmin düzeyinin yüksek olması istenilen bir durum olsa da bazen iş tatminsizliği ortaya çıkabilmektedir. Bunun için yöneticilerin çalışanların motivasyonlarını etkileyen unsurlar üzerinde dikkatli olmaları gerekmektedir. Motivasyonlarını artırmak için gerekli önlemlerin mutlaka alınması gerekmektedir. Yoksa verimlik düşecek işten ayrılmalar artacaktır. Bundan dolayı geliştirilen ölçeklerle tatmin seviyelerinin mutlaka belirlenmesi gerekmektedir. Üniversitenin de başarısının artması için çalışanların tatmin düzeylerinin belirli aralıklarla geliştirilen ölçekler sayesinde ölçülmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Uşak Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında yapılan araştırma sonuçlarına göre, çalışan akademik ve idari personelin iş tatmin düzeyleri yüksek çıkmıştır. İş tatmin düzeylerinin yüksek çıkmasında iyi bir iş ortamında çalıştıklarını düşünmeleri, yaptıkları işin mesleki gelişimlerine katkıda bulunduğuna ilişkin düşünceleri, yaptıkları işin kendine yeteri kadar özerklik sağlamasına ilişkin düşünceleri, iş yerinde iken kendilerini evinde gibi hissetmelerine ilişkin düşünceleri ve yaptıkları işin moral seviyelerini yükselttiğine ilişkin düşüncelerinin yüksek düzeyde olması etkili olmuştur.

Çalışanların iş yerinin yönetim şekliyle memnuniyet, iş yerinin fiziki koşullarının yeterliliği, yeterli miktarda maaş alma ve yükselme olanaklarından memnuniyet noktalarında yaşadıkları kararsızlık ise iş tatmin seviyelerini düşüren en önemli durumlar olarak tespit edilmiştir

Ayrıca çalışanların iş tatmin düzeyi üzerinde yaşlarının ve iş yeri deneyimlerinin etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Yaş seviyeleri ve iş deneyimleri arttıkça iş tatmin düzeylerinin yükseldiği anlaşılmaktadır.

Meslek Yüksekokullarında çalışanların statülerinin iş tatmini üzerinde etkisinin olduğu belirlenmiştir. Akademik personelin iş tatmin düzeyi idari personele göre daha düşük çıkmıştır. Bu noktadan hareketle, akademik ve idari personellerin iş yerinin yönetim şekliyle tam anlamıyla memnun olmadıkları, iş yerlerinin fiziki koşullarının yetersiz olduğu, yaptıkları işe oranla yeterli maaş alamadıklarını, yükselme olanaklarından memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. İdari personele oranla akademik personelin iş tatmin seviyelerinin düşük olmasının bu düşüncelerde etkisinin olduğu söylenebilir. Akademik ve idari personellerin iş tatmin seviyelerinin düşük olmasına neden olan bu unsurların düzeltilmesi personelin verimliliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, A. (2007). Muhasebe meslek mensuplarında iş tatmini ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkinin incelenmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S.34, 144-151.

Akinci, Z.(2001).Antalya bölgesindeki beş yıldızlı ve birinci sınıf konaklama işletmelerinde çalışan iş görenlerin iş tatminlerinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi . Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyüz, C. vd. (2011).Çalışanların iş tatmin düzeylerinin incelenmesi: muğla orman bölge müdürlüğü örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, S.12, 20-26.

Alnar,O.(2015).Sağlık kurumlarında iş tatmini ve örgütsel bağlılık tutumlarının psikolojik dayanıklılıktaki rolü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul:Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Bakır, E.(2009).Demografik değişkenlerin iş tatminine etki eden faktörler üzerindeki etkisi ve T.C Ziraat Bankası A.Ş'de bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi .Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baltacı, F., vd (2014). Yöneticilerin liderlik özelliklerinin çalışanların iş tatmini üzerindeki etkisi: Alanya'da bulunan 4 ve 5 yıldızlı otel çalışanları üzerine bir araştırma, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.14 S.2, 59-85.

Bardakçı, C. & Serinkan, A. (2007). Pamukkale Üniversitesi'nde çalışan öğretim elemanlarının iş tatminlerine ilişkin bir

araştırma, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S.1, 152-163.

Delice, M. (2015). İş doyumunu etkileyen faktörlerin hiyerarşik regresyon yöntemiyle ve nitel olarak incelenmesi, Türk İdare Dergisi. S.479, 59-90.

Durak, İ. & Serinkan, C. (2007). Hemşirelerde iş tatmini: Denizli Devlet Hastanesi yoğun bakım ünitelerinde bir araştırma. Türk İdare Dergisi. S.479, 59-90.

Ergül, O. (2015). Banka çalışanlarının iş tatminini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ermiş, S. (2014). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık ve iş tatmin düzeyleri arasındaki ilişki, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eroğluer, K. (2008). Örgütlerde iletişimin çalışanların iş tatmini üzerine etkisi ve konuya ilişkin bir uygulama. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hacıhasanoğlu, T. & Karaca, N. (2014). Bağımsız çalışan muhasebe meslek mensuplarının ve muhasebe çalışanlarının tükenmişlik, iş tatminlerinin ve stres düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. C.19, S.4, 153-170.

Kaya, İ. (2007). Otel işletmeleri iş görenlerinin iş tatminini etkileyen faktörler: geliştirilen bir iş tatmin örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C.7, S.7, 355-372.

Koç, H. vd. (2009). İş tatminine etki eden kim faktörlerin konaklama işletmeleri açısından incelenmesi. Yönetim Bilimleri Dergisi, C.7, S.1, 143-158.

Kök, B. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.20, S.1, 291-310.

Nalbantoğlu, B. (2012). Yükseköğretim Kurumlarında akademisyenlerin örgütsel bağlılığının iş tatminine etkisi: Plato Meslek Yüksekokulu, Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu, Beykent Üniversitesi

Saha Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sezgin, M.(2009).İş tatmini üzerine bir odak grup çalışması.Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tanç, A. (2016). Muhasebe meslek mensuplarının iş tatmini üzerinde kontrol odağı etkisini tespit etmeye yönelik bir araştırma, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S.69, 83-97.

Üngüren, E. & Doğan. H. (2010). Beş yıldızlı konaklama işletmelerinde çalışanların iş tatmin düzeylerinin Chaid analiz yöntemiyle değerlendirilmesi, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 11, S. 2, 39-52.

Zeynel, E. (2014). Akademisyenlere yönelik mesleki motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

**II. Meşrutiyet Sonrası İktisad-ı Milli Fikrinin Edebiyata
Yansıması: Kazım Nami Bey'in İş Ordusu Adlı Eseri Üzerinden Bir
Değerlendirme**

**Reflections of National Economy Idea to Literature After Second
Constitutional Era: Evulation via Kazım Nami Bey's "İş Ordusu"**

Mehmet Salih ERKEK*

Extended Abstract

The İttihad ve Terakki Cemiyeti (Committee of Union and Progress) that evaluated 1908 revolution as an opportunity to restrain efforts for independency of the nationalities in the empire, after the revolution understood that ittihad-ıanadır (union of components) policy that had been conducted for a while was insufficient for protecting territorial integrity. The Committee headed towards Turkism policy especially after separatist movements of Balkan nations transformed into a de facto struggle. This national recovery movement that had been started in almost every field, effected economic life as well. Efforts for reducing non-Muslim and non-Turks effects on economic life and generate a Muslim-Turk middle class, concreted with boycotts, clientelistic economic policies, establishing companies and banks with national brand and one-sided withdrawal of capitulations. The Committee paid attention to national economy aim. However the success of this policy was primarily depended on enlightenment and activating Muslim-Turk subjects. This was not a demanding duty for the Committee members because they were adept in using every tool possible for propaganda. There were two tools could be used directly and effectively: Press and literature. So, besides the newspapers they had begun to publish after the second constitutionalist period in order to propagate their policy, the Committee begun to mold public opinion by the agency of literary works, such as theater scripts primarily and novels, poems and stories. One of the leading figures of the Committee of Union and Progress, namely Kâzım Nami Bey, paid attention to this subject in his literary works written after the second constitutionalist

* Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. e-posta: salih.erkek@usak.edu.tr

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 17/12//2017-Kabul Tarihi: 18/12/2017

period. In 1916, while the World War I was continuing, he wrote İşOrdu (Work Army). In this work, written in behalf of national economy aim, he paid attention to the messages of the story than the literary value. Based on the story of the young officer TurgutBey, who resigned and opened a ironworks in Konya after meeting blacksmith Hasan, KâzımNamiBey emphasized that for years Turkish farmers had been crushed under exorbitant prices and the money spent to foreigners turned them as weapons. In the story adorned with Turkist motives, blacksmithing was blessed by linking it with Ergenekon Legend and compering this occupation as the first occupation of Turks. Like the most intellectuals of the era, KâzımNamiBey too used a simple Turkish in this story. He put emphasis on the idea that economic salvation formula was depending on the local production and local consumption.

Key Words: The Second Constitutionalist Period, The Committee of Union and Progress, National economy, KâzımNâmi, İşOrdu.

Öz

İmparatorluk içindeki ulusların bağımsızlık arzularını dizginlemek için 1908 İnkılâbını bir fırsat olarak gören İttihat ve Terakki Cemiyeti, inkılâbın hemen ardından yaşanan gelişmelerden sonra uzun süredir yürüttükleri ittifad-ı anasır politikasının imparatorluğun toprak bütünlüğünü korumakta yetersiz kaldığını anlamışlardır. Özellikle Balkan uluslarının ayrılıkçı hareketleri fiili bir savaşa dönüştükten sonra İttihatçı kadrolar Türkçülük politikasına yönelmişlerdir. Hemen hemen her alanda başlayan bu millileşme hareketinden iktisadi hayat da ciddi oranda etkilenmiştir. Ekonomik hayatta gayrimüslim olan ve Türk olmayan unsurların etkisini azaltmak ve Müslüman/Türk bir orta sınıf oluşturabilmek için başlayan gayretler boykotajlar, himayeci ekonomik politikalar, milli ibareli şirket ve bankaların kurulması, kapitülasyonların tek taraflı kaldırılması gibi gelişmelerle somutlaşmıştır. Milli iktisadın hedefe ulaşması İttihatçılar için büyük önem taşımaktaydı. Ancak bu politikanın başarıya ulaşabilmesi her şeyden önce tebaanın Müslüman/Türk kesimini aydınlatmaya ve onları harekete geçirebilmeye bağlıydı. Bunu başarabilmek İttihatçılar için çok zor değildi zira propaganda konusunda İttihatçılar akla gelebilecek her türlü aracı kullanmakta ustaydılar. Bu konuda halka doğrudan ve etkili bir şekilde ulaşacak iki araç vardı: Basın ve edebiyat. İttihatçılar II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayınlanmaya başladıkları ve politikalarını anlattıkları gazetelerin yanında edebi eserler vasıtasıyla da bir kamuoyu oluşturma

gayreti içerisine girmişler, başta tiyatro olmak üzere, roman, şiir ve hikâye gibi edebi ürünlerle halka ulaşmışlardır. İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden birisi olan Kâzım Nami Bey'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yazdığı edebi eserlerinde bu noktaya daima özen göstermiştir. 1916 yılında I. Dünya Savaşı sürerken Milli İktisat politikası doğrultusunda bir İş Ordusu adlı bir hikâye kitabı kaleme alan Kâzım Nami Bey edebi bir eser ortaya koymaktan çok eserin verdiği mesajlar üzerinde durmuştur. Askerlik mesleğini sürdürürken Demirci Ustası Hasan ile tanışan Turgut Bey adlı bir genç zabitanın istifa ederek Konya'da bir demirhane açması üzerine inşa edilen bu hikâyede yıllarca yabancıların Türk çiftçisini fahiş fiyatlar altında ezdiği ve paranın yabancıya giderek bize silah olarak döndüğü vurgulanır ve Turgut Bey'in açtığı fabrika örneğinde Türk ve Müslüman tebaa müteşebbis olmaya teşvik edilir. Türkçü öğelerle bezeli bu hikâyede Türklerin Ergenekon'dan çıkışı ile Turgut Bey'in girişimi arasında bir bağ kurulmakta ve Türklerin en eski mesleği olarak kabul edilen demircilik kutsanmaktadır. Dönemin aydınlarının birçoğunun kullandığı gibi Kâzım Nami Bey de sade bir Türkçe ile kaleme aldığı bu hikâyesinde iktisaden kurtuluşun reçetesinin yerli üretim ve tüketim olduğu üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki, Milli İktisat, Kazım Nami, İş Ordusu.

Giriş

Osmanlı devletinin siyasi, hukuki, iktisadi ve sosyal yapısında önemli değişiklikler meydana getiren 1908 İnkılâbını gerçekleştiren kadro her ne kadar siyasi bir fikri yoğunluktan yoksun olsa da¹1860'larda başlayan bir geleneğin takipçisi olarak görülmekte ve bu geleneğin fikirlerini gerçekleştirme konusunda arzulu davranmaktaydı. II. Jön Türk Hareketi içerisinde yer alan 1889'dan sonraki kuşak önceki devirden aldıkları Osmanlıcılık idealine sadık kalarak ırk, cins ve mezhep ayırmaksızın imparatorluk coğrafyasında yaşayan tüm unsurları bir "Osmanlı" kimliği altında toplamayı amaç edinmişlerdir. Bu kadro, devletin karşı karşıya kaldığı çeşitli olaylar neticesinde önce İslamcılık, Balkan Savaşları'ndan sonra ise Türkçülük politikasına yönelmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin öncülüğünde başlayan ve yeniden meşruti bir yönetime geçmeyi hedefleyen süreç, Makedonya'daki olaylar neticesinde başarıya

¹ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)*, 13. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 24.

kavuşmuş ve 31 Mart olayıyla II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesiyle daha geniş bir hürriyet ortamı beklentisi doğmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1908'den sonra karşı karşıya kaldığı problemler içerisinde en büyüğü genellikle askeri, sivil/bürokratik bir örgüt görüntüsünde olması nedeniyle yeteri kadar halk desteğine sahip olamamasıydı. Gerçekleştirilen devrimin ve cemiyetin ana felsefelerinin halk nezdinde kabul görmesi ve geniş kitlelere ulaştırılması cemiyetin öncelikli faaliyetleri arasında yer alıyordu. Bu amaca hizmet edebilecek iki önemli araç, basın ve edebiyattı. Meşrutiyetin ilanı sonrasında getirilen basın hürriyeti ile birlikte o güne değin görülmemiş bir hızda dergi ve gazete çıkmaya başlamıştı. Bu dergi ve gazetelerin birçoğu İttihatçı fikirleri savunan yayın organlarıydı. Osmanlı ve Türkçü aydınların yer aldığı yazar kadrosu ile çıkmaya başlayan bu yayın organlarında kime hitap edilmek isteniyorsa o kitleye yönelik yayınlar yapılmaya başlandı. Kadınlara, gençlere, çocuklara yönelik olarak çıkan dergi ve gazetelerde arka planda verilen mesaj hep İttihat ve Terakki Cemiyetinin fikirleriydi. Siyasi, sosyal, iktisadi alanda basın aracılığıyla popüler bir bilinç oluşturma azminde olan İttihatçı aydınların etkili bir şekilde kullandıkları ikinci bir alan ise edebiyat oldu.

Edebi eserlerin, fikirlerin aktarılmasında önemli bir araç olduğunun farkına varan İttihatçılar edebiyatın farklı türlerinde; şiir, roman, hikâye, tiyatro gibi alanlarda, bir yandan mesleği yazarlık veya şairlik olan edebiyatçılarla diğer yandan ise bu alanlarla profesyonel olarak ilgilenmeyen aydınlarla halka ulaşma çabası içerisine girmişlerdir. İlerleyen dönemde bu çaba öyle bir boyut almıştır ki edebi değeri hemen hemen hiç olmayan, sadece ideolojik mesajlar ve semboller edebi eserler verilmeye başlanmıştır. Konu olarak birbirinin kopyası olan ve edebi olmaktan öte slogan seviyesinde kalmış, propagandaya yönelik edebi eserler boy göstermeye başlamıştır.² Özellikle dönemin en popüler etkinliği olan tiyatro, sosyal bir yönü olması ve verilecek mesajın aracısız iletilmesi açısından rağbet gören bir alan olmuştur. Aydınlar ve yazarlar benimsemiş oldukları fikir ne ise ona uygun bir edebi tür seçmekte ve şiirse temasını, roman, hikâye veya tiyatro ise olayı ve kahramanlarını, verecekleri fikre göre belirlemekteydiler.

II. Meşrutiyet dönemi aydınlarından birisi olan Kâzım Nami Bey de henüz kuruluş aşamasında yer aldığı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerini samimiyetle benimsemiş ve amatörce ilgilendiği şiir, tiyatro ve

² Bu durumun tiyatrodaki yansımaları için bkz. Enver Töre, "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Tiyatrosu", *Doğu-Batı*, Sayı: 45, s. 229.

hikâyelerinde bu fikirleri ustalıklı işlemiştir. II. Meşrutiyet'in ilk piyesi olan "Nasıl Oldu?"yu kaleme alan Kâzım Nami Bey, bu piyeste tam anlamıyla Osmanlılık idealinin çözümlemesini yapmıştır.³ Özellikle Balkan Savaşları sonrasında Osmanlılık düşüncesinden Türkçülüğe kayan Kâzım Nami Bey, dönemin Türkçü dergilerinde yazdığı şiirlerinde ve hikâyelerinde Türk ırkını övücü ifadeler kullanmış, Türk dili, Türk kültürü, Türk gelenekleri üzerinde durmuştur. Bu araştırmanın konusunu oluşturacak olan "İş Ordusu" adlı hikâye kitabında Nami Bey, İttihat ve Terakki Cemiyetinin benimsediği "Milli İktisat" fikrini Türkçü öğelerle birleştirmek suretiyle eserinde işlemiştir. Bu nedenle hikâye aslında belirli bir fikri; Milli İktisat fikrini okuyucuya ulaştırmak için kullanılmış ve edebi bir eser, düşüncelerin iletilmesinde bir araç olarak yer almıştır. II. Meşrutiyet döneminde edebi eserlerin belirli bir fikrin aktarılmasında ve topluma benimsetilmesinde önemli işlev gördüklerini söylemek mümkündür. Türk Yurdu, Türk Sözü, Genç Kalemler gibi dergiler yetişkinlere, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu, Mektebli, Türk Yavrusu ve Çocuk Bahçesi gibi dergiler ise çocuklara ve gençlere milli bir his kazandırma işlevi görüyordu. Özel de ise bu ve benzer Türkçü dergiler de milli iktisat konusunda şiirler, hikâyeler ve düşünce yazıları sıklıkla yer alıyordu.⁴

İş Ordusu isimli hikâyenin tahliline geçmeden önce hikâyedeki ruh halinin izlerini bulabileceğimiz Kâzım Nami Bey'in hayatına bakmak faydalı olacaktır.

Kâzım Nami Bey'in Hayatı

Nami Bey, askeri eczacı bir baba ile ev hanımı bir annenin çocuğu olarak Üsküdar'da 1876 yılında dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmet Kâzım'dır. Harbiye'de iken edebiyat ile ilgilendiği için "Nami" adıyla anılmaya başlanmıştır. Babasının mesleğinden dolayı ilköğretimini İstanbul ve Trakya'nın çeşitli şehirlerinde tamamlayan Kâzım Nami Bey, orta öğretimine Toptaşı Askeri Rüşdiyesi'nde başlamıştır. Yine babasının tayinleri nedeniyle öğrenimini sırasıyla Edirne ve Selânik Askeri Rüşdiyeleri'nde tamamlamıştır. Babasının hariciyecisi olma isteğini

³ Mehmet Salih Erkek, "II. Meşrutiyet'in İlk Piyesi: Nasıl Oldu ve Kâzım Nami Bey'in Osmanlılık İdeali", *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Sempozyumu, Bildiriler*, İstanbul 2009, ss. 413-437.

⁴ Bu konuda II. Meşrutiyet döneminde kaleme alınan milli iktisat ile ilgili hikâyeler için bkz. Nesime Ceyhan, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi*, Selis Kitapları, İstanbul 2009. Daha geç dönemlerde iktisadın edebiyata yansımaları için bkz. *Edebiyattaki İktisat*, (Der.Çınla Akdere-Derya Güler Aydın), İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

reddederek askerlik mesleğine devam etmek kararı almış ve eğitimine Manastır Askeri İdadisi'nde devam etmiştir. Bu okuldaki eğitimi bittikten sonra İstanbul'a Harbiye'ye gelen Nami Bey bu okulda II. Abdülhamid rejimine karşı olan siyasi faaliyetler içinde yer almaya başlamıştır. Bu yıllarda hürriyet fikrine karşı derin bir muhabbet besleyen Kâzım Nami Bey, "Namık Kemal'in bütün eserlerini okuduğunu ve "vatanı, vatan sevgisini, vatan fedailiğini, hürriyet aşkını hep ondan öğrendiğini" ifade etmektedir.⁵

1897'de Harbiye'den mezun olan Kâzım Nami Bey Arnavutluk'un Tiran kentine atanır ve o sıralarda İttihat ve Terakki Cemiyetinin önemli oranda etkili olduğu bu kentte cemiyete katılır. İşlerinin yoğun olmadığı bu şehirde, daha sonra intisap edeceği öğretmenlik mesleğine ilk adımı atan Nami Bey, rüşdiye mektebinde derslere girmeye başlar. Tiran'dan sonra ikinci görev yeri olan Berat Kazasında da askerliğin yanında öğretmenlik mesleğine de devam etmiştir. Balkanlarda Bulgar ve Rum çetecilerinin faaliyete başlaması üzerine onlarla mücadeleye girişmiş ve yeni görev yeri olan Selanik'e atanmıştır. Selanik'te yurtsever ve hürriyetçi subaylarla ilişki içerisine giren Kâzım Nami Bey, Eylül 1906'da daha sonra merkezi Paris'te bulunan "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti" ile birleşecek ve "İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını alacak olan "Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin" kurucuları arasında yer almıştır.⁶

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Selanik'te bulunan Nami Bey, kutlamalara bizzat katılmış ve hatta hükümet binası balkonundan bir nutuk vermiş ve sahnelenen bir temsilde başrolü oynamıştır. Meşrutiyet'ten sonra amatörce ilgilendiği eğitim alanına daha fazla ağırlık veren Kâzım Nami Bey, önce pedagoji dergilerinde yazmış, hemen arkasından da çok sevdiği askerlik mesleğinden ayrılarak Selanik Maarif Müfettişi olarak göreve başlamıştır. Bu yıllarda Kazım Nami Bey'in Osmanlılık fikrinden Türkçülük fikrine kaydığını görüyoruz. Şüphesiz ki bunda 1910 yılında İttihat ve Terakki'nin Selanik Kurultayına Diyarbakır delegesi olarak katılan ve hayatı boyunca fikri olarak takipçisi olacağı Ziya Gökalp ile tanışması etkili olmuştur.⁷ Bu yıllarda başta Türk Yurdu olmak üzere, Genç Kalemler, Halka Doğru, Türk Sözü, Türk Duygusu gibi Türkçü mecmualarda siyasi ve iktisadi yazılar, şiirler ve hikâyeler kaleme alan Nami Bey, Türkçülüğün siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi olarak savunuculuğunu yapmıştır.

⁵ Kâzım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s. 6.

⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Cilt: I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 21.

⁷ Kâzım Nami Duru, *Ziya Gökalp*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949, s. 3.

I. Dünya Savaşı yıllarında eğitim camiası içinde çalışan Kâzım Nami Bey, Milli Mücadele yıllarında daire müdürlüklerinde bulunmuş, Anadolu'nun çeşitli kentlerinde öğretmenlik ve müdürlük yapmış, eğitim alanındaki görüşleri ile yeni kurulan Cumhuriyet'in eğitim ideologlarından birisi olmuştur. Daha öğrencilik yıllarından tanıştığı Mustafa Kemal'in teveccühünü kazanan Nami Bey, yine Mustafa Kemal tarafından Manisa milletvekili yapılmış ve bu görevi iki dönem sürdürmüştür. İlerleyen yıllarda öğretmenlik mesleğine devam etmiş, zamanını gazetelerde ve dergilerde yazılar kaleme alarak geçirmiştir. 1967 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Gerek Meşrutiyet döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde şiir, hikâye, piyes gibi edebi türler başta olmak üzere fikri yazıları ile üretken bir kişi olan Kâzım Nami Bey'in eski ve yeni harflerle yayınlanmış 27 kitabı, 18 çeviri eseri ve tespit edebildiğimiz 500'ün üzerinde yazısı vardır.

İttihat –Terakki ve İktisad-ı Milli

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önünde birçok sorun duruyordu. İçte ve dışta gelişen siyasi olaylar devleti zor durumda bırakmaktaydı. 31 Mart olayından sonra iktidarını göreceli bir şekilde arttıran cemiyet Osmanlı coğrafyasında yaşayan tüm anasını bir arada tutmak amacıyla Osmanlılık fikrini uygulamaya sokmuş ancak Balkan devletlerinin organize bir halde Osmanlı Devletine savaş açmaları ve başarıya kavuşmaları bu fikrin iflasına neden olmuştur. Artık cemiyetin elinde, tutunabileceği tek dal olarak Türkçülük kalmıştır. Başını Rusya'dan gelen Türklerin çektiği aydınlar, kurdukları derneklerde, yayınladıkları eserler ve risalelerde, çıkardıkları gazete ve mecmualarda bu fikrin siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi temellerini atmışlardır.

Milli İktisat Politikası, Müslüman-Türk sermaye sınıfının yaratılmasının teşviki ile savaş koşullarının dayattığı finans, iase gibi sorunlara çözüm bulma zorunluluğuyla devlet müdahalesine başvurulmasıyla oluşmuştu. Elbette ki hem Balkan hem de I. Dünya Savaşından önce bu fikrin erken izlerini görmek mümkündür. Bu erken izlerden birisi II. Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı Devletinde başlayan hızlı şirketleşme hareketidir. Yerli ve milli sermayeli şirketlerin ilk denemeleri İmparatorluğun Batı bölgelerinde görülüyordu. 1907 yılında Uşak'ta milli ibareli bir halı şirketinin kurulması

bu açıdan oldukça önemlidir.⁸Gerekli mevzuat değişiklikleri ile bu şirketlerin kurulması kolaylaştırılmıştır. Müslüman/Türk girişimcilerin iktisadi hayatta daha fazla rol almaları için yapılan teşvikler, kurulan şirketlere sağlanan devlet desteği ile birlikte milli ibareli şirketlerin sayısında önemli bir artış gerçekleşmiş ve kısa bir süre içerisinde tüm şirket sermayeleri göz önüne alındığında milli sermayenin oranı % 3'ten % 18'e çıkmıştır.

Özellikle Balkan Savaşlarından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni iktisadi kalkınma yolları aramaya başlamış ve bu arayışlar neticesinde Almanya'dan esinlenerek bir milli iktisat politikasına yönelmiştir. Bu fikrin gelişmesinde İttihat ve Terakki'nin önemli isimleri rol oynamıştır. Meslek olarak çoğu iktisatçı olmayan bu aydınların milli iktisat konusunda ortaya attıkları fikirler Cemiyetin iktisadi fikirlerinin oluşmasında önemli vazife görmüştür. Örneğin Muhittin (Birgen) Halka Doğru Mecmuasında kaleme aldığı "Milli Himâye" adlı makalesinde iktisad-ı millinin herşeyden önce milli himaye ile başlayacağını şu sözlerle ifade ediyordu:⁹

"En büyük eksiğimiz; bizde ticaret ve sanat sınıfının olmamasıdır. Onun için en mühim işimiz bu sınıfı yetiştirmektir. Bunu yetiştirmek için de (milli himaye) usulünü koymalıyız.

Şimdi milli himaye nedir? Bizden başka milletlere bakınız: acaba onlardan hiçbir adamın kendi milletinden başkasıyla alışveriş ettiğini gördünüz mü? Çoluğu çocuğu aç kalsa, gece karanlıkta oturmaya mecbur olsa yine kendi milletinden olmayan bir bakkala gidip parasını vermez; hastalanıp ölecek bir hale gelse, yine gidip de reçetesini kendi milletinden olmayan bir eczacıya yaptırmaz.

Kendi mahallelerinde, kendi semtlerinde başka milletlerden biri bir dükkân açsa onunla derhal rekabet ederler; karşısına aynı şeyleri satan bir dükkân açarlar; hepsi hemen oradan alışveriş ederler; yabancı geldiği gibi gider.

Çünkü pek güzel biliyorlar ki yabancıya verilen her para kendi milletinin servetinden bir miktarını

⁸ Sabri Yetkin, "II. Meşrutiyet Öncesi Ege'de Şirket-i Milli Denemesi: Uşak Osmanlı Halı Ticarethanesi II", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 27, Mart 1996, ss. 26-31.

⁹ Muhittin, "Milli Himaye", *Halka Doğru*, Cilt: 1, Sayı: 7, (23 Mayıs 1329/5 Haziran 1913), s. 53.

azaltıyor; başkalarının eline geçiyor; servet azaldıkça millet fakir düşer...

Pek iyi biliyorlar ki yabancılardan, başka milletlerden alışveriş ederse kendi milletinde sanat ve ticaret mahvolur; esnaf yetişmez.

Sonra kendi milletinden bir veya birkaç kişi bir ticarethane açsa, bir şirket kursa, hemen hepsi kendilerinin o işde alakaları, menfaatleri varmış gibi davranırlar, ona ellerinden geldiği kadar yardım ederler. Muvaffak olması için çalışırlar. Hepsinin o ticarethaneye, o şirkete itimatları vardır, inanırlar: mesela şirkete koşa koşa girerler, paralarını vermektan çekinmezler. Hülasa böyle en küçük bir şeyi (millet işi) sayarlar. Çünkü pekâlâ bilirler ki kazandıkları yalnız kendilerinin değildir; on da milletin de hakkı vardır.”

Muhittin Bey’in görüşlerine paralel görüşler ileri süren Ethem Nejat Bey’de bu tarz bir ekonomik yolun ancak yerli üretimin teşvikiyle gerçekleşebileceğini ileri sürüyordu:

“İnkâr etmeye kimsenin mecali yoktur ki: terakkiyat-ı iktisadiye ve dolayısıyla ihracatın fazlaşması terakkiyat-ı umumiye ve maarif ile kaimdir. Biz bunu kabul etmek ve nazar-ı dikkate almakla beraber sukut-ı iktisadiyemizi her gün, her saat hazırlayan garp emvaline onların zarafet, şıklık ve ucuzluğuna ehemmiyet vermeyerek daha pahalı ve kaba da olsa dâhili mamulâtımızı istimal eylemeliyiz. Yani istihlak-ı milli!

Vatandaş! Vatanını seviyor musun? Esir olmak istiyor musun? Vatanı iktisaden zabt ettirmek emellerine muhalif misin? Eğer kalbin hakiki, insan-ı vatanperver kalbi taşıyor ise bu dediklerimi tamamen kabul edersin! Yerli, milli mallarımızı istihlâk için istihsalât yap...”¹⁰

Ziya Gökalp I. Dünya Savaşı devam ederken kaleme aldığı bu konudaki makalelerine iktisad-ı millinin oluşumu için olmazsa olmazın millet

¹⁰ Ethem Nejat, “Harici Ticaretimiz ve İstihlak-ı Milli”, *Toprak*, S. 3, Nisan 1913, s. 55.

seviyesinde bir topluluk oluşturulmasından yola çıkarak millet nedir? sorusunu sorarak başlar ve bu noktadan hareketle üç aşamalı bir yapının varlığından bahseder. Ona göre önce aile iktisadı, ardından şehir iktisadı ve son olarak da milli iktisat gelmeliydi:

“Millî iktisad [economienationale]: Bu enmûzecin de iki devresi vardır. Birinci devre millî istihsal millî istihlâki tamamıyla tekabül ederek milleti iktisaden kendi kendine kifayet edecek bir hale getirir. İkinci devre inkisâm-ı servet adilane bir şekil alarak bütün efrad-ı millet medeniyetin feyzlerinden mütena’im olmaya başlar.

Mamafih bu üç iktisadi devre şe’niyet [réalité]de birbirinden tamamıyla ayrı bulunmaz. Her kavimde bu üç enmûzecden birisi asli, diğerleri a’rzi bir mahiyette olarak mevcut olur.

Şehir iktisadı hakim olan kavimlerde aile iktisadının izleri baki kaldığı gibi, millî iktisad hükümran olan yerlerde de aile ve şehir iktisadlarının izleri ber-devam bulunur.

Bazı kavimlerde idari bir merkezîyet tesis ettiği halde siyasi ve ictimai bir merkezîyet mevcut olmaz. Bu enmûzecemensub olan bir kavim asri bir devlet [etaa moderne] mahiyeti alamayarak bir “cemiyetler müttehidesi” vaziyetinde kalır. Böyle bir memlekette her cemaat ayrı bir taife [caste] şeklini aldığından hakiki manasıyla “iş bölümü” tesis edemez. Çünkü iş bölümü ancak müşterek duygulara malik bir zümre dahilindevücut bulur. Müşterek bir vicdana malik olmayan cemaatler arasındaki iş ayrılığı bir tufeyliyet-i mütekaibile [parasitismemutual] dan ibarettir. Böyle bir memlekette istihasal heyeti birbirine tekabül etmiş bir vaziyette bulunamaz. Binaenaleyh bazı kavimler zahiren “millet” haline geldikleri halde henüz” millî iktisad” safhasına vasıl olmamış bulunurlar.

Millî iktisadın iktisad ilmi nokta-yı nazarından ne demek olduğunu gösterdik. İktisad sanatı nokta-yı nazarından “millî iktisad” ise sanat mahiyeti haizdir. Millî iktisad sanatı, bir takım ictimaimanîler dolayısıyla millî iktisad safhasına vasıl olmayan milletleri iktisad

ilminin irşadlarıyla bu safhaya isal edecek çareleri taharriye çalışır.”¹¹

Dönemin önemli Türkçülerinden birisi olan Tekinalp ise milli iktisadın Almanya’da uygulanışının örnek alınması gerektiğini ifade ederek FrederickList’in etkisini anlatır ve Osmanlı’daki mevcut yapıyı şu şekilde ifade eder:

“Türklerin iktisaden yükselmesi ise ne hükümetin hüsn-i idaresi, ne de efrad-ı milletin fedakârlığıyla hasıl olur. İktisaden itila yollarını bulmak için başlı başına bir ilim vücuda getirmek lazım gelir. Bu ilmi de biz ne Fransızlardan, ne İngilizlerden öğrenebiliriz. Her milletin kendine mahsus, kendi ihtiyacatına, kendi ahval-i hususiyesine göre bir usul-i iktisadiyesi vardır. İngilizleri zengin eden usul-i iktisadi başka, Almanları İngilizlere meydan okuyacak dereceye isal eden iktisadi usuller yine başkadır. Bütün milletlere şamil umumi iktisad kaideleri, iktisadi prensipler mevcut olduğu gibi, ayrıca her bir millete mahsus iktisadi prensipler ve kaideler de vardır. Ve her millet de bu kaide ve prensiplerin ilmi esaslarını tayin etmekle uğraşan milli iktisadiyun yetişiyor. Milli iktisadiyun milletin en büyük kahramanları sırasına geçiyor. Bugün Almanların kalplerinde Bismark ile beraber en büyük mevki-yi ihtiramı işgal eden milli kahraman, milli iktisadçı “FrederickList”dir. Bu zat Almanlara mahsus milli iktisad esaslarını keşf ve tayin ettiği için bugün “İktisadi Bismark” diye yad olunur. Bismark Almanya’nın siyasi şevket ve azametini temin etmişse, List Almanlara iktisadi şevket ve azamet yollarını göstermiştir. Türkiye ile Almanya arasında hiçbir mukarenet eseri mevcut olmadığı bir zamanda FrederickList Almanya’nın istikbali Hamburg ile Bağdat yolundadır demiş ve Bismark’ınicadgerdesi olan Almanya, milliiktisadçının gösterdiği yolu kemal-i sebat ve metanetle takib ederek bugün bulunduğu dereceye vasil olmuştur.

¹¹ Ziya Gökalp“Millet Nedir? Milli İktisad Neden İbarettir II”, İktisadiyat Mecmuası, Cilt: 1, Sayı: 7, 28 Mart 1332/10 Nisan 1916.

Bugün denilebilir ki siyasyatta Türklerin Bismark'ları, kahramanları eksik değildir. Fakat maatteessüf milli iktisadçıları, FrederickList'leri hiç yoktur. İşte muharebeyi kazanacak olan Türklerin en büyük gayesi milli bir iktisad vücuda getirmekten, milli iktisadçılar yetiştirmekten ibaret olmalıdır.”¹²

Tam anlamıyla I. Dünya Savaşı yıllarında uygulanmaya başlanılan bu politikanın temel felsefesi gayri Müslim ve gayri Türk unsurların elinde bulunan iktisadi organizasyonların içine yerli unsurların dâhil edilmesi ve yerli istihsâle yönelmekti. Hızlı bir iktisadi kalkınma hedefleyen İttihatçılarn önündeki en büyük engel ise sermaye sahibi olmayan Türklerdi. İktisadi ve sosyal hayatta milli bir burjuva sınıfının eksikliği, Müslüman/Türk unsurlarını yıllardan beri daha çok memuriyet ve askerlik yaparken, gayri Müslim unsurların ticaret ve sanayiye ellerinde tutmaları cemiyetin ilk dönemlerde yabancı sermayeye karşı daha ılımlı yaklaşmasına neden olmuştur.¹³ İttihatçılarn başlattıkları iktisadi kalkınma hamlesiyle birlikte milli ibareli şirketler ve bankalar açılmaya, kooperatifler kurulmaya ve basın yayın organlarında halkı yerli malı kullanmaya yönlendiren yazılar çıkmaya başlamıştır. Müslüman Türk halkı yapılan yayınlarla ticarete özendirilmiş, ticaret yapacaklara gümrük indirimleri uygulanmış ve bu politikanın bir göstergesi olarak da Cihan Harbi başladığında İttihat ve Terakki yöneticileri kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmışlardır. Müteşebbis Türklerin ticaret hayatına girmeye teşvik edilmesi ve onlara bu konuda yol göstericilik yapma görevi dönemin aydınlarına düşmüştür. Milli İktisadın en yoğun bir şekilde ülke gündemine girdiği 1916 yılında halkın önüne bir model olarak müteşebbis olmayı ve kendi öz değerlerimizle kalkınmayı sağlamayı hedef olarak koyan Kâzım Nami Bey'in kaleme aldığı İş Ordusu adlı hikâye bu açıdan oldukça önemli bir eser olarak karşımızda durmaktadır.

¹² Tekinalp, “Milli İktisad”, İslâm Mecmuası, Yıl: 2, Sayı: 22, 12 Şubat 1330/25 Şubat 1915, s. 561-562.

¹³ Zafer Toprak, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 64.

İş Ordusu Hakkında Birkaç Söz

İş Ordusu adlı hikâye kitabı İstanbul'da, 1332 yılında Matbaa-yı Hayriye'de basılmış olup 64 sayfadan oluşmaktadır. Hikâye, istihkâm zabiti olarak mezun olup Selanik'e gönderilen Turgut Bey'in Balkan Savaşlarında esir düşmesi ve bir müddet sonra serbest kalınca İstanbul'a dönmesi ile başlamaktadır. Selanik'e gitmeden önce nişanlandığı Türkan ile evlilik planlayan Turgut Bey'in, babasının demir işlerini yapan Hasan Usta ile tanışması hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Hasan Usta, Turgut Bey'e demircilik mesleği hakkında bilgiler verir ve onunla dönemin iktisadi hayatı hakkında görüşlerini paylaşır. Hasan Usta'nın sözlerinden derinden etkilenen Turgut Bey askerlik mesleğinden istifa ederek Konya'da bir demir fabrikası kurmaya karar verir ve Hasan Usta'yı buraya ustabaşı olarak alır. Yabancı sermayedarların kurdukları demir fabrikalarıyla rekabet eden bu demirci evi kısa zamanda ünlenir ve Türk çiftçisi tüm malzemeleri bu fabrikadan temin eder. Kısa zamanda Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde buna benzer demirci evleri açan Turgut Bey bu sayede Türk çiftçisinin yerli malı kullanmasını sağlayarak iktisadi olarak yabancıların boyunduruğundan kurtuluşu gerçekleştirir.

Nami Bey, hikâyede konu edindiği olay örgüsü ile Türklerin Ergenekon'dan çıkışı arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır. Zaten İş Ordusu adlı kitabın kapağında "Kurtuluş Bayramı Armağanı" ibaresi bulunmaktadır. Hemen altında ise Ziya Gökalp'in "İlahi" adı şiirinin şu kıtası yer almaktadır:

Yüce Tanrı! Dirilt eski kurtları!
Bir demirci çekiciyle sed yarsın;
Geri almak için aziz yurtları
Bizi yine Ergene'den çıkarsın.

Kâzım Nami Bey'in Ziya Gökalp'e büyük hayranlığı, kitabının girişinde onun şiirine yer vermesinden de anlaşılmaktadır. Ancak burada daha dikkat çekici bir unsur hikâyenin ana karakterlerinden birisinin demirci ustası olması ve Ergenekon Destanına hikâye içerisinde sık sık göndermeler yapılmasıdır. Örneğin hikâyenin başkahramanı olan Turgut Bey, Demirci Hasan'ın dükkânına gittiğinde Demirci Hasan ona Türklerin en eski mesleğinin demircilik olduğundan bahseder ve bir beyden dinlediği hikâyeyi anlatır. Turgut Bey eve döndüğünde babasının okuduğu "Türk Tarihi" adlı kitabı karıştırırken "Ergenekon" ismine rastlar ve bir zamanlar Selanik'te çıkan "Yıldırım" adlı gazetede rastladığı fakat pek adi bir masal

olarak okumaya tenezzül etmediği bu efsaneyi şimdi büyük bir merakla okur ve okudukça Demirci Hasan'ın anlattıklarının bu efsaneden alındığını anlar.¹⁴Babasına askerlik mesleğinden çıkıp bir demirhane açacağını söylediğinde babası ile arasında geçen konuşmayaptığı vurgu açısından hayli ilginçtir:

“Turgut: Babacığım yine Ergenekon'a düştük;
bir Bozkurt lazım değil mi ya?
Arif Bey: Doğru oğlum, doğru. İnşallah o
Bozkurt sen olacaksın.”¹⁵

Nami Bey'in hikâyeyi, Türklerin Ergenekon'dan demirden dağın eritilmesiyle kurtulmalarının kutlandığı “Kurtuluş Bayramı”na atfen yazdığı anlaşılmaktadır. Ergenekon Destanı Türkçü yazar ve şairler tarafından II. Meşrutiyet döneminde sıklıkla kullanılan bir konu olmuştur.¹⁶Bu dönemde eski Türk Destanları ve kahramanları yazılarda yer almaya başlamış ve en belirgin olarak da kendisini hikâye, roman ve piyes kahramanlarının isimlerinde göstermiştir. Yazar, hikâyenin başkahramanı olan Turgut Bey'in Konya'da bir demir fabrikası kurmasını Türk olmayan unsurlardan kurtuluş olarak yorumlamış ve bu girişimi Türklerin Ergenekon'dan çıkışına benzetmiştir. Aslında Kâzım Nami Bey “İş Ordusu” adlı hikâyesinden önce de çeşitli hikâyelerinde ve yazılarında Ergenekon Destanına ve Türklerin en eski mesleği kabul edilen ve mistifiye edilen demircilik mesleğine göndermeler yaparken bir nevi İş Ordusu adlı hikâyesine zemin oluşturmuştur. Örneğin, Halka Doğru mecmuasında kaleme aldığı “Demirci” adlı hikâyesinin başkahramanının ismi İş Ordusu'nda olduğu gibi yine Turgut'tur. Turgut, hayatını ormandan kestiği ağaçları kasabada satarak kazanan yiğit bir Türk genci olarak tasvir edilir. Avcılığı çok seven Turgut'un en büyük amacı bir çifte almaktır. Bu emelini gerçekleştirmeden askere alınan ve askerde tabur tüfekçisinin yanına yamak olarak verilen

¹⁴ Kâzım Nami, *İş Ordusu*, Matbaa-yı Hayriye, İstanbul 1332, ss. 30-35.

¹⁵ Kâzım Nami, a.g.e., s. 40.

¹⁶ Örneğin Ziya Gökalp Türk Duygusu Mecmuasının birinci sayısında “Türk Ananesi: Ergenekon” adında uzunca bir şiir kaleme almıştır. Gökalp, “Türk Ananesi: Ergenekon”, *Türk Duygusu*, Yıl: 1, Sayı:1, 25 Nisan 1329, ss. 7-10. Ömer Seyfettin de Halka Doğru Dergisinin 9 Nisan 1914 tarihli sayısında Tarhan müstear ismiyle bir bozkurt ile Türklerin karşılıklı konuşmalarından oluşan “Yeniğün: Ergenekon'dan Çıkış” adlı bir şiir yazmıştır. Tarhan, “Yeniğün: Ergenekon'dan Çıkış”, *Halka Doğru*, Yıl, 1, Sayı: 51, 27 Mart 1330, ss. 401-402. Yine aynı derginin aynı sayısında Uyanık müstear adıyla derginin başyazarı Celal Sahir Bey de “Kurtuluş Bayramı” adlı bir makale kaleme almıştır. Uyanık, “Kurtuluş Bayramı”, *Halka Doğru*, Yıl: 1, Sayı: 51, 27 Mart 1330, ss. 402-404.

Turgut önceleri bu görevinden şikâyet etse de kısa sürede işten zevk almaya başlamış ve yedi sene tüfekçinin yanında kalarak işin inceliklerini öğrenmiştir. Taburda tüfek tamir eden tüfekçinin dışarıda bulunan dükkânında çalışan ve para biriktiren Turgut sonunda istediği çifti alarak köye döner ve gelişinden iki gün sonra soğuk bir günde ördek avına çıkar. Yeni çiftesiyle vurduğu ördeklerin gölün içinde düşmesi üzerine onları almak için suya giren Turgut'un soğuktan ayakları donar ve yürüyemez olur. Artık anasına ve babasına yardım edemeyecek duruma düşen Turgut'un aklına askerlikteyken öğrendiği tüfekçilik gelir ve babasının da yardımıyla köyün içerisinde bir demirci dükkânı açar. Dükkânın köşesine bir ocak ve tezgâh yaptırır, bir körük, bir örs, iki çekiç, törpü ve kısıkaç alır ve işe başlar. Sadece tüfek ve tabanca tamir etmekle işin yürümeyeceğini düşünen Turgut babasının sabanlarından birini örnek alarak saban yapar ve yaptığı sabanları başta kendi köylüleri olmak üzere civar köylerde bulunan çiftçilere satarak hayatını devam ettirir.¹⁷

Görüleceği üzere bu hikâyede, başkahramanın mesleği herhangi bir meslek değil, demirciliktir. Pekâlâ Turgut başka bir meslek erbabı olabilir ve hayatını bu şekilde kurtarabilirdi. Ancak Kâzım Nami Bey özellikle Turgut'u demirci olarak tasvir etmiştir. Çünkü umutsuzluğa düşüldüğü bir anda onu zorluktan kurtaran şey (destanda ise Türkleri) demircilik olmalıdır.

Kâzım Nami Bey'in demirciliğe olan ilgisi yalnızca yazdığı hikâyeler ile sınırlı değildir. O, iktisad-ı milliyi gerçekleştirmek ve kalkınmak için demirciliğe saplantı derecesinde bağlılık göstermektedir. Halka Doğru* mecmuasında Maraşlıoğlu müstear adıyla kaleme aldığı "Bir Köylü Beni Uyandırdı" adlı makalesinde de temel vurgu demirciliğe yapılmıştır. Bu dönemin yaygın bir geleneği olan köylülerin, çiftçilerin veya sıradan insanların aydınlar gibi mektep yüzü görmeseler de onlardan daha bilgili ve tecrübeli oldukları vurgusu bu makalede de göze çarpmaktadır. Kâzım Nami Bey akrabalarından bir köylü ile yaptığı konuşmayı anlattığı yazısında köylüler için yapmayı planladıkları şeyleri anlatması karşısında köylünün verdiği cevabı şu şekilde aktarmaktadır:

¹⁷ Kâzım Nami, "Demirci", *Halka Doğru*, Yıl:1, Sayı: 5, 9 Mayıs 1329, s. 35-37.

* Halka Doğru dergisi 24 Nisan 1913 ile 16 Nisan 1914 tarihleri arasında Türk Yurdu Derneği tarafından 52 sayı yayınlanmış olan Türkçü-Halkçı bir dergidir. Derginin yazar kadrosu arasında dönemin ünlü aydınlarından Celal Sahir, Yusuf Akçura, Ahmet Ağayef, Halide Edip, Kâzım Nami, Aka Gündüz, Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Akil Muhtar, Köprülüzade Mehmet Fuat gibi isimler yer almaktadır.

“Anlıyorum bir şeyler yapmak istiyorsunuz. Fakat ne yapmak istediğinizi bilmiyorsunuz. Siz bizi iyi edilmeye muhtaç bir hasta sanıyorsunuz da asıl kendi hastalığınızı görmüyorsunuz. Biz köylüler tembelmişiz, cahilmişiz, bilmem neymişiz. Şüphesiz sizin kadar âlim değiliz (...) Ben köylüyüm aklım ermez ama size şu kadar söyleyeyim. Önce kendi hastalığınızı biliniz, ondan kurtulmaya çalışınız. Bunun için de her şeyden evvel demirci olmanız lazım. Eski atalarımız hep demir işleyerek büyük işler yapmayı öğrenmişlerdir.”¹⁸

Köylünün bu sözlerinden sonra vermek istediği asıl mesajı aktarmak isteyen Kâzım Nami Bey iktisadi kurtuluş yolunun reçetesini ve ilacını şu şekilde belirtmektedir:

“O, demircilikten bahsederken hatırıma (bozkurt) geldi. Türkler bundan binlerce yıl evvel (Ergenekon) denilen dağlar arasındaki bir yerde dört yüz yıl kapalı kalmışlar. Onları Bozkurt isminde bir demirci kurtarmış. Demek ki demircilik Türklerin kurtulmasına sebep olmuş. Bu milli bir masal, fakat içinde ibret var. Demircilik ne demek? Yalnız demir dökmek değil. Bugün Avrupa'nın ilerlemesine, kuvvetlenmesine sebep bütün sanatlar bu demircilik sözünde dâhildir. Biz demircilik öğrenmedikçe, yani her türlü sanati elde etmeye çalışmadıkça lakırtı ile yürüyemeyeceğiz. Bunu anladım.”¹⁹

Kalkınmanın yolunun Türklerin en eski mesleği olan demircilikte olduğunu düşünen Kâzım Nami Bey bu yazdıklarını daha da geliştirerek kısa bir süre sonra İş Ordusu adlı hikâye kitabını yazmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi hikâyenin ana konusunu Ahmet Turgut Bey'in Demirci Hasan Usta'nın kendisini aydınlatmasıyla –aynı akrabası olan köylünün kendisini aydınlattığı gibi- askerlik mesleğinden ayrılması ve tamamen yerli kaynaklara dayanarak milli bir işletme açmasıdır.

Anlaşıldığı kadarıyla Nami Bey hikâyenin başkahramanı olan Turgut Bey'i ortaya çıkarırken kendi hayatından esinlenmiştir. Turgut Bey küçük yaştan itibaren askerlik mesleğine büyük ilgi duyar ve “Cuma günleri Üsküdar'dan

¹⁸ Maraşlıoğlu, “Bir Köylü Beni Uyandırdı”, *Halka Doğru*, Yıl: 1, Sayı: 2, 18 Nisan 1329, s. 16.

¹⁹ Maraşlıoğlu, a.g.m., s. 16.

kalkarak selamlığa giden askeri, önde mızıkasıyla, ipekli büyük sancağıyla geçerken gördükçe, o da şu kılıcı parıldayan zabıt gibi olmak isterdi. Mızıkası onun yüreğini hoplatır, gözlerinden yaş getirirdi. Çocukluk oyunları hep askerce yürümek, bir sopa ile talim yapmak idi.²⁰Turgut Bey de Kâzım Nami Bey gibi Toptaşı Askeri Rüşdiyesi'nde okumuş, zabıt olmuş ve Selanik'te görev yapmıştır. Yine Turgut Bey de, Nami Bey gibi askerlik görevine başladıktan kısa bir süre sonra istifa etmiştir ve aynı onun gibi Türkçülük fikrine sonuna kadar inanmaktadır.

Hikâyenin diğer bir dikkat çekici özelliği ise kurgunun içerisine ustaca yerleştirilen gerçek mekân ve olaylardır. Turgut Bey'in okula başladığı "Ravza-yı Terakki Mektebi", Selanik'te bulunan ve İttihatçı subayların sıklıkla gittiği, Kâzım Nami Bey'in de anılarında zaman zaman bahsettiği "Beyaz Kule" adı verilen mekân -ki Turgut Bey her vesile ile buraya giderek sinematograf seyretmektedir-, Turgut'u Karaburun'daki görev yerine götüren "Teshilât" istimbotu, yine bir Yunan torpidosunun Turgut Bey'in görev yaptığı yerden gizlice geçerek "Feth-i Bülend" adlı Türk gemisini batırması ve Selanik'in işgali, Türk ordusu içindeki kısır çekişmeler, hikâyede geçen dergi ve gazete isimleri dönemin herkesçe bilinen mekân ve olaylardır. Kâzım Nami Bey belki de bu gerçek mekân ve olayları kullanarak hikâyenin vereceği mesajın daha da etkili olmasını sağlamak istemiştir.

İktisâd-ı Millîyi Gerçekleştirecek Olan Güç: İş Ordusu

1910 yılında Ziya Gökalp ile tanışmasından sonra Türkçülük fikrini takip etmeye başlayan Kâzım Nami Bey'in Osmanlılık fikrinden Türkçülük fikrine geçişi Balkan Savaşları esnasında kaleme almış olduğu yazılarından takip edilmektedir. Özellikle dönemin Türkçü dergilerinde yazdığı yazılarında ve şiirlerinde Türkçülüğe yoğun bir vurgu yapan Nami Bey'in İş Ordusu adlı hikâyesinde de Türkçü söylemler ağır basmaktadır. Her şeyden önce hikâyenin kahramanları Türkçülüğe yürekten inanan kişiler olarak tasvir edilmiştir. Turgut Bey'in babası olan Arif Bey abdestinde namazında, okumayı çok seven bir kişi olup, Türk Yurdu ve Halka doğru mecmualarını takip etmektedir. Yazarın gözünden Arif Bey hikâyede şöyle tanıtılmaktadır: "Necip Asım Bey'in "Türk Tarihini" de almış, dikkatle okumuştur. Daha

²⁰ Kâzım Nami, *İş Ordusu*, s. 4. Kâzım Nami Bey de küçükken en çok sevdiği şeyin Cuma günleri Nuhkuyusu'ndan gelerek Beşiktaş'a selamlığa giden askerlerin geçişlerini seyretmek olduğunu; boru ve trampetlerle geçen askerlerin kendisini cebzettiğini ifade etmektedir. Kâzım Nami Duru, "Bir Otodidakt", *İlköğretim*, sayı: 100, 1942, s. 1283.

evvelleri yine Necip Asım'ın "En Eski Türk Yazıları"nı, Bursalı Tahir Bey'in "Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri"ni de görmüş, yeni başlayan Türklük cereyanına karşı kalbinde yenilmez bir meyil uyanmıştı. Türk olmaktan büyük bir fahr duyuyordu."²¹Demirci Hasan ise hikâyenin en abartılı ve baskın karakteri olarak görülmektedir. Nami Bey'in daha önce kaleme aldığı "Bir Köylü Beni Uyandırdı" adlı makalesindeki köylünün yerini bu hikâyede Hasan Usta almış ve herhangi bir eğitim almamış olmasına rağmen Turgut Bey'i sözleriyle etkilemiş ve onu uyandırmıştır. Arif Bey'in Turgut Bey'e "özü,sözü doğru bir Türk" olarak tanıttığı Hasan Usta'ya, ilk gördüğü andan beri büyük bir muhabbet besleyen Turgut Bey boş kaldığı her an Hasan Usta'nın dükkânına giderek onun öğütlerini dinlemektedir. Turgut Bey, zeki ve iman dolu bir kişi olan Hasan Usta ile ilk karşılaştığındakömür ve demir ile kararan yüzünde garip bir nurun parladığını görür. Usta, devletin ve ordunun içerisinde bulunduğu durum hakkında yaptığı derin tahliller ile Turgut Bey'i derinden etkiler. O, Balkan mağlubiyetlerinin bizde hiçbir akis yaratmadığını, hala Balkan uluslarının eriştiği milli bilince ulaşamadığımızdan şikâyet eder ve bunun en büyük göstergesinin de biz Türklerde öç duygusunun kalmamasının olduğunu söyler. Konuşmaları boyunca hep Türklerin yiğitliğinden, kahramanlığından, adaletli oluşlarından, dürüstlüklerinden bahseden Hasan Usta günümüzde bu hasletlerimizden uzaklaştığımız için bu felaketlere uğradığımızı düşünür. Kâzım Nami Bey'in çizdiği Hasan Usta karakteri ideal bir Türk ve vatanseveri olarak ortaya çıkar.

Hikâyenin içerisinde ana fikir olarak yer alan Türkçülük ideali ile birlikte verilen diğer bir fikir de iktisad-ı milli fikridir. Hikâyeyi ayakta tutan temel olay Turgut Bey'in askerlik mesleğinden istifa ederek bir demir fabrikası kurma girişimidir. Ancak onu bu faaliyete yönlendiren nedenlerin neler olduğu da hikâyede verilmektedir. Hasan Usta ile tanışmaya kadar durumun ne vaziyette olduğunun farkında olmayan Turgut Bey, onun ağzından duyduğu sözler karşısında vatana bir demirhane açarak askerlikten daha fazla faydalı olacağını düşünür ve görevinden istifa eder. Peki, Hasan Usta'nın Turgut Bey'i bu derecede etkileyen sözleri nelerdir?

Hasan Usta Kastamonulu hemşerilerinin yardımıyla Erenköy'de bir demirci dükkânı açmıştır. Bu küçük dükkânda alın teriyle geçimini sağlayan Hasan Usta aza kanaat eden bir yapıdadır. Hasan Usta şehirde daha fazla kazanacakken bu köyde durmasının nedeni olarak yabancı demircilerin halka yaptıkları eziyeti göstermektedir. O civarda bulunan gayrimüslim

²¹ Kâzım Nami, *İş Ordusu*, s. 12.

demirciler yaptıkları az bir iş için çok fahiş fiyatlar istemekte ve adeta Türk çiftçisini soymaktadırlar. Turgut Bey'in kendisiyle yaptığı sohbette bu küçük köyde, bu kadar az parayla bu mesleği neden yaptığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Benim gözüm parada, zenginlikte değil Turgut Bey, şu biçare Türk köylülerini yabancıların sağmal ineği olmaktan kurtarmakta... Biliyor musun ben buraya gelmezden evvel öteki demirciler ne yapıyor? Adi bir saban demirini onarmak için köylüden anasının nikâhını isterlermiş. Köylüyü yemiş, bitirmişler, kırıp geçirmişler. Benim başka da düşündüklerim var ama daha sırası gelmedi.”²²

Konuşmanın devamında Turgut Bey'in bir kılıççı dükkânı açması halinde daha fazla para kazanacağını söylemesi üzerine Hasan Usta, kılıçla memleketler alınabileceğini ancak kılıçla memleketlerin elde tutulamayacağını, kılıcın yaptığını bozmayacak başka şeylerin olduğunu ifade eder. İşte o kılıcın yaptığını bozmayacak şeyler tarımdır, ticarettir, sanatlardır. Elbetteki bunların aktörleri yabancılar değil, Türkler olacaktır. Hasan Usta yalnızca bizim memlekette demircilerin hor görüldüklerini, hâlbuki Avrupa'da onlara çok değer verildiğini ve çok zengin demirciler bulunduğunu ifade eder. Bizden elde ettikleri gelirlerle Yunan donanmasına yardım eden Rum demircilerin olduğu bir ortamda zabıtlere kılıç yapmaktansa köylülere saban yapmayı yeğlediğini söyleyen Hasan Usta'nın her sözü Turgut Bey'in kalbine bir ok gibi saplanır. İşte bu konuşmadan sonra babasının mecburi hizmetini tamamlamadığı için Harbiye Nezaretine ödenmesi gereken tazminatı ödeyeceğini söylemesi üzerine Turgut Bey askerlik mesleğinden istifa eder. Askerdeyken öğrendiği Almanca'sının yardımıyla Almanya'da bulunan ve tarım aletleri üreten bir demir fabrikasına giden Turgut Bey, burada altı ay geceli gündüzlü çalışarak bu makinelerin nasıl kullanıldıklarını ve üretimin nasıl yapıldığını öğrenir. Almanya'daki işi bitince babasından aldığı sermaye ile Konya'ya doğru hareket eder. Turgut Bey'in Demirci Evi için yaşadığı şehir İstanbul'u değil de Anadolu'nun orta yerindeki Konya şehrini seçmesi oldukça manidardır. Elbette böyle bir işletme gayrimüslim sermayenin en yoğun olduğu İstanbul ve benzeri bir şehirde değil onlara nazaran daha küçük ölçekli, mütevazı bir Anadolu şehrinde kurulmalıydı.

²² Kâzım Nami, *İş Ordusu*, s. 25.

Böyle milli bir işletmenin açılıyor olması Konya'da büyük yankı uyandırmıştır. Konya'da yayın yapan gazeteler bu haberi birinci sayfalarından vermişlerdir. Turgut Bey, "Babalık ve "Osmanlı" gazetelerine verdiği ilanda özellikle Türk işçi ve ustalarını demirhanesinde çalışmaya davet etmiş ve ücret konusunda gerekenin yapılacağını bildirmiştir. Demirhanenin açılışı için 1330 yılının Mayısının son cuması seçilmiştir. Başta hükümet erkânı olmak üzere halk Alaattin Camii'nde Cuma namazını kılmışlar ve demirhanenin bulunduğu alana gelmişlerdir. Demirhane binası Türk mimarları tarafından, Türk mimarisine uygun bir şekilde yapılmıştır. Allı, yeşilli Osmanlı ve Türk bayraklarıyla süslenen binanın üzerine büyük harflerle "Türk Demirci Evi" yazılmıştır. Turgut Bey'in açılıştaki yaptığı konuşma başta Kâzım Nami Bey olmak üzere dönemin İttihatçılarınun amaçladıkları milli iktisat fikrinin kısa bir özeti niteliğindedir. Turgut Bey konuşmasına Allah'a şükrederek başlar ve şimdiye kadar Türk halkının ne vaziyette bulunduğunu anlatır. Günümüzü kurtarmaya çalışan bir yapıya büründüğümüzü, elimizde avucumuzda bir şey tutamadığımızı ifade eden Turgut Bey dönemin yapısı hakkında derin bir tahlilde bulunur ve neticede bu Demirci Evini neden açtığını şöyle ifade eder:

"Biz böyle dışarıdan içeriden hususiyle içeriden yüzümüze gülerken fenalığımıza çalışan düşmanların yüzünden her gün daha ziyade zayıflarken onlar kuvvetleniyordu. Onlar mektepler açarak iyiyi, fenayı, zengin olarak kuvvetlenmeyi öğreniyorlardı; biz mektep hocalarını köy ağalarına kahve pişirmekte, ölü yıkamakta, uşaklık etmekte kullanıyorduk. Onlar bizim elimizdeki toprakları bin tülü kurnazlıkla kendi ellerine geçirmeye çalışıyorlardı. "Çorbacı" diye varımızı yoğumuzu onlara veriyorduk. Onlar şehirlerde büyük bankalar, kasabalarda mağazalar, köylerde bakkal dükkânları açıp bizim alın teri dökerek kazandığımız paraları çekiyorlardı. Bizden alınan bu paralar kanımıza susamış düşmanların hazinesine gidiyordu. Bizim zenginlerimiz paralarını bankalarda saklayarak, hatta faiz almaktan vazgeçmiyor, ordumuza, donanmamıza yardım etmekten sakınıyordu.

Biliyorsunuz kardeşlerim ki düşman sana ne silahla hücum ederse, sen de ona o silahla karşı koyasın. Düşmanlarımız bize mekteplerle, ticaretle, sanayiyle, hileyle hücum ediyordu. Bizim elimizde ise

mektep, ticaret, sanat yoktu. Hilenin ne olduğunu bilmiyorduk. Senelerce Avrupalılardan hayır-hahlık umduk. Başımızı hangi taşa çarpmış isek o vakit sertliğini anladık. İçimizdeki çorbacılar bir taraftan meyhaneleriyle, kerhaneleriyle kanımızı zehirlemeye, bozmaya çalışırken, öte taraftan bankaları, mağazaları, dükkânları ile paralarımızı alıyorlardı. Hatta bazı yerlerde ırzlarımıza bile sarkıntılık ediyorlardı. Biz gözlerimiz yummuş, salımızı akıntıya bırakarak, kurbanlık koyunlar gibi bön bön gidiyorduk. Hiç kimse çıkıp da bize “ne oluyorsunuz, nereye gidiyorsunuz?” demiyordu. Hocalarımız Ramazan ayında bir yıllık harçlıklarını düşünüyor, bizi yiyip bitiren dertlerden değil, yalnız cennetten cehennemden söylüyorlardı. Mekteplerden çıkanlarımız Frenkler gibi olmazsak yaşayamayacağımız iddia ediyorlardı. Kimse bu zavallı halkın içine girmiyor, onlara doğru yolları göstermiyordu. (...)

İçli dışlı düşmanlarımız bizi birbirimize düşürmekten başka bir şey düşünmüyordu. Beş bin yıllık şanlı şerefli bir geçmişi olan bu millet artık bu hale dayanamazdı. Yalnız kol kuvvetiyle iş görmek zamanı çoktan geçti. Bizim karada asker ordularımızın, denizde donanmalarımızın bulunması, bunların kuvvetlenmesi kâfi değildir. Bize bir de memleketin en küçük köylerine kadar kök salmış bir iş ordusu lazımdı.

İşte kardeşlerim, ben bu ordunun lüzumunu anladığım gün şurada gördüğünüz babama koştum, askerlikten çıkarak Anadolu'nun merkezi demek olan Konya'da bir demirci evi açmak için bana izin vermesini istedim. (...)

Ben burada Konya'dan ve civarlarından topladığım atmış, yetmiş kadar Türk işçileriyle beraber çalışacağım. Almanya'dan getirdiğim makineleri yerlerine takarken onları bu arkadaşlarıma gösterdim. Bir hafta kadar da nasıl işlediklerini öğrendim. Bugün “Bismillah” diyerek işe başlıyorum. Maksadım dinime

ve milletime elimden geldiği, gücümün yettiği kadar
hizmet etmektir. Sizden de dua beklerim".²³

Görüleceği üzere bir Türk evladının yerli sermaye ile kurduğu ve Türk işçilerinden çalıştığı böyle bir işletme Kâzım Nami Bey ve İttihatçıların zihinlerinde olan iktisadi yapının temelidir. Milli burjuvazinin ancak bu türden işletmeler ile sağlanacağını düşünen İttihat ve Terakki ileri gelenleri I. Cihan Harbi yıllarında bu türden işletmelere destekler vermişlerdir. Kâzım Nami Bey'in İş Ordusu adlı hikâyede yapmaya çalıştığı şey bir nevi Türk ve Müslüman unsurları bu tür işletmeler kurmaya teşvik etmek ve onlara yol göstermektir.

Elbette ki halka yol göstermeyi ve bir model koymayı kendisine hedef seçmiş olan yazarın, hikâyenin devamında işletmenin durumunun ne olduğunu da belirtmesi beklenir. Turgut Bey'in açtığı Türk Demirci Evi kısa zamanda sadece Konya'dan değil, civar illerden de çiftçilerin mal aldığı bir işletme haline gelir ve Turgut Bey gelen siparişlere yetişmenin yolunu işletmeyi genişletmekte ve yeni işçiler almakta bulur. Avrupa'dan büyük fabrikalar ve İstanbul'dan her türlü alet satan mağazaların sahipleri Konya'ya gelerek Turgut Bey ile anlaşma yollarını ararlar hatta Turgut Bey'e fabrikayı kendilerine satması için fiyatının beş katı para ödemeyi teklif ederler ancak Turgut Bey bunu kabul etmez. Bunun üzerine bir sendika teşkil eden yabancı işletmeciler Konya'da bir dükkân açarak çiftçilere daha ucuza mal satmaya başlarlar. Fakat hamiyetli Konya halkı Türk işletmesi dururken yabancı mallara tenezzül etmez. Bu sırada Turgut Bey'in gazetelere verdiği ilan dikkat çekicidir:

"Ticaret serbesttir. Herkes istediği gibi ticaret eder; müşteriler de istedikleri yerden alışveriş ederler. Demirci Evinin aletleri belki daha pahalıdır; fakat bunlara verilecekpara bu memlekette kalır. Başkalarının sattıklarından alınan kâr gibi, Yunan donanmasına gitmez. Bununla beraber bundan sonra Demirci Evi sattığı malların kârından yüzde beşini Osmanlı donanmasına hediye edecektir. Muhterem Türk müşterilerimize bu haberi bildirmeyi bir vazife gördüm."

Görüleceği gibi Türk Demirci Evi aynen daha öncelleri Rum işletmecilerin kendi donanmalarına yaptığı gibi Türk donanmasına sattığı

²³ Kâzım Nami, a.g.e., s. 46-50.

malların kârından yüzde beş verileceğini ilan etmektedir. Demirci Evine olan ilgiyi büsbütün arttıran bu ilan neticesinde önce Sivas, arkasından Ankara'dan olmak üzere Türk Ocakları vasıtasıyla Turgut Bey'e bu şehirlerde de Demirci evi açılması konusunda davetler geliyordu. Bu iki şehirde de birer Demirci Evi kuran Turgut Bey, Bursa, Erzurum, İzmir'den de bu yolda teklifler gelince her yere kendisinin yetemeyeceğini ve bu memleketin sadece demirciliğe ihtiyacı olmadığını düşünerek aynen Osmanlı Devletinin eski devirlerinde var olan ancak unutulmuş esnaf örgütleri veya köylerde yapılan imece gibi bir sistemin iktisadi kalkınmayı getireceğini düşündü. Hikâyenin sonunda Turgut Bey İstanbul Türk Ocağında hazırladığı bir nizamname ile vatan topraklarının tümünde açılacak olan milli işletmelere yol göstermiştir.

Sonuç

II. Meşrutiyet, Osmanlı devlet yapısının çeşitli mekanizmalarında önemli değişimler ve dönüşümler yaşanmasına neden olmuştur. Temel hedefleri toplumu dönüştürmek olan ittihatçılar ileri sürdükleri politikalar ile zaman zaman etkili olmuşlar, bu politikaların geniş kitlelere ulaşması konusunda hemen her türlü argümanı kullanmayı düşünmüşlerdir. Elleri bulunan basın gücü ve cemiyete gönül vermiş olan edebiyatçılar aracılığı ile bir kamuoyu oluşturma amacı gütmüşlerdir. Özellikle edebi eserler ile halka ulaşma cemiyetin en önemli faaliyetlerinden birisi olmuştur. Ancak bu dönemde kaleme alınan edebi eserlerin meşrutiyetin ilan edildiği ilk günlere ait olanların da hürriyet sarhoşluğu, hemen arkasından gelen savaşlar esnasında yazılanlarında Türkçülük ideolojisi ve bazılarında ise cemiyetin siyasi ve ideolojik fikirlerinin ağır bastığı görülmektedir. Şiir, hikâye, tiyatro ve benzeri sahalarda yazılan eserlerin birçoğu edebi kaygılardan çok fikir ve ideoloji aktarma kaygısıyla kaleme alınmışlardır.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin kuruluş yıllarından itibaren içinde yer alan Kâzım Nami Bey de, amatörce ilgilendiği edebiyat sahasında, benimsemiş olduğu ideolojinin çizdiği bir yolda ilerlemiştir. Türkçülük fikrine bağlılığı dolayısıyla şiirlerinde ve hikâyelerinde bu minval üzere konular seçmiştir. İktisad-ı millinin yoğun bir şekilde ülke gündemine girdiği I. Dünya Savaşı başlarken kaleme aldığı "İş Ordusu" adlı hikâye, bu fikri geniş kitlelere yaymak ve topluma model oluşturmak amacıyla kaleme alınmıştır. Hikâye aslında bir takım ulvi duyguların sorgulandığı ve bu ulvi duygular karşısında ki tercihlerin ne derecede önemli olduğu vurgusu üzerinde durmaktadır. Yazara göre, yıllardır vatan evlatlarının yabancılar tarafından soyulması ve bunun karşısında Türklerin aciz kalışı, tamamen Türk sermayesine dayalı bir ticaret ve sanayi ağı kurmayı gerekli kılmaktaydı. İşte

bu noktada hikâye, yıllardır memuriyete ve askerliğe yönlendirilen Türklerin artık ticarete ve sanayiye atılmaları gerektiği tezini işlemektedir. Yazarın kullandığı en önemli argümanlardan birisi hiç şüphesiz ki hikâyenin içerisinde serpiştirilmiş iyi-kötü sembollerdir. Örneğin hikâyede askerlik ve memuriyet yıllardır Türk milletinin temel uğraş alanı olarak görülmüş ve o gün içinde bulunulan kötü durumun sorumlusu olarak belirtilmiştir. Hâlbuki ticaret, sanayi ve çiftçilik bizi yabancıların boyunduruğundan kurtaracak güçlerdir. Yine hikâyenin kahramanı olan ve zabıt çıkarak Selanik'e giden Turgut Bey'in daha öğrenciyken nişanlandığı Türkan isimli kızın, Turgut Bey'in askerlikten istifa ederek bir demirci evi açmak istemesiyle nişanı atması, buna karşılık Demirci Hasan Usta'nın kızının her koşulda Turgut Bey'in yanında yer almayı kabul etmesi, Turgut Bey'in vatan sevgisini kendi aşkından yüce tutmasının bir göstergesidir. Turgut Bey'i zabıt iken severken, demirci olduğunda sevmeyen Türkan olumsuz bir karakter olarak belirirken, Hasan Usta'nın kızı kendisini Türklük mefkûresine adanmış olumlu bir tip olarak oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere İş Ordusu adlı hikâye konusu, kahramanları, içerisinde barındırdığı semboller ile dönemin edebi ve ideolojik atmosferini yansıtan ve bu özelliği ile okuyucu kitlesine yol gösteren ve kılavuzluk yapan bir eser görüntüsündedir. İktisad-ı milliyi arzulayan İttihat ve Terakki Cemiyetinin bu ve buna benzer edebi eserler ile geniş kitlelere ulaşma isteğinin bir yansıması olarak gösterilebilecek olan bu hikâye gerek edebiyatçılar, gerekse tarihçiler açısından büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Ceyhan, Nesime. II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi, Selis Kitapları, İstanbul 2009.

Duru, Kâzım Nami. "Bir Otodidakt", *İlköğretim*, sayı: 100, 1942.

Duru, Kâzım Nami. İttihat ve Terakki Hatıralarım, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957.

Duru, Kâzım Nami. Ziya Gökalp, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949.

Edebiyattaki İktisat, (Der. Çınla Akdere-Derya Güler Aydın), İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Erkek, Mehmet Salih. "II. Meşrutiyet'in İlk Piyesi: Nasıl Oldu ve Kâzım Nami Bey'in Osmanlılık İdeali", *100. Yılında II. Meşrutiyet*

Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Sempozyumu, Bildiriler, İstanbul 2009.

Ethem Nejat. "Harici Ticaretimiz ve İstihlâk-ı Milli", *Toprak*, S. 3, Nisan 1913.

Gökalp, Ziya. "Millet Nedir? Millî İktisad Neden İbaretir II", *İktisadiyat Mecmuası*, Cilt: 1, Sayı: 7, 28 Mart 1332/10 Nisan 1916.

Kâzım Nami. "Demirci", *Halka Doğru*, Yıl:1, Sayı: 5, 9 Mayıs 1329.

Kâzım Nami.İş Ordusu, Matbaa-yı Hayriye, İstanbul 1332.

Maraşlıoğlu. "Bir Köylü Beni Uyandırdı", *Halka Doğru*, Yıl: 1, Sayı: 2, 18 Nisan 1329.

Mardin, Şerif.Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908), 13. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Muhittin. "Milli Himaye", *Halka Doğru*, Cilt: 1, Sayı: 7, (23 Mayıs 1329/5 Haziran 1913), s. 53.

Tekinalp, "Milli İktisad", *İslâm Mecmuası*, Yıl: 2, Sayı: 22, 12 Şubat 1330/25 Şubat 1915.

Toprak, Zafer.Milli İktisat-Milli Burjuvazi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

Töre, Enver, II. Meşrutiyet Dönemi Türk Tiyatrosu", *Doğu-Batı*, Sayı: 45, 2008.

Tunaya, Tanık Zafer.Türkiye'de Siyasi Partiler, Cilt: I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

Yetkin, Sabri. "II. Meşrutiyet Öncesi Ege'de Şirket-i Milli Denemesi: Uşak Osmanlı Halı Ticarethanesi II", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 27, Mart 1996.